

Н.І. БОГДАНЕЦЬ-БІЛОСКАЛЕНКО

У барвистому віночку

Трибунетей,
Тегаровирного ионитумы

big атмоса - значагрукка
19.12.12 p. Тел-

Н.І. Богданець-Білоskalенко

У барвистому віночку

Хрестоматія

*українських фольклорних і авторських творів
для роботи з дітьми в дошкільних
навчальних закладах*

Київ 2012

УДК 373.2.015.31(076.6)
ББК 74.100я70-3
І-11

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Південного наукового центру НАПН України
(протокол №12 від 12.12.2011 р.)*

Рецензенти:

Богущ Алла Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член академії НАПН України, завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Мовчун Антоніна Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти і методики викладання гуманітарних дисциплін Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Богданець-Білоskalенко Н.І. У барвистому віночку. Хрестоматія.
І-11 Навч. посібник для роботи з дітьми у дошкільних навчальних закладах / Упор. Наталія Іванівна Богданець-Білоskalенко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 728 с.
ISBN978-966-194-102-0

Хрестоматія «У барвистому віночку» – структурований посібник, що охоплює фольклорні й авторські твори відповідно до вимог варіативних програм розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку.

Посібник рекомендовано вихователям дошкільних закладів, студентам і викладачам у процесі вивчення дисципліни «Дитяча література» та для виховання дітей засобами слова в сімейному колі.

УДК 373.2.015.31(076.6)
ББК 74.100я70-3

ISBN978-966-194-102-0

© Богданець-Білоskalенко Н.І., 2012
© Видавничий Дім «Слово», 2012

ВІД УПОРЯДНИКА

У посібнику дібрано, відповідно до вимог варіативних програм розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку, оригінальні твори – фольклорні та авторські. Твори розміщено у хронологічній послідовності за авторами.

Як різнокольорові ниточки щільненько лягають одна до одної в мережці української вишивки, так і різножанрові твори письменників оздоблюють нашу українську дитячу літературу найкращими відтінками естетичних, морально-етичних напрямів, а також духовними здобутками у вихованні маленьких громадян України. Імена, які подаємо, різні й самобутні, але гаптують спільну мережку – українську дитячу літературу.

Важливим є формування у дитини з самого малечку національної картини світу. Однією зі складових цієї картини є література, яка складається з концептів – слів-знаків національної культури. Це ті слова, що викликають у носія відповідної культури приємні переживання, позитивні емоції. У кожного народу є притаманні тільки йому особливі слова – значущі для нього як носія певної культури. Слова-знаки національної культури – один із тих чинників, що об'єднує людей певної культурної спільноти. Культурні асоціації формують концепти слів, інакше кажучи, крім лексичного значення, у слова є ще своєрідні «доважки» значення – концепти. Важливим завданням художньої освіти в дітей є формування цілісної художньої картини світу. Від наукової картини світу вона відрізняється національно забарвленою образністю. Так, наприклад, можна сказати про хризантему – це багаторічна рослина, квіти бувають жовті, білі, рожеві, червоні, квітує з кінця літа і до пізньої осені. Але поряд із біологічними та морфологічними характеристиками це слово ще має «доважки» значення у

Японців. Для них ця квітка є символом країни. З метою порівняння, візьмемо таку рослину, як калина. Для всіх це багаторічна рослина – кущ, що має плоди – червоні ягоди тощо. А для українців це слово ще має свої «доважки»: це насамперед символ України, символ дівочої вроди і краси.

Наведемо кілька прикладів таких знакових для українця слів: сорочка, кептар, чобітки, борщ, вареники, пампушка, паляниця, барвінок, чорнобривці, верба, калина, тополя, явір, горлиця, соловей, хрущ, вишневий садочок, ставок, хата, млин, вітряк, криниця, кладочка, сопілка, трембіта, цимбали, бандура, Дніпро, кобзар, козак, чумак, запорожець, писанка, рушник тощо.

Асоціації слова з певними образами художніх творів можна кваліфікувати як культурні, оскільки література – це один із важливих компонентів культури.

Звичайно, культурні асоціації формуються не лише художньою літературою, а й різними явищами культури, в яку інтегрована людина. Обростання слів культурними асоціаціями, безсумнівно, специфічне, відмінне в кожного народу, оскільки специфічні, відмінні самі культури.

Формування культурних асоціацій навколо саме цих слів видається нам важливим, особливо в наш час, коли відбувається наступ маскультури і витіснення духовних цінностей, що становить загрозу для формування дитячої особистості і загалом для повноцінного духовного життя суспільства.

Тематика та ідейно-художній зміст хрестоматійних творів цієї книжки спрямовані на плекання чистоти дитячої душі, формування стійкої свідомості як у національному, так і в загальнолюдському світосприйманні.

Зазначимо, що деякі авторські твори адаптовано, зважаючи на дидактичну функцію цього посібника.

Покладаємо великі надії, що матеріали хрестоматії «У барвистому віночку» збагатять і примножать талановитість маленьких вихованців на благо і процвітання рідної України.

Посібник рекомендовано вихователям дошкільних закладів, а також прислужиться і батькам для читання в сімейному колі.

КОЛИСКОВІ

ЛЮЛІ-ЛЮЛІ, ЛЮЛІ-ЛЯЙ

Люлі-люлі, люлі-ляй,
Спи, пташатко, засинай...
Уже з лісу Сон приходить,
Під віконцем нашим ходить...

Мама впустисть Сон до хати,
І пташатко буде спати,
Люлі-люлі, люлі-ляй...

ОЙ ХОДИТЬ СОН КОЛО ВІКОН

Ой ходить сон коло вікон,
А Дрімота коло плота.
Питається Сон Дрімоти:
– Де ми будем ночувати?

– Де хатинка теплесенька,
Де дитинка малесенька, –
Там ми будем ночувати
І дитину колихати.

Прийди, сонку, в колисоньку,
Приспи мою дитиноньку.
Та щоб спала, не плакала,
Та щоб росла, не боліла
На голівку і все тіло,
Та щоб личко не марніло.

ОЙ НУ, ЛЮЛІ, ЛЮЛІ

Ой ну, люлі, люлі
Налетіли гулі
Та й сіли на люлі.
Стали думать і гадать,
Чим дитину годувать:
Чи сливок, чи грушок,
Чи вишневих ягідок.
А чи кашки з молочком,
Чи бублика з медком?
А-а-а-...

КОТИКУ СІРЕНЬКИЙ

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті!
Не ходи по хаті,
Не буди дитяти!
Дитя буде спати,
Котик воркотати.
Ой, на ката воркота,
На дитину дрімота,
А-а, люлі!

ОЙ ТИ, КОТЕ РЯБКУ

Ой ти, коте рябку,
Та вимети хатку.

А ти, коте сірий,
Та вимети сіни.

А ти, білуватий,
Прибери нам в хаті.

А ти, коте рудьку,
Та витопи грубку.
А ти, неслухняний,
Став куліш пшоняний.

А ти, волохатий,
Біжи кругом хати.

А ти, коте муругий,
Прийди до нас удруге,

До нашої хати
Дитя колихати.

А ти, коте великий,
Поший черевики.

Тільки, котку, не мурчи,
Дитиночки не збуди.

А ти, коте чорний,
Сідай в срібний човен,
Лови рибки повен,

Щоб було няньці і мамці,
І бабусі старенькій,
І дитинці маленькій.

ЦИТЬ, ДИТИНО

Цить, дитино, цить, не плач,
Принесе киця калач,
Вже недалеко на мостику,
Несе калач на хвостик.
А-а-а-а...

Пішов котик у лісок,
Знайшов котик поясок,
До колиски прив'язав,
дитиночку погойдав.

Е... КОТОЧОК

Е... коточок
Украв у баби клубочок,

Та поніс поза ліс,
Та й до Галі приніс.
Стала його Галя бити:
– Ой не вчися, котку, красти
А вчися робити,
Черевички шити.
На базар носити,
Торгом торгувати,
Діток годувати.
Е, спать, люлі.

ОЙ ТИ, КОТИК, КОТОЧОК

Ой ти, котик, коточок,
Виїв бабин медочок
Та й сховався в куточок,
Тільки видно хвосточок
Та лапки шматочок.

ДИТЯЧІ ВІРШИКИ-ПІСЕНЬКИ

ХОДИТЬ ГАРБУЗ ПО ГОРОДУ

Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:
– Ой, чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові?

Обізвалась жовта диня,
Гарбузова господиня:
– Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізвались огірочки,
Гарбузові сини й дочки:
– Іще живі, ще здорові
Всі рожичі гарбузові!
Обізвлася квасоля,

А за нею й бараболя:
– Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові!
Обізвались буряки,
Гарбузові свояки:
– Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізвався старий біб:
– Я іздержав увесь рід!
Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові!

– Ой, гарбузе, ти перистий*,
Із чим будем тебе їсти?
– Миску пшона, трошки сала, –
От до мене вся приправа.

Я ЛИСИЧКА, Я СЕСТРИЧКА

Я лисичка, я сестричка
Не сиджу без діла.
Я гусяток пасла,
полювать ходила.

А сьогодні у неділю
Треба відпочити,
Свою хатку гарнесенько
треба прикрасити.

А щоб краща, а щоб краща
Була моя хатка,
Піти треба у гайочок
Квіточок нарвати.

ДВА ПІВНИКИ

Два півники, два півники
Горох молотили,

* Перистий – смугастий, строкатий.

Дві курочки-чубарочки
До млина носили.
Цап меле, цап меле,
Коза засипає,
А маленьке козенятко
На скрипочку грає.

Ой на горі жито –
сидить зайчик:
Сидить собі ще й моргає,
ще й ніжками чеберяє, –
бо він зайчик!
А лисичка бачить
та й думає:
«Як би такі ніжки мала,
то я б ними чеберяла,
як той зайчик!»

Бігла мишка–
теретишка
Теретинь-теретинь,
Де упав, там і тин.

Дощ іде, дощ іде,
Аж із стріхи капає,
Комар з мухою танцює,
Аж підскакує.

Танцювала баба з дідом,
Загубила торбу з хлібом,
– Гірке моє танцювання,
Загубила харчування!

Тра-та-та, тра-та-та,
Пішла киця за kota,
За Кота Котовича,
За Сивка Сивковича.
На весіллі у kota
Була чиста сміхота:
Були киці і собачки,
Курочки і гуси й качки,
Веселенько танцювали,
Скоки-гопки витинали.
Тра-та-та, тра-та-та,
Така була сміхота!

Танцювала риба з раком,
А петрушка з пастернаком,
А цибулька дивувала,
Як петрушка танцювала.

ПРИМОВЛЯНКИ

Ототушки-тутушки!
На котика потягушки,
А на (Андрійка) ростушки.
Ой тошки, тошки!
Щоб підрости трошки.

Гу-ту-ту, гу-ту-ту,
Вари кашку круту,
Підсипай молочка,
Погодуй козачка!

Дибки, дибки!
Ходить котик по лавочці,

Водить кішку за лапочки:
Диб, диб, диб.

Кую, кую ніжку,
Поїду в доріжку,
Куплю черевички,
Ніжки невеличкі.

Тапці, ручки, тапці,
Підемо до бабці.
Дасть нам баба пиріжки і на миску замішки.
Тапці, ручки, тапці!

– Ой ладусі, ладки
Де були ви?
– В бабки.
– Що їли?
– Оладки.
– З чим оладки?
– Із медком та солодким молочком.

Гоп, гоп, горобейки,
На бабині конопельки,
А на дідів мак, мак
Нехай буде так, так.

Ой без дуди, без дуди
Йдуть ніженьки не туди.
А як дудочку почують,
Самі ніженьки танцюють.

Їде, їде пан, пан,
На конику сам, сам,

А за паном, хлоп, хлоп
На конику гоп, гоп
Ковалики-ковалі
То великі, то малі.
А старого коваля
Посадили на коня,
А старую ковалицю
Посадили на телицю,
А малих коваленят –
На строкатих котенят, –
Поїхали!

*Перебираючи пальчики дитини, приказують, починаючи з
вказівного пальчика:*

– Пальчику, пальчику,
Де ти бував!
Пальчику, пальчику,
Що ти чував?
– З меншеньким братом
Я кашу варив,
із безіменним
я кашу поїв,
із середульшим
у лісі гуляв,
а із найбільшим
пісню співав.

ЗАКЛИЧКИ

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В новенькому горщику
Та й поставлю на вербі,
Щоби їли комарі.
Буде й вам, буде й нам,
Буде й усім комарам,
А ще й сивим голубам.

Іди, іди, дощину,
Зварю тобі борщину
В полив'янім горщину.
Іди, іди, дощину.
Цебром, відром, дійницею
Над нашою пашницею.
Іди, іди, дощину,
Зварю тобі борщину.

Іди, іди, дощину.
Зварю тобі борщину.
Залізу на дуба,
Прикличу голуба.
А голуб загуде,
Дрібен дощик піде!

Ой дощину, поливайнику,
Поливай, поливай,
Поливай, поливай
Та і нас не минай.

Дощину, дощину,
Припечи, припечи,
А я буду у куточку
На печі, на печі.

Іди, іди, дощину,
Зварю тобі борщину
В череп'янім горщину.
Тобі каша, а нам борщ,
Щоб густіший падав дощ.
Іди, іди, дощину.

ЗАГАДКИ

Кінь залізний, а резиною підкований.
(автомашина)

Біла морква зимою росте.
(бурулька)

Був у воді, був і в маслі.
В нірку впав, хоп – і пропав!
(вареник)

За лісом, за пралісом золоті ворота стоять.
(веселка)

Тане сніжок, зеленіє лужок,
день прибуває – коли це буває?
(весною)

Голі поля, мокне земля,
Дощ поливає – коли це буває?
(восени)

Лід на річках, сніг на полях,
Віхола гуляє – коли це буває?
(взимку)

Сонце пече, липа цвіте,
Жито доспіває – коли це буває?
(влітку)

Рукавом махнув, дерева нагнув.
(вітер)

Сімсот соколят на одній подушці сплять.
(соняшник і насіння)

Сидить у куточку і тче сорочку
(павук)

Чупринка зелена, голівка червона, а хвостик білий.
(редиска)

Маленький хлопчик у шапці ходить.
(цвях)

Завжди в роті, а не проковтнеш.
(язик)

Щоб не згинуту в біді,
Держить ножиці в воді.
(рак)

Смик-смик – і вийшов гриб.

(парасолька)

Дванадцять братів один за одним ходять,
один одного не обходять.

(місяці року)

Повен хлівець білих овець.

(зуби)

У воді купалася, а сухою зосталася.

(качка)

Сидить баба на грядках, вся закутана в хустках.

(капуста)

У нашої бабусі сидить дід у кожусі,
Проти печі гріється без води умиється.

(кіт)

Що мовчить, а розуму вчить?

(книжка)

Не куц, а з листочками,

Не сорочка, а зшита,

Не людина, а навчає.

(книжка)

СКОРОМОВКИ

Бабин біб розцвів у дощ –

буде бабі біб у борщ.

Бурі бобри брід перебрели,

забули бобри забрати торби.

У нас надворі погода розмокропогодилася.

Ти, малий, скажи малому,

хай малий малому скаже,

хай малий теля прив'яже.

Семен сказав сиnam: «Скосіть сіно».

Сини скосили сіно.

Старий Семен сказав сиnam «Спасибі».

Ніс Гриць пиріг через поріг,

Став на горіх – упав на поріг.

Семен сіно віз – не довіз:
лишив сани – узяв віз.

Ворона проворонила вороненя.

Всім подобається це куце цуценя.

Їхав Прокіп з Прокопихою
ще й з маленькими прокопенятами.

Летів горобець через безверхий хлівець.
Вхопив гороху без червотоку,
без червоточини, без почервоточини
та й пурх – полетів!

Мусю, Мусю.
Муку сію,
Печу паляниці,
кладу на полиці.
Мусій, муку сій,
печи паляниці,
клади на полиці.

На возі коза, під возом лоза.
На полиці в коробиці
Півкороваю і паляниця.

На річці Лука спіймав рака в рукава.

Не турбуйте курку, курчаточок, кучерявих клубо-
чаточок.

Не клюй, курко, крупку, не кури, котику, люльку.

Невеличка перепеличка під полукипком розпідпа-
дьомкалась.

Черепашці з черепашенятами
Важко змагатися із жабенятами.

Шишки на сосні, шашки на столі.

У нашого діда капелюх не по-капелюхівськи.

Вередували вереднички, що не зварили вареничків;
не вередуйте вередниченьки, наваряться варени-
ченьки.

ПРИСЛІВ'Я, ПРИКАЗКИ

Рідний край – земний рай.

Яблуко від яблуні недалеко відкотиться.

На сонці тепло, а біля матері добре.

Від теплого слова і лід розмерзає.

Краще мовчати, ніж брехати.

Слово – не горобець, вилетить – не піймаєш.

Свій розум май, а людей питай.

Пташка красна своїм пір'ям, а людина – знанням.

Мудрим ніхто не вродився, а навчився.

Ніколи не кажи: «Не вмію», а говори: «Навчуся».

Книга вчить, як на світі жити.

Хто більше читає, той більше знає.

Мала бджола, а й та працює.

Косо, криво, аби живо.

Щасливо там жити, де вміють дружити.

Друзі пізнаються в біді.

Бачить кіт сало, та сили мало.

Без вірного друга – велика туга.

Без нашого Гриця вода не освятиться.

Без труда нема плода.

Вкрадеш голку, а потім корову.

Діло майстра величає.

Гостре словечко коле сердечко.

Лінивий двічі робить, скупий двічі платить.

Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.

На чужий коровай рота не роззявляй.

Не кажи гоп, поки не перескочиш.
Не копай іншому ями, бо сам упадеш.
Під лежачий камінь вода не тече.
Не сунь носа до чужого проса.
Страх має великі очі.
Стук-грюк, аби з рук.
У страху очі великі.
Робить, як мокре горить.
Не кидай слів на вітер.
Тепле слово і в мороз зігріє.

ЛІЧИЛКИ

Бігли коні під мостами
З золотими копитами.
Треба стати погадати,
Що тим коням їсти дати.

Їхав лис через ліс,
Поламав п'ять коліс.
Треба стать погадять,
Скільки йому грошей дать.

Сітка-вітка, дуб-дубки,
Поставали козаки,
Шабельками брязь:
– Вийди, князь!

Я жмурюсь, заплющив очі.
Всі ховайтесь, хто де хоче!
Вмить розбіглась дітвора.
Йти шукать мені пора.
Більш не буду я чекать:
Раз, два, три – іду шукать!

Котилася торба
З високого горба.
А в тій торбі
Хліб-паляниця,
Кому доведеться –
Той буде жмуриться.

А між нами, хлопчаками,
Хтось не слухається мами.
Раз, два, три,
Це, напевне, будеш ти.

Тарах, тарах,
Їде Хома на волах.
– На яких? – На рябих.
– На чиїх? – На Мартинових.

Бігла лялька
Коло ковалька
В семи кожухах,
В трьох капелюхах.
В небо гляділа –
Злетіти хотіла.

Трікі-трілі, трілі-тон,
Сіли троє у вагон,
Поїхали у Китай
Пити там солодкий чай.

Ене, Бене, раба,
Вінтер, вінтер, жаба,
Ене, бене, грець,
Вінтер, вінтер, кець.

Раз, два, три, чотири,
Мене грамоти учили:
І читать, і і писать,
І на конику скакать.

Мидір, Сидір і Каленик
Збудували тут куреник,
У куренику сидять,
По варенику їдять.

У зеленому садку
Сидить котик в холодку.
Лапкою чеше вус,
Язичком лиже пуз,
Хвостиком круть-верть,
Буде мишці смерть!

Женчик, женчик
Невеличкий,
На женчику черевички,
І шапочка чорненька,
І латочка червоненька.

Бігли коні під мостами
З золотими копитами,
Треба стать погадать,
Що тим коням їсти дать.

Стоїть півень на току
У червонім чобітку.

Будем півника просити:
– Ходи жита молотити.

Іде коза, брикає,
Бородою хитає,
А борідка хиталась,
За будяки чіплялась.
Копитами цок-цок-цок!
Вибігає і цапок.
Не коліться, будяки,
Бо потопчуть вас цапки.
Туп!

На городі бараболя,
Кабачки,
Буряки,
Редька, морква, огірки,
Пастернак,
Повний мак.
А ми кошичка візьмем
Та повненький наберем.
Хто піде,
Той візьме.

НАРОДНІ ІГРИ

ЗАКЛИЧКИ (АБО ЗАЗИВАЛКИ) ДІТЕЙ НА ГРУ:

Нумо, нумо, дітвора,
Біжіть швидше до двора –
Починати гру пора!
Любі хлопчики й дівчатка,
Годі вам байдикувати.

Йдіть-но, будемо ми грати.

Оду-ду, оду-ду,

Знаю я цікаву гру!

Гей, біжіть усі сюди,

Приступаємо до гри!

Діти-квіти, діти-квіти,

Нащо вдома вам сидіти.

Краще йдіть усі сюди,

Приєднайтеся до гри.

ЗГОВІРКИ ДЛЯ РОЗПОДІЛУ НА КОМАНДИ:

Що ти обираєш?

Коня підкувати

Чи двір підмітати?

Вишиту сорочку

Чи рябеньку квочку?

Зелену капустину

Чи велику морквину?

Гарне яблучко на гілці

Чи грушки на тарілці?

Що тобі дати (подарувати)?

Солодку грушку

Чи м'яку подушку?

Зайчика сіренького

Чи бублика з тіста?

Яскраве намисто

Чи бублика з тіста?

Грудочку цукру

Чи солодку булку?

Кого в гості запросиш?

Кролика прудкого

Чи зайця косого?

Пташку-щебетушку

Чи мишку-шкряботушку?

Бджілку, яка мед збирає,

Чи ведмедика, що його любить?

МИРИЛКИ

Для усунення конфліктів і суперечок, що можуть виникнути поміж дітьми у процесі гри, доцільно використовувати мирилки:

Мир – миром, пироги з сиром,
варенички в маслі, ми подружки
красні – поцілуймося!
Тобі яблучко, мені – грушечка,
не сварімося, моя душечко!
Мені яблучко, тобі – зернятко,
не сварімося, моє серденько!

ПАСТУХ І ВОВК

З дітей обирають «пастуха» і «вовка». Решта – «вівці». З одного боку майданчика креслять коло – це «кошара для отари», а на протилежному – «пасовисько». Збоку майданчика – «лігво вовка». Пастух жене овець у поле, де вівці розбігаються, стрибають, пасуться. На слова вихователя: «Тікайте од вовка!» вівці біжать у свою кошару. Вовк ловить їх, а пастух захищає. Спійману вівцю вовк відводить у своє лігво. Гра закінчується, коли у вовка певна кількість овечок (за попередньою домовленістю).

Правила гри. Вівця вважається спійманою, як що вовк торкнеться її рукою.

БАТЬКО Й ДІТИ

Грище ділиться на дві половини. На одній – гурт дітей, на другій – сидить «батько». Діти тихенько домовляються, який рух будуть виконувати перед батьком, тому що мають йому сказати «де були і що робити».

Гравці шеренгою йдуть до батька, зупиняються перед ним і тричі кланяються. Батько віддає поклін і питає:

Розкажіть, гей, мої діти,
Що чули й де були?

Вони хором відповідають:

По широкому світі блукали і щастя шукали,
Багато ми там видали – аж у Києві спочивали.

На це батько каже:

Розкажіть, гей, мої діти,
Що ж ви там робили?

Діти:

Уважай і вгадай, наш батько дорогий:

Ось так, ось так ми всі там робили.

Після цих слів усі наслідують певних рух, а батько має назвати, що це було. Коли відгадає, діти тікають, а він їх доганяє. Спійманий перед лінією поділу стає новим батьком і учасники придумують нові рухи. Якщо батько до трьох разів не відгадає, то на його місце вибирають іншого.

САД І ГОРОБЦІ

На грищі накреслюють коло діаметром 10 кроків, всередині якого розташовані «фруктові дерева» (учасники гри). Поміж ними ходить «садівник», відганяючи двох «горобців», що намагаються забігти в коло, торкнутися якого-небудь дерева рукою і втекти разом з ним. Ударить його садівник при цьому джгутом – горобець стає деревом, а дерево – горобцем. Усі співають:

Два горобчики,
Ласі хлопчики,
З боку чиркають
В садах виркають.
Один із малинами,
Ще й із вишнінами,
Яблука, груші,
Сливи-чорнуші.
Скач же в садочок
По горішок!
Ягідку в дзьобик
Тікай, як можеш!

КИЦЬКА

Кицька входить у коло весела й відповідає на запитання, що їй задає гурт, ілюструючи свої відповіді рухами та жестикуляцією.

На запитання: «Де ти, кицько, ходила?» - кицька каже: «У млині сиділа». Тут же трошки присідає і розводить руками в боки, наче показує на ту лавицю або стілець, на якому вона у млині сиділа.

Гурт: «Що ти, кицько, робила?»

Киця: «Житечко молола» (правою рукою робить у повітрі кола, наче меле жито в млині).

Гурт: «Що ти, кицько, заробила?»

Киця: «Шапочку дукатів!» (пальцем правої руки збирає щось з лівої долоні, наче гроші, підіймає їх угору й висипає назад на долоню. Наче в шапочку, при цьому перебирає пальцями).

Гурт: «Що ти, кицю, купила?»

Киця: «Бубликів багато!» (вказуючи пальчиками обох рук описує четверо малих кіл перед собою).

Гурт: «З ким ти бублички поїла?»

Киця: «З гостями у свято» (і знову присідає так, як спочатку, розводить руками вбоки й схиляє голову, наче вклоняється гостям, що з нею поїли у свято бублики).

Всі рухи киця виконує сама або з усіма дітьми разом.

КОВАЛІ

Діти стають півколом. Навпроти стає «коваль».

Всі співають і до такту пісні кують: то підносять дві руки угору ніби молот, то опускають їх вниз.

Куй, куй, ковалі,
То великі, то малі,
А старого коваля
Посадили на коня.
Кому коня підкувати,
Золоту підковку дати?
Підкуй цього, підкуй того,
Підкуй мого вороного. (Двічі).

До слів «А старого коваля...» діти замикають і утворюють коло та кружать довкола коваля, котрого опісля підносять вгору.

До слів «Кому коня підкувати...» всі в колі кують до такту пісні, а при словах «Золоту підковку дати?» подають на зміну то праву, то ліву ноги назад і згинають їх.

«Підкуй цього» – діти вказують правою рукою на свого правого товариша, а «підкуй того» – лівою рукою на лівого товариша. До слів «Підкуй мого вороного» – кожний вказує на себе.

Пізніше вже до кінця пісні всі знову кують.

ОЙ ЛЕТИЛА ЗОЗУЛЕНЬКА

Діти стають парами – пара біля пари – і утворюють коло. Посеред кола ходить «зозуленька».

Всі співають:

Ой летіла зозуленька через сад, через сад,
Розпустила пір'ячко на весь сад, на весь сад.
Ой хто теє пір'ячко підбере, підбере.
Ой той сиву зозуленьку забере, забере.

При словах «забере» всі пари розбігаються й кожна дитина шукає собі нову пару, в тому числі й зозуленька. Хто пари не знайде, стає зозуленькою, і гра починається спочатку.

Правила гри:

1. Ті самі гравці не можуть залишатися в парі.
2. Не вибирати для пари найближчу дитину.
3. Не можна відмовляти стати в парі з зозуленькою або пару відбивати тій дитині, що її зозуленька вже знайшла.
4. Хто вибрав для пари зозуленьку, подає їй обидві руки, щоб хто-небудь її не відняв.

ЯСТРУБ

Усі, крім «яструба», утворюють колону, взявши один одного за пояс або плечі. Направляючий запитує яструба, який перед ним:

- Тобі кого треба?
- Останнього!
- То лови його!

Яструб кидається до останнього, який намагається втекти протилежним боком колони і стати перед направляючим. Відбігати від ряду далі п'яти кроків не дозволяється. Спійманий стає яструбом, а колишній яструб – направляючим.

ГОРЩЕЧКИ

Гравців має бути непарна кількість. Усі, крім одного, утворюють подвійне коло, обличчям до середини. Гравець, у якого немає пари, стає в середини. Гравець, у якого немає пари, стає в середину кола – це «купець». Діти, які утворили зовнішнє коло, називаються «горщечками», а внутрішнє – «хазяями». Купець звертається до когось із хазяїв і запитує: «Продаєш горщечок чи

ні?», той відповідає ствердно, починається торг. Коли зйдуться в ціні – і купець, і хазяїн виходять за коло та біжать у протилежні боки – навкруг гравців. Хто раніше прибіжить до горщечка – той стає хазяїном. Гра повторюється з іншим «горщечком».

Правила гри. Діти не повинні перебігати через поле. Гравці не повинні затримувати тих, хто біжить.

ГОРЮ, ГОРЮ, ПЕНЬ або **ХРЕЩИК**

Діти стають попарно – одна пара за другою. Попереду одна дитина, яка промовляє:

– Горю, горю, пень!

Остання пара запитує:

– Чого ти гориш?

– Собі пару жду.

– Яку?

– Тебе, пані молоду. (пана молодого).

З цими словами остання пара розбігається і забігає перед дівчиною, намагаючись з'єднати руки попереду неї. А та намагається впіймати когось із пари. Якщо впіймає, гравець, який залишився без пари, починає «горіти». Не впіймає – продовжує «горіти» той самий гравець.

Примітка. Гравці не повинні затримувати тих, хто бігає. Діти можуть бігти тільки вперед.

ДІД

– Іде, іде дід, дід:

Несе, несе міх, міх.

Отакий дідище,

Отакий страшище,

Отакий ногатий,

Отакий рукатий.

Отакий вусатий,

Такий бородатий,

Отакий окатий,

Отакий плечистий.

– Тьфу його к нечистій!

Учасники гри спочатку вибирають одного Діда, далі стають півколом, а Дід іде в свою хату-чотирикутник (проти гравців, на ступнів 10 від них). Гру починає Дід, виходячи із своєї хати й поволі наближаючись до гравців, котрі стоять на одному місці, аж поки не проспівася Дід всієї пісні й не проробить всього до співу «отакий плечистий» і розбігаються хто куди. Дід намагається кого-небудь заморити (ударити), а потім тікає в свою хату, де його бити вже не можна. Коли заморений Дідом не встигне віддати йому назад удар, то сам стає за Діда, гра починається знову з тим самим Дідом.

БАРВІНОК

Діти стають у два ряди, обличчям один до одного і співають:

Та на горі барвінець, на долині зеленець,
По три гроші чічка, два таляри стрічка.
Мої милі паняночки, посходімся до купочки
І ставаймо вряд!
Там на горі барвінець, на долині зеленець,
По три гроші чічка, два таляри стрічка.
Мої милі паняночки, просили вас матіночки,
Посідайте враз!

3,4,5,6,7,8 та 9-ту строфи співаємо так само, як другу, лише з тою зміною, що при кінці слів «просили вас матіночки» додаємо:

В 3-й строфі – поставайте враз!

4-й * - * - повклякайте враз!

5-й * - * - поставайте враз!

6-й * - * - затупайте враз!

7-й * - * - заплещіте враз!

8-й – затанцюйте враз!

9-й * - * - засмійтеся враз!

Все, про що співають в пісні, діти обов'язково виконують. Підносять руки вгору, нахиляються і показують руками – на долині зелень, присідають і встають, вклякають на обидві ноги і встають, тупають ногами, плещуть у долоні, танцюють, а в кінці танцюють і розбігаються.

Всі рухи потрібно виконувати по змозі точно і одночасно.

У ВИШНЕВОМУ САДОЧКУ

Діти стоять парами в такому порядку, в якому про них згадується в пісні, і так входять у кімнату. Ті діти, що на цей раз не беруть участь в грі, стають попід стінами. Вони – глядачі, що придивляються до весільного походу.

Діти співають:

У вишневому садочку, під вербою, в холодочку,

Щоб лихо прогнать, гей!

Щоб лихо прогнать, а щоб долю звеселити,

Заходились наші квіти

Весілля гулять, гей! Весілля гулять!

Не було б таких новинок,

Та хрещатенький барвінок

Усіх здивував, гей!

Він фіалочку блакитну,

Наче панночку тендітну,

За себе узяв, гей! За себе узяв!

Посередині в таночку,

У зеленому віночку танцює буряк, гей!

Танцює буряк.

Кругом свашки і сусідки,

І фасолі, і нагідки,

І між ними мак!

Наче справжньої музики,

Грають півні та індики,

Деренчик гусак, гей!

Деренчик гусак.

Буряк скаче, не вгаває,

Підморгне і промовляє:

От так квіти, так, гей!

От так квіти, так!

1. Перед походом всі потихеньку рахують: 1-2-3-4, 1-2-3-4; це для того, щоб рівно ритмічно входити у кімнату. Глядачі гуртом підходять на середину кімнати, виглядають весільного поїзду, і, співаючи, відступають попід стіну. Співають перший куплет.

2. За словами «Щоб лихо прогнать» кладуть діти руки в боки.

3. За словами «а щоб долю звеселить» відступають назад на

вісім кроків, а за словами «Весілля гулять» діти поділяються на дві половини: одна йде вліво і стає попід однією стіною, а друга вправо і стає попід другою стіною.

4. Раптом вбігає Шпак і співає другий куплет: «Не було б таких новин» і т. д.

5. Виходить весільний похід. Попереду всіх іде молода пара – Барвінок і Фіалка. Вони йдуть, не танцюють, а за ними – Буряк, чотири свашки, дві Фасолі, дві Нагідки, Мак, два Індики, два Півні, один Буряк, два Чижі, дві Синиці і Шпак.

6. Діти співають «Він фіалочку блакитну» і т. д. так довго, доки весільний похід не ввійде в кімнату.

7. Похід, вільно підтанцьовуючи, ввійшовши в хату, стає в коло, а посередині походжають молодий і молода, кланяючись гостям.

8. За словами «Посередині в таночку...» молодий виходить з кола, тоді починають танцювати дійові особи. На середину виходить Буряк і сам собі танцює, а кругом нього Фасоля та Нагідки з Маком.

9. Тільки Півні та Індики не танцюють. Вони стоять збоку, грають на скрипках, а їм допомагає на басі Гусак.

10. Під час таночків двома колами викрикує, танцюючи, Буряк: «От так квіти!...»

ГОРІШОК

Діти беруться за руки в ряд так, щоб по краях стояли вищі ростом, і бігають: один кінець пробігає попід руки другому. Всі співають:

Ой котиться горішок крізь ручки.
Ой ловіться, дівочки, за ручки!
Гей, ловіться чотири, чотири,
Щоб вам си легені женили!

БАТЬКО Й ДІТИ

Діти стають у коло, посередині – «батько». Рухаючись по колу, примовляють:

А наш батько був мастак,
Він нас вчив робити так.

«Батько» виконує певний рух, діти, зупинившись, повторюють його.

Неуважний виходить з гри або ж стає на місце «батька».

КОРШУН І КВОЧКА

Діти стають ланцюжком, беручи за пояс того, хто попереду. Перший у ланцюжку – «квочка», всі решта – «курчата». Один із дітей – «коршун», який старається впіймати «курча» (останнього в ланцюжку). «Квочка» перешкоджає йому. Діти повинні рухатися так, щоб кінець ланцюжка був якомога далі від «коршуна». Якщо йому вдається вхопити «курча», тоді вибирають іншого «коршуна».

КРИНИЧКА

На площадці креслять дві паралельні лінії на віддалі 5–6 м одна від одної. Між ними кладуть один на другий декілька гімнастичних обручів, утворюючи «криничку». Гравці з-за лінії кидають у «криничку» м'яч так щоб він потрапив до протилежної команди, не розваливши її.

Коли влучили, то команді зараховується очко. Якщо ж м'яч розвалив криничку, то штраф 3 очки.

КОЛЯДКИ І ЩЕДРІВКИ

Бігла мишка по льоду,
Загубила коляду.
А ти біжи, позбирай –
Буде шишка й коровай!

Я маленький хлопчик,
зліз на стовпчик,

з мішком походжаю,
коляду збираю.
Вечір добрий!
Дайте пиріг довгий!

Я маленький хлопчик,
зліз на стовпчик,
в соплочку граю,
діток забавляю.
А ви, люди, чуйте,
коляду готуйте.
Яблучка, горішки,
то мої потішки.

Я дівчинка маленька,
спідниченька рябенька,
чобітки коркові,
будьте з празником здорові!

Я дівчинка маленька,
В мене платтячко рябеньке.
Я не знаю ні «аз», ні «буки»,
Тому подаруйте щось у руки!

Щедрик добрий,
я не згірший,
дайте млинця,
котрий більший!
Що щедрушка –
то пампушка,
Що щедренник –
то вареник.

Коляд, коляд, колядниця!
Добра з медом паляниця,
А без меду не така,
Дайте, дядьку, п'ятака.
Одчиняйте скриньку
Та давайте сливку,
Одчиняйте сундучок
Та давайте п'ятачок.
Добри вечір!

Ой у ліску, в ліску листя на грабі,
Заколядуймо ми своїй бабі.
В нашої баби добра душа,
Винесе вона цілого книша,
До того книша ціла ковбаса.

Прийшли щедрувати до вашої хати.
Щедрий вечір, добрий вечір!
Тут живе господар – багатства володар,
Щедрий вечір, добрий вечір!
А його багатство – золотіі руки.
Щедрий вечір, добрий вечір!
А його потіха – хорошіі діти.
Щедрий вечір, добрий вечір!

Дай же вам, Боже, на двір щастячко,
На двір щастячко, в дім здоров'ячко.
Дай же вам, Боже, в городі зело,
В городі зело, дома весело!

НОВА РАДІСТЬ СТАЛА

Нова радість стала,
Яка не бувала;
Над вертепом звізда ясна

Увесь світ осіяла.
Де Христос родився,
З діви воплотився,
Як чоловік пеленами
Убого повився.

Пастушки з ягнятком
Перед тим дитятком
На колінця припадають,
Христа-Бога прославляють.

Ой ти Царю, Царю,
Небесний Владарю,
Даруй літа щасливії
Цього дому господарю.

Цьому господарю
І цій господині.
Даруй літа щасливії
Нашій славній Україні!

ВЕСНЯНКИ

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко,
На весняні квіточки,
На маленькі діточки.
Ось вони граються –
Тебе дожидаються

Ой дівчатка-голуб'ятка,
Радьмося!
Та виходьмо на травицю –
Граймося!
Та виходьмо на травицю
В добрий час, –

Нема таких весняночок,
Як у нас!

Ой весна красна, що нам принесла?
Ой принесла тепло і добреє літечко!
Малим діточкам побіганячко,
Старим бабонькам посіданнячко,
Красним дівонькам на співаннячко,
А господарям на роботячко.

МОЛИТВИ ДЛЯ ДІТЕЙ

ОТЧЕ НАШ

Отче наш,
що еси на небесах,
нехай святиться ім'я Твоє;
нехай прийде Царство Твоє;
нехай буде воля Твоя,
як на небі, так і на землі.
Хліб наш насущний
дай нам сьогодні;
і прости нам провини наші,
як і ми прощаємо
винуватцям нашим;
і не введи нас у спокусу,
але визволи нас від лукавого.
Амінь.

Катерина Перелісна

МОЛИТВА

Боже, Господи Ісусе, –
На колінах я молюся –
Всі гріхи мені прости
І від лиха захисти.
Просвіти моє серденько,
Щоб я вчилася гарненько,

Щоб і дома, і у школі
Не робила зла ніколи.

І щоб тата шанувала,
Щоб матусі помагала,
Щоб жили ми всі здорові,
Завжди в мирі і любові.

Людмила Старицька-Черняхівська
МОЛИТВА

Втомлена іду я спатки
сон стуляє оченятка:
Добрий янголе святий,
тихий сон мені навій.

Коли я що зло зробила,
наді мною білі крила
ти, як завше, розпусти,
все пробач і захисти.

КАЗКИ

РУКАВИЧКА

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку.

От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже:

– Тут я буду жити!

Коли це жабка плигає та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка. А ти хто?

– Жабка-скрекотушка. Пустити й мене!

От уже їх двоє. Коли біжить зайчик. Прибіг до рукавички та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти хто?

– А я зайчик-побігайчик. Пустіть і мене!

– Іди!

От уже їх троє.

Коли це біжить лисичка – та до рукавички:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

– Та я лисичка-сестричка. Пустіть і мене!

– Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик – та й собі до рукавички, питається:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?

– Та я вовчик-братик. Пустіть і мене!

– Та вже йди!

Уліз і той. Уже їх п'ятеро.

Де не взявся – біжить кабан.

– Хро-хро-хро! А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?

– Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!

– Оце лихо! Хто не набреде – та все в рукавичку! Куди ж ти тут улізеш?

– Та вже влізу, – пустіть!

– Та що вже з тобою робити, – йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать кущі, вилазить ведмідь – та й собі до рукавички, реве й питається:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?

– Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!

– Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

– Та якось будемо.

– Та вже йди, тільки скраєчку! Уліз і ведмідь, – семеро стало. Та так вже тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся, – нема рукавички. Він тоді назад – шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла-бігла, бачить – лежить рукавичка і ворухиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички, – так усі й порозбігалися лісом.

Прийшов дід та й забрав рукавичку.

ЛИСИЧКА І РАК

Біжить лисичка полем. Добігає до річки, аж дивиться – рак виліз з води на камінь та клешні точить, щоб гостріші були.

– Здоров був, раче! – каже йому лисичка. – З тим днем, що сьогодні! Це ти, мабуть, до косовиці готуєшся, що клешні об камінь гостриш?

Поздоровкався і рак та й каже: – Я клешнями роблю те, що ти зубами; так треба, щоб гостріші були.

А лисичка тоді йому: – Тепер я бачу, чого з тебе люди сміються, розказуючи, як ти сім літ по воду ходив, та й ту на порозі розлив! Як його ходити, коли на ногах зуби?

– Може, колись тее й правдою було, та тепер брехнею стало! Ось коли хочеш, то давай побіжим наввипередки. Я тобі ще на один скок уперед ходу дам. Біжим до тієї осички, що стоїть онде на узліссі.

– Як так, то й так, – каже лисиця.

Повернулась до лісу, стала на один скок уперед проти рака та й дожидає, коли той звелить бігти. А рак, учепившись клешнями за лисиччиного хвоста, підібгав усі вісім своїх ніг та й гукнув: – Но!

От лисичка і подалась вподовж поля. Добігає до осики, повернулась, щоб подивитись, а де той рак чимчикує, аж чує позад себе:

– Та й забарилась ти, лисичко! Я вже і на осику лазив, усе визирав, чи скоро ти прибіжиш.

Дуже здивувалась лисичка, аж рота роззявила: – Чи то ж видано! – каже. І більш не сміялася з рака.

ПАН КОЦЬКИЙ

В одного чоловіка був кіт старий, що вже не здужав і мишей ловити. От хазяїн його взяв та й вивіз у ліс, думає: «Нащо він мені здався, тільки дурно буду годувати, – нехай лучче в лісі ходить».

Покинув його й сам поїхав.

Коли це приходить до кота лисичка та й питає його:

– Що ти таке?

А він каже:

– Я – пан Коцький.

Лисичка й каже:

– Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду.

Він і згодився. Веде його лисичка до своєї хати, – так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

От якось зайчик побачив лисичку та й каже їй:

– Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на досвітки.

А вона йому:

– Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве.

Заєць розказав за пана Коцького вовкові, ведмедеві, дикому кабанові.

Зійшлися вони докупи, стали думати, як би побачити пана Коцького, – та й кажуть:

– А зготуємо обід!

І взялися міркувати, кому по що йти. Вовк каже:

– Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ.

Дикий кабан каже:

– А я піду по буряки і картоплю.

Ведмідь:

– А я меду принесу на закуску.

Заєць:

– А я капусти.

От роздобули всього, почали обід варити. Як зварили, почали радитись, кому йти кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь каже:

– Я не підбіжу, як доведеться тікати.

Кабан:

– А я теж неповороткий.

Вовк:

– Я старий уже і трохи недобачаю.

Тільки зайчикові й приходитьсья.

Прибіг заєць до лисиччиної нори, коли це лисичка вибігає, дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його:

– А чого ти прийшов?

Він і каже:

– Просили вовк, ведмідь, дикий кабан, і я прошу, щоб ти прийшла зі своїм паном Коцьким на обід.

А вона йому:

– Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве.

Прибігає зайчик назад та й хвалиться:

– Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, то розірве нас.

Вони й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан заривається у хмиз, а зайчик лізе в кущ.

Коли це веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до столу, а він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

– Ма-у!.. Ма-у!.. Ма-у!..

А ті думають: «От вражого батька син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!»

Виліз пан Коцький на стіл та почав їсти, аж за ушима лящить. А як наївсь, то так і простягсь на столі.

А кабан лежав близько столу в хмизі, та якось комар і вкусив його за хвіст, а він так хвостом і крутнув; кіт же думав, що то миша, та туди, та кабана за хвіст. Кабан як схопиться, та навітки!

Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево та й подерся туди, де ведмідь сидів.

Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й дерево не здержало – так він додолу впав – гуп! – та просто на вовка, – мало не роздавив сердешного.

Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко. Заєць і собі за ними – забіг не знать куди... А потім посходились та й кажуть:

– Такий малий, а тільки-тільки нас усіх не поїв!

КОЗА-ДЕРЕЗА

Були собі дід та баба. Поїхав дід на ярмарок та й купив собі козу. Привіз її додому, а рано на другий день посилає дід старшого сина ту козу пасти. Пас, пас хлопець її аж до вечора та й став гнати додому. Тільки до воріт став доганяти, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От дід розсердився на сина, що він погано худоби доглядає, та й прогнав його.

На другий день посилає другого сина – меншого. Пас, пас хлопець козу аж до вечора та й став гонити додому. Тільки став до воріт доганяти, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От дід і того сина прогнав.

На третій день посилає вже жінку. От вона погнала козу, пасла весь день; ввечері стала доганяти до двору, а дід уже стоїть на воротах у червоних чоботях та й питається:

– Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні дідусю, я й не пила, я й не їла: бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От дід прогнав і бабу.

На четвертий день погнав він уже сам козу, пас увесь день, а ввечері погнав додому і тільки надігнав на дорогу, а сам навпростець пішов; став на воротах у червоних чоботях та й питається:

– Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От тоді дід розсердився, пішов до коваля, висталив ніж, став козу різати, а вона вирвалась та й утекла в ліс. У лісі бачить коза зайчикову хатку, – вона туди вбігла та й заховалась на печі.

От прибігає зайчик, коли чує – хтось є в хатці. Зайчик і питається:

– А хто, хто в моїй хатці?

А коза сидить на печі та й каже:

– Я коза-дереза,
за три копи куплена
півбока луплена,
тупу-тупу ногами,
сколю тебе рогами,
ніжками затопчу,
хвостиком замету,
тут тобі й смерть!

От зайчик злякався, вибіг з хатки, сів під дубком. Сидить та й плаче. Коли йде ведмідь та й питається:

– Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені, ведмедику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А ведмідь:

– От я його вижену! Побіг до хатки:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я коза-дереза,
за три копи куплена
півбока луплена,
тупу-тупу ногами,
сколю тебе рогами,
ніжками затопчу,
хвостиком замету, –
тут тобі й смерть!
Ведмідь і злякався.

– Ні, – каже, – зайчику-побігайчику, не вижену – боюсь.
От ізнов пішов зайчик, сів під дубком та й плаче. Коли йде вовк і питається:

– А чого це ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені, вовчику-братику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А вовк:

– От я його вижену!

– Де тобі його вигнати! Тут і ведмідь гнав, та не вигнав.

– Отже, вижену.

Побіг вовк до хатки та й питається:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я коза-дереза,
за три копи куплена
півбока луплена,
тупу-тупу ногами,
сколю тебе рогами,
ніжками затопчу,
хвостиком замету, –
тут тобі й смерть!
Вовк і злякався.

– Ні, – каже, – зайчику-побігайчику, не вижену – боюсь.
Зайчик ізнов пішов, сів під дубком та й плаче. Коли біжить

лисичка, побачила зайчика та й питається :

– А чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені, лисичко-сестричко, не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А лисичка:

– От я його вижену!

– Де тобі, лисичко, його вигнати! Тут і ведмідь гнав – не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, а то ти!

– Отже, вижену.

Побігла лисичка до хати та:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я коза-дереза,
за три копи куплена
півбока луплена,
тупу-тупу ногами,
сколю тебе рогами,
ніжками затопчу,
хвостиком замету, –
тут тобі й смерть!

От лисичка теж злякалась.

– Ні, – каже, – зайчику-побігайчику, не вижену – боюсь.

Пішов зайчик, сів під дубком та й знову плаче. Коли це лізе рак-неборак та й питається:

– Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А рак:

– От я його вижену!

– Де тобі його вигнати! Тут ведмідь гнав, та не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, і лисиця гнала, та не вигнала, а то ти!

– Отже, вижену!

От поліз рак у хатку та й питається:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я коза-дереза,
за три копи куплена
півбока луплена,
тупу-тупу ногами,
сколю тебе рогами,

ніжками затопчу,
хвостиком замету, –
тут тобі й смерть!

А рак усе лізе та лізе, виліз на піч та:

– А я рак-неборак,
ущипну, то буде знак!

Та як ущипне козу клешнями!.. Коза як замакає, та з печі,
та з хати – побігла, тільки видно! От тоді зайчик радий, прийшов у хатку та так уже ракові дякує. Та й став жити в своїй хатці.

СІРКО

В одного чоловіка був собака Сірко – тяжко старий. Хазяїн бачить, що з нього нічого не буде, що він до хазяйства нездатний, і прогнав його від себе. Цей Сірко никає по полю; коли це приходять до нього вовк та й питає:

– Чого ти тут ходиш?

Сірко йому:

– Що ж, брате, прогнав мене хазяїн, а я і ходжу тут.

Тоді вовк йому каже:

– А зроби так, щоб тебе хазяїн ізнов прийняв до себе?

Сірко відповідає:

– Зроби, голубчику; я вже таки чимсь тобі віддячу.

Вовк каже:

– Ну, гляди: як вийде твій хазяїн із жінкою жать і вона дитину положить під копою, то ти будеш близько ходять коло того поля – щоб я знав, де те поле, – то я візьму дитину, а ти будеш забирати у мене ту дитину, – тоді неначе я тебе і злякаюсь та й пущу дитину.

У жнива той чоловік і жінка вийшли у поле жать. Жінка положила свою маленьку дитину під копою, а сама і жне коло чоловіка. Коли це вовк біжить житом, та за ту дитину – і несе її полем. Сірко за тим вовком. Доганяє його. А чоловік кричить:

– Гидж-га, Сірко!

Сірко якось догнав того вовка і забрав дитину: приніс до того чоловіка та й оддав йому. Тоді той чоловік вийняв із торби хліб і кусок сала та й каже:

– На, Сірко, їж, – за те, що не дав вовкові дитини з'їсти!

Ото увечері ідуть із поля, беруть і Сірка. Прийшли додому, чоловік і каже:

– Жінко, вари лишень гречані галушки та сито їх із салом затовчи.

Тільки що вони ізварилися, він садовить Сірка за стіл та й сам сів коло його і каже:

– А сип, жінко, галушки, та будем вечерять.

Жінка і насипала. Він Сіркові набрав у полумисок; так уже йому годить, щоб він не був голодний, щоб він часом гарячим не опікся!

Ото Сірко і думає:

«Треба подякувати вовкові, що він мені таку вигоду зробив».

А той чоловік, діждавши м'ясниць, віддає свою дочку заміж. Сірко пішов у поле, знайшов там вовка та й каже йому:

– Прийди у неділю увечері до города мого хазяїна, а я тебе зазву у хату та віддячу тобі за те, що ти мені добро зробив.

Ото вовк, діждавши неділі, прийшов на те місце, куди йому Сірко сказав. А в той самий день у того чоловіка було весілля. Сірко вийшов до його та й увів у хату і посадовив його під столом. Ото Сірко на столі узяв пляшку горілки, м'яса доволі і поніс під стіл. А люди хотіли ту собаку бить. Чоловік каже:

– Не бийте Сірка: він мені добро зробив, то я і йому добро буду робить, поки його й віку.

Сірко, що найсмачніше на столі лежить, бере та подає вовкові. Обгодував і упоїв так, що вовк не витерпів та каже:

– Буду співать!

Сірко каже:

– Не співай, бо тут тобі буде лихо! Лучче я ще тобі подам ще шматок м'яса, та тільки мовчи.

Вовк, як випив ту пляшку горілки, та каже:

– Отепер уже буду співать!

Та як завие під столом... Тоді деякі люди повтікали з хати, а деякі хотіли бить вовка. А Сірко і ліг на вовкові, наче хоче задушити. Хазяїн каже:

– Не бийте вовка, бо ви мені Сірка уб'єте! Він і сам йому раду дасть – ось не займайте!

Ото Сірко вивів вовка аж на поле та й каже:

– Ти мені добро зробив, а я тобі! Та й розпрощались.

ЛЕТЮЧИЙ КОРАБЕЛЬ

Був собі дід та баба, а в них було три сина: два розумних, а третій дурний. Розумних же вони й жаліють, баба їм щонеділі білі сорочки дає, а дурника всі лають, сміються з нього, а він знай на печі у просі, в чорній сорочці, без штанців. Як дадуть, то й їсть, а ні, то він голодує. Аж ось прийшла чутка, що так і так: прилетів такий царський указ, щоб зібралися до царя на обід, і хто змайструє такий корабель, щоб літав, і приїде на тім кораблі, за того цар дочку віддає:

Розумні брати й радяться:

– Піти б то, може, там, де наше щастя закотилося! Порадилися, просяться в батька та в матері:

– Підемо ми, – кажуть, – до царя на обід: загубити – нічого не загубимо, а може, там де наше щастя закотилося!

Батько їх умовляє, мати їх умовляє... Ні!

– Підемо, та й годі! Благословіть нас на дорогу.

Старі, нічого робити, взяли, поблагословили їх на дорогу, баба надавала їм білих паляниць, спекла порося, пляшку горілки дала – пішли вони.

А дурень сидить на печі та й собі проситься:

– Піду і я туди, куди брати пішли!

– Куди ти, дурню, підеш? – каже мати. – Там тебе й вовки з'їдять!

– Ні, – каже, – не з'їдять, піду!

Старі з нього спершу сміялись, а то давай лаяти. Так ні! Вони бачать, що з дурнем, мовляв, нічого не зробиш, та й кажуть:

– Ну, йди, та щоб ти вже й не вертався й щоб не признавався, що ти наш син.

Баба дала йому торбу, наклала туди чорного черствого хліба, пляшку води дала й випровадила його з дому. Він і пішов.

Іде та йде, коли зустрічає на дорозі діда: такий сивий дідуган, борода зовсім біла аж до пояса.

– Здорові, діду!

– Здоров, сину!

– Куди йдете, діду?

А той каже:

– Ходжу по світу, з біди людей виручаю.

А ти куди?

- До царя на обід.
- Хіба ти, – питає дід, – умієш зробити такий корабель, щоб сам літав?
- Ні, – каже, – не вмію!
- То й чого ж ти йдеш?
- А бог його знає, – каже, – чого! Загубити не загублю, а може, там моє щастя закотилося.
- Сідай же, – каже, – та спочинеш трохи, пополуднуємо. Виймай, що там у тебе в торбі.
- Е, дідусю, нема тут нічого, самий черствий хліб, що ви й не вкусите.
- Нічого, виймай!
- От дурень виймає, аж з того чорного хліба такі стали паляниці білі, що він ізроду й не їв таких; сказано, «як у панів».
- Ну що ж, – каже дід, – як його, не пивши, полуднувати? Чи немає там у тебе в торбі горілки?
- Де б вона в мене взялась? Тільки води пляшка!
- Виймай! – каже.
- Він вийняв, покуштував – аж там така гарна горілка стала!
- От бач, – каже дід, – як бог дурнів жалує!
- От вони розіслали свитки на траві, посідали, давай полуднувати. Пополуднували гарненько, подякував дід дурневі за хліб, за горілку та й каже:
- Ну, слухай, сину: йди ж тепер ти в ліс, та підійди до дерева, та перехрестися тричі, й удар сокирою в дерево, а сам мерщій падай ниць і лежи, аж поки тебе хто не розбудить; тоді – каже, – тобі корабель збудується, а ти сідай на нього й лети куди тобі треба, по дорозі бери кого б там не стрів.
- Дурень подякував дідові і розпрощався; дід пішов своєю дорогою, а дурень пішов у ліс.
- От увійшов у ліс, підійшов до дерева, цюкнув сокирою, упав ниць та й заснув. Спав-спав... Коли це за який там час чує – хтось його будить:
- Уставай, уже твоє щастя поспіло, вставай!
- Дурень прокинувся, коли гляне – аж стоїть корабель: сам золотий, щогли срібні, а вітрила шовкові так і понадимались – тільки летіти! От він, недовго думавши, сів на корабель, той корабель знявся й полетів... Як полетів та й полетів – нижче неба,

вище землі – й оком не зглянеш!

Летів-летів, коли дивиться: припав чоловік на шляху до землі вухом та й слухає. Він і гукнув:

- Здорові, дядьку!
- Здоров, небоже!
- Що ви робите?
- Слухаю, – каже, – чи вже позбирались до царя на обід люди.
- А хіба ви туди йдете?
- Туди.
- Сідайте зі мною, я вас підвезу.

Той сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік шляхом – одна нога за вухо прив'язана, а на одній скаче.

- Здорові, дядьку!
- Здоров, небоже!
- Чого ви на одній нозі скачете?
- Того, – каже, – коли б я відв'язав другу, то за одним ступнем увесь би світ переступив. А я, – каже, – не хочу...

– Куди ж ви йдете?

– До царя на обід.

– Сідайте з нами.

– Добре.

Той сів, знов полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: стоїть на дорозі стрілець і приціляється з лука, а ніде не видно ні птиці, нічого: Він крикнув:

– Здорові, дядьку! Куди ви цілитесь, що не видно ні птиці, нічого?

– То що, що не видно? То вам не видно, а мені видно!

– Де ви її бачите!

– Ет! – каже. – Там, за сто миль, сидить на сухій грушці!

– Сідайте з нами!

Він і сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік і несе за спиною повен мішок хліба.

– Здорові, дядьку!

– Здоров!

– Куди ви йдете?

– Іду, – каже, – добувати на обід хліба.

- Та в вас і так повен мішок!
- Що тут цього хліба? Мені й на один раз поснідати не стане.
- Сідайте з нами!
- Добре!
- Сів і той. Полетіли.
- Летіли-летіли, коли дивляться, ходить чоловік коло озера, мов чогось шукає.
- Здорові, дядьку!
- Здоров!
- Чого ж ви тут ходите?
- Пити, – каже, – хочеться, та ніяк води не знайду.
- Та перед вами ж цілісіньке озеро, чому ви не п'єте?
- Ет, що тут цієї води! Мені й на один ковток не стане.
- Так сідайте з нами!
- Добре!
- Він сів, полетіли.
- Летіли-летіли, коли глянуть, аж іде чоловік у село й несе куль соломи.
- Здорові, дядьку! Куди це несете соломую?
- У село, – каже.
- Ото! Хіба в селі нема соломи?
- Е, – говорить, – та не така!
- А хіба це яка?
- А така, – каже, – що яке б душе літо не було, а тільки розкидай цю соломую, то зараз де не візьметься мороз і сніг.
- Сідай з нами!
- Той сів, і полетіли далі.
- Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік у ліс і несе в'язку дров за плечима.
- Здоров, дядьку!
- Здоров!
- Куди ви дрова несете?
- У ліс.
- Ото! Хіба в лісі нема дров?
- Чому нема? Є, – говорить, – та не такі.
- А які ж?
- Там, – каже, – прості, а це такі, що як тільки розкидати їх, так зараз же де не візьметься військо перед тобою!

– Сідайте з нами!

І той згодився, сів, та й полетіли.

Чи довго вони летіли, чи недовго, а прилітають до царя на обід. А там серед двору столи понаставлені й понакривані, бочки меду та горілки повикочувані – пий, душе, їж, душе, чого забажаєш! А людей, – сказано, – півцарства зійшлося.

Дурень прилетів із товариством на тім кораблі, спустився в царя перед вікнами, повиходили вони з корабля й пішли обідати.

Цар дивиться у вікно – аж щось прилетіло на золотім кораблі. Він лакеєві і каже:

– Піди спитай, хто там золотим кораблем прилетів!

Лакей пішов, подивився, приходить до царя:

– Якась, – каже, – мужва обідрана!

Цар не вірить:

– Як, – каже, – можна, щоб мужики на золотім кораблі прилетіли! Ти, мабуть, не допитався.

Взяв та й пішов сам між люди.

– Хто, – питає, – тут на цім кораблі прилетів?

Дурень виступив:

– Я! – каже.

Цар як подивився, що в нього свиточка – латка на латці, штанці – коліна повилазили, то аж за голову взявся: «Як-таки, щоб я свою дитину та за такого холопа видав!»

Що його робити? І давай йому загадки загадувати.

– Піди, – каже на лакея, – скажи йому, що хоч він і на кораблі прилетів, а як не добуде води живої й цілющої, поки люди пообідають, то не то царівни не віддам, а оце меч – а йому голова з плеч!

Лакей і пішов.

А Слухало, той самий, що припав до землі вухом, підслухав, що цар казав, то й розказав дурневі. Дурень сидить на лаві (такі лави кругом столів пороблено) та й журиться: не їсть, не п'є. Скороход побачив:

– Чому ти, – питає, – не їси?

– Де вже мені їсти! І в пельку не йде.

І розказав – так і так.

– Загадав мені цар, щоб я, поки люди пообідають, добуду води живої й цілющої... Як я її добуду?

– Не журись! Я тобі дістану!

– Ну, гляди!

Приходить лакей, дає йому царський наказ; а він уже давно знає, як і що.

– Скажи, – говорить, – що принесу!

От лакей і пішов.

А Скороход відв'язав ногу від вуха та як махнув, – так в одну мить і набрав води живущої й цілющої.

Набрав, утомивсь. «Ще, – думає, – поки обід, вернуся, а тепер сяду під млином, відпочину трохи».

Сів та й заснув. Люди вже обід кінчають, а його нема. Дурень сидить ні живий ні мертвий. «Пропає!» – думає.

Слухало взяв, приставив до землі вухо – давай слухати. Слухав-слухав.

– Не журись! – каже. – Під млином спить, вражий син!

– Що ж ми будемо тепер робити? – каже дурень. – Як би його збудити?

А Стрілець каже:

– Не бійся: я збуджу!

От як нап'яв лук, як стрельне – як торохне стріла в млин, аж тріски полетіли... Скороход прокинувся – мерщій туди! Люди обід тільки що кінчають, а він приносить ту воду.

Цар – що робити? Ну загадувати другу загадку: як із'їсть із своїм товариством за одним разом шість пар волів смажених і сорок пічок хліба, тоді, каже, віддам мою дитину за нього, а не з'їсть, то от мій меч – а йому голова з плеч!

Слухало й підслухав та й розказав дурневі.

– Що ж мені тепер робити? Я й одного хліба не з'їм! – каже дурень.

Та й знов зажурився – аж плаче. А Об'їдайло й каже:

– Не плач, я за вас усіх поїм, і ще буде й мало. Приходить лакей: так і так.

– Добре, – каже, – нехай дають!

От нажарили дванадцять биків, напекли сорок пічок хліба. Об'їдайло як зачав їсти – усе дочиста поїв, ще й просить:

– Ех, – каже, – мало! Хоч би ще трошки дали!..

Цар бачить, що він такий, – знову загадав загадку, щоб сорок сорокових кухлів води випив за одним духом і сорок сорокових кухлів вина, а не вип'є – «мій меч – його голова з плеч!»

Слухало підслухав – розказав; дурень плаче.

– Не плач! – каже Обпивайло. – Я, – каже, – сам вип'ю, ще й мало буде.

От викотили їм по сорок сорокових кухлів води й вина. Обпивайло як узяв пити, всі до каплі видув ще й підсміює.

– Ех, – каже, – мало! Хоч би ще трохи – ще б випив.

Цар бачить, що нічого з ним не вдіє, та думає: «Треба його, вражого сина, зо світу звести, а то він мою дитину запакує!» От і посилає до дурня лакея:

– Піди скажи, що казав цар, щоб перед вінцем у баню сходив.

А другому лакеєві загадує, щоб пішов сказав, щоб баню чавунну напалили: «Так він сякий-такий зажариться!» Грубник натопив баню – так і пащить: самого чорта, мовляв, можна зжарити!

Сказали дурневі. От він іде в баню, а за ним слідком іде Морозко з соломою. Тільки що ввійшли в баню, аж там такий жар, що не можна! Морозко розкинув солону – й відразу так стало холодно, що дурень насилу обмився, та швидко на піч, та там і заснув, бо намерзся-таки добре! Вранці відчиняють баню, думають – тільки з нього попілець зостався, аж він лежить на печі; вони його й збудили:

– Оце, – каже, – як міцно спав!

Та й пішов із бані.

Доповіли цареві, що так, мовляв, і так: на печі спав, і в бані так холодно, наче цілу зиму не топлено. Цар засмутився дуже: що його робити? Думав-думав, думав-думав...

– Ну, – каже, – як дістане мені на ранок полк війська, то вже дам свою дочку за нього, а не дістане, то от «мій меч – йому голова з плеч!»

А сам думає:

«Де таки простому мужикові полк війська добути? Я цар, та й то!..»

От і дав наказ.

Слухало й підслухав, і розказав дурневі. Дурень знову сидить та й плаче:

– Що мені тепер робити на світі? Де я того війська добуду?

Іде на корабель до товариства:

– Ой, виручіть, братця! Виручали не один раз з біди і тепер виручіть! А то пропав я на світі!..

– Не плач! – каже той, що ніс дрова. – Я тебе виручу.

Приходить слуга:

– Казав, – каже, – цар, як поставиш завтра на ранок цілий полк війська, тоді твоя царівна!

– Добре, зроблю! – каже дурень. – Тільки, – каже, – скажи цареві, як не віддасть ще й тепер, то я його війною повоюю й силою царівну візьму.

Уночі повів товариш дурня в поле й поніс з собою в'язку дров. Як почав ті дрова розкидати, як почав розкидати, то що кине – то й чоловік, що кине – то й чоловік! І такого війська набралось, господи! На ранок прокидається цар – аж чує: грають. Він питає:

– Що там так рано грає?

– То, – кажуть, – той своє військо муштрує, що на золотім кораблі прилетів.

Цар тоді бачить, що нічого не вдіє, та звелів його покликати до себе.

...А дурень такий став, що його й не пізнаєш: одежа на ньому так і сяє: шапочка золота, а сам такий гарний, що боже! Веде він своє військо, сам на воронім коні попереду, за ним старшина... Підступив під палац:

– Стій! – крикнув.

Військо у лаву стало – як перемите! Він пішов у палац; цар його обіймає, цілує.

– Сідай, мій зятю любий!

Вийшла й царівна; як побачила – аж засміялась, який у неї гарний чоловік буде!

От їх швидко й повінчали, такий бенкет задали, що аж до неба дим пішов.

ЦАРІВНА-ЖАБА

Де-не-десь, у якимсь царстві, жив собі цар та цариця, а в них – три сини, як соколи. От дійшли вже ті сини до зросту, – такі парубки стали, що ні задумати, ні згадати, хіба в казці сказати! Дійшли літ, – час їм женитися. Цар, порадившись гарненько з царицею, покликав синів та й каже:

– Сини мої, соколи мої! Дійшли ви літ – час уже вам подружжя шукати.

– Час, – кажуть, – таточку, час!

– Забирайте ж, – каже, – діти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідяні й пускайте в чужі землі далекі: хто до кого влучить у двір, там тому й молоду брати.

От вони повиходили, понатягували луки, – та й нум стріляти. Старший стрельнув – загула стріла попід небесами та й упала аж у іншому царстві, у царя в садочку. Царівна на той час по саду проходжувалася, підняла стрілку, любується. Прийшла до батька, хвалиться:

– Яку я, таточку, гарну стрілку знайшла!

– Не віддавай же, – каже цар, – її нікому, тільки віддай тому, хто тебе за дружину візьме!

Коли так: через який там час приїздить старший царевич, просить у неї стрілку.

– Не дам, – каже, – цієї стрілки нікому, тільки віддам тому, хто мене за дружину візьме.

– Я, – каже царевич, – тебе візьму.

Домовились. Поїхав він.

Середульший царевич стрельнув, – звилась стріла нижче від хмари, вище від лісу та й упала у княжий двір. Князівна на той час на рундучку сиділа, побачила, підняла стрілку і понесла до батька:

– Яку я, таточку, гарну стрілку знайшла!

– Не віддавай же її, – каже князь, – нікому, тільки хіба віддай тому, хто тебе за дружину візьме.

От приїздить і другий царевич, середульший, просить стрілку. Вона відказала так, як і та. І цей каже: – Я тебе візьму.

Погодились. Поїхав.

Приходиться найменшому стріляти. Іван-царевич, – його звали Іваном-царевичем, – як стрельне – загула стріла ні високо ні низько – вище хат, та й упала ні далеко ні близько – коло села в болоті. На купині сиділа жаба і взяла ту стрілу. Приходить Іван-царевич, просить: – Верни мою стрілу!

– Не дам я, – каже жаба, – цієї стріли нікому, тільки віддам тому, хто мене за дружину візьме.

Іван-царевич подумав: «Як-таки зелену жабу та за дружину брати?» Постояв над болотом, пожурився, пішов додому плачучи.

От уже їм час до батька йти, казати, хто яку собі молоду знайшов. Ті ж два – старший і підстарший – такі раді, що господи! А Іван-царевич іде та й плаче. Батько питає в них:

– Ну, розкажіть же, сини мої, соколи мої, яких ви мені невісток познаходили?

– Я, татку, знайшов царівну, – старший каже. Підстарший:

– Я – князівну.

А Іван-царевич стоїть та й слова не вимовить: так плаче, так плаче!

– А ти чого, Іване-царевичу, плачеш?

– Як же, – каже, – мені не плакати, що у братів жінки як жінки, а мені доведеться з болота зелену жабу брати... Чи вона мені рівня?

– Бери, – каже цар, – така вже, видно, твоя доля.

От і поодружувалися царенки: старший узяв царівну, середульший – князівну, а Іванко-царевич – зелену жабу з болота. От вони одружились та й живуть собі. А це якось цар забажав: яка з невісток уміє краще рушники ткати. Загадує: «Щоб на завтра, на ранок, рушники виткали і принесли показати: яка з них краща ткаля?»

Іван-царевич йде додому та й плаче, а жаба вилізла назустріч, питає:

– Іване-царевичу, чого ти плачеш?

– Та як же мені не плакати, що так і так: загадав наш батько, щоб на завтра, на ранок, кожна невістка йому рушник виткала.

– Не плач! Усе гаразд буде: лягай та спи!

Він ліг, заснув, вона взяла кожушок жаб'ячий з себе скинула, вийшла надвір, гукнула, свиснула – тут де не взялись дівчата-служниці, виткали рушник, гарно орлів понашивали і віддали їй. Вона взяла, поклала біля Івана-царенка, знову кожушок наділа – і стала такою жабою, як і була.

Прокидається Іван-царевич – аж такі рушники, що він ще й не бачив таких зроду! Він зрадів, поніс до царя. Батько йому дякує за рушники дуже. Тих же рушники – так собі, простенькі, цар на кухню повіддавав, а жабині в себе на образи почепив.

От батько знов загадує, щоб невістки напекли гречаників і принесли йому: хто краще пече? Іван-царевич йде додому та й знову плаче. Жаба вилізла проти нього, квакає:

– Іване-царевичу, чого ти плачеш?

– Як же ж мені не плакати: загадав батько гречаників пекти, а ти не вмієш!..

– Не плач, напечемо! Лягай та спи! Він ліг, заснув. А ті дві невістки пішли під вікно, дивляться, як вона буде робити. От вона взяла ріденько вчинила, ріденько підбила, ріденько й замисила; потім вилізла на піч, пробила дірку, вилила туди, – гречаники так і розпливлися по черені... Ті невістки швидше додому та нум і собі так робити. Напекли таких гречаників, що хіба тільки собакам повикидати. А вона, як ті пішли, кожушок з себе, вийшла надвір, гукнула, свиснула – тут де взялись дівчата-служниці. Вона їм загадала, здох до світанку були гречаники! Ті незабаром принесли їй гречаники – як сонце, такі гарні! Взяла вона положила коло Івана-царенка, а сама кожушок на себе – і знов стала такою зеленою жабою, як була.

Іван-царевич прокидається, бачить: біля нього гречаники, як перемиті. Він зрадів, поніс до царя. Батько дуже вдячний. Тих же невісток гречаники собакам повіддавав, а ці звелів до страви подавати.

От знов загадав цар своїм синам, щоб у такий і в такий день «були до мене з жінками на бенкет». Ті ж, старші брати, радіють, а Іван-царевич йде додому, похнюпивши голову, та й плаче. Жаба вилізла назустріч, питає:

– Іване-царенку, чого ти плачеш?

– Як же мені не плакати, батько загадав нам із жінками на бенкет приїхати. Як же я тебе повезу?

– Не плач, – каже, – лягай та спи, якимось поїдемо.

Він ліг, заснув. От діждали того дня, що бенкет, Іван-царевич знов зажурився.

– Не журись, – каже, – Іване-царенку, їдь попереду сам! А як стане дощик накрапати, то знай, що твоя жінка дощовою росою вмивається; а як блискавка заблискає – то твоя жінка в дорозі вбрання вбирається; а як грім загримить – то вже їде.

Іван-царевич убрався, сів і поїхав. Приїздить, аж старші брати з своїми жінками вже там. Самі повбирані гарно, а жінки у золоті, в оксамиті, у намистах дуже дорогих. Брати стали з нього сміятися:

– Що ж ти, брате, сам приїхав? Ти б її хоч у хустку зав'язав та привіз...

– Не смійтесь, – каже, – потім приїде... Коли це став дощик накрапати, Іван-царевич каже:

– Це моя жіночка люба дощовою росою вмивається!
Брати сміються з нього.
– Чи ти, – кажуть, – здурів, що таке торочиш?
Коли це блискавка блиснула, Іван-царевич й каже:
– Це моя жіночка в дорозі убрання прибирається!
Брати тільки плечима здвигають: був брат такий, як і треба, а то здурів.
Коли це як зашумить, як загримить грім, аж палац затрусився, а царевич й каже:
– Оце ж уже моя голубонька їде!
Коли так, приїхав під рундук берлин шестерма кіньми – як змії! Вийшла вона з берлина... Аж поторопіли всі – така гарна!
От посідали обідати; і цар, і цариця, і обидва старші брати й не надивляться на неї: сказано – така гарна, така гарна, що й сказати не можна! Обідають, то вона оце шматочок у рот, шматочок у рукав; ложку в рот, ложку в рукав. А ті невістки дивляться на неї та й собі: ложку в рот, ложку в рукав, шматочок у рот, шматочок у рукав.
Ото пообідали; вийшли в двір: почали музики грати – батько став запрошувати в танець. Ті невістки не хочуть. «Нехай вона танцює!» От вона як пішла з Іваном-царевичем у танець, як зачала танцювати, то й землі не черкнеться – легко та гарно! А це: махнула правим рукавцем, що шматочки кидала, – став сад, у тому саду стовп і по тому стовпу кіт ходить: догори йде – пісні співає, а донизу йде – казки каже. Танцювала, танцювала, – далі махнула й лівим рукавцем – у тім саду стала річка, а на річці лебеді плавають. Усі так дивуються тим дивом, як малі діти. От потанцювала вона, сіла спочивати; а це й ті невістки пішли у танець. Танцюють, так як махнули правим рукавцем – кістки вилетіли та просто цареві в лоб; махнули лівим – цареві очі позабризували.
– Годі, годі, ви мені очі повибиваєте!
Вони й перестали. Посідали на призьбі всі; музики грають, двораки царські вже танцюють.
А Іван-царевич дивиться на жінку та й собі дивується, як-таки з такої зеленої жаби та зробилась така гарна молодичка, що й очей не відірвеш! Далі сказав дати собі коня, махнув додо-

му довідатися: де вона все те понабирала? Приїздить, пішов у світлицю, де вона спить, – аж там лежить жаб'ячий тулубець. У грубі топилося, – він той тулубець у вогонь, – тільки димок пішов... Він тоді знову вертається до царя, – саме поспів на вечерю. Довго вони ще там гуляли, – перед світом уже пороз'їхались. Поїхав і Іван-царевич з своєю жінкою.

Приїзять додому, вона ввійшла в світлицю, оглянулася, – аж козушка й нема... Шукала-шукала...

– Чи ти, – питає, – Іване-царенку, не бачив моєї одежі?

– Якої?

– Тут, – каже, – я козушок скинула.

– Я, – каже Іван-царевич, – спалив!

– Ох, що ж ти наробив мені, Іване! Якби ти не займав, то я б навечно була твоя, а тепер доведеться нам розлучитися, може, й навіки...

Плакала-плакала, кривавими слізьми плакала, а далі:

– Прощавай! Шукай мене в тридесятім царстві, у баби-яги, костяної ноги!

Махнула рученьками, перекинулася зозулею: вікно було відчинене – полинула...

Довго Іван-царевич побивався за жінкою, довго плакав гірко, розпитувався: що йому робити? Ніхто нічого не радив. От він узяв лучок срібний, набрав у торбину хліба, тикви почепив через плече, – пішов шукати.

Іде та й іде, коли зустрічає його дід, такий, як молоко, сивий, і питає:

– Здоров, Іване-царенку! Куди тебе бог несе?

– Іду, – каже, – дідусю, світ за очі шукати своєї жінки; вона десь у тридесятім царстві, у баби-яги, костяної ноги, іду, та й не знаю куди... Чи ви, дідусю, не знаєте, де вона живе?

– Чому, – каже, – не знати? Знаю.

– Скажіть, будь ласка, дідусю, й мені!

– Е, що тобі, сину, казати: кажи не кажи, не потрапиш!

– Потраплю не потраплю, скажіть: я за вас увесь вік буду бога молити!

– Ну, коли вже, – каже, – тобі так треба, то от тобі клубочок, пусти його – куди він буде котитися, туди й ти за ним іди: саме дійдеш аж до баби-яги, костяної ноги.

Іван-царевич подякував дідові за клубочок, узяв, пустив: клубочок покотився, а він пішов.

Іде та й іде таким густим лісом, що аж темно. Зустрічається йому ведмідь. Він наложив мідяну стрілу на срібний лучок – хотів стріляти. Ведмідь йому й каже:

– Іване-царенку, не бий мене: я тобі у великій пригоді стану!

Він пожалував його, – не вбив.

Іде далі, вийшов на край лісу, – сидить сокіл на дереві. Він наложив мідяну стрілу на срібний лучок, хотів стріляти. Сокіл йому й каже:

– Іване-царенку, не бий мене: я тобі у великій пригоді стану!

Він пожалував його, – не вбив.

Іде та й іде, клубочок попереду котиться, а він позаду йде за ним та й дійшов до синього моря. То й бачить: на березі лежить щука зубата, без води пропадає на сонці. Він хотів її взяти та з'їсти, а вона і просить:

– Іване-царенку, не їж мене; кинь лучче в море, я тобі за те у великій пригоді стану!

Він її вкинув у море, пішов далі.

От так і зайшов уже аж у тридцяте царство. Аж стоїть хатка на курячій ніжці, очеретом підперта, а то б розвалилася... Він увійшов у ту хатку – аж на печі лежить баба-яга, костяна нога, ноги на піч відкидала, голову на комин поклала.

– Здоров був, Іване-царенку! Чи по волі, чи по неволі? Чи сам від кого ховаєшся, чи кого шукаєш?

– Ні, – каже, – бабусю, не ховаюся, а шукаю свою жінку любу – жабу зелену.

– Знаю, знаю! – каже баба-яга. – У мого братика за наймичку служить.

От він як узявся просити, щоб сказала, де її брат живе, вона й каже:

– Там на морі є острів, там його й хата. Тільки гляди, щоб тобі лишенька там не було: ти її як побачиш, то хапай швидше та й тікай з нею, не оглядаючись.

От він подякував бабі-язі, пішов.

Іде та йде, дійшов до моря, глянув – море, і кінця йому не видно; і де той острів, хто його зна!.. От він ходить понад морем, голову похнюпивши, журиться.

А це впливає щука:

– Іване-царенку, чого ти журишся?

– Так, – каже, – і так: на морі є острів, та ніяк не можу туди дістатись.

– Не журись! – каже.

Ударила хвостом об воду – став такий міст, що й у царя нема такого: палі срібні, побічниці золоті, а поміст склом настелений, – як ідеш, так мов у дзеркалі. Іван-царевич і пішов тим мостом та й дійшов аж на острів.

Дійшов на острів, аж там такий ліс густий, що ні пройти, ні просунутися, та темний-темний... Іван-царевич ходить попід тим лісом та й плаче, ходить та й плаче. А тут уже й хліба не стало, – нічого їсти. От він сів на піску та й зажурився. «Пропав!» – думає. Коли це біжить заєць повз нього; тут де не взявся сокіл, ударив зайця, вбив. Іван-царевич взяв того зайця, оббілував, витер огню дерево об дерево, спік, з'їв.

От наївся та й став думати: як його до палацу добитись? Знову ходить попід лісом; а ліс – сказано – просунутися не можна. Ходив, ходив, коли – зирк! – іде ведмідь.

– Здоров, Іване-царенку! Чого ти тут ходиш?

– Хочу, – каже, – як-небудь у палац дістатись, та не можна за лісом!

– Я тобі поможу!

Як узяв той ведмідь дуб'я троцяти; такі дуби вергає, що по півтора обіймища! Вергав, вергав, аж утомився. Пішов, напився води, як зачав знову ламати!.. От-от стежечку проламає! Знову пішов, води напився, знову ламає. Проламав стежку аж до палацу; пішов Іван-царевич.

От пішов Іван-царевич тією стежкою – аж серед лісу така гарна долина, а на тій долині скляний палац стоїть. Він туди пішов, у той палац. Відчинив одні двері, залізні, – нема нікого; відчинив другі, срібні, – і там нема нікого; як відчинив треті, золоті, – аж там за золотими дверима сидить його жінка, мички миче – і така зажурена, що й дивитися на неї страшно... Як побачила Івана-царенка – так і впала йому на шию:

– Ти ж мій голубе сизий, як я за тобою скучила! Якби ще трохи, небагато, – може б ти мене більше й не побачив ніколи...

Аж плаче з радощів! А він то вже не знає: чи на цім, чи на тім світі... Обнялись, гарненько поцілувалися; вона знову перекинулася зозулею, взяла його під крило – полетіли!

От прилетіли у його царство, вона перекинулась знов людиною й каже:

– Це мій батенько мене прокляв і зміюці віддав аж на три роки на послуги; а тепер уже я свою покуту відбула!

Прийшли додому та стали гарно собі жити і долю хвалити, що їм помагала.

ІВАН БОГДАНЕЦЬ

В одному царстві жив собі багатий чоловік, і не мав він дітей. Почали вони вдвох із жінкою Бога молити – і дав їм Бог сина. Як вродився він, охрестили його і дали йому ім'я Іван Богданець.

Бог дав – і Богданцем назвали його. Не росте він по роках, а росте по годинах, так росте, як з води йде. За вісімнадцять годин, як за вісімнадцять років виріс.

– Тату мій любий! Що воно таке, що чужі батьки ходять по гостях, і до них гості ходять, а ви нікуди не ходите, і до вас ніхто? Хіба у вас рідні нема ніякої?

– Є, – говорить, – сину, у другім селі брат, та дуже вбогий, то я до нього й не хочу ходити.

– А, – каже, – тату! Над нами – тільки один бог багатий. Дайте мені хліба, я до нього сходжу сам.

Приходить він до нього:

– Здорові були, дядечку!

– Доброго здоров'я, Іване!

Його дядько був коваль;

– Дядику! Зробіть мені палицю, щоб мені підпиратися було добре.

Пішов у місто, купив сто пудів заліза.

– Ануте, дядечку, палицю робити!

– Що ж, – каже, – я його не можу й підняти.

– Я його сам буду на горен класти, а ви тільки молотом обко-
вуйте.

Зробили ту палицю. Він вийшов надвір і кинув її вгору.

– Дивіться ж, дядьку, вгору. Хмара наступатиме, дрібний дощик накрапатиме, паличка летітиме – як грім гримітиме. Тоді мене збудите, бо я ляжу спати.

Якраз через добу дивиться дядько: хмара наступає, дрібний дощик накрапає, паличка летить – як грім гримить.

– Вставай, небоже, паличка твоя летить.

Він схопився, став, підставив плече, паличка ударилась йому об плече, надвоє перебилась.

– Легка, дядечку!

Пішов, ще сто пудів заліза приніс. Почали його докупи збивати, скували удруге паличку. Він вийшов надвір і кинув знов угору.

– Дядечку, – каже, – дивіться вгору. У двоє діб хмарочка наступатиме, дрібен дощик накрапатиме, паличка летітиме – як грім гримітиме.

А сам ліг спать.

Якраз через дві доби дивиться дядько – хмара наступає, дрібен дощик накрапає, паличка летить:

– Вставай, небоже, паличка летить!

Він схопився, підставив коліно, паличка впала, зігнулась.

Пішов він знов у місто, купив ще сто пудів заліза. Приносить – і почали знову сковувати докупи.

Скували ту паличку. Втретє Іван вийшов надвір, кинув її угору і каже дядькові:

– Тепер дивіться, уже через троє діб хмара наступатиме, дрібен дощик накрапатиме, паличка летітиме – як грім гримітиме, тоді мене збудите.

А на третю добу дядько каже:

– Вставай, небоже, палка летить!

Іван встав, підставив долоню, вона впала на долоню – не погнулася, тільки трішечки з кінця подалась.

– Тепер, може, буде годитися. Добра буде.

Подякував дядькові.

– Тепер прощайте. Я перечув, що єсть за морем рак Вір і ніхто його не може звоювати. Піду – чи не пощастить мені.

Приходить до моря, ніяк не може через море перейти. Дивиться – лазить рак.

– То було чутно, а тепер і вічно видно: превеликого богатира Івана Богданця у вічі видати. То було чутно, а тепер і у вічі видно. Чи по волі, чи по неволі?

– Добрий молодець ніколи не по волі не ходить – все по волі. Що ти, раче, – говорить, – можеш мене переправити через море?

– Як не можу? Ще двох таких можу переправити, як ти!

Перевіз він його через море й питає:

– Куди ж це так тебе Бог несе?

– Я, – каже, – перечув, що єсть за морем такий рак Вір, що ніхто його не звоює.

– Боже тобі поможи! Йди ж, – каже. – Увійдеш у степ, будеш іти комишами, він буде лежать з розкладеною головою – у нього розкладна голова. Як знайдеш самий тулуб – не буди!

Приходить він на той степ – стежечка. Він тією стежечкою йде – лежить рак.

Пройшов його, йде далі – вже його покинув за дві верстви. Дивиться – лежить голова. Приходить, палкою торкнути голову – голова схопилась та в тулуб.

– Дурню, – каже рак, – нащо ти мене будиш? Я не таких богатирів, як ти, та й із світа позгублював! Ну, ходім же до мене в дім.

Увіходять вони до нього в дім, сідають за столи тисовії, за скатерті шовковії, почали пити й їсти.

– Ну, ходім тепер, – каже, – на тічок битися!

Прийшли на тічок. Поставив рак шість барилек з одного боку і з другого боку шість: в одних сильна вода, а в других – безсильна. Із сього боку, де Іван Богданець, безсильна, а з того, де рак, – сильна.

– Напиймося, – каже рак, – перше води, та тоді будем битися.

Напився Іван безсильної води, а рак Вір напився сильної.

– Бий ти!

– Ні, бий ти! Ти у своїм домі!

Як ударив рак – Івана Богданця загнав по коліна у землю. Як ударив Іван – загнав рака тільки по кісточки.

– Тепер, – каже, – дай, раче Віре, спочинути!

Рак Вір заснув. А Іван Богданець не спить. Дивиться – лізе до нього рак той, котрий його перевозив.

– Візьми свої барилка, перекоти на той бік, а його барилка перекоти на свій бік, бо коло тебе – безсильна вода. То ти ту питимеш, а він буде пити безсильну.

Поставали вони і почали битися: вдарив рак Вір Івана Богданця – вже й по кісточки загнав. Як ударив Іван рака – по пояс загнав. Ударив рак другий раз Івана Богданця – по коліна загнав, ударив вдруге Іван Богданець рака – по шию загнав.

– Іване Богданче! Даруй мене життям, дам я тобі три штуки такі, що вони тобі пригодяться, тільки даруй мене життям.

– Добре, – каже, – давай!

Дав він йому бичка-самоходника, яблучко-по-котигорошко і цілющу і живущу воду з котиком.

Забрав Іван усе, а рака Віра прогнав геть.

Прилазить до нього той рак, що його перевозив. Свиснув – почали із моря раки злазитися звідусіль.

– А що, – каже, – всі уже?

– Ще, – одказують, – нема одного старого, що за скелею сидить уже триста літ.

Прилазить і той, і вибрали вони собі царем рака-перевізника.

– Що ж ти, – питає Іван, – раче, можеш мене назад перевезти?

– Не можу, – каже, – тепер уже в тебе багато сили. Нехай тебе той старий перевезе.

Пішов він до старого.

– А що ти, старий, можеш мене перевезти?

– Я ще, – каже, – таких три перевезу, як ти.

Сів він на рака і переїхав море. Приходить він додому, дав матері бичка, яблучко і воду з котиком.

– Нате ж, – каже, – мамо. Поставте це все в коморі, а я піду од вас. Як довго мене не буде, сідайте на бичка, пустіть яблучко і воду з собою візьміть... Де мої білі ноги походять, яблучко ви-качається, бичок виходить. Де я буду вбитий і закопаний – яблучко там стане, викопайте мене, одну кісточку помажте цілющою і живущою водою – я оживу.

Одклонився й пішов. Іде він в інше панство, в десяте царство. Дивиться: стоїть чоловік – Крутивус – посеред дороги і на один бік шість вітряків, і на другий – шість.

На цей бік поверне одним вусом – ці шість вітряків мелють, поверне на другий бік другим вусом – ті шість вітряків мелють.

– Здрастуй, – каже, – земляче!

– Здоров!

– Куди тебе бог несе?

– Піду у добру путь.

– Пішов би й я, брате, з тобою, та боюсь, бо мене мій пан як дожене, то де дожене, там мене і вб'є.

– Ходи, – каже, – не бійся!

Перeverнув Іван Богданець вітряк і положив підпис: «Гляди, – каже, – ішов Іван Богданець і взяв товариша із собою. І не доганяй, бо де доженеш, там і пропадеш!»

Ідуть в інше панство, в десяте царство.

Вернигора гори пересуває. Де долина, то він гору туди насуває.

– Здоров, – каже, – земляче!

– Доброго здоров'я!

– Куди бог несе?

– Підем, – каже, – у добру путь.

– Пішов би і я, браття, з вами, та боюся свого пана.

Положив на капиці підпис: «Гляди, як будеш за нами вганяється – де доженеш, там і пропадеш, бо йшов Іван Богданець і взяв собі (Вернигору) за товариша».

Ідуть – Вернидуб пересаджує дуби. Де густо дубів, там вириває і насаджує їх там, де рідше.

– Здоров, – каже, – земляче!

– Доброго здоров'я!

– Куди Бог несе?

– Підем у добру путь.

– Пішов би і я, браття, з вами, та боюся свого пана. Як дожене, то вб'є.

– Як же твого пана звуть?

– Пан Барановський.

От він положив підпис: «Ішов Іван Богданець і взяв із собою товариша. Не вганяйся, бо де доженеш, там і пропадеш!»

Ідуть у інше панство, в десяте царство – аж три дороги. На дорозі стоїть стовп, і на стовпі підпис: «Цими дорогами хто йде – буде добре, а цією хто піде – буде ситий, та буде й битий!»

Вони стали й думають: «Не підемо цією дорогою, де буде добре, а підемо тою, де будемо ситі, та будемо і биті».

Йдуть та й ідуть – стоїть дім триповерховий.

Входять у дім – стоять воли ситні.

Стали вони там ночувати. Переночували. Три пішли на полювання, а одного залишили за вара.

– Оставайся, – кажуть, – ти, що усом вітряки мелеш.

Крутивус взяв ситного вола вбив, шкуру зняв, наварив їсти. Сидить коло вікна й пісні співає. Дивиться він у вікно – летять

чотири утінки. Прилетіли, впали на подолі, перекинулися гарними дівчатами, поскидали із себе плаття.

– Ходімо, сестриці, в малу хату.

Пішли вони, а Крутивус і думає, як би то їх придержати, поки ті прийдуть. Пішов, приніс вітряк на плечах, підпер їх у парні, а сам сів на вітряці.

От найстарша торкнула в двері.

– Сеструні, щось нас підперло!

– Не може нас ніхто підперти! Тільки й є десь-не-десь Іван Богданець, той би з нами пожартував. Але його ворон і кості сюди не занесе.

Розігнались вони у двері, одчинили двері, вітряк перекинули і Крутивуса вітряком навернули. А вуса загнали у поміст по самий рот.

Узяли плаття, понадівали, повиїдали те, що він понаварював, і полетіли собі.

Крутивус поки то повиймав по одній волосині вуса, одкинув вітряк, приходить у дім – все повиїдано.

От він, наварив знову – аж побратимм ідуть.

– Що ти так довго порався з обідом?

– Так, – каже Крутивус, – брати, я опізнився. Схопилася велика буря. Як почали вітряки молоти та стали ламатися, а я побіг та припинив їх.

Сіли вони, повечеряли.

На другий день зостається вже другий, а ті ідуть на полювання.

– Оставайся, – кажуть, – ти, що гори пересуваєш.

Вернигора остався обідати, наварив, приготував усе як слід, сів собі коло вікна й пісні співає. Дивиться він у вікно – летить чотири утінки. Прилетіли, упали на поділ, перекинулись паннами і пішли в малу хату. А він і думає: «Як би їх придержати, поки ті прийдуть?»

Пішов, узяв гору, приніс і поставив під дверима.

Підстарша прибігла до дверей і каже:

– Ох, сестриці, щось нас знову підперло.

– Ніхто не може з нами жартувати. Є десь-не-десь Іван Богданець, той тільки може пожартувати.

Прибігла, турнула двері, перекинула гору і його землею навернула. Повибігали, плаття понадягали, повиїдали, що було понаварювано, й полетіли.

Виліз він із-під землі, заходився варити, - побратими йдуть з полювання.

– Що це ти так спізнився?

– Е, браття, той знає, а ви дізнаєтесь. Така мені пригода сталася. Стали великі гори з малими споритися. Що великі зайняли місце, а малим нема куди рости. То я пішов, та непотрібні порозсував, щоб було маленьким куди рости.

На третій день остається вже Вернидуб обід варити. От наварив і сидить коло вікна.

Дивиться – прилітають чотири утінки. Впали на поділ, перекинулись гарними дівчатами й пішли в малу хату.

Він пішов дуба вирвав, дубом підпер і сам сів на дубові. Вони попарились, прибігають до дверей - знову заперті.

– Хто це, сеструні, нас підпер?

– Є тут Іван Богданець, той може з нами пожартувати.

Підсередуца вибігла у двері, двері звалила і його дубом придавила. Вибігають, плаття понадівали, повиїдали те, що він понаварював, і полетіли знов. Вернидуб почав варити їсти.

Приходять його браття і кажуть йому:

– Як? Ти, Вернидубе, не впорався з обідом?

Каже той:

– Хто з вас знає, а хто ще дізнається.

Посміхаються ті:

– Та як?

– Та так. Стала діброва шуміти, почали битися, що старі дуби багато місця позаймали, а молодим нема де гілля пускати. Я пішов та порозоставляв їх.

Пообідали. На четвертий день Іван Богданець каже:

– Ідіть тепер ви, браття, на полювання, а я вже сам зостануся.

Пішли. Він як звинувся – вола вбив. Оббілував його, м'яса нарубав, обід зварив, сидить собі коло вікна й пісні співає.

Дивиться – летить чотири утінки. Прилетіли й упали на подвір'я, перекинулись гарними дівчатами. Поскидали плаття й кажуть:

– Ходімо, сестриці, в малу хату.

Він думає, як би їх придержати, поки брати прийдуть. Узяв свою паличку бойову, підпер двері плечима і сам палкою підперся. Стоїть.

Найменша випарилась, прибігла до дверей, торкнула й каже:

– Сеструні, щось нас підперло!

– Не може, – кажуть, – ніхто нас підперти, хіба Іван Богданець, але його кості ворон сюди не занесе.

Розігналися - ударили, ні, не піддається. Другий раз розігналися – не подається. Третій раз розігналися – не подається.

– А єсть ти Іван Богданець? Одчини!

– А що, – каже, – як будете всім нам за жінок, то одчиню.

– Будем, – кажуть, – вірними жінками, тільки одчини.

Він пустив. От вони понадівали плаття, вийшли, сіли коло вікна й усякі пісні співають.

Посходились браття, і, котрий котру підпирав, та йому за жінку стала.

От живуть вони добу, живуть другу добу, живуть і третю.

А ті дівчата – бездушного Костія дочки. Він дожидав, дожидав дочок – нема, давай велике військо посилати морями.

Дивляться царівни - аж великі полки йдуть морем. От вони й кажуть:

– Іване Богданче, послав бездушний Костій полки війська великі, йдуть до нас морями.

Каже Іван Богданець Крутивусу:

– Іди до моря.

Крутивус пішов, приходить до моря. Одним вусом повернув, море почало грати, другим вусом повернув – так їх усіх море потопило.

Переночували. Дивляться – ще більш іде війська. Іван Богданець каже:

– Дивись-но, ще більше війська йде. Куди ж вони йдуть?

Вони кажуть:

– Великими ярами.

От один і каже:

– Вернигоро, йди.

Той пішов, впустив їх у яри. Як тільки вони увійшли, він гори стулив – ті і пропали.

Переночували. Дивляться – ще більш полків іде, побратими. Говорять:

– Іване Богданче, ще більш бездушний Костій полків посилає.

– А куди вони йдуть?

– Густими тернами, великими лісами.

– Де ти, Верни дубе?

– Ось-о, брате.

– Йди проти них.

Тільки що впустив їх у густі терни, у великі ліси, як почав ламати, як почав великі дуби валити – ті і пропали.

На четвертий день сидять гарні дівчата коло віконця і пісні співають. Тільки дивляться: йде вже сам бездушний Костій, війська вже немає.

Тепер Іван Богданець питає:

– А куди він іде?

– Прямо, – кажуть, – дорогою.

– Тепер треба мені самому йти.

Пішов. Стрічає його бездушний Костій і каже:

– Здоров, Іване Богданче! Я думаю, хто то моїх дочок держить, аж ти, поганче! А що, будем битися чи мириться?

– Ні, – каже Іван Богданець, – будем битися.

Іван Богданець побив його так, що той ледве живий. Коли живий, то тільки тому, що він бездушний.

Бились, бились, – убив той Івана Богданця, вигрїб яму і закопав його там.

Ті повтікали. Костій дочок забрав і пішов собі додому.

Тепер у тім місті, де Іван Богданець народився, мати його пригадала собі ті слова, що він казав, як ішов. Одчиняє комору й випускає бичка-самоходника. Сідає на бичка-самоходника, пускає яблучко-покотигорошко й бере в руки цілющої й живущої води. Куди яблучко котиться, туди вона на бичку їде. Де його білі ноги походили, де він на полювання ходив, то там усюди яблучко викачалось. Прикотилося на те місце, де був він закопаний, і стало.

Одкопує вона і знайшла з нього тільки одну кісточку. Помазала цілющою водою – зцілився. Помазала живущою водою – ожив і каже:

– Ах, мамо, як я дуже довго спав!

– Синку мій, – каже вона, – ти був неживий!

– Та це мені снилося, що мене Костій бездушний посік, порубав.

Одвів матір додому, а сам повернувся за тими дівчатами.

Приходить він до бездушного Костія, а він пішов із своєю жінкою в сад на прогуляння.

Входить до нього в дім і каже:

– Здорові, прегарні дівчата!

– А де ти, – кажуть, – узявся? Він же тебе посік, порубав!

– Ні, – каже, – то він не мене порубав, а куль соломи. Слухайте-но ви, спитайте ви його, де його душа, що в ньому її нема?

– А як же ми його спитаємо?

– А що ж, – каже, – скажіть йому так: «Тату наш любий, скажи нам, де твоя душа, нехай ми знаємо. Як ти куди підеш, то ми будемо до неї молитися, щоб ми не засмутилися чим».

Вони замкнули Івана в скриню. Коли приходить Костій. От вони його й питають:

– А що ми, тату, вас хочемо просити...

– А що, мої дочки любі?

– Скажи нам, де твоя душа обертається, щоб ми знали. Як ти куди підеш, то ми будемо молитися до неї, щоб нам не так було смутно.

– Моя душа, дочки, у воліві.

От він кудись одвернувся, а Іван Богданець і каже їм:

– Бреше він. Візьміть вола, уведіть, обмалюйте його, позолотіть роги, попріліплюйте до рогів свічки, позапалюйте і станьте на коліна та молитесь до нього.

Зробили вони так. Тільки входить бездушний Костій і питається:

– Що це ви, дочки, робите?

– А молимося до вашої душі.

– От, такої. Де ж таки видали, щоб моя душа була у воліві?

Вони – у плач:

– То ви б нас, тату, й не обдурювали, ви б так і сказали.

– Моя душа, – каже, – у качурові.

Іван Богданець знову каже:

– Бреше він. Візьміть, обмалюйте того качура, обзолотіть і на покутті посадіть.

Взяли, обмалювали, посадили на покутті і моляться.

Входить Костій бездушний.

– Що це ви робите?

— До вашої душі молимося, тату.

— Баба дурна, сказано! Де це ви бачили, щоб моя душа в качурові була?

Вони — у плач.

— Та ви нам так і скажіть, тату, а не обдурюйте!

— А що ж, — каже, — дочки, моя душа далеко. Моя душа на морі. Там, на морі, — острів, а на острові — камінь, а коло каменя — дуб, а на дубові — гніздо, а в гнізді — качка, а у качці — яйце, і в тім яйці аж моя душа.

— Оце він праведно сказав. Випускайте, — каже Іван Богданець, — мене.

Іде Іван Богданець, коли дивиться — хатка. Він до тієї хатки молитву сотворив.

Старик одчинив йому.

— Е, — каже, — Богатиря Івана Богданця у вічі видати. То було тільки чувати, а то й у вічі видати. Куди тебе Бог несе?

— Піду на море. На морі — острів, а на острові — камінь і дуб, а на дубі — гніздо, а в гнізді — качка, а в качці — яйце, а в яйці — душа бездушного Костія.

— Іди ж, — каже, — нехай тобі Бог помагає. Прийдеш до моря, пом'яни мене. Скажеш: «Пом'яни, Господи, того старика, у котрого я першу ніч ночував!»

Розпрощалися, він і пішов. Іде — хатка. Він до тієї хатки молитву сотворив.

Старик одчинив йому:

— Е, — каже, — превеликого богатиря Івана Богданця у вічі видати! Куди тебе бог несе?

— Піду до моря. На морі — острів, на острові — камінь, коло каменя — дуб, а на дубі — гніздо, а в гнізді — качка, а в качці — яйце, а в яйці — бездушного Костія душа.

— Тепер іди, нехай тобі Бог помагає. Та пом'янеш і мене. Скажеш: «Пом'яни, Господи, того старика, що я другу ніч ночував!»

Іде він, аж стоїть хатка. Він до тієї хатки молитву сотворив, старик одчинив:

— Куди тебе бог несе?

— Піду до моря. На морі — острів, на острові — камінь, коло каменя — дуб, а на дубі — гніздо, а в гнізді — качка, а в качці — яйце, а в тому яйці — бездушного Костія душа.

– Іди ж, – каже старий, – та пом'янеш і мене. Скажеш: «Пом'яни, Господи, того старіша, що я третю ніч ночував!»

Приходить до моря. Походив, походив і каже:

– Пом'яни, Господи, того старого, де я першу ніч ночував!

Як ударить мороз, замерзло море на дванадцять аршин, він перейшов.

Приходить до дуба і бачить, що сидить качка, та не можна її дістати. От він і говорить:

– Пом'яни, Господи, того старого, де я другу ніч ночував!

Як ударить суша, кріпка жара, сонце пече, аж сам він до землі падає.

Побивалась та качка в гнізді, побивалася – жарко їй, не може видержати, почала додолу спускатися. Спустилася качка й зомліла. Він узяв її, роздер, яйце вийняв і пішов до моря обмивати. Почав обмивати і впустив у воду. Ходить понад морем і плаче.

– Пом'яни, Господи, того старика, де я третю ніч ночував!

Як схопиться вітер, як заграє море, як збурхається – викило й яйце на берег. Узяв він те яйце, у хусточку завертів, заховав у кишеню.

– Пом'яни, Господи, того старика, де я першу ніч ночував.

Ударив мороз, замерзло море на дванадцять аршин, він і перейшов.

Приходить він до бездушного Костія, а той дуже слабий лежить.

Як ішов Іван Богданець з дому, то казав дівчатам у печі жарити, щоб жарили, поки він прийде.

– Здоров, бездушний Костію.

– Доброго здоров'я, Іване Богданцю! Даруй мене життям. Дай мені хоть перед смертю душу в руках подержати:

– Дам, – каже.

Вийняв яйце та в піч – кидь. А воно – лоп! А Костій із стільця – брик... І неживий став.

Забрав він дівчат, приводить додому. Зібрав усю братію і нехай кожний пізнає свою жінку. І пізнав таки кожен свою. Тай почали весілля справляти, почали гуляти.

І тепер вони собі живуть, і хліб жують, і постолом добро возять. Почали пити, почали гуляти. І я там був. Як почали гуля-

ти, як почали з гармати стріляти, забили і мене в гармату, і як стрельнули, так аж тут я сів!

ЯЗИКАТА ХВЕСЬКА

Нема гірше од того чоловіка, що не вмiє язика за зубами вдержати. А найбільше лихо з жінками. Тільки що почує, зараз уже й задзвонила по всьому селу: «Ой кумасю ріднесенька, що я чула! Та тільки глядіть, нікому не кажіть, бо це таке, що нікому й знати не можна, я це вам тільки...» І почала! А кума почула та другій кумі, а та – третій, а третя – п'ятій – десятій, і ото вже всі про те знають, чого не треба нікому знати.

От були собі чоловік і жінка, Петро і Хвеська. І гарна б жінка була Хвеська, усім гарна, та тільки на язик швидка. Що не скаже їй чоловік, усе своїм довгим язиком розплеще. Просто хоч нічого їй не кажи! Уже її чоловік і прохав, і вмовляв, і сердився – нічого не помага!

От раз поїхав Петро орати та й виорав гроші, скарб. А було це ще за панщини. І дума він: «Як довідається економ, то відніме. А довідається неминуче, бо від Хвеськи не сховаєшся, вона по всьому селу рознесе. Що його робити?»

Думав, думав бiдолаха та й надумав: «Треба, – каже, – одучити її од такої поганої звички. Та й гроші щоб не пропали».

Ото взяв він ті гроші, привіз їх додому, заховав, а жінці нічого не каже. А другого дня Петро – в базар; купив там трохи не з лантух бубликів та зайця застреленого, а вертаючись з базару, привернув до річки та витяг з ятерів та з верші рибу, а зайця положив у вершу.

Тоді рибу ту одніс у ліс і порозкидав попід кущами, а ті бублики взяв та й почіпляв на одній груші, що на краю лісу стояла. Тоді вертається додому, пообідали з жінкою, от він і каже їй:

– Жінко, а ходімо в ліс, пошукаємо, чи не притхнулась там риба, то позбираємо!

А Хвеська каже:

– Що це ти, чоловіче, здурів, чи що? Хіба ж таки буває у лісі риба?

– Авжеж, буває, – каже Петро, – здається, сьогодні ліс притхнувся, то ми й назбираємо риби. Ось ходім лиш!

Хвеська не вірить, а все ж пішла. Приходить у ліс, коли так: то під тим, то під тим кущем лежить риба. Петро тоді й каже:

– А що, Хвесько? Не казав я тобі?

– Оце диво! – говорить вона. – І родилася, і хрестилася, а такого дива не бачила.

– Ну, добре, – каже Петро, – ходім лишень до річки, чи не піймався часом заєць у ятір або у вершу!

– Тю на тебе, чоловіче! Чи ти не здурів? – каже Хвеська. – Де ж таки видано, щоб зайці у верші ловились?

– Не видано! Отже, ти й риби в лісі не бачила, а єсть же! Ходім лиш! – каже він.

Пішли... Виходять на узлісся, аж стоїть груша, і на ній бубликів рясно – аж віти гнуться. Хвеська кричить:

– Чоловіче, чоловіче! Чи бачиш? Бублики на груші!

– Та бачу, – каже чоловік, – то що?

– Та як же таки: бублики на груші! Хіба ж таки бублики ростуть на груші?

– Звісно, не ростуть, – каже він. – А то, мабуть, бублейна хмара йшла та й зачепила ліс, оце й zostалися бублики.

– Нум же, чоловіче, струшувати!

Струсили, ідуть до річки. Витяг чоловік ятір – нема нічого, витягає другий – нема; тоді вершу, аж у ній заєць.

– Ох ти ж моя ненько! – аж скрикнула Хвеська. – Заєць у верші! І родилась, і хрестилась, такого не бачила.

– То що, що не бачила? – каже Петро. – Не бачила, то побачиш! Ходім лиш додому, а то вже пізно.

Ото позабирали та й пішли. Приходить додому, жінка й почала:

– І що то, чоловіче, за день такий! І родилась, і хрестилась, такого дня не бачила: риба в лісі, заєць у верші, бублики на груші!

– Це ще нічого, – каже Петро. – От що диво, я сьогодні й гроші знайшов.

– Йо!?

– Йй-бо знайшов!

– А де ж вони, чоловіче?

– Та ось! – Витяга ті гроші.

– Отепер же, чоловіче, будемо ми багаті!

– Будемо, – каже чоловік, – та не дуже, бо як економ довідається, то зараз одніме.

– От! – каже жінка. – А як же він довідається? Щоб мені те та се – я нікому не скажу!

– Гляди ж, жінко, не кажи, а то буде нам лихо. Та гляди, не кажи нікому й про те, що ми в лісі та в річці знаходили, бо люди як довідаються, що це був такий день, то зараз догадаються, що я гроші знайшов, бо в такі дні звичайно скарби знаходять.

Отак Петро каже жартуючи, а Хвеська:

– Добре, – каже, – нікому в світі не скажу. Ото вже надвечір чути галас, гомін на селі.

– Чоловіче, що таке? – Хвеська питається. – От там! – каже.

– То що-бо там таке? Я піду подивлюся!

– От не дивись та не слухай поганого, – каже Петро.

А Хвеська:

– Та ну-бо, Петрику, голубчику, ріднесенький, скажи!

– Та то, – каже чоловік, – наш пан економ та покрав у пана ковбаси, то тепер його по селу водять та ковбасами б'ють, щоб більше не крав!

Це ж чоловік так собі, на сміх вигадусь, а Хвеська вже й повірила, вже й кортить їй.

– Ох, лишенько! Побіжу я до куми Меланки та розкажу! – скрикнула Хвеська та так і схопилася з місця.

– От не ходи краще та сиди дома! – каже чоловік. – Хіба ти не знаєш нашого економа? Він як довідається, що ти про його таке розказувала, то й тебе й мене з'їсть.

Хвеська послухалась і не пішла. Ото й терпить вона, не каже нічого про ті гроші день чи два, а далі не втерпіла – як-таки про своє щастя не розказати? І побігла до куми Меланки. Прибігла, «добридень» сказала, сіла. Сидить, от-от хочеться сказати, та боїться. А далі:

– От горе на світі убогому, хоч би й нам. Хотіла справити собі нові чоботи к святу, так нема за що й справити.

А кума Меланка й собі:

– Що правда, то правда, кумасю, я ж кажу!..

А Хвеська не дає їй і доказати та зараз своє:

– Ну, та, може, бог дасть, скоро не будемо вбогі...

– Як-то так? – питається кума Меланка, а саме вже й вухо нашорошила.

– Ох, кумасю, не знаю, як і казати...

– Та кажіть-бо, кажіть, – умовляла кума Меланка.

– Та не знаю, як і казати, бо це діло таке, що нікому, нікому не велів чоловік казати!

– Ох, ненько! Та хіба ж я така? Та я все одно, що стіна! – каже кума Меланка.

– Ну, куманю, – каже Хвеська, – це вже я вам тільки та глядіть же – нікому, нікому!

Та й давай пошепки про ті гроші.

Тільки Хвеська з хати, а кума Меланка за свиту та до куми Пріськи:

– Ох, кумочко, чи ви чули?..

А тут свято трапилось, кума Пріська пішла до куми Марини, в неї вже є кума Явдоха – вже й бесіда готова. Погуляли та й про Петрові гроші погомоніли.

А тут саме на той день Петро та й посварився за щось на Хвеську і добре-таки нагримав. Вона тоді:

– Стривай же ти, такий-сякий! Коли так!..

І побігла, і вже дзвонить по всьому селу, що її чоловік нала-яв і трохи не бив, і що він гроші знайшов, і що він ховається з ними, і все.

Ото день чи два поминуло – кличуть Петра в контору, до економа. Той на його зараз мокрим рядом:

– Кажи, такий-сякий, знайшов гроші?

– Ні, – каже Петро, – не знаходив.

– Як не знаходив? Адже твоя жінка каже!

– А що ж, пане, що моя жінка каже? Моя жінка не сповна розуму, то вона чого й на світі нема наплете!

– А так чи не так! – каже економ. – Покликать сюди жінку!

Ото зараз тую Хвеську приводять. Питається економ:

– Знайшов твій чоловік гроші?

– Знайшов, – каже, – паночку, знайшов!

– А що, – питається тоді економ у Петра, – бачиш?

– Та що, – каже той, – вона чого не наплете! А ви краще спитайте її, пане, коли се було?

– А коли се було? – питається економ.

– Еге! Коли! Саме тоді, як ліс притхнувся, ми ходили в ліс по рибу та під кожним кущем рибу збирали.

– Що ще далі скажеш? – питається Петро.

– Еге! Що! Тепер уже не одбрешешся! Саме тоді й було, як ми рибу в лісі збирали, і бублейна хмара йшла, і в лісі бубликів ми натрусили, і в вершу заєць піймався.

– Ото слухайте, пане, – каже Петро, – чи ж вона до діла плете? Нехай вона вам до пуття розкаже, коли й як то було.

– Еге, коли й як! Саме тоді, як увечері вас, милостивий пане, по селу водили...

– А чого мене водили по селу? – питається економ.

– Коли ж... вибачайте, пане... Уже коли питаєтесь, то казатиму. Тоді саме, як вас били ковбасами, що ви у пана покрали...

Як скрикне ж економ:

– Ах ти така-сяка! Як ти мені смієш таке казати?! Візьміть її та дайте доброго хльосту, щоб казна-чого не базікала!

Тут Петро оступився, почав просити, що його жінка несповна розуму.

Ото пан подумав, подумав – і справді дурна, узяв та й пустив.

От ідуть вони вдвох, Хвеська і Петро, він собі сміється з-під вуса, а вона й носа похнюпила, розчовпала, що вклепалась. Прийшли додому, вона в плач:

– Так ти, – каже, – мене підвів!

– Хвесько, жінко моя люба, – каже Петро, не я тебе підвів, ти сама себе підвела! От не ляпай ніколи по-дурному язиком, то й нічого не буде. А тепер не сердься, та давай помиримось.

Ото й помирились, живуть та потрошку ті гроші тратять. А Хвеська бачить, що лихо багато балакати, та й знишкла.

ЛЕГЕНДИ І ПЕРЕКАЗИ

ЛЕГЕНДА ПРО КИЇВ

Були три брати: один на ім'я Кий, другий Щек, а третій Хорив, і їх сестра Либідь. Кий жив на горі, де сьогодні спуск Боричів, Щек жив на горі, що сьогодні зветься Щекавиця, а Хорив на третій горі, яка називалася Хоревиця. Вони побудували місто в ім'я свого найстаршого брата і назвали його Київ. Навколо граду був ліс і великий бір; вони ловили в ньому звірів. Були-бо мудрі й розумні. Називалися полянами, а від них походять поляни в Києві і до нині.

РІЧКА ЛИБІДЬ

Річка Либідь пішла від сліз Либеді, дочки якогось київського князя. Вона була чудова, як майське сонце. З усіх країв світу з'їжджались молоді лицарі, князі й королевичі просити її руки. Та княжна й знати, й чути не хотіла про весілля. «Не піду та й годі!» – казала вона всім.

Лицарі й королевичі хотіли звабити княжну своїм багатством, хоробрістю; не один поклав голову, щоб сподобатися, та ніщо не допомагало. Королевичі порадилися між собою, здвинули плечима, припоясали булатні мечі, сіли на своїх вірних коней і роз'їхалися.

Пусто й сумно зробилося в княжому палаці: не стало ні хоробрих лицарів, ні прекрасних королевичів. Княжна, як горличка в клітці, сиділа у своїй опустілій домівці: може, й хотіла б, щоб хтось приїхав, та ніхто не показувався.

Так минуло кілька літ. Помер князь, став другий. Княжна мусила вибратись із палацу. Вона побудувала собі хатку за Києвом на горі й жила в ній одним-одненька. Сумним-сумним було молодій дівчині чернече життя. Дні й ночі вона плакала. З цих сліз і пішов струмочок, який і називається Либіддю. Гора, на якій жила княжна, зветься тепер Дівич-горою...

ЧОМУ ЛЮДИНА НЕ ЗНАЄ, ДОКИ ЖИВЕ

Ішов одного разу Ісус Христос із святим Петром дорогою і бачить – чоловік городить пліт. Підійшли до нього і дивляться, як він це робить.

– Чому з такого тонкого пруття городиш? – питає чоловіка святий Петро.

– Не таке вже воно й тонке, – відповів чоловік. – Яке є, таким і городжу.

– Узяв би та нарізав товстого пруття, то і пліт би був міцнішим, – озвався Ісус Христос до чоловіка.

– А нащо мені міцніший пліт? – посміхаючись, запитав чоловік. – До моєї смерті і цей видержить.

– А хіба ти знаєш, доки живеш? – здивовано запитав Ісус Христос.

– Певно, що знаю. Ще два роки мені залишилось прожити на цьому світі, то і цей пліт доти видержить.

А потім, кому буде потрібно, то нехай собі зробить інший. Попрощалися з чоловіком і пішли своєю дорогою.

– Це недобре, Петре, що людина знає, доки живе, – озвався по дорозі Ісус Христос до святого Петра. – Краще вже нехай людина не знає, доки живе, бо тоді вона буде сумлінно працювати і постійно дбати про себе і свою сім'ю.

Тому від того часу і аж донині жодна людина не знає, доки живе.

ЯК МАТИ СТАЛА ЗОЗУЛЕЮ

Були собі чоловік і жінка і мали четверо дітей. Жили вони з риболовлі. Якось чоловік застудився і помер. Жінка сама ловила рибу і годувала дітей. Та незабаром і вона застудилась і злягла хвора. Лежить у постелі, а дітей і немає чим годувати. Вже й у неї пересохло в горлі, мовила тихо до дітей:

– Діточки, діточки, подайте мені води. Бо не дам собі ради, щоб підвестися самій, а пити так хочеться.

– Нема в хаті води, – одказують діти.

– Візьміть глечик, – каже мати, – підіть до річки та й наберіть води.

Одизвався старший хлопець:

– Я не маю чобіт, нехай іде сестра.

Мати до дочки:

– Піди, доню, принеси мені води.

– Я не маю хустки загорнутися. Нехай іде менший.

Просить мати меншого сина:

– Піди, Івасику, принеси мені водички.

– Я не маю в що вдягнутися, – одказує той.

Так ніхто і не приніс хворій матері води.

Пішли діти надвір, граються, а мати в хаті ледве-ледве підводиться з ліжка, обростає пір'ям. А найменший хлопчина саме вбіг у хату, бачить – мати вже стає зозулею, став гукати до брата і сестрички:

– Наша мати стає зозулькою, хоче одлетіти од нас. Скоренько біжімо по воду для неї.

Схватали діти хто що: глечик, кружечку, відро. Всі побігли до річки, набрали води і кричать навперебій:

– Мамочко, мамочко, пий воду.

А мати вже вся обросла пір'ям, стала зозулькою, одлітає од хати:

– Ку-ку, ку-ку... Пі-зно, ді-ти, пі-зно... Ку-ку, ку-ку...

І стала одлітати. А діти за нею бігли, бігли, збиваючи по грудях ноги до крові. І до цих пір у лісах, на полянах стелиться мох з червоними краплинами: то, кажуть, ті краплини крові, що стікали отоді з ніг дитячих.

А мати назавжди одцуралася рідних дітей і донині літає зозулею.

ХЛІБ І ЗОЛОТО

Коли ще в Галичі жив король Данило, він мав такого майстра, що робив йому гроші. Той майстер у золоті купався, але волі не мав. Король Данило сам відкривав ту касу, де працював той майстер, замикав його і випускав власноручно, коли треба було майстрові кудись вийти. Він лише один знав про все багатство короля, той майстер.

І так розжився, що не розумів, як так голодним бути. Та й одного разу каже королеві:

– Золото – цар.

А Данило поправляє його:

– Ні, чоловіче, хліб – усьому голова.

– Ні, золото і срібло.

Так вони перечилися, що король обернувся та й пішов геть з майстерні. А другого дня бачить король Данило золотий напис на стіні: «Хліб – болото, а всьому голова – срібло й злото».

Данило нічого не сказав. Але другого дня зранку привів майстра, замкнув його; а тут вістові прилітають – ворог іде. Данило зібрав дружину, вирушають у похід. Поїхав, а про майстра забув, що замкнений. А король видав такий наказ, що ніхто не сміє до каси підходити, інакше смерть.

Минуло кілька місяців. Данило з військом повертається додому, чекає від майстра-золотаря дарунка за перемогу, а того нема. І тут згадав. Зіскакує з коня, біжить до каси, відмикає, а на купі золота лише кістяк з майстра, а на стіні золотом написано: «Срібло, злото – то болото, а хліб – цар».

Отак життя навчило...

ПРО БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

В селі Суботові люди розповідають, що там колись жили одинокі дід і баба. Дітей у них не було. Одного разу чують вони, що в них коло ґанку плаче дитина. Вони вибігли швиденько і побачили немовля, загорнене в ряднину. Лежить під хмелем, що оповив ґанок.

Дід і каже:

– Візьмемо собі цю дитину.

– А баба собі:

– Візьмемо, це нам її Бог дав.

– Пораділи дід і баба і забрали дитину в хату.

– Як же ми його назвемо? – питається дід.

– А баба й каже:

– Він нам Богом даний, то й назвімо його Богданом, а що знайшли його під хмелем, то хай ще зветься і Хмелем або Хмельниченком.

Так і виріс у них Богдан Хмельницький і став бравим козаком, а згодом і гетьманом України.

ІВАН ФРАНКО

(1856–1916)

НАДІЙШЛА ВЕСНА

Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Наче дівчина в вінку.
Зацвіли луги, діброви,
Повно гомону, розмови
І пісень в чагарнику.

КИЦЯ

Плакала киця на кухні,
Аж їй очиці попухли.
«Чого ж ти, киценько, плачеш?
Їсти чи питоньки хочеш?» –

«Ні їсти, ні пити не хочу,
З тяжкої жалості плачу.
Сам кухар сметанку злизав,
На мене, кицюню, сказав.
Хтів мені лапки побити,
Чим же я буду ходити?»

РІПКА

Був собі дід Андрушка, а в нього – баба Марушка, а в баби – донечка Мінка, а в дочки – собачка Хвінка, а в собачки – товаришка, киця Варварка, а в киці – вихованка, мишка Сіроманка.

Раз весною взяв дід лопату та мотику, скопав у городі грядку велику, гною трохи наносив, грабельками підпушив; зробив пальцем дірку та й посадив ріпку.

Працював дід немарно: зійшла ріпка гарно. Щодень ішов дід у город, набравши води повен рот, свою ріпку поливав, їй до життя охоти додавав.

Росла дідова ріпка, росла! Зразу така, як мишка, була, потім, як буряк, потім, як кулак, потім, як два, а наприкінці стала така, як дідова голова.

Тішиться дід, аж не знає, де стати. «Час, – каже, – нашу ріпку рвати!» Пішов він на город – гуп-гуп! Узяв ріпку за зелений чуб: тягне руками, уперся ногами, – мучився, потів увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе дід бабу Марушку: «Ходи, бабусю, не лежи, мені ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город – гуп-гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда – за плече. Тягнуть, аж піт тече. Смикає дід ріпку за гичку, смикає баба діда за сорочку, працюють руками, упираються ногами. Промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе баба дочку Мінку: «Ходи, доню, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город – гуп-гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда – за сорочку, дочка бабу – за торочку. Тягнуть руками, упираються ногами. Промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе дочка собачку Хвінку: «Ходи, Хвінко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город – гуп-гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда – за сорочку, дочка бабу – за торочку, собачка дочку – за спідничку. Тягнуть руками, упираються ногами. Промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе собачка кицю Варварку: «Ходи, Варварочко, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город – гуп-гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда – за сорочку, дочка бабу – за торочку, собачка дочку – за спідничку, киця собачку – за хвостик. Тягнуть і руками, і зубами, упираються ногами. Промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе киця мишку Сіроманку: «Ходи, Сірочко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город – гуп-гуп. Узяв дід ріпку за чуб, баба діда – за сорочку, дочка бабу – за торочку, собачка дочку – за спідничку, киця собачку – за хвостик, мишка кицю – за лапку.

Як потягли – та й покотилися.

Упала ріпка на діда Андрушку, дід – на бабу Марушку, баба – на дочку Мінку, дочка – на собачку Хвінку, собачка – на кицю Варварку, а мишка – шусть у шпарку!

ЗАЄЦЬ І ЇЖАК

Їжак стояв собі коло дверей своєї нори, заклав лапки за пояс, виставив ніс на теплий вітер та й мугикав собі стиха пісеньку – чи гарну, чи погану, кому яке до того діло? Як знає, так і співає. Мугикав собі тихенько, а далі подумав:

«Поки там моя жінка миє дітей та дає їм свіжі сорочечки, дай лишень піду я трохи в поле, пройдуся та й на свої буряки подивлюся, чи добрі вирости».

Буряки були недалеко від його хати. Їжак брав їх, скільки йому треба було на страву для своєї родини, а тому говорив завжди «мої буряки». Ну, добре. Обережно зачинив він за собою двері й поплентався стежкою в поле. Недалеко й пройшов, аж тут назустріч йому Заєць. Він також вийшов прогулятись і до «капусти своєї» теж навідатись.

Побачивши Зайця, їжак привітав його чемненько. Та Заєць був собі великий панич і дуже горда штука. Він не відповів на їжакове привітання, а тільки глянув на нього дуже звисока й озвався:

– Ого, а ти чого так рано ось тут по полі волочишся?

– Погуляти вийшов, – відповів їжак.

– Погуляти? – зареготав Заєць. – А я думаю, що з твоїми кривими ногами краще було б лежати, ніж на прогулянку лазити.

Ця насмішка дуже розсердила їжака, бо ноги в нього таки криві.

– Ти, певно, думаєш, – каже їжак до Зайця, – що ти своїми довгими лапами швидше побіжиш?

– Авжеж, – відповів Заєць.

– Можемо спробувати, – мовив їжак. – Ану, побиймося об заклад, побачиш, чи я тебе не пережену.

– Це вже сміх людям сказати. Ти своїми кривульками випередиш мене? – сміявся Заєць. – Ну, про мене, спробуймо, коли тобі охота. Біжим.

– Ну, ну, чого так поспішати, – відповів їжак. – Треба наперед піти додому, трішки поснідати, а через півгодинки я повернусь на оце місце.

Приходить їжак додому і каже до своєї жінки:

– Жінко, збирайся швиденько, підеш зо мною в поле.

– А чого мені в поле? – питає їжачиха.

– Знаєш, я з Зайцем маємо бігати наввипередки.

– Чи ти, чоловіче, з глузду з'їхав? – скрикнула їжачиха. – Ти з Зайцем хочеш наввипередки бігати?

– Авжеж хочу. І ти мусиш мені допомогти. Що мала їжачиха робити? Зібралася й пішла з чоловіком. А дорогою їжак і мовить до неї:

– Бачиш оцю довгу ниву? Тут мають бути наші перегони. Заєць бігтиме одною борозною, а я другою. Відтіля, з гори, починаємо бігти. Отже, ти стань собі ось тут, у борозні, і коли Заєць набіжить сюди, то ти підведи голову та й крикни: А я вже тут!

Їжак поставив свою жінку на її місце, а сам пішов борозною на другий кінець.

Приходить, а заєць уже там.

– Ну, що ж, біжімо? – питає Заєць. – Ну, раз... два...

Один став в одну борозну, другий – у другу. Заєць крикнув «три» і рушив сам, як вихор, нивою. А їжак пробіг, може, з три кроки, потім притаївся у борозні і повернув назад на своє перше місце. А Заєць біжить щосили. Та коли добіг на кінець ниви, аж тут їжакова жінка з другої борозни кричить йому назустріч:

– А я вже тут!

Заєць тільки очі витріщив з дива: йому і в голову не прийшло, що це не той їжак, бо, знаєте, їжак і їжачиха однаковісінькі на вигляд.

– А це ж як могло статись? – скрикнув Заєць. – Біжим ще раз, назад!

І, не передихнувши добре, він вихором полетів нивою, поклавши вуха на спину. їжачиха лишилася спокійнісінько на своїм місці. А коли Заєць добіг на другий кінець ниви, то там їжак йому назустріч:

– А я вже тут!

Розлютився Заєць. Що за диво? Щоб кривоногий їжак мене випередив? І, не тямлячи себе з досади, крикнув:

– Ану, ще раз біжим!

– Про мене Семене, – мовив їжак, – біжим хоч десять разів, мені байдуже.

Побіг Заєць, а знизу знову чує:

– А я вже тут!

Біжать ще раз угору – знов те саме. Так він, бідолаха, бігав, бігав аж сімдесят і три рази туди й назад, а їжак кожного разу був «уже тут». Чи Заєць добіжить до одного краю ниви, чи до другого, все чує одно: «Я вже тут». А сімдесят четвертий раз Заєць не добіг. Саме на середині ниви впав на землю і сконав на місці. А їжак гукнув на свою жінку, і обоє пішли, радіючи, додому. І живуть, мабуть, і досі, коли не померли.

Після того весь заячий рід зарікся бігати наввипередки з їжаками.

А для вас, дітоньки, звідси така наука: ніколи не підіймайте на сміх слабшу людину.

КОРОЛИК І ВЕДМІДЬ

Ішов Ведмідь з Вовком по лісі, аж ось зацвірінькав якийсь пташок у корчах. Підійшли ближче, а то маленький пташок з задертим хвостиком скаче по гілках та й цвірінькає.

– Вовчику-братику, а се що за пташок так гарно співає? – запитав Ведмідь.

– Цить, Медведю, се Королик! – шепнув Вовк.

– Королик? – шептав і собі ж переляканий Ведмідь. – Ой, то в такім разі треба йому поклонитися?

– Авжеж, – каже Вовк, і оба поклонилися Короликові аж до самої землі. А Королик навіть не дивиться на них, скаче собі з гілки на гілку, цвірінькає та все задертим хвостиком махає.

– Чи бач, яке мале, а яке горде! – бурчав Ведмідь. – Навіть не гляне на нас! Цікаво б було хоч раз заглянути, як там у нього в палаті!

– Не знаю, як воно буде, – мовив Вовк. – Я хоч і знаю, де його палата, але заглядати до неї ніколи досі не подумав.

– А що, страшно хіба?

– Страшно не страшно, а так якось не випадало.

– Ну, ходім, я мушу заглянути! – мовив Ведмідь. Прийшли до дупла, де було Короликове гніздо, та тільки що Ведмідь хотів заглянути досередини, аж тут Вовк сіп його за полу.

– Медведю, – шепнув, – стій!

– А що там таке?

– Не бачиш, от Королик прилетів! А от і його Королева. Не подоба нам заглядати при них.

Ведмідь відійшов з Вовком у корчі, а Королик і його жінка влетіли до свого дупла, щоби нагодувати своїх писклят. Коли по хвилі повилітали геть, наблизився Ведмідь до дупла і заглянув досередини. В дуплі було як у дуплі: прогниле дерево, трохи пір'я настелено, а на пір'ї п'ятеро маленьких Короленят.

– Ну, се має бути королівська палата! – скрикнув Ведмідь. – Та се якась жебрацька нора. А отсі голопуп'ята – то королівські діти? Тьфу, та й погані ж потерчата!*

І, сплюнувши сильно, Ведмідь хотів іти собі геть, аж тут маленькі королики як не запищать у гнізді:

– Го, го, пане Медведю! То ти на нас плюєш? Що ми тобі за

* Потерчата – (зневажливо) загублена або взагалі чужа дитина, прибуда.

потерчата такі? Ми чесних батьків чесні діти, а не ніякі потерчата. За сю образу ти мусиш нам тяжко відповісти.

Медведеві аж мороз пішов поза шкірою від сього крику. Він якомога швидше побіг від поганого дупла, забіг у свою гавру, сів там та й сидить. А малі корوليки в гнізді як розкричалися, то вже кричали невгаваючи, поки батько й мати не прилетіли.

– Що тут таке? Що сталося? – питають старі і подають дітям то мушки, то хробачки, що котре назбирало.

– Не хочемо мушок! Не хочемо хробачків! Подохнемо з голоду, а не будемо нічого їсти, поки не дізнаємося, чи ми потерчата, чи чесних батьків чесні діти.

– Та що вам таке сталося? – допитують старі.

– Був тут Ведмідь і назвав нас потерчатами, ще й наплював у наше гніздо, – мовлять малі корوليки.

– Чи так! – крикнув старий Королик і, не думаючи довго, знявся та й полетів до Медведевої гаври.

– Ти, старий Бурмиле, – мовив він, сівши на гілляці над Ведмедевою головою, – що ти собі думаєш? З якої причини ти моїх дітей потерчатами прозиваєш, ще й у моє гніздо плюєш? Мусиш мені за се тяжко відповісти. Завтра, скоро світ, ставай за мною до кровавої війни.

Що мав Ведмідь робити? Війна, то війна. Пішов кликати собі всіх звірів на підмогу: Вовка, Кабана, Лиса, Борсука, Серну, Зайця, що тільки бігає по лісі на чотирьох ногах. А Королик і собі ж поскликав усю пташню, а ще більше лісової дрібноти: мух, чмелів, шершнів, комарів, – і казав їм лагодитися на завтра до великої війни. Вечором зішлися всі на нараду, як зі звірами воювати.

– Слухайте, – каже Королик, – треба нам когось вислати на звідини до ворожого табору, щоб ми знали, хто у них генерал і яке їх гасло.

Рада в раду, вислали Комара, бо сей найменший і найхитріший. Полетів Комар до медвежого табору, а там саме нарада розпочинається.

– Що нам починати? – говорить Ведмідь. – Ти, Лисе, найхитріший між усіма звірами, ти нам будь за генерала.

– Добре, – говорить Лис. – Бачите, якби-то зі звірами була справа, то нам би найліпше мати Медведя за генерала, але сим разом нам треба мати діло з тою крилатою дрібнотою, то, може,

я вам тут більш допоможу. Бо тут головна річ – око бистре і розум делікатний. Слухайте ж, який у мене план. Вороже військо буде літати в повітрі, то правда. Але нам про нього байдуже. Ми ходімо просто до Короликового гнізда і заберім у неволю його дітей. Скоро їх будемо мати в руках, то присилуємо старого Королика, щоби закінчив війну і піддався нам, і тоді ми виграли.

– Славно, славно! – закричали всі звірі.

– Значить, – говорив далі Лис, – треба нам іти густою лавою, держатися купи, бо там у неприятеля є й орли, і шуліки, і всяка погана птиця; як будемо йти вроздріб, готові нам очі видовбувати, абощо. А разом, то все безпечніше.

– Правда, правда, – крикнув Заєць, у котрого на саму згадку про орлів аж ноги затряслися.

– Я буду йти попереду, а ви всі за мною, – говорив далі Лис. – Бачите мій хвіст, – се буде у нас бойова хоругва. Усі маєте пильно дивитися на мій хвіст. Поки я буду його держати просто догори, то знак, що все безпечно, що можна йти сміло. Якби я завітрив десь якусь засідку, то зараз похилю хвоста троха в долину; то знак для вас, що маєте йти трохи помаліше і осторожно. А якби вже зовсім біда була, тоді я затулю хвіст між ноги, а ви всі тоді втікайте щодуху.

– Славно, славно! – закричали всі звірі і дуже величали Лисову розсудливість. Комар, вислухавши весь той премудрий план, полетів до Королика і розповів йому все докладно.

На другий день, скоро світ, зібралися звірі до походу. Земля дуднить, галуззя хрустить, рев, крик та писк по лісі, аж сум побирає. А з другого боку птаство почало злітатися: повітря шумить, листя з дерев сиплеться, крик, гамір, кракання, що не дай Господи. Густою лавою йдуть звірі просто до Короликового гнізда; густою хмарою літає понад ними пташня, та що, не може їх спинити. Та старий Королик про се не дбає. Побачивши Лиса, як сей гордо маршерує поперед війська з хвостом, мов свічка, піднесеним угору, він кликнув Шершня і каже до нього:

– Слухай, небоже! Бачиш ти он сього Лиса? Се ворожий генерал. Лети щодуху, сядь йому на живіт і жали що маєш сили.

Шершень полетів та й просто Лисові на живіт. Почув Лис, що щось там шпортає у нього на животі; от-от би знизив хвіст, але ні, його хвіст нині – бойова хоругва, не можна! Аж тут Шершень як шпигне Лиса в саме болюче місце!

– Ой лишенько! – скрикнув Лис і знизив хвіст наполовину.

– Що там? Що там? – загомоніли звірі.

– Мабуть... якась... засідка, – пробубонів Лис, а сам аж зуби заціплює з болю.

– Засідка, засідка! – пішов голос поміж звірячі ряди. – Осторожно, браття, бо засідка.

Та в тій хвилі Шершень як вжалить Лиса що мав сили! Лис як завие з болю, як підскочить на півліктя вгору, як затулить хвіст поміж ноги та втеки! А звірі вже не питали, що там сталося, а в переполоху як кинуться навіткача куди хто міг, одні через других. А птахи, оси, комарі, шершні за ними, на них, б'ють згори, дзьобають, рвуть, кусають. Страшна була різанина! Звірі, котрі не погибли, ті порозбігалися і поховалися по ямах, а Королик зі своїми птахами та комахами одержав знамениту перемогу.

Радісно прилітає Королик до свого гнізда і говорить до дітей:

– Ну, діти, тепер можете їсти, бо ми отримали знамениту перемогу над звірами.

– Ні, – говорять короленята, – не будемо їсти, поки Ведмідь не прийде сюди і не перепросить нас.

Що було робити? Полетів Королик до Ведмедевої ями, сів на гілляці над його головою та й говорить:

– Ну, Бурмиле, а смачно воюватися з Короликом, га?

А Ведмедя, що в війську йшов із самого заду, в часі переполоху добре-таки кабани, серни та олені ратицями попід ребра потолочили, так що він лежав та тільки охав.

– Іди, дай мені спокій, – буркнув він. – І десятому закажу, щоби з тобою не зачіпався.

– Ні, небоже, сього не досить, – мовив Королик. – Мусиш піти до мого дупла й перепросити моїх дітей, бо коли ні, то ще тобі гірше лихо буде.

Не було що змагатися. Мусив Ведмідь іти і перепросити короленят, що вони не є жадні потерчата, а чесних батьків чесні діти.

Аж тоді короленята задовольнилися і почали знов їсти та пити.

ВІРА ЛЕБЕДОВА

(1872–1947)

ЧОМ, ЧОМ, ЗЕМЛЕ МОЯ?

Чом, чом, чом, земле моя,
Так люба ти мені,
Так люба ти мені?
Чом, чом, чом, земле моя,
Чарує так мене
Краса твоя?

Чим, чим, чим манить мене
Пташні твоя спів,
Пахучий цвіт лісів?
Чим, чим, чим манить мене
Вода річок твоїх,
Що тут пливе?

Тим, тим, тим, дитино, знай,
Що тут ти вперше світ
Уздріла в цвіті літ.
Тим, тим, тим, дитино, знай.
Що води ці й ліси –
Твій рідний край.

Тут, тут, тут діди твої
Пролили кров свою
За віру й свободу!
Тут, тут, тут усі твої
Найближчі серденьку
І дорогі.

ГОРДА ПАВА

Вам розказували, що першим убогим пастирям сповістив янгол Божий про народження Ісуса Христа. Та ось послухайте, як розповідають дуже старі люди.

Не пастирі дізналися про це перші, а волів очка, найменші з усіх пташок, що мали свої гнізда в вертепі* при дорозі до Вифлеєму.

Раннім ранком з'явився перед ними білий янгол і мовить:

– Сьогодні народиться тут поміж вами Дитятко Боже. Подбайте, щоб достойно Його прийняти.

І щез, а пташки зацікавлені, зачудовані незвичайною новиною і великою честю, яка їм припала, – побачити першими Божого Сина.

А потім кинулися порядкувати домівку.

– Та що зробимо з волем і ослом? Вони так багато місця займають і так голосно ремигають, – журилися.

– Не бійтеся! – відізався осел. – Ми теж хочемо побачити Дитятко, та будемо гріти Його своїм подихом, бо ніч холодна.

– То залишайтеся! Але миші треба у щоби то не стало прогнати, вони цілу ніч шарудять і гризуть, спати не зможе Маленький.

– О, ні! Залиште нас! – просилися мишки. – Ми вам долівку позамітаємо хвостиками чистенько, а потім заховаємося в куточку. І ми хочемо бачити Боже Дитятко.

– Ну, то залишайтеся і робіть порядки. Але павуків не можна ніяк залишити, вони позатягали скрізь по стінах і кутках своє павутиння. Це ж негарно!

– О, ні! Залиште нас! – просилися павуки. – У стінах і стелі є діри, крізь них дує вночі холодний вітер, а ми заснуємо їх щільно нашим полотенцем, щоб Дитятко не змерзло..

– Ну, то залишайтеся і робіть свою роботу! Та де покладе Мати Дитину? – питали волів очка один одного.

– Авжеж ніде інде, тільки в наших яслах, – відізався віл. – Господар приніс нам ще звечора свіжого сіна, м'якенько й тепло буде в ньому лежати.

– Ні, сіно колотиме тільки Дитини, треба подбати про щось краще, – говорили мишки.

– А що ж м'якше від пташиного пір'я? – сказала волів очко-мати. – Я своїм дітям вистеляю завжди гніздо пір'ям. Скиньмося по пір'ячку і буде Дитинці постілька.

– Справді! Полечу я і сповіщу всіх птахів довкола, чого нам треба, – промовив волове очко-батько.

– А ми, – задзібоніли мишки, – скочимо до лисиць і вивірок, – у них є завжди багато вичесаної шерсті.

Ще далеко було до вечора, а вже птахи й звірі стали сходитися до вертепу зі своїми приносами. Найкраще пір'ячко принесли голуби й дикі гуси, найм'якшу шерсть кози-ангори.

– Ах! – зітхнула волове очко-мати. – Коли б сотникова пава схотіла нам дати кілька пер зі свого хвоста! Ми ними прибрали б ясла в головах Дитятка.

– Можна її спитати, – порадив голуб. – Я з нею знайомий, полечу, попрошу.

А та пава жила в городі римського сотника Кая Клавдія. А була вона і справді гарна; не звичайна, як бувають наші пави, а вся сніжно-біла, тільки чубок на голові й пера в хвості мала блідо-рожеві. І пишалася ж вона цією красою, а ще більш своїм голосом, яким чарувала оточення.

Перед нею з'явився посол-голуб і, вклонившись низенько, мовить:

– Я до вашої милості з проханням.

– А саме? – спитала пава, гордо крутнувши головою.

– У вертепі, недалеко відсіля, має народитися цієї ночі Боже Дитятко. Волові очка прибирають домівку на Його прийняття. Чи не схотіли б і ви дати нам для прикраси кілька своїх пер – тих із хвоста?

– Я? – засміялася пава. – Чудне справді прохання! Для якогось бідного Дитяти – адже багаті не родяться в стайні – маю я псувати свою красу! Зрештою, сьогодні я виступаю у пана сотника перед римськими гістями зі співом, і якраз чекає мене проба. Прощайте!

І голуб повернувся з нічим до вертепу.

– Не журіться! – потішав він волові очка. – Обійдемося без її пер. А ось що я вам пораджу: запросіть польових коників за музикантів, а світлячків за свічкарів.

– Ми таки зараз по них скочимо! – зголосилися мишки, завжди готові до послуг.

А коли сонце зайшло і стало сутеніти, вилетіли волові очка на дах вертепу, щоб зорити на дорогу, чи не йдуть сподівані гості.

Ось вони! Молода жінка і білобородий старець підходять поволі, втомлені довгою дорогою.

А коли ввійшли в вертеп, Пречиста Діва поклала Дитятко в яслах на пір'яній постільці.

І в цю мить засяяла над вертепом велика зоря, а світлячки засвітили свої ліхтарики; польові коники настроїли свої інструменти, а павучки попускали зі стелі вниз тонесенькі срібні ниточки, що переливалися кольорами веселки. Мишки з куточків виставляли раз у раз свої мордочки, а віл і осел стояли мовчки, киваючи тільки повагом головами над Малим у яслах.

І було тихо, неначе світ увесь передумував якусь велику думу.

Раптом серед тієї тиші почувся знадвору пронизливий, хрипливий крик-зоїк.

— Що воно таке? — питали стривожені волові очка. — Хто це сміє непокоїти в пізню ніч Боже Дитятко? За часок прилетів голуб з розвідки.

— Новина в віллі римського сотника. Біла пава втратила голос. Лікарі кажуть, що вже ніколи не буде співати ні вона, ні її рід.

— А так хизувалася своїм співом і своєю красою, — промовила волове очко-мати і глянула на Дитятко в яслах. Але Воно лежало тихенько, тільки ручкою перебирало м'яке пір'ячко своєї постільки.

Із збірки «Гарфа Леїлі». Легенди про Христа. Торонто, 1953

КАТРЯ ГРИНЕВИЧЕВА

(1875–1947)

ЯК ПАВУКИ ПОДОРОЖУЮТЬ

А сонечко стояло високо на небі. Погода була напрочуд гарна. По полю бігали тут і там малі павуки і ладилися до подорожі в затишні корчики під лісом. Там, у безпечнім захисті, так мило спиться зимою веселим, пильним павукам!

З поля у ліс далеко – далеченько! Вісім маленьких ніжок мусили б іти, може, тиждень, може, два, поки добрели б стерниною та травами на бажане місце. А тут могли б прийти сту-

дені дощі, відтак нагла ожеледь – а тоді прощайся з життям, веселий, пильний павуку!

То вони збираються завчасно у подорож; матері омотують павутинням своїх маленьких діточок і прикріплюють їх до себе, щоби котра дитинка не пропала в дорозі. Це так легко, коли у павука головка зайнята клопотами подорожі!

Як далеко глянути цілі юрби павуків увихаються по стеблинах трави. Що ж вони там роблять? Пригляньмося. На тулубі є у них цілі десятки тоненьких рурочок, з них вони випускають теч, яка на повітрі застигає; сі рурочки – се кужілка павуків, з якої снуються ті срібні ниточки, що літають восени по полях. А з павука неабиякий митець! Він уміє нитку відповідно до потреби зробити тонкою, то знов міцною, уміє її скручувати вчетверо і вп'ятеро, а також розчісувати гладенько двома пазурками, поміщеними як гребінчики на кінцях ніжок.

У повітрі тихенько: нитки ледве колишуться над землею, не годні полетіти далі.

Але ось потягає живіший вітер, і павутинка нагло підіймається вгору... Позір! Павуки сідають поквапно на свою «машину до літання» – і за хвилю їдуть з вітром, споглядаючи униз, на жовтіючі трави, на плуги, що крають землю під озиме збіжжя... Якби вони були людьми, то, певно, заспівали б: «Бувай здоровий, краю коханий!» або щонайменше вимахували б хустинками на знак сердечного прощання. Тепер, як «машина» високо вгорі, вони дивляться уважно всіма вісьмома очками, ждучи хвилі, коли вітер зачепить їх бальон об корчик під лісом, де ні дощ не дійме, ні вітер не заколотить зимового спокою... А як уже діждалися сеї хвилі, вони як найкращі гімнастки спускаються по своїй нитці... скоренько так... і зараз ідуть робити оглядини місця, зовсім як Робінзон Крузо, коли опинився на незнанім острові. Відтак готовлять тепленьке гніздечко, із якого викличе їх у певний час княгиня Весна – радісним шумом гаїв і полів.

МІЙ ГОРОД З МОХУ

Пізнньої осені, як лист буків і дубів пожовк та з жалібним шумом падає на землю, найменші лісові рослини вертають до свого права, здержаного весною і літом. Це всілякі мохи зеленіють

навкруги, пишаються веселими красками, від ясної аж до глибокої синьої, яка міститься у сонці, мов павині пера. Ось бачите мурашву з темного оксамиту, там знову біло-зелений килим вилискує, як смужка води, легенько торкана вітром. Але не вся принада моху лежить у його красках. Придивіться ближче до поодиноких рослинки! Чи декотрі з них не є схожі на мініатюрний ліс? Ось стоять пні, один біля другого, видно й темну гущавину манюсінських листочків. А там, віддалік, чи се не пальма, зовсім така сама, як у вашій гостинній кімнаті? Справді, кожний листок такий подібний, немов підбитий приладом світливня. А тепер пригляньтесь до цих зелених рож, до яких ніяково доторкнулися з остраху, щоби не ушкодити їх слабих, прозорих пелюстків. Їх сусіди, се вже великани; вони подібні до гілок смерек, до віял папороті. Ось вам знову акація: листочки поміщені напроти себе і розпростерті гладко над землею. Годі вичислити всі постаті моху; час поговорити про мій осінній городець.

Коли сонячної днини вибираюся у ліс, беру з собою старі конверти або скрутки паперу. З кожного різновиду моху забираю дещо з собою; вогка земля лишається на корінцях і утримує рослинки, доки не вернуся до хати. Тепер наповняю скляну мисочку землею, кладу у неї кусні моху, даю трохи води і накриваю посуд скляним верхом. Скоро стіни скла обволікаються білою парою, а мох дуже добре почувується у своїй затишній кімнатці. Довгий час тішить мене його жива краска і різноманітні постаті.

Мох дбає дуже, щоби мені не нудилося з ним.

У нього поміщені на тонких стеблинках торбинки, немов кишені, накриті круглим верхом, який легко відпадає. В сій торбинці міститься велика таїна: малесенькі зернятка, які можна бачити лише з мікроскопом. У тих зернятках сховане життя – з них будуть нові рослинки.

Хто з вас, діти, зробить тепер осінню такий цікавий городець з моху, як є у мене? До того не треба ніяких дорогих приладів – скляна посудина яка-небудь і відповідно велика шибка поверх неї – і вистачить. Мої малі лісові друзі є невибагливі, і достатньо для них, якщо земля вогка і ясно в кімнаті.

МАРКО ЧЕРЕМШИНА

(1874 – 1927)

СЛЪОЗА

(Різдвяна казка)

Скільки разів візьме кріпкий мороз, стільки разів віє холодний вітер та й навіває нову верству снігу. Стільки разів більшає біль і терпіння хворої вдови Кравчихи. Вона лежить на твердій постелі, накрита старим сірячком, та лише сумним стогоном нарікає на студений вітер і мороз, що шпарами стін дістаються до її незатопленої хати. Коло неї порастється мала її донечка Марюся, що рада кожну хвилю своїй матінці яку – небудь полекшу вчинити. Та що ж вона годна? Заробити не піде, бо і сили у неї нема, а просити милостиню, то таки дуже соромиться. А люди, от як люди: кожний собі рад, чужа нужда їм не в гадці.

Ненечко дорогесенька – лебеділа Маруся, – нині Святий вечір, а у нас нічого нема і вам не легшає. Як би то красно й любо було, коли б ми ввечері разом пшеничку їли. Хто знає, чи другої діждемо. Передвчора ви самі о тім згадували, тільки що я плакала, як ви загадали заставити одіж покійного нашого батенька. Мені жаль тої одежі, але коли ви кажете, що на весні можна буде її викупити, то вже най і так було би. Заробимо й викупимо, коби здоров'я. Дозвольте мені, ненько, з нею у місто піти і зробити так, як ви казали. Куплю й ті ліки, що люди радили, й на вечерю дещо і дровець принесу. То буде гарно, ненечко! Позвольте, я борзенько вернуся.

Та студінь надворі, – простогнала Кравчиха.

Я ваші чоботи взую, – хоч великі вони, але я соломою впхаю. Добре, ненечко?

Як змерзнеш, то вертайся з дороги; то студень – сніги...

– Не змерзну, золотенька ненько, що мені студінь! Для вас я в огонь піду. – Вже не мучила дальше питаннями хворої матінки, тільки зробила, як думала. Накрила її шматтям, що лишень у них ще було, взяла батькову одіж і в місто помандрувала.

От вже таки добре з полудня. Взимі який вам то день? Сюди – туди обернешся, та й уже вечоріє. Маруся поорудувала як слід. Вже й домів вертає. Вона рада зозулею до неньки полетіти, тільки що крил у неї немає. “Поперечними стежечками піду,

то скоріше зайду”, – думає собі. А тут сніг засипає стежки, що й сліду не видно. Йй, проте, байдуже. Вона пішла коротшою ходою. Сніг іде та йде, а мороз бере дужче, ніж рано. Бідній Марусі тяжко йдеться. Вітер провіває через її діряву стару свитину і неначе приліплює пекучий мороз до самого тіла, а збитошник* – сніг сиплеться у подерті її чоботи. Щоб ще лишень через широкий луг перейшла, та й уже дома, вже коло своєї неньки.

Та що ж! Вона втомилась. На її чолі виступив піт і в ті самій хвилі намерз на чорних бровах. Бліде її личко посиніло, а ніжки не змогли далше сніг відгортати, затерпіли. Вона стоїть на одному місті, а їй здається, що вона все ще йде. Тремтячий голос, що став вириватися з її гортані, то був її плач. З її великих очей потекла одна велика сльоза.

Якийсь тепленько зодягнутий чоловік пройшов випадково повз неї і не порятував. Камінне серце в нього було.

– Не відпочивай, бо ніч тебе знайде у твоєму ледарстві, – сказав він і пішов далі, значить, не домірковувався Марусиною безвихідною становища. Її схлипування стає щораз тихішим. Холод для неї меншає. В її серці робиться гаряче, любо... Вона бачить перед собою неньку і хотіла б її своїм гарячим серцем нагріти. Ручками обнімає її за шию та й просить: „Ненько моя, нагрійтеся теплом мого серця, а легше вам стане”.

* * *

Хмарне небо вже уповилося чорним покровом. У селі радість, гомін. Вечірнє світло так і сяє на багатих столах. Різдвяний ангел став літати від хати до хати з дарунками на крилах. Сніг іде та й іде, а білі його пластинки танцюють собі у повітрі. Ангелові про те байдуже. Його ні вода, ні огонь не бере. Тому чимало здивувався він, коли ненароком побачив на своїй ніжній рученьці велику білу пластинку снігу:

– Ти маленька білявочко! Що ти є таке, що відважилося на мою руку сідати? Твої посестри не вчинили б такого ніколи.

– Я не звичайна пластинка, я – сльоза.

– Сльоза?! – повторив ангел.

– Я сльоза вбогої дівчинки Марусі, – говорила далше пластинка.

– Тої Марусі з синіми очима?

– Так. Ті сині очі зронули мене он там, у полі, серед снігу. Студений мороз заморозив мене, а буйний вітер заніс мене сюди. Маруся лежить на снігу, замерзає, небога. Порятуй її, ангеле! Се ж вечір радості, не смутку, терпіння, смерті!

– Добре, зараз, – відказав ангел. Він прошептав щось вітрові і полетів собі далше. Слухняний вітер поніс чимскоріш пластинку до хати того багача, що бачив у полі безпомічну Марусю та й зганив її ще лихим словом. Багач той якраз вийшов тоді на подвір'я, щоб повеліти слугам внести житній сніп до хати. Вітер увійшов з нею до хати. Почалась вечеря. Стіл аж гнеться під тягарем страв та напоїв.

Пластинка розтанула і покотилася прямісінько у фужер, що в нього наливав собі вина господар – багач. Він випив налити вино, а з ним – Марусину сльозу.

– Недобре се вино, – сказав він, – научу я того купця, щоб знав, яке вино мені давати! Сказав та й посумнів чогось-то.

А родина п'є те саме вино та й нахвалитися не може. Нераз вставав багач від стола та й вийшов з хати.

Вже з півгодини минуло, а він ще не вертає.

– Де отсе пішов батько? – питаються здивовані діти й мати. Не знають. Аж ось і надходить він, та й не сам. На руках несе дівчинку, мов мерця якого.

– Се Кравчишина Маруся, – каже він до родини, – трохи ще не замерзла на полі в снігу. Я бачив її, як вертала з міста. Стояло, біднятко, а я думав, що відпочиває. При вечері, зараз-таки по тім клятій вині, вона мені привиділась умираюча. Мені заболіло за нею серце, тим і побіг я на те саме місце, де я перше її побачив. Прибігаю, а вона вже й не говорить, тільки ніби стогне, плаче та й то вже останніми силами. Нумо, діти, розморозуємо її.

– У другу хату понесімо через сіни, там холодно, а тут, у теплі, годі розморозити, – порадила жінка.

* * *

На другий день рано сиділа Маруся коло своєї неньки у затопленій багацькій хаті і розповідала, як орудувала у місті.

Зворушений багач зайнявся хворою вдовою, ніби своєю матір'ю. До себе враз з донечкою забрав, і хліба, й до хліба всього

дав. Хвора Кравчиха трохи підвелася з ліжка. Вона про все дізналася від багача. Її очі сльозами зайшли. То сльози радості й жалю! А Маруся обіймає матір та й щечече, біднятко:

Ненько, дорогая! Звідки це для нас добро взялося? Чи не сон це?

Ні дитино, то теж добре серце заподіяло цю людську ласку.

А я, ненечко, сон мала, що десь-то моє серце гаряче, гаряче, таке гаряче, що вас ним я хотіла зігріти.

Ти ж зігріла ним мене, любочко моя дорога, сиза.

І досі ще ніхто не знає, що те все зробила Марусина сльоза.

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ

(1834–1888)

ГОРДА КАЧКА

(байка)

Качка плаває собі по воді, а лис прибігає.

– Добрий день, ваша милість!* – каже лис.

– Здорові були, добродію! Що там доброго скажете?

– Та не маю коли, бо біжу з двора. А чи то ви тота качечка, що люде кажуть, що нема кращої на ціле село?

Качка аж нестямилась з радощів.

– Таже, може, й я, – каже.

– То ходіть же швидше зо мною до двора, бо паня аж гинуть вас видіти! Ви не знаєте, які ви скрізь славні, навіть у дворі за вас знають!

Дурна качка, не багато гадаючи, стрибнула на берег, а хитрий лисок тоді за шийку цуп! «Отак, – каже, – гордість не одному вже шию скрутила».

ПО ЩИРОСТІ

Один господар прийшов з міста, дає своєму синкові медівник та й каже:

– На, Васильку! Та поділися з Петриком по щирості!

– А то як діляться по щирості? – питає Василько.

– Отак, синку, – каже отець. – Як переломиш медівника, то даси більшу половину Петрикові, а собі лишиш меншу. Се називається по щирості.

– То дайте Петрикові медівник, нехай він ділить по щирості! – каже хитрий Василько.

БІДОЛАШКО

(казка)

Був собі раз бідний чоловік та мав ще біднішого сина, бо був і слабкий, і хворобливий, і малий, і ніжний, і худий, і сухий, і боязливий, і малий, а люди і назвали його Бідолашко, бо був і справді бідолах. Але доки старий ще жив і на нього заробляв, то ще було, як було; але як старий помер, а той господар, що вони у нього на квартирі були, нашого Бідолашку на вулицю вигнав. Хлопець схаменувся та й думає собі: «Піду я хіба у місто, може, там мені що трапиться. А не трапиться, то, може, хто змилується та мене погодує». От і поволікся в місто.

А у місті – звичайно, як то у місті: одні люди ходять сюди, другі туди, а його ніхто навіть і не спитає, чи він їв сьогодні, чи ні. Аж тут відчиняється в дуже великій кам'яниці вікно, а з того вікна як стане одна стара-престара бабуся верещати на цілу вулицю:

Сходіться, сходіть!

Готовий обід.

Ковбаска та й кишка,

Ще й пражена гишка*.

Сходіться, сходіть!

Готовий обід.

«Так це добре! – думав собі наш Бідолашко. – Я однако годен: може, чим бабуся помилує». От і пішов до кам'яниці. А бабуся стала його питати:

– А ти чого, хлопче?

– Так ви кликали, бабусю, на ковбаси та на кишки, так я думав...

А бабуся тоді в регіт:

– Хіба ти одурів, хлопче? Так я не кликала тебе, та ні других таких, але кликала усіх сусідських котиків та песиків, аби моїм

* Гишка – холодець.

не скучно було. Але нічо: найдеться і для тебе дещо пообідати. Сідай! – Дала бабуся Бідолашкові добре пообідати, а відтак каже до нього:

– Може би ти, хлопче, у мене в наймах побув? У мене тобі добре буде, бо не будеш мати іншої роботи, як лиш мої котики та песики доглядати та з ними гратись. Пристаєш?

– Пристаю, – каже Бідолашко, а сам такий радий, що йому так швидко служба трапилася, та ще і така легка. От і став він служити.

Служить він місяць, служить два, служить півроку, а бабуся за плату і не згадує. Нарешті став він домагатись, а бабуся в крик:

– Ти що це, сякий та такий сину?! Ти нерад, що такого здохляка годую, та ще тобі і плати треба? Я тобі зараз такої плати надаю, що не понесеш! – На се бабуся забралась у місто, а Бідолашко собі гадає: «Нема мені що тут робити: от утечу я хіба від цієї злющої бабусі, доки ще не битий». От і зв'язав він свої манатки у хустину та й пішов.

Але на дверях наздоганяє його один песик, що він його дуже любив, та й тягне за собою. Він зразу не второпав, чого песик хоче, але нарешті пішов за ним, бо песик так дуже скомлів та так його дуже тяг за собою, що він задивувався. А песик завів його до одної комірочки, що завжди під замком стояла, а сьогодні роззлючена бабуся замкнути забула. Та що з того, коли у тій комірчині не було нічого, як лиш самі відьомські начиння: мотвила, самотоки, зілля, охаблені коси, серпи, ножі і хто знає що, а лиш чемного не було нічого, принаймні такого, аби Бідолашкові згодилося. Лиш одні старі черевики та одна паличка стояли у кутику, а Бідолашко собі гадає: «І це мені згодиться», узув черевики на ноги, узяв паличку та й пішов.

Але ті черевики не були такі, як другі черевики, але були несамовиті, такі, що як стали з Бідолашком летіти, то йому аж дух заперло, і мусив він аж три рази «гов!» кричати, доки вони стали і йому віддуху дали. Тоді упав він, мов неживий, на землю і заснув, а в сні показується йому песик та й каже до нього: «Ти, Бідолашку, не знаєш ще добре, що з тими черевиками робити, але я тебе навчу: як підеш ними так, як завжди ходять, то зробиш ними сім миль на годину; але як обкрутишся три рази на підборі, то вони тебе за одну мить занесуть, куди ти сам зага-

даєш. А з тою паличкою як прийдеш на таке місце, де гроші закопані, то вона зараз у землю штурне, як буде срібло, то два рази, а як буде золото, то три рази. А тепер іди собі, Бідолашку, у добрий час; а як не будеш дурний, то добре тобі буде!» На це Бідолашко пробудився.

А як Бідолашко пробудився, так зараз став думати, що би йому робити, аби з свого щастя користь мати. Аж тут упало йому на гадку, що якби він пішов до столиці, то міг би зараз найнятися у цісаря* за посланця, а там би йому ліпше було, як у сварливої бабусі котів бавити. На це обкрутився він тричі на підборі і став відразу у цісаря на подвір'ї. А цісар його зараз питає:

– А чого ти, хлопче, хочеш?

– Та я би у вас найнявся за посланця, – каже Бідолашко, шкрібаючись у голові.

– Хто? Ти? – каже цісар, сміючися, – багато би ще тобі хліба їсти, аби у мене за посланця бути!..

– Спробуйте, світлий пане, – каже Бідолашко сміливо, – а як не збігаю удвоє швидше, як найліпший ваш посланець, то тоді ваша воля зробити зо мною, що хотіти.

– То добре, – каже цісар. – На ж тобі оцей лист та й біжи з ним до того і до того царя. А як мені за тиждень відповідь принесеш, то будеш у мене за мого найпершого посланця.

– Добре! – каже Бідолашко, узявся та й пішов.

Але зараз за містом обкрутився він три рази на своїм черевіці, погадав собі, де аби він був, а черевіки занесли його за одну мить просто до того царя, котрому він мав лист віддати. Цар відписав йому в цей час: він знов обкрутився на черевіці і став перед цісарем:

– А що? – каже, – швидко вернувся?

Цісар лиш подивився на нього, а згодом каже:

– Коли ж так, – каже, – то будеш у мене за першого посланця, і буду тобі платити на рік що сам схочеш.

От і став Бідолашко у цісаря на службу, а цісар його так полюбив, що без нього бувало і обідати не буде.

А другі придворні за це сварилися на нього, та ну його чорнити у цісаря, де лиш могли. Се дуже боліло Бідолашку, бо він був добрий хлопець, і став він думати, що би то йому робити, аби

* Цісар – імператор.

придворні на нього не сердилися. «Коби я мав багато грошей, – думає він собі, – то я би уже знав, що робити: я би обсипав усіх придворних аж доти грішми, аж доки би вони не перестали на мене ворогувати та цісаря нацьковувати». Аж тут упала йому на гадку бабусина паличка, і він лиш ждав ночі, аби з нею у цісарський город піти, бо чутка ходила, що старий цісар, теперішнього цісаря тато, мав там закопати дуже великий скарб. От і зібрався він уночі, взяв з собою паличку, ліхтарню, лопату, мішок та й пішов у город. Тут недовго він шукав, бо паличка штурнула під одною старою яблунею три рази в землю, він став копати, викопав великий котел з самими червоними, набрав у мішок, скільки лиш міг понести, решту закопав так, як було, та й пішов у свою станцію.

Коли ж Бідолашко розумний був, то би був грошики собі сховав та нічого нікому не казав. Але бо ні: він став зараз усіх придворних грішми обсипати, сто раз щедріше, як сам цісар, а двораки зараз до цісаря: «Найясніший пане, – кажуть, – Бідолашко мусить ваш скарб обкрадати, бо звідки би він мав стільки грошей, аби нас усіх так щедро обдаровувати?» Цісар зараз повірив та й кличе Бідолашка до себе:

– Звідки в тебе стільки грошей? – Бідолашко став крутити, але цісар як його спритискував, так він нарешті мусив признатися, і за паличку, і за скарб, а нарешті і за черевики. Тоді цісар наказав від нього відібрати паличку, і черевики, і гроші, сказав усе замкнути у свою скарбницю, а Бідолашка нагнати ще біднішого, як був прийшов.

Іде Бідолашко, аж тут зайшов він у один дуже великий ліс. Дивиться він, аж тут стоять над одною річкою дві груші, а на них такі уже красні та великі грушки, яких він ще зроду не видів. «Так це добре, – думає він собі, – буду мати зараз що поснідати». Пішов до крайньої груші, нарвав собі грушок, наївся добре та й пішов до річки води напитися. Схилився він до води пити – аж тут дивиться – а йому вирости такі уже вуха, як у якого старого віслюка, та ще до того такий величезний ніс, як у індики. «Так мені треба, – думає він собі, – бо я і справді заслужив собі віслюкові вуха. Але хай хоть собі і з другої грушок наїмся, а тоді піду до ріки та й утоплюся». Наївся він і з другої груши грушок та й приходить до води – аж тут дивиться – пропали вже віслюкові вуха й індиків ніс, а він аж підскочив з ра-

дощів. «Еге, – каже він, – тепер я вже знаю, що робити!» Нарвав в одну тайстру* одної груші грушок, а в другу з другої та й повернувся назад у те місто, де цісар мешкав. Тут зайшов він до одного знайомого чоловіка, перебрався, як проста людина, намастив собі лице, приліпив великі вуса насунув хутрянну шапку на голову, насипав у кошіль перших грушок та й пішов просто у цісарський двір.

Але цісар як узрів такі прекрасні грушки, так не міг надивуватися, заплатив Бідолашкові щедро, а сам скликав зараз усіх своїх синів та й доньок, аби їх такою новиною обдарувати, бо у ту пору навіть і в його садах не було ще зрілих грушок та ще таких превиборних. Тоді стали усі тих грушечок брати, цісар найперший, аж тут глип-глип один на другого та в крик! «А вам, тату, що за вуха вирости?!», «А тобі, жінко, який оце ніс увис?!», «А у тебе, доню, які оце вуха, та ще до того й ніс?!», «А ви, служалі, чого витріщили очі?! Зараз мені усіх дохторів з цілого міста скликати!», «Ох, мої вуха!», «Ох, мій ніс», «Як я завтра стану оперед війська на муштрунок?!», «А я як завтра гулятиму на балу?!».

Доки так усі сперечалися, і лікарі позбігались, а Бідолашко побіг швидше в місто, купив собі за ті гроші, що за грушки дістав, лікарський одяг, пішов на свою господу, перебрався за дохтора, набрав собі повні кишені тих других грушок та й пішов до цісаря, нібито він дохтор, що якраз тепер з другого краю приїхав. А цісар каже до нього.

– Рятуй, чоловіче; бійся бога, бо оці дурні, отсі другі дохторі, лиш очі повивалювали, як цапи, а нічо не розуміють.

– Спробуймо, – каже Бідолашко: узяв одну грушку та й дав наймолодшому принцеві покуштувати, а сей як покуштував, так в сей час і вуха і ніс зробився так, як були, а цісар каже до нього:

– Ходи зо мною, чоловіче, у мою скарбницю і вибери собі, що сам злюбиш, лиш врятуй мене і мою сім'ю від такого сорому!

За це взяв цісар Бідолашка за руку і повів його у ту комору, де його скарби стояли. Але Бідолашко нічо не брав, як лиш свою паличку і свої черевики. А як узув свої черевики на ноги, тоді каже до цісаря:

– Ви мене не пізнаєте, пресвітлий пане, але я той сам Бідолашко, що у вас за посланця служив і котрого ви без суду, без

* Тайстра – дорожня сумка, що носили переважно гуцули через плече.

права нагнали. Бо я ваш скарб не обікрав, але викопав собі його у вашім городі, а при тім скарбі було оце письмо вашого покійного батька, а в тім письмі стоїть, що той скарб того є, хто його найде.

Це сказавши, обкрутився Бідолашко на своїм черевіці і погадав собі, аби зараз у своїм селі опинився. На це понесли його черевіки у його село, а цісар лишився з довгими вухами та й з індіковим носом.

СВГЕНІЯ ЯРОШИНСЬКА

(1868–1904)

НАЙБІЛЬШИЙ СКАРБ

Давно тому, дуже давно, жила в однім селі вдовиця Марина з своєю дочкою-одиначкою Орисею. Вона заробляла собі на прожиток шиттям та тканням; вона була і дуже побожна, і добра, бо біднішим від себе роздавала те, що їй лишилось з заробітку. Коли надійшов вечір, казала вона завжди:

– Я не змарнувала сього дня, а працювала і добре чинила.

Але одного разу Марина занедужала і не могла через пару неділь нічого заробляти; тому не дивно, що за якийсь час минувся послідній крейцер в скрині. Тоді встала вона насилу з постелі і поволоклася до сусідів.

– Сусідоньки, – сказала, – ви ж знаєте, що я вам допомагала не раз в біді, допоможіть й мені тепер, бо я хвора і не можу нічого заробити.

На ці слова ніхто з сусідів не відізвався, а бідна вдовиця пішла додому засумована.

Орися, увидівши зажурену матір, сказала з гірким жалем ось такі докірливі слова:

– Нащо ви їм так багато доброго робили, коли вони такі невдячні?

Мати усміхнулась сумно і відповіла:

– Чи мала я покинути їх в біді? Я не робила добре задля подяки...

По тих словах повалилася безсилина вдовиця на постіль. Орися припала до неї, голосячи:

– Матінко, не умирайте, о, не умирайте, не покидайте мене сиротою на сім світі.

Мати лежала не рушаючись, а Орися стояла над нею з заложеними руками і заплаканими очима. Запала ніч. Орися засвітила каганець, і їй прийшло на думку, що мати не раз їй про лісного царя оповідала, що той добрих людей любить і їм приносить поміч.

Але вперед треба піти до нього опівночі й постукати тричі в тоту скалу, де він мешкає, а тоді він не пожалує своєї помочі.

Орися знала, де тота скала. Її маленьке серденько билось сильно в грудях. Вона піде, буде просити помочі для своєї матінки, бо щож вона сама буде робити на білому світі. Втім, загас каганець, і вона стояла в темноті.

– Ні, ні, моя матінка не умре, – сказала відважно і, відімкнувши двері, побігла до помешкання лісного царя. За хвилю була там і постукала тремтячою рукою три рази в скалу.

Вона почула, як ціла земля затряслася, як скала отворилася і якась невидима сила занесла її аж до підземної палати лісного царя. Вона стала в великій залі, що ціла була з кришталю. На середині стояв довгий також кришталевий стіл, а кругом нього чудово гарні стільці. Все світилося, блищало, лисніло в тисячу красок. На столі стояли купи золота, дорогих каменів, коралів, перлів, а все таке блискуче, приманливе. Кінець стола сидів старий вже чоловік в довгій білій одежі. На голові мав діамантову корону, а в руках тримав золоту палицю. Це був цар-лісник.

Він глянув на Орисю і сказав:

– Чого тобі треба, людська дитинко?

Орися набралась відваги, здійняла руки вгору і почала говорити:

– Добрий царю і пане, моя матінка така дуже хвора. А до того не маємо що їсти...

– А чому ви не заощаджували? Таж ви мали добру роботу, – сказав цар.

– Бо матінка давала біднішим від себе, та тому у нас тепер нема нічого в хаті. Але я хотіла б вічно самий чорний хліб їсти, лиш аби моя матінка поздоровіла.

– Ти добра дитина, – сказав цар, – і я хочу тобі допомогти. Але я можу тобі лиш одно бажання сповнити. Можу зробити тебе багатою або твоєю маму уздоровити. Подивись кругом себе.

З сих всіх скарбів можеш собі брати, скільки сама хочеш. Тоді зможеш для своєї матері ліки купити, для неї хліба, молока постаратися, ба ще багато інших речей, про котрі навіть не знаєш.

Орися подивилася на блискучі скарби, що так лисніли і її до себе манили, на гарні корали, перли, дукачі, – це все мало до неї належати, а до того ще ліки для хорої матінки.

«Для хворої матінки? Отже, її матіка не мала ніколи поздоровіти?»

«Ні, ні, славний царю», – хотіла вона крикнути, Але їй здавалося, що червінці кличуть до неї: Бери, бери! І цар покивав головою і сказав: Бери, бери! І перли, коралі, дороге каміння – все ворушилося, все манило її до себе кричало: Бери, бери!»

В тих скарбах були відай якісь чари сховані, бо вона не могла від них очей відірвати. Дух їй запирало, а серце ставало в грудях таке тяжке, гей ті всі скарби причепилися до нього й мовби вона сама стала таким твердим, блискучим каменем.

Ах, чи не мала вона вже справді серця в грудях, чи скарби її так очарували!

– Матінко, матінко! – крикнула вона перестрашена і вхопися за груди, хочачи переконатися, чи в неї є ще серце. І в тій хвилі побачила свою матусю з скорченим з болю лицем недалеко себе. А гроші, скарби, перли манили дівчину до себе, приговорювали то тихо, то голосніше: «Бери, бери!»

Але вона вже на те все не дивилася, вона бачила лиш свою хвору матусю й, впавши на коліна, сказала:

– Славний царю, затримай собі всі свої скарби, а верни здоров'я моїй матусі: я буду тоді найбагатшою на світі.

Цар усміхнувся і глянув сердечно на добру дитину.

– Ти витримала пробу, – сказав лагідно, – коли ж твоя мати для тебе найбільше щастя, то вона буде здорова. А що ти цими скарбами погордила, то най ваша праця буде для вас щастям.

Він ударив палицею в стіл, і Орисі здавалося, що вона летить десь, далеко, далеко, але нараз опинилася коло постелі хорої матері: їй здавалося, що то все був сон. В хаті було вже видно, зза гори сходило сонце, а мати в тій хвилі отворила очі.

– Як добре я спала, – сказала, дивлячись на Орисю, – цей сон мене так покріпив, мені здається, що я тепер одужаю.

– Так, ви одужаєте, матусю, – тішилася Орися, тулячися до

матері.

Хтось застукав до дверей. Оріся пішла подивитися: то була сусідка, що принесла їм гладунчик* молока і буханець хліба.

Втіха, що сусіди все-таки її не забули, додала хорій нової сили, вона дивилася з усміхом за Орісею, як тота скоро молоко варила та переливала в маленьке горнятко*, щоб дати напитися матусі.

За якийсь час прийшла вдовиця цілком до здоров'я, так що могла разом з Орісею працювати, а роботи мали подостатком, та й не один гріш затримався в скрині, але не один пішов все-таки на підмогу біднішим.

Часами згадувала Оріся про скарби лісного царя, але мати так їй сказала:

– Такі скарби можуть дуже легко розійтися, но в праці лежить багатство, котре ніколи не можна змарнувати. Хто хоче працювати, той найшов найбільший скарб. Я такий скарб найшла, а що до того в мене ще така добра дитина, як ти, то я дуже щаслива і задоволена.

КВІТИ

Був собі хлопчик, що мешкав у гарнім домі, котрий стояв посеред широких полів та сіножатей. Як прийшла весна й земля вкрилася чудовим килимком з квітів, тоді було так гарно, особливо в саду Йосипових родичів. Та він нарікав на цю красу, глумився з квітів. Він любив лиш пожиточні речі, а квіти зовсім не цінував.

«Кому ці квіти потрібні?» – говорив не раз, брав паличку і, махаючи нею, збивав голівки квітам.

«Нащо вони цвітуть, коли з них нема нікому пожитку», – відповідав, бувало, коли хто його запитував і не давав збивати голівки квітам.

Набігавшись, Йосип брав собі книжку, сідав під рожевий корч і читав, що йому аж піт котився з чола; він хотів стати дуже розумним.

Сидячи раз під корчем, він так зачитався, що не бачив, як минув полудень. Йосип не зважав на те, що сонячні промені

* Гладунчик – глечик для молока.

* Горнятко – кухлик.

падали на землю все гарячіші, а через те дужче розносився запах сіна в повітрі. Повітря тремтіло від страшної спеки, вітрець не повівав, жоден птах не співав. Якось дивно було кругом.

— Ага, — відізвався нараз тоненький голосочок, — ось де він, той дурний хлопчище, що завдає нам так багато жалю. Дивись, королево, він сидить он там!..

Йосип підвів зморену голову і в ту ж хвилю сторопів від подиву. З луки, що стояла в повнім розквіті, летіли, йшли, їхали на блискучих сонячних променях незчисленні маленькі постаті, супроводжувані роями мух, мотилів, хрущів, мурашок. Наблизившись до Йосипа, оточили його з усіх боків.

В середині побачив він повіз, котрий тягли зелені хрущі і сині метелики. В повозі гордо сиділа королева квітів. Її убрання складалося з листочків рож, на голові блищала корона з капель роси, в руці мала пуп'янок рожі, це був її скіпетр.*

Покірно оточили повіз ті маленькі постаті, і аж тепер побачив Йосип, що це були квіти з чудовими голівками. З-під синього віночка дивилася невинно незабудка; коло неї в червонім плащі красувався мак; здійнявши гордо голову, дивилася лелія, за неї ховалась скромна фіалка; злостиво обернулася зелена кропива; а пахуча бузина зиркала своїми ясними очима.

Королева злізла з повоза і йшла просто до Йосипа.

— То ти той хлопець, що не любиш квітів? — запитала.

Всі квіти засміялись погордливо.

— Дурний хлопчище, — сказали.

— О ні, — розлютився Йосип, — я не дурний, я вчився багато, більше, як ви всі разом.

— Дурний хлопчище, — повторили знов квіти, а королева взяла найбільшу каплю роси з своєї корони і поклала йому на очі.

— Дивись туди! — сказала, ніби наказуючи.

Він послухав її, і — о диво! Лука зникла, і він побачив бідну вузьку кімнату; в ній стояла бліда худенька дитина коло вікна і дивилася з радістю на маленьку квітку, що зацвіла в вазоні.

— Видите, матусю, тепер нарешті прийде весна і до мене! — сказала і поцілувала блідими устами маленьку квітку.

Королева покрутила каплею, образ зник, мов у мороці, а другий вступив на його місце: в білій сукні стояла молода посе-

* Скіпетр — символ, знак влади.

ред гостей; вона усміхалася до всіх, але її очі зверталися до миртової китиці, котру тримала в руках.

– Ми мусимо бути при тім говорили мирти і піднімали гордо свої голівки.

З очей молодої полились сльози і впали на китицю.

– Сльози радості, – загомоніли квіти вони належать завжди нам.

І знов інший образ.

В кухні аптеки лежали цілі в'язки засушених квітів, а аптекар вибирав поодинокі з них і кидав у великий котел.

– Бачиш, – сказала королева, – сік з квітів і зілля є дуже поживний, він гоїть рани, бореться з людськими хворобами і стає через те добродієм людей; чи ти знав це?

– Ні, – відповів Йосип...

– Чекай, – сказала королева ще один образ, останній. – І вона покрутила каплею.

Йосип побачив ліс, вкритий снігом.

З широкого галуззя* дерев звисав іній і блищав тисячами фарб проти ясного сонця. Потім почувся десь далеко ніби ніжний, тоненький дзвоник, а сніг почав танути. З-під нього появилися маленькі голівки синіх і білих дзвіночків, що наповняли повітря своїм солодким запахом.

Довкола стало так гарно, так мило.

Трава почала зеленіти, дерева почали розпускатися.

– Бачиш, для чого ми тут, на землі, живемо, – говорили квіти тоненькими голосочками. – Ми допомагаємо людям в радості і смутку, ми робимо їх життя гарним та милим; ми стаємо їм корисними, де лиш можемо; ми приносимо їм привіт з весною; ми відзвонюємо весело, як приходить весна; ми веселі діти літа, а восени, як вже все зів'яне, тоді показується ще де-не-де одне з нас, щоби розвеселити сумного чоловіка, подати йому надію на красну квітучу весну. Чи ти бачиш тепер, для чого ми потрібні, чи розумієш, що, ненавидячи нас, був дурненьким?

З цими словами зняла королева каплю з його очей, і він пробудився. Сонце пекло ще однаково, квіти стояли на луці не рухаючись.

Йосип взяв свою книжку і пішов додому, але відтепер вже ніколи не нищив квітів, не відбивав їм голівки, бо знав, що вони ростуть людям на користь.

* Галуззя – гілки.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814–1863)

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Тече вода з-під явора
Яром на долину.
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явор молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
Та попід горою.
Хлюпочуться качаточка
Поміж осокою.
А качечка впливає

З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
Любо, любо стало,
Пташечка зраділа
І защебетала.
Почула дівчина,
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.

Село! – І серце одпочине.
Село на нашій Україні –
Неначе писанка, село,
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади; біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво. А кругом
Широколистії тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром.
Сам Бог витає над селом.

МАРКО ВОВЧОК

(1833–1907)

ВЕДМІДЬ

(скорочено)

Стояла собі у полі, коло гаю, одна козача пасіка. Ся пасіка була огорожена загородою з лози і в огородь загородив козак аж сім високих, старих, коренастих дубів і восьму вербу гіллясту – хто побачить вербу тую, то кожен спитає, як вона вросла тут сама, поміж дубів величних, проста та весела. Добре їй рости тутоньки, бо росла вона хутче козакова унука Михайла, – кажу Михайла, бо він не любить, як хто його покличе Михалко, і не дочуває, хоч удесяте гукніть, а як покликати «Михайло» – зараз він наче вродиться поперед вами у широкорукавій білій сорочці, у незмірних шароварах, у червоному поясі – у тому, що він його сам купив у ярмарку аж у Кролевці. Тоді ж покупив він і чоботи, і ту шапку чорну, що як візьме її, то дід сміється: «Гледи, Михайло, гледи! Рознесуть твою славну шапку лакомі бджоли на мед!» білявенька, русявенька, босоніжка, Михайлова маленька сестричка Мелася, як почує, що дід говорить, і сміється, зараз собі теж віддзвонює...

Славно було літувати у пасіці Михайлу з дідом, і Мелася маленька, покинувши мати з старшою сестрою домовати, сама прителішилася до дідуся і хазяйнувала у його в пасіці: співала пісень, ходила по полю збирати полуниці, розбила два горщатка і одну мисочку, теж бджоли доглядала, так що аж, незвичайні, кусали її і тим робили часом з любенького личенька невіть що: з одного боку глянь – Мелася, її щічка, її вічко, а з другого боку глянь – якийсь дутик... Уставала Мелася раніш од усіх і лягала од усіх пізніш, о, пораючись у дідусевім хазяйстві, було їй, вже казано вам, такого діла, що ой-ой!

Отже, одного вечора втомившись лежав Михайло на траві у пасіці і дививсь у небо. Вже зорі поскакували і тонесенький серпок місяцевий блищав над дубом, ніби зачепивсь за кулася, дрімала й питалася, чого се досі діда нема. А діда як нема, то й нема, – і вдалині не видко.

Пішов дід того вечора у село та чогось дуже довго забаривсь у селі, бо вже ніч глуха, зорі зорять, серпок високо підбився, Михайло заснув, а діда усе нема! І не чути – усе тихо! Коли ж разом земля загула від гаю, і щось важке наближається до пасіки. Таке важке, що й не зважити на возі! От воно – от воно! Порошило лісу, суне поміж вуллів, й вулля валить, і квітки давить, і рожу й калину ламке, і дуба кріпкого втрухнуло минаючи – Господи-світе! Що ж ви думаєте? Страшений, патлатий, важкий ведмідь одвідав!

Що робити Меласі? Дрімота одлетіла, немов спутана птиця, і ручечки у жаху, у страху зчепилися. Страшний-страшний гість! Нема порятунку! Братик Михайло коханий! Як тебе рятувати?

Михайло спав солодким сном коло самої хижки. Коло дверей, коли чує – трепечущі малесенькі рученятка обвилися коло його, наче ціпка хмелинонька, і голосочок шепоче: «Братику! Братику!»

– А що? – спитав він, не відмикаючи очей сонливих.

– Ходи, братику, ходи! О, ходи ж бо, ходи у хижку, бо я тут сама боюся.

І малесенькі рученятка тягнули його сонного з усієї своєї маленької сили, і сльози палючі капали на його від жаху, і сердечко маленьке колотилося коло його вірненьке та щиреньке, а він сонний переступив два ступні ті у хижку і знов припав, сном поклонений. Він не чув, як трепечучи рученятка дурно мучилися і хрумтіли, щоб його піднести, і не чув тихенького, гірко-го плачу.

А ведмідь, наче господар, посува та оглядає, де кращий вулій, солодший мед і як впав йому в око такий, зараз він лапу патлату туди, видира і лакомиться.

О Боже, Боже! Коли б же Михайло спав, не прокинувся, коли б же! Що буде, як він прокинеться? Він не послуха маленької, піде на ведмедя... Боже, Боже! Зараз ведмідь з'їсть її зараз!

– Чи ж буде ситий він з неї? Хоч би ситий він був та братика не зайняв... Дарма, нехай її з'їсть – нехай братика не займає!

Рученятка маленькі зчіплялися міцніш, і сльози лилися ревніш.

А страшний ласач патлатий учища та й учища мед собі по волі й по роздоллі – часом подивиться на серпок місяцевий угорі,

ніби кажучи: «Ти, серпку, добре мені світиш»; часом ніби попри слухає: «Здається мені, дівчинка тут десь плаче»...

Лихо-лихо! Як вже не розбилось у дріб'язочки маленьке сердечко, колотячись такеньки швидко та довго!

Коли ведмідь кашлянув – ждати, що зареве... Ні! Він пав долі та як почне необачний патlach викочуватись та вивалюватись по траві.

Маленькі рученятка вхопилися за сонного брата, трохи не вломилися, а піднесли його трохи й сунули у хижку і зачинили там.

– Що таке? Що таке? – скрикнув молодий козак, прокинувшись, може, трохи і злякавшись, і потрушуючи двері. – Відчини-бо! Що таке?

– Братику коханий, нічого – це я, це я, – одказував йому голосочок.

– Відчини-бо, Меласю, – скрикнув знов Михайло, – нехай я дверей не псую!

І знов потрушує дверима.

– Братику, – каже маленька, – Братику! – і оглядається округи, і бачить – ведмідь устав, і слухає, і наче читас на неї, і от наче засміявсь – щокнув зубами білими. – «Пусти, пусти, Меласю!» – кричить Михайло, і двері відскочили, маленька, як снопок, впала, а ведмідь знов щокнув білими зубами...

Тут такий розкотивсь викрик голосненький, та дзвінкий, та тонкий, що Михайло метнувся назад, а ведмідь чимдуж покотив до гаю, вгинаючи під ступою землю. І як Михайло схаменився, і підвів малу сестричку, і розпитав, вже не було нікого ані видко, ані чути, і дарма вони насторожили вуха, і здержувалися дихати, прислухаючись та сидячи укупі близько. Тихо усе було. Місяць світить, зорі сяють.

– Розкажи ж бо, Меласю, розкажи усе мені, усю подробиць, як було, – говорив Михайло до сестрички.

– Ні, ні! О, ще ні! Ще боюся! – одказувала Мелася.

– Яка ж ти боязка, Меласю! – каже Михайло, всміхаючись.

– Ой-ой! Ой-ой! – одказує Мелася й пригортається ближче та тісніш, як до скарбу обрятованого, знайденого.

Місяць вже ледве легенько світив, зорі вже ледве помаленьку блискали, коли вони зачули пісню козацьку, наче дзвінок розбитий, або струну перебиту, і забачили удалині постать

людську – се дід ішов та співав. Зараз вони до його назустріч, а він сміється та й каже! «А що, дітки, знудилися, мабуть, без старого діда, Ге? Сон, мабуть, неспокійний мали, Ге? Не можна, не можна було мені повернутись раніш, товариша давнього стрів – забарився...»

І дід знов почав наладжувати козацьку пісню:

Як були ми, козаки, на морі,

Як були ми, козаки, на роздоллі,

Унадились ми, козаки, до невірного турка...

– Діду! Діду! – каже Мелася, – у нас ведмідь був.

– От, діду, - говорить Михайло, – Мелася завіряє, що ведмідь був у пасіці... Я спав міцно дуже, коли вона мене схопила, вкинула у хижку, й зачинила і перелякала... Кричу: «Випусти!...» – не випуска, – мусив попсувати двері у хижці- висковив, вона як скрикне, як верескне, аж у очах в мене ясно зробилося, наче вистрелили у вухо; схаменувсь, бачу, вона лежить в мене під ногами, нікого нема, вуллі долі попадали, трава пом'ята, кущі поламлені... Каже вона, присягається, що ведмідь ніби був.

Дід усе приспівував спершу та всміхавсь, а як дійшло до «вуллі долі, кущі поламлені», то дід промовив «гай-гай» і придав ходи.

– А щоб ти не діждав вже довіку меду й покуштувати, лихий патлачу! – проклинав дід, підносячи та ставлячи вуллі, як треба, - бач якого наробив клопоту та шкоди! – а Михайло, помагаючи дідові, радив рушницю придбати добру на прийшлі часи і в думці вже націлював у ведмедя страшного з великою втіхою. А мелася малесенька, ходячи за обома їми услідок, удесяте оповідала, як той усе трощив і валив, як покачувався і цокав зубами білими, і як мед вчищав, і як наближувався-наближувався... ближче-ближче... а в самої Меласі оченятка блищали й сяяли.

– Ну ж, Меласю! Дівчина, так дівчина, на диво здана! – каже дід, всміхаючись та глядячи у сяюче личенько перемучене. Дарма, що з личенька спала, а справдешня козачка! Чи ж не диво, що така цяпочка хотіла ще брата боронити та визволяти проти ведмежого зуба! Чи ж не дивно, що така безсилочка прогнала й настрахала ведмедя страшного?

Дай, Боже, нам, вам і мені таку сестричку Меласю...

ЯКІВ ЩОГОЛІВ

(1823–1898)

ХАТА

Наша хата під горою, край долини,
У вишневому садочку та в калині;
Попід лісом млин подався у ставочок;
Через воду перекинувся місточок.
Наші ниви золотіють так, як сонце;
Вишні й сливи лізуть з гілок у віконце.
Нашу гору всі кругом далеко знають,
Добрі люди нашу хату привітають.

ОСІНЬ

Висне небо синє,
Синє, та не те;
Світе, та не гріє
Сонце золоте.

Оголилось поле
Од серпа й коси;
Ніде приліпитись
Крапельці роси.

Темная діброва
Стихла і мовчить;
Листя пожовтіле
З дерева летить.

Хоч би де замріла
Квіточка одна;
Тільки й червоніє,
Що горобина.

Здалека під небом,
В вирій летючи,
Голосно курличуть
Журавлів ключі.

ЛЕОНІД ГЛІБОВ

(1827–1893)

ЗИМНЯ ПІСЕНЬКА

Діти наші, квітоньки,
Хлопчики і дівоньки!
Нум гуртом співають;
Ви тягніть тонесенько,
Буду я товстесенько
Окселентувать*.

«Зимонько-снігурочко,
Наша білогрудочко,
Не верти хвостом,
А труси тихесенько,
Рівненько, гладесенько
Срібненьким сніжком.
Ми повибігаємо,
Снігу накачаємо
Купу за садком;
Бабу здоровенною,
Уночі страшенною,
Зліпимо гуртом.
Зробим очі чорнії,
Рот і ніс червонії –
Буде як мара.

День і ніч стоятима,
Вовка проганятима
Від свого двора.
Зимонько-снігурочко,
Просимо, голубочко,
Щоб мороз стояв,
Бабу товстобокою,
Відьму вирлоокою,
Пильно доглядав.
Гляне ясне сонечко
В весняне віконечко,

* Окселентувать – підспівувать.

Бабу припече;
Де й мороз той дінеться,
Геть від баби кинеться,
З ляку утече!
Баба буде плакати,
Будуть сльози капати,
Знівечать кожух,
Голова покотиться,
Баба заколотиться
І в калюжу – бух!
Висохне водиченька,
Виросте травиченька,
Розцвіте садок, –
Ми тоді весняночку,
Любую паняночку,
Приберем в вінок.
Подаруєм квіточку,
Із васильків скрипочку
Грай, серденько, грай!
Звесели і воленьку,
І трудящу доленьку,
І весь рідний край*.

ЩЕДРІВКА

Погас учора день,
Заплакав рік Старенький;
Сьогодні розсвіло –
Сміється Молоденький.

Старенького нам жаль,
А плакати не годиться,
Бо Молоденький рік
Почне на нас свариться.

Що дав Старенький рік,
Те бачили і знають;
Що ж Молоденький дасть –

Сьогодні не питають,
І празникує люд,
Вигукує раденький:
«Прощай, Старенький рік!
Здоров був, Молоденький!»

ВЕСНЯНКА

«Весна прийшла!
Тепло знайшла!» —
Кричать дівчатка й хлопчики.
«Цвірінь! Цвірінь!
Журбу покинь!» —
Клопочуться горобчики.
Приліз дідок,
Зліз на горбок —
У хаті бути не хочеться.
Тепляк дмухнув,
Крилом махнув,
По бороді лоскочеться.
Все ожило,
Все розцвіло.
І рій дітей привітненьких
На той горбок
Несе вінок
З фіалочок блакитненьких.
Бринить дідок,
Як той мачок,
Крапчастий і повнесенький;
Кричать, гудуть,
Далеко чуть
Таночок голоснесенький.
«Весну шануй,
Не спи, воркуй,
Наш голуб зозулястенький!
Не в'янь, рости,
Красуйся ти,

Королику квітчастенький,
«Цвірінь! Цвірінь!
Журбу покинь!»
Підспівують, горобчики;
І я зрадів,
Помолодів,
Як ті дівчатка й хлопчики.

ЧИЖ ТА ГОЛУБ

Весною Чижик молоденький,
такий співучий, проворненький,
в садочку все собі скакав
та якось у сільце* й попав;
сердега в клітці рветься, б'ється...
А Голуб бачить та сміється:
– А що? Попавсь? От тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
хоч як би не хитрили,
бо я не Чижик! Ні... оце! –
Аж гульк – і сам піймавсь в сільце.
Ото на себе не надійся,
чужому лихові не смійся!

КОНИК-СТРИБУНЕЦЬ

У степу, в траві пахучій,
Коник, вдатний молодець,
І веселий, і співучий,
І проворний стрибунець,
Чи в пшениченьку, чи в жито,
Досхочу розкошував
І цілісінькеє літо,
Не вгаваючи, співав;
Розгулявся на всі боки,

* Сільце – пристрій у вигляді петлі, що затагується, для ловлення пта-хів і дрібних тварин.

Все байдуже, все дарма...
Коли гульк – аж в степ широкий
Суне злючая зима.
Коник плаче, серце мліє;
Кинувсь він до Мурав'я;
– Дядьку, он зима біліє!
От тепер же згину я!
Чуєш – в лісі ворон криче,
Вітри буйнії гудуть?
Порятуй, порадь, земляче,
Як се лихо перебудуть!
– Опізнився, небораче, –
Одказав земляк йому, –
Хто кохав життя ледаче –
Непереливки тому.
– Як же в світі не радіти?
Все кругом тебе цвіте, –
Каже Коник, – пташки, квіти,
Любе літечко на те;
Скочиш на траву шовкову –
Все співав би та співав. –
На таку веселу мову
Муравей йому сказав:
– Проспівав ти літо боже, –
Вдача вже твоя така, –
А тепер танцюй, небоже,
На морозі гопака!

КВІТКОВЕ ВЕСІЛЛЯ

У вишневому садочку,
Під вербою, в холодочку,
Щоб лихо прогнать
І щоб долю звеселити,
Заходились наші квіти
Весілля гулять.
Не було б таких новинок,

Та хрещатенький Барвінок
Усіх здивував –
Він Фіалочку блакитну,
Наче панночку тендітну,
За себе узяв.
Посередині в таночку
У зеленому віночку
Танцює Будяк.
Кругом свашки, і сусідки,
І Фасолі, і Нагідки,
І між ними Мак.
Наче справжньої музики,
Грають Півні та Індики,
Деренчить Гусак.
А Будяк всіх потішає,
Підморгне і примовляє:
«Отак, квіти, так!
Танцювала риба з раком,
А морквиця з пастернаком,
Та не краще нас!
Нуте ж швидко, шпарко, квіти,
Молодих повеселити –
Один тому час!
Ой козаче молоденький,
Наш Барвінку зелененький,
Потіш Будяка,
І у парі з молодію
Між своєю перезвою
Утніть тропака!
Нехай гляне Редька в дірку,
Переверне долю гірку
Догори хвостом
І музиченьку почує,
Потанцює, пожартує
З товстим Будяком.
Тільки й щастя, тільки й жити,
Покіль буде сонце гріти, –
Пов'янем колись!

Як там буде – знає доля,
А ще покіль наша воля,
Гуляй, не журись!»
Де взялись Чижі й Синиці,
Прищобечують музиці,
Ще пристав і Шпак.
Будяк скаче, не вгаває,
Підморгне і примовляє:
«Отак, квіти, так!»

ХТО ДОНЯ?

Мати доні молодій
Огородик наділила.
Розкошує доня мила,
Каже неньці – тісно їй:
«В земляній сиджу коморі,
А коса моя надворі».

БАЧИТЬ – НЕ БАЧИТЬ

Бачить – не бачить,
Чути – не чує,
Мовчки говорить,
Дуже мудрує.
Часом захоче –
Правди навчає;
Іноді бреше,
Всіх звеселяє.
Люба розмова, –
Будемо, діти,
З нею довіку
Жити – дружити
Хто ж то така
В світі щаслива,
Мудра, правдива
І жартівлива?

Як не вгадали,
Стану в пригоді:
Річ коротенька –
Книжка та й годі.

КОТИЛАСЯ ТАРІЛОЧКА

Котилася тарілочка
По крутій горі,
Забавляла любих діток
У моїм дворі.
Нам тієї тарілочки
Чому не любить –
Хорошая, золотая
І як жар горить.
Прийшла баба – сама чорна
І чорний жупан,
Заховала тарілочку
У синій туман.
Постихали співи й жарти
У дворі моїм;
Золотої тарілочки
Стало жаль усім.
Зачинився я у хаті,
У віконці став
І про тую тарілочку
Співати почав:
«Туманочку, туманочку!
Поклонись зорі,
Покоти нам тарілочку
По нашій горі...»
Де не взявся із-за лісу
Невідомий птах,
Довгохвостий, гостроносий,
На восьми ногах.
Тільки став я приглядатися –
І що, і відкіль,

А він зразу розігнався –
І в вікно сусіль...
Я – на піч та у куточку
Зігнувсь, притаївсь
І, щоб птах той не надибав, –
Ряденцем укритсь.
Навіжений птах літає –
Не найде ніде.
І тонесенько виводить:
«А де дідок, де?»
Закричав горластий півень
І прогнав той страх,
Я зрадів – і не побачив,
Де той дівся птах.

Золотую тарілочку
Всі знають давно:
То на небі сонце ясне
На весь світ одно.
Чорна баба – нічка темна:
Із давніх-давен
Покриває все на світі,
Як погасне день.
Заховався шуткуючи
Дідусь-господар,
Щоб не зразу догадались,
Що той птах – комар.

ОЛЕНА ПЧІЛКА

(1849–1930)

ДО ДІТОЧОК

– Годі, діточки, вам спать!
Час давно вже вам вставать!
Гляньте: сонечко сміється,

В небі жайворонок в'ється,
В'ється, радісно співає, –
Він весну вам сповіщає!
А весна та чарівниця
Щиро вам несе гостинця;
Пташка, рибка, звір на волі,
Божа пчілка, квітка в полі, –
Всі весною оживають,
Весну красну прославляють.

МЕТЕЛИК

Діти бігають, стрибають,
Далі – весело гукають:
– Ах, метелик!.. Подивіться!..
– Ось він. Ось він метушиться!
– Та який же гарний, гожий!
– Наче квітка, прехороший.

ВИШЕНЬКИ-СЕРЕЖКИ

– Ой вишеньки-черешеньки!
Чи великі гроші
Заплатила за вас мама?
Такі-ж ви хороші!

І здалека вже вас видно,
А як стільчик взяти,
Отоді-то вже вас можна
Добре пильнувати!

Бере стільчичок Галюня,
На його злізає,
Та вишеньки-черешеньки
Любо розглядає.

– Чи не взяти-б ягідочку?
Або пару, може?...

А як, може, сваритиме
Матуся?... Ох, Боже!...
Каже нянька, що варити
Хотіла матуся...
«Варитимуть»... «сваритимуть!»...
Міркує Галюся.
Та хіба вже так багато
Отам позначиться,
Як одною ягідкою
Хтось полакомиться?...

Тільки трудно розрізнити
Вишеньки гарненькі,
Бо до купочки зрослися
Хвостики міцненькі.

– Ну, дарма! Ще буде й краще, –
Думає Галюся, –
Я візьму собі дві пари,
Тепер не боюся.

Як повішати на вушка,
Сережки неначе,
То сварить не буде мама,
Хоч уже й побаче;

Лише любо засміється,
Любо поцілує,
Та ще більше тих «сережок»
Галі подарує!

МАЛЕНЬКА УКРАЇНКА

Знаю, бо казала
Мені моя ненька,
Що я українка,
Правдива, маленька.
Знаю, Україна

Серцю моему мила,
Я по-українськи
Молитися вчила.
А моя опора –
То Божая Мати,
Мати Україна,
Повна благодаті.
– Ось мою молитву
Прийми, Отче Боже,
Нехай Україні
Вона допоможе.

ЗМИСЛЕНИЙ КОТИК

Ну й розумний же наш котик!
Де такий і взявся,
Чи у школі де навчався,
Чи такий вже вдався?

Казку хоч яку вам скаже,
Про жар-птицю, змія,
Пісню всяку заспіва вам, –
Чиста чудасія!

Всякі загадки він знає –
І арифметичні,
Коли хочете, розкаже
Дроби десятичні!

Звідки ж котик тее знає? –
Він книжки читає;
І читає, й розбирає
Та на вус мотає.

МУДРА КИЦЬКА

У збаночку молоко, –
Ох, то штука ловка!
Та як його скуштувати?
Не влізе головка!..
Наша киця дуже мудра –
Способу добрала:
У той кухличок вузенький
Хвостика вмочала.
Отже, кухлик не звалила,
Зробила обачно,
Тепер хвостик витягає,
Облизує смачно!

КОТИК-МУРЧИК

Котик-мурчик
Мій голубчик!
Він удвох зі мною,
Як риба з водою!
Кашку смачненьку
В мисочку новеньку
Матуся поклали,
На сніданок дали.
Я ту кашку виїдав,
Котик – мисочку лизав.
Коли б мама тее знали,
Були б котика нагнали!
А тим часом він наївся,
Коло мене уместився,
Стиха казочку муркоче,
А я слухаю охоче!

МАЛЕНЬКИЙ ВІТРЯЧОК

Маленький вітрячок,
Увесь, мов з-кулачок,
По-малечку собі молот
І житечко й пшеницю,
Великий млин стояв; –
О, той роботу іншу мав!
Чи був він паровий,
Або з турбіною, – новий,
А тільки млива мав то так!
Було завізно – Боже, як!
Щодня підвод із зерном сила
Край його дожидало,
По одній не бувало!
І борошна з його возила
Не мало тая залізниця,
Та паровая чарівниця,
По всіх світах!
Величний страх
Був млин отой.
Одного-ж дня
До вітрячка він мову зняв:
– Ну, братику – вітряче,
Життя твоє собаче!
Мізернеє! – крильцятами махаєш...
Ну, що собі за втіху маєш
З таким життям?..
– «Я знаю сам, –
Одказує на теє вітрячок, –
Що я малий, як хробачок...
Та що ж! Усякому своє!
Твоя работа бучна*, – та й моє
Те працювання не даремне:
Дрібне воно, та тільки ревне!
За працю-ж ту – подяку, – певне,
Складає бідний люд мені,
За те, що я служу йому,
Як братові свойму, –

Дарма, що силюньки дрібні!
До тебе доступу йому нема, –
А я і клуночок прийму, дарма!»

Є й люди, – (мов би вітрячки оті), –
Що роблять ділечко в житті
Хоч тихо, по-маленьку,
Та совісно, вірненько, –
Не дивлячись на значного сусіда,
І не шукаючи бучного* сліду!

КУХЛИК

Була собі дівчина Маня. Ох, та й пещена ж була, та мазана, не дай Боже! Мама у неї не було, але жила вона в багатій тітці, і тіточка тая жалувала її, ба навіть пестила дівчинку без міри. Вже чого Маня схоче, те і є! Як Маня скаже, так і буде!

Була у Мані учителька, таки й жила при ній у тіточчиній господі. Було часом дивиться та учителька на Маніні вигадки, та і каже тітці: «занадто вже Манюся пещена, се не добре для неї, не добра у неї вдача буде!» – Куди! тіточка і слухати того не хоче: – Що ви мені говорите! – відказує: – дитина свого потребує! Нехай тішиться, та знає, що я її жалую!

Мусить учителька вмовкнути.

Трапились Маніні іменини. Купили їй подарунків: нову ляльку, цукерків, ще й чашечку гарну для чаю, або сказати б кухлик, бо була тая чашечка височенька і з накривочкою.

Гарний кухличок був, нема що казати; тіточка купила його в гарній, дорогій крамниці. Кухличок був тоненький порцеляновий, вінця золоті, а сам біленький і на ньому незабудочки та фіалочки намальовано віночком, а в тому віночку дитяча головка з крильцями, – «купідончик», мовляла тіточка.

Втішилася Маня кухличком, вже з таким смаком напилася з його чаю того ранку! Ну, а далі... далі кухличок вже в меншій шані став, а ще далі Маня вже і не звертала уваги на те, чи подавано його було, чи ні, – бо інші забавки наспіли: багато було їх у неї! Згодом кухлик поставили так собі на Манінім столику, між

* Бучного – шумного.

іншими цяцьками. Інколи Маня гляне на його і подумає: «От, ще цілий, не розбився!»

Але – ж як раз сталася йому лиха пригода: дівчина служниця прибирала на столику і звалила його. Упав кухличок до долу і розбився!

Ова! Збентежилася служниця, не знає, що робить! Зібрала черепочки, – куди тобі, ні до чого, дарма стулювати їх до купи! коло дернця мов би ще нічого і ушко ціле, але – ж вінця зовсім відбиті...

Як на те надійшла і Маня в кімнату. – «Що се таке?! – скрикнула: – Ти розбила мого кухличка?! Як почала – ж кричати, сваритися, лаятися! Почула тіточка, прийшла та й собі напалася на служницю страшенно. Дарма дівчина каже, що вона зробила шкоду не хотячи, – Маня ще більше гнівається. – Звичайно, «не хотячи!» – гукає вона: – не доставало б, щоб умисне розбила!» – Тіточка ще більше править.

За яким часом учителька говорить Мані: – як тобі не сором! От тоді ти так напалася на служницю, що тіточка через те повернула з її плати стільки рублів, скільки коштує кухличок, – он тепер дівчина плаче!

– Нехай плаче! – відмовляє Маня: – так їй і треба! Нащо вона мені такого гарного кухличка розбила!

На місце розбитого кухличка тіточка купила Мані іншого (такого самого вже не було!). Але вже годі було догодити Мані другими чашечками та збаночками, – вже не такі! Не до сподоби Мані: то «незграбний», каже, то квітки «бридкі» – все не такі, не до сподоби, та й годі!

Раз гуляла Маня з учителькою по садку, – аж геть зайшли до тину, до кінця саду (жилося на селі і садок був великий). Підійшли і бачуть, що по той бік тину маленька сільська дівчинка щось підняла з трави, подивилася на тее так втішно і сховала за пазуху.

– Що ти там таке знайшла? – гукнула до дівчинки Маня.

Дівчинка сторопила ся, мовчить. Маня знов гукає, сп'явшись на тин:

– Що ти таке знайшла? покажи мені!

– Цяцьку... відказує дівчинка і, перелякавшись, достає з-за пазухи ту цяцьку.

– От, Бог знає що!... каже Маня: – я думала, що таке, аж то черепочок, кавалочок* розбитої тарілки, чи що!

– А знаєш що! – мовила Мані учителька: – се черепочок з твого кухличка; либонь слуги разом з сміттям викинули за тин! Подивись, – он і квіточки... незабудочки...

Правда!... правда!... відказувала Маня, взявши черепок у руку: – се з мого кухличка, саме коло денця... Але на щож тобі сей черепок? до чого він тобі здатний? – питає в селяночки.

– Гратися... відмовляла дівчинка. Почувши, що Маня так допитується, дівчинка ще більше злякалась, та й каже панночці:

– Я думала, що се можна взяти... а коли се ваше, то я вам за те ягід принесу!

– От ще вигадала, – «ягід»! відказала Маня, засміявшись та мов би трохи й засоромившись. – Бери собі! я тільки хотіла знати, на що тобі сей черепочок!

– Та гратися – ж! таке воно гарненьке!... відмовляла дівчинка, знов держучи в своїх руках тую половинку збаночка і знов з такою втіхою дивлячись на ті мальовані квіточки. Далі швиденько пішла геть з тією нахідкою.

– От бачиш! – мовила учителька до Мані: – скільки тобі купували чашечок, та збаночок, все тобі негода! а от бачиш, ті діти – чому раді: черепочкові, викинутому за тин!...

Соромно стало Мані... Вона – то не хотіла сього показати, – але там десь далеко у серці вразила її та пригода і ті слова... А в дітей серце вразливіше, ніж у старих, – швидко чуває...

На Трійцю були знов свіжі лакоминки, та подаруночки! Веселий день! Але ж бо і справді втішний день придався для Мані: сього року вона ще не коштувала лісових ягід, – аж тут як раз кличуть її, що якась дівчинка принесла ягід, суниць.

– А! добре! куплю, куплю! – гукала Маня: – у мене тепер є свої гроші, що мені тіточка сьогодні подарувала. (Власне, тіточка подарувала Мані того ранку, за для того, що то був ще й день її народження, – гарненьку калиточку, а в ній аж скільки рублів сріблячками.)

Біжить Маня, бачить – у садку стоїть та сама дівчинка і держить у руці маленький глиняний кухличок, повний лісових ягід, прикритих листочками: так веселенько виглядають з-під зелених листочків червоні ягідки.

– Натє! – каже дівчинка панночці Мані, засоромившись: – се вам... ягоди, що я позавчора казала, за той кубочок.

– Ото!... проказала Маня: – на що се!...

Однак ягідки дивилися на неї так мило, що вона, усміхнувшись, таки підступила і взяла скілька ягідок із кухличка.

– Беріте, беріте всі! – казала селяночка, простягаючи кухличка.

– Ах, який гарненький кухличок! Подивіться, подивіться! – гукала Маня до учительки: – маленький, зелененький, а в середині жовтенький!

– Возьміте з кухличком, у нас ще такий є, дядько на ярмарок наробили, – мовляла дівчинка.

Маня подумала, далі покликнула: – Ну, добре, я візьму, бо мені дуже сподобався ваш кухличок; а тобі я дам за те що-небудь... ходи, ходи до покоїв! Ходи, не бійся, я тобі дам цукерків!

Дівчинка подивилась на панночку і пішла за нею. В прихожій вона спинилася. Панночка побігла по цукерки до своїх сховів; коли вернулася до дівчинки – селянки, то побачила, що та з надзвичайною увагою придивляється до чогось на вікні в прихожій: там валялася накривочка від Маніного розбитого кухличка. Накривочка була ціла, – на ній тільки трошки стерлася позолота, а віночок з незабудок виднів по бережку так виразно й мило.

– Послухай! – озвалася Маня до дівчинки, що пильнувала накривочку: – може ти хочеш взяти сеє?... бо коли тобі був цікавий черепок, то се теж від того кухличка...

Дівчинка подивилася, широко розкривши очі, на панночку.

Вона мов-би не вірила, що їй дадуть таку дорогу річ!...

– Бери, бери! – вмовляла її Маня і побігла висипати ягоди з глиняного кухличка.

Ягоди висипано: Маня побігла кликнути служницю, щоб та вимила кухличка.

Служниця стояла в прихожій, спершися на стіл, і розмовляла з дівчинкою. Маня як раз почула, що служниця переказувала: – Скажи мамі, що я вже тепер не можу дати їм на борошно; нехай обходяться, як хотять, – бо не маю грошей: пані вирахувала* з моєї плати за те, що я розбила панноччиного кухличка... Оце ж від його накривочка, бодай нею лихо покритлося!

– Панночка мені подарували цю накривочку, мовила дівчинка.

– Ото ж ти й скажи мамі, що замість хліба вони матимуть отсю накривочку!... відказала служниця.

Маня швидко завернулася з прихожої до свого покою, щоб дівчата її не бачили. Вона сиділа червона, в душі у неї трепеталося. Далі вона встала раптово і кликнула покоївку. Смутна дівчина увійшла і спитала, що треба?

– От що! – мовила Маня: – візьми свої гроші назад, що у тебе витрутила тіточка за мій кухличок! Я не хочу сього... Мені тіточка подарувала сьогодні грошей, але я їх не хочу, – бо то, значить, твої... На, візьми... Візьми!

Служниця, дивуючись, взяла гроші і побігла доганять сестру щоб віддати їх матері на хліб.

А Маня вже рвала з учителькою квіточки для нового кухличка. Як гарно прийшовся до того глиняного простого збаночка милий пучечок живих незабудок!

МАЛИЙ МУЗИКА МОЦАРТ

Славутній німецький музика Моцарт¹ почав грати на фортепіано, ще буди зовсім малим. Про його великий хист дійшла чутка аж до короля. Оповідано королеві, що малий Моцарт може заграти чималу річ (сонату) навіть тоді, як накрити клавіші хусткою. Забажав король почути Моцарта.

– Приведіть мені, – каже, того хлопця, коли він такий митець! Хочу його послухати.

Взяв Моцартовий батько свого сина-музику й повів у будинок до короля.

Приведено їх у велику світлицю; вийшов король, зібралися й всі його прибічні. Тоді привели Моцарта до фортепіано, накрили клавіші хусткою й казали грати.

Моцарт грає, всі дивуються та хвалять, що який він зручний. Потім король і каже:

– Ну, грай іще що-небудь, уже без хустки. Я чув, що ти там із своєї голови щось компонуєш!

Ну, король слухав, а потім щось таке почав говорити з своїми прибічними; пішла розмова, далі вже й сміх чути – щось там веселе розповідали...

¹ Вольфганг Амадей Моцарт (1756–1791) – визначний німецький композитор, народився в Австрії у місті Зальцбурзі.

Малий музика тоді, бачивши, що на грання його вже не вважають, як схопиться зі стільчика, як грюкне накривалкою від фортепіано, – та й побіг із світлиці. За ним погнався батько і дехто з інших, і кажуть йому:

– Що це ти? Як же можна так поводитись у королівській господі? Не скінчив, не вклонився королеві, не подякував за ласку.

– За яку ласку? – каже малий Моцарт. – За те, що король просив мене грати, а потім не слухав? Це теж зневага для мене! Коли просив – повинен слухать!

Але ж то король! – кажуть хлопцеві.

То що! – каже музика. – Королів багато, а Моцарт-музика – один.

Минув час. Моцарт виріс та став славетним музикою по всіх краях. Приїхав він раз у свою столицю давати концерт. Ох, так-то вже пильно слухали його вся громада присутня і король з своїм товариством.

КОЗАЦЬКИЙ ПАМ'ЯТНИК

Чи чули ви, що були колись запорозькі козаки?

«Запорозькими» вони звались через те, що жили «за порогами» Дніпровими.

А «порогами» зветься таке каміння, що випирається посеред річки – і вода перестрибує через його, мовби через пороги. Отже, є такі пороги й на Дніпрі. Близько від города Катеринослава; а нижче тих порогів і була Запорозька Січ – таке місце, таке військове таборище, де жили українські козаки. Козаків на Вкраїні було багато й по інших місцях, та в Запорозькій Січі жили такі лицарі – козаки, що тільки й дбали про війну. Вони стерегли Україну від хижих нападів татарських. Часто ходили запорожці на війну вкупі й з іншим військом українським, як була в тому потреба. Воювалися за свій рідний край, за його люд і віру, обороняли Україну від всяких ворогів.

У Січі були «курені» (великі хати) й церкви; на майдані, біля церкви, збиралася Рада козацька.

Вся Січ була обгороджена тинем з дерев'яних паль, а тин стояв на високому окопі. Це такий захист був од ворожого нападу.

Були в казаків запорозьких і «зимівники» – се такі хутори, де жили їх жінки й діти (як у кого вони були). А в Січі не можна було жити ні жінкам, ні дітям, бо там тільки про військову справу дбалось.

Був в Запорозькій Січі отаман і інша старшина військова. Запорозька Січ була не все в одному місці: була Січ (найбільш відома) на дніпровському острові Хортиці, бувала й в кількох інших придатних кутках.

Про Січ та про запорожців можна багато розказувать; колись ми розкажемо про те більше.

У 1775 році, як Україна була вже під московською владою, цариця Катерина наказала, щоб Запорозької Січі не було, і послала своє військо, щоб зруйновать те козацьке гніздо. Козаки запорозькі після того помандрували в Туреччину. Там їм жилось непогано, на ґрунтах коло річки Дунаю, тільки вони журилися за своїм краєм та за своїми людьми.

Через те вони покинули свої нові селища на Дунаю і вернулись назад на Україну та оселилися біля Чорного моря; назвали їх через те чорноморськими козаками. Потім козакам чорноморським сказано було перейти на Кубань – і в 1792 році вони туди перейшли й оселилися на річці Кубані та зайняли чимало землі понад тією річкою, і стали їх звати кубанськими козаками. Нащадки тих козаків ото й живуть тепер у Кубанському краю; зветься вони таки й тепер козаками, і мають вони багато такого, що було і в давніших українських козаків. Є у них і отаман, найстарший над ними; теперішній найстарший у краю, генерал Бабич, так і зветься – отаман війська Кубанського.

Інша старшина зветься в кубанських козаків теж по-давньому, по-козацькому: є «осавули», «хорунжі» й інші. Є до сього часу і свої корогви козацькі. Селища кубанських козаків зветься «станіцями».

Кубанські козаки, нащадки козаків запорозьких, не забули ні мови української, ні української пісні, ні звичаїв українських.

Бажаючи пошанувати пам'ять своїх предків – козаків, теперішнє кубанське козацтво поставило в найбільшому своєму городі Катеринодарі 1911-го року пам'ятник тим козакам, що оселилися на Кубані після того, як вернулися з Туреччини на

Вкраїну. Отже, пам'ятник той поставлено не одному якому козакові, а всім тим козакам. Зроблений же той пам'ятник так, що вироблено з міді постать молодця українського, в такім убранню і при тій зброї, як ходили козаки запорозькі; і держить той гарний лицар у руках козацьку корогву. Такий зразок був на стародавній печаті запорозьких козаків.

Глянувши на той пам'ятник, можна згадати ту пісню українську:

Ой, хоч пропало славне Запоріжжя,
Не пропала його слава!

СНІГ

Сніжок! Сніжок!.. Ось падає, літає, як пушок... ось на руку, на рукав спускаються легесенькі, кучеряві сніжиночки! Звідкіля вони летять? О, здалека, та звисока, – з-під неба самого, з хмари зимової, сивої. А де-ж вони там узялися? Туди вони з землі прилинули...

Еге, були вони колись на землі, були крапельками води, у річці, в землі й на землі. Сонечко пригріло, вода почала парувати, а та пара полинула високо, й стала хмаркою. Коли на хмарку не дуже холодний вітер віє, то сіє вона крапельки дощові; коли-ж наженеться на хмарку холодніше повітря, таке, що заморожує, тоді кожна крапелька замерзає й робиться сніжинкою.

Як зимна година – ясна, тиха, то сніжинки бувають кучеряві, зірчасті, а як вітряно, туманно, сніжинки тоді стають такі мляві, розволочені, злипаються в клоччя; а як повітря потеплішає, тоді сніжинки зовсім рідшають, стають крапельками, і тоді вже це не сніг, а дощ; отже, значить, сніжинки стануть тоді знов водою, як були колись.

Та поговоримо про те, як сніг ще буває снігом.

Ось він падає, вкриває землю. Все стало біле, – земля, дерева, стріхи; поля вкриті цілим шаром снігу; долинки, балочки часом так замете, що, коли там стоїть хатка, то й вилізти з неї не можна, треба одгрібатися. А в вас у дворі не траплялося, що приходилося стежки прокопувати, одгрібаючи сніг? Бо тож часом і пройти нікуди!

Отож, коли сніг помірно шаром ляже на поля, той для поля добре; бо то в теплих країнах за ними не журяться, там про нього байдуже, через те, що там морозів великих не буває, той поле та коріння не промерзає; а в інших сторонах морози таки чималенькі бувають, то як нема снігу, тоді мороз дуже заморожує землю й усяке коріння від усякої рослини, що в землі росте. Коли-ж земля прикрита снігом, то сніг і не допускає морозу до землі. Через те й кажуть, що для врожаю хліба добре, коли сніг випадає до великих морозів; а як земля гола, а тут морози стиснуть, то й біда, – вимерзне хліб на полях!

Коли на весні пригріє сонечко, то й ростопить потроху й верхні, й дальші частинки снігу – й побіжить тоді сніг водою по землі, долинами та рівчаками; докотиться тая вода й до річок, сповнить їх у-край, ще й через край поллється!

Ох, велике часом лихо з того буває, бо це-ж та «весняна повінь»! Вона часом затоплює береги, хати, людей, скотину, все, що стріне на своїй дорозі, байдуже їй про все!.. Поки річки не донесуть та не зіллють своїх вод аж у море широке!

А частина води від росталого снігу входить на місці в землю та й напоїть її. Отож і це багато значить для врожаю на полях, особливо в сторонах засушливих: земля так набереться водою од росталого снігу, що потім довго має в собі вохкість, – а це-ж воно й треба для всього ростущого, бо з того всяка ростинок собі поживок має!

Оце вам дещо про сніг.

А тепер, як зловите свою таки білу сніжинку, то придивіться до неї!..

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

(1871–1913)

НА ЗЕЛЕНОМУ ГОРБОЧКУ

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку,
Притулилася хатинка,
Мов маленькая дитинка
Стиха вийшла виглядати,

Чи не вийде її мати.
І до білої хатинки,
Немов мати до дитинки,
Вийшло сонце, засвітило
І хатинку звеселило.

ВИШЕНЬКИ

Поблискують черешеньки
В листі зелененькім,
Черешеньки ваблять очі
Діточкам маленьким.
Дівчаточко й хлоп'яточко
Під деревцем скачуть,
Простягають рученята
Та мало не плачуть:
Раді б вишню з'їсти,
Та високо лізти,
Ой раді б зірвати,
Та годі дістати!
«Ой вишеньки – черешеньки,
Червоні, спілі,
Чого ж бо ви так високо
Виросли на гіллі!»
«Ой того ми так високо
Виросли на гіллі, –
Якби зросли низесенько,
Чи то ж би доспіли?»

БІДА НАВЧИТЬ

(казка)

Був собі горобець. І був би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був. Як вилупився з яйця, так з того часу нітрошки не порозумнів. Нічого він не тямив: ані гніздечка звити, ані зерна доброго знайти, – де сяде, там і засне; що на очі навернеться, те і з'їсть. Тільки й того, що завзятий був дуже, – є чого, нема чого, а він вже до бійки береться. Одного разу літав він

із своїм товаришем, теж молодим горобчиком, по дворі в одного господаря. Лігали вони, гралися, по смітничку громадили та й знайшли три конопляні зернятка. От наш горобчик і каже:

– Мої зернятка! Я знайшов! А чужий і собі:

– Мої! Коли мої! Коли мої!

І почали битися. Та так б'ються, та так скубуться, аж догори скачуть, аж пір'я з них летить. Бились, бились, поки потомились; сіли один проти одного, надулись і сидять, та вже й забулись, за що була бійка. Коли згадали: а де ж наші зернята? Зирк, аж зернят вже й нема! По дворі ходить курка за курчатами, квокче та промовляє:

– Дурні бились, а розумні поживились, дурні бились, а розумні поживились!

– Що ти кажеш? – питають горобці.

– Та то я дякую вам, що ви такі дурні! От поки ви здуру бились, то я з своїми курчатами поснідала вашими зернятками! Що то, сказано, як хто дурний!.. Нікому було вас бити та вчити! Якби вас хто взяв у добру науку, то, може б, з вас птахи були!..

Чужий горобчик розсердився за таку мову.

– Вчи своїх дурних курчат розуму, а з мене й мого розуму досить! – підкочив, тріснув крильцем, цвірінькнув та й геть полетів. А наш горобчик зостався і замислився.

«А правда, – думав він, – краще бути розумним. От курка розумна, собі наїлася, а я мушу голодний сидіти».

Подумав, подумав та й почав просити курку:

– Навчіть мене розуму, пані матусю! Ви ж такі розумні!

– Е, ні! – каже курка. – Вибачай, серденько! Маю я й без тебе клопоту доволі, – он своїх діточок чималенько, поки-то всіх до ума довести! Шукай собі інших учителів! – та й пішла собі в курник.

Зостався горобчик сам.

– Ну, що робить? Треба кого іншого питати, бо вже я таки не хочу без розуму жити! – і полетів у гай.

Прилетів у гай, коли бачить – сидить зозуля на калині та все: «Ку-ку! Ку-ку!». От він до неї:

– Тіточко, що я вас проситиму! Навчіть мене розуму! У вас же нема своїх дітей; а то курки просив, то вона каже, що в неї й так багато клопоту.

— А я тобі от що скажу, — відповіла зозуля, — як у мене свого клопоту нема, то чужого я й сама не хочу! От не мала б роботи, чужих дітей розуму вчити! Се не моє діло! А от коли хочеш знати, скільки тобі літ жити, то се я можу тобі сказати.

— Аби ти була жива, а за мене не турбуйся! — відрізав горобець і полетів геть.

Полетів він геть, аж на болото, а там ходив бузько і жаб ловив. От підлетів горобчик донього та й каже несміливо:

— Пане, навчіть мене розуму. Ви ж такі розумні...

— Що, що, що? — заклекотів бузько. — Тікай-но ти, поки живий! Я вашого брата!... Горобчик мерщій від нього, ледве живий від страху.

Бачить він: сидить на ріллі гава і сумує. От він до неї:

— Дядино, чого ви так зажурились?

— Сама не знаю, синочку, сама не знаю!

— Чи не можете, дядиночко, мене розуму навчити?

— Та ні, синочку, я й сама його не маю. А от коли ти вже так хочеш, то полети до сови: вона, кажуть, вельми розумна-розумна, то, може, вона тобі що порадить. А я до того розуму не дуже. Бог з ним!

— Прощавайте, дядино! — сказав горобчик.

— Щасливо!

Полетів горобчик питати, де сова сидить; сказали йому, що вона в сухому дубі в дуплі мешкає. От він туди, — бачить: справді, сидить сова в дуплі, тільки спить. Горобчик до неї:

— Пані! Чи ви спите? Пані! Пані!

Сова як кинеться, як затріпоче крилами.

— Га? Що? Хто? — кричить, витріщивши очі.

Горобчик і собі трошки злякався, а все-таки хоче свого дійти.

— Та се я, горобець...

Горобець? Який горобець? Не бачу! Чого притирився? І яка вас лиха година по дневі носить? Осе нападсть?

І вдень не дадуть заснути...

І сова знов заснула. Горобчик не посмів її вдруге будити, сів собі на дубі та й почав ждати ночі. Ждав, ждав, аж йому обридло. Коли се, як стало темніти, прокинулась сова та як заведе: «Гу-у-у!.. Гу-гу-гу-у-у...» Горобчик аж отерп зо страху: хотів уже втікати, та якось утримався. Вилізла сова з дупла, глянула на горобчика, а очі в неї світять! Страх та й годі!..

- Ти тут чого? – спитала.
- Та я, вибачайте, моя пані, ще зранку тут сиджу...
- І чого?
- Та чекаю, поки ви встанете.
- Та ж я встала! Ну чого тобі треба? Чого стримиш?
- Я хотів би вас просити, вибачайте ласкаво, чи не могли б ви мене розуму навчити? Адже ви такі мудрі...
- Не на те я мудра, щоб дурнів розуму навчати! Хто дурнем вродився, той дурнем і згине. Тікай-но ти, а то я голоод-на! – гукнула сова та як засвітить очима... Горобчик миттю як схопить, полетів світ за очі, десь у гущавину заховався та там і проспав аж до самого ранку. Спить горобчик, та так міцно, коли се у нього над головою щось як заскрегоче:
- «Че-че-че!» Горобчик прокинувся, аж дивиться: сидить на сучку сорока-білобока та так скрегоче, аж очі заплющила.
- З ким ви, панянку, так розмовляєте? – спитав її горобець.
- А тобі що до того? Чи ба, який цікавий! А хоч би й з тобою!
- Та я дуже радий, як зо мною. Я б вас просив, моя панно, щоб ви мене розуму навчили.
- А нащо тобі, мій молодчику, розум? Без розуму легше в світі жити та таки й веселіше! А ти, голубчику, ліпше красти вчися, от як я, то тоді й розуму не треба. З великого розуму не тяжко й з глузду зсунутись; ти ось поговори зо мною, то я тебе навчу, як і без розуму прожити... – і заскреготала сорока, та що далі, то все хутчіш та дрібніш...
- А бодай тобі заціпило, скреготухо! – крикнув горобчик. – Ото і лушить! Цур тобі! – та скоріш від неї геть.
- Сів собі горобчик на полі та й думає:
- «Де я того розуму навчуся? Скільки світу злітав, а щось небагато навчився, хіба вже воно так і зостанеться...» Зажурився він, поглядає сумно по полю, а по полю чорний крук ходить та так поважно.
- «Ну, ще в сього поспитаю; се вже останнє», – подумав горобчик.
- Навчіть мене розуму! – звернувся він просто до крука.
- Я вже давно його шукаю, та ніяк не знайду.
- Розум, молодче, по дорозі не валяється, – мовив поважно крук, – не так-то його легко знайти! А я тобі от що скажу: поки

біди не знатимеш, то й розуму не матимеш. От тобі моя наука. А тепер іди, мені ніколи.

Полетів горобчик, засмутився. «Що то мені така наука?» – гадає собі; однак більше ні в кого розуму не питав – обридло вже. Посумував трохи, що мусить без розуму жить, а потім і забув. Почав знову гуляти веселенько. Ні гадки йому.

І не зоглядівся горобчик, як і літечко минуло. Настала осінь з вітрами холодними, з дощами дрібними, а дедалі й сніжок став перепадати. Біда горобчикові – холод, голод! Вночі, де не сяде, спати не може, так холодний вітер і пронизує; вдень їсти нічого, бо все зібрано в клуні, а якщо й знайде, то за сваркою втеряс. От і почав наш горобчик до розуму приходити – годі сваритися!

Куди горобці летять, і він за ними; що вони знайдуть, то і він поживиться, – та все без сварки, без бійки, то горобці його й не женуть від себе, – а перше, то й близько не підпускали. Побачив горобчик, як інші пташки в теплих гніздечках сидять, почав він і собі придивлятися, як-то гнізда будуються. Почав він пір'ячко до пір'ячка збирати, соломку до соломки складати та гніздечко звивати.

Так статкує наш горобчик, так дбає! Дедалі всі горобці почали його поважати: куди зберуться на раду, то й його кличуть, він так вславився між ними своїм розумом. Перезимував він зиму щасливо, а на весну вже став великим та мудрим горобцем; сидів він у гніздечку не сам, а з горобличкою, і четверо ячок в гніздечку лежало. Як виклюнулись гороб'ята, то горобцеві новий клопіт – годувати діточок, та вкривати, та глядіти, та од хижого птаства боронити, – не до гуляння було!

А вже що господарський був горобець, то, було, аж сусіди-горобці дивуються. «Які ви, пане сусідоньку, мудрі! І де ви того розуму навчились?» – питають, було, його. А він, було, тільки голівкою кивне. «Біда навчила!» – каже.

ЛЕЛІЯ

(скорочено)

У невеличкій кімнаті лежить на ліжку слабкий хлопчик. Лежить він, не спить, дивиться, широко розклавши оченята, на вікно, заслонене хустиною: хустина не зовсім заслонила

вікно, збоку трохи видко шибку й видко, як падає смужка блакитного світла аж додолу...

– Павлусю, куди ти так дивишся? – спитала мама хлопчика, бо то ж мама сиділа й гляділа свого слабого синка.

– Та я дивлюся на ту смужку. Мамо, звідки вона? З чого вона? – сказав хлопчик.

– То місяць так світить, Павлусю, то світло, а заслонити вікно, то й не буде смужки. Може, заслонити? – сказала мама.

– Ні, не треба, – так гарно.

– Не дивись, Павлусю, краще засни, – ти ж слабенький, тобі треба заснути.

– Мамочко, я ще не хочу спати, мені так гаряче... Я не буду спати, краще ти мені казочку розкажи.

– Яку ж тобі, моя дитино, казочку розказати?

– А от ти колись мені розказувала про тих маленьких діточок, що то живуть у квітах, вони зветься ельфи: ти казала, що в кожній квіточці живе маленький ельф або ельфа, що вони щочасно виходять з квіток і грають, танцюють, співають. Мамо, а яка найстарша ельфа?

– Вона, Павлусю, зветься Лелія, бо живе у самій найкращій лелії в світі. В якій квітці ельф живе, то так і зветься, як та квітка.

– Мамочко, голубочко, – почав просити Павлусь, – розкажи мені що-небудь про тих ельфів, я так люблю, як ти про них розказуєш.

– Ні, Павлусю, вже пізно ті казки казати, нехай-но завтра вдень, а то тепер спати пора. Се казка довга, все одно не скінчу, то ти все будеш думати про неї та й до світу не заснеш. От краще я заслоню від тебе свічку, то ти собі спатимеш, а завтра встанеш здоровеньким, будемо тоді й казки казати і все гаразд буде. Спи, моє любе хлоп'ятко!

Мама заслонила свічку великою книжкою, щоб світло не падало Павлусеві в очі, поцілувала Павлуса, мовивши «добраніч», а сама сіла на крісло біля його ліжка з шиттям в руках і ждала, поки він засне. Але Павлусь не спав, він дивився, як мама шиє. Голка все блись, блись... Тепер вже не так хутко.

Далі Павлусь почав знову дивитись на ту ясну смужку, що падала з вікна. Він все думав про мамині казки: «Яка то шкода,

що мама не хотіла казати мені казки. Тепер так нудно. Коли там ще я засну... А яка та Лелія? Чи така маленька, як усі ельфи? Мама каже, що ельфи такі, як метелички маленькі... Яка тая Лелія?» Павлусь дивився на смужку і все думав, думав, довго так...

І от здалося йому, що смужка та затремтіла, почала тремтіти, мовби хто заслонив її тінню. Павлусь підвівся трохи, глянув, – коли бачить, аж проти нього стоїть якась постать, немов людська. Він спершу злякався трохи, потім же бачить, що то щось зовсім не страшне, – таке маленьке, немов якась дівчинка малесенька; от він і нічого, перестав боятися. Дивився на ту дівчинку, а вона така гарнесенька: очиці ясні, кучері довгі, сріблясті, сама в білій, прозорій шаті, на голівці малесенька золота корона, ще й крильцята має хороші та барвисті, як у метелика, так і міняються різними барвами, немов тая веселка. В рученятах у дівчинки довге стебло, квітка білої лелії, і пахне вона на всю хату. Павлусь глянув на дівчинку і зараз якось пізнав, що це Лелія, – а він же так хотів її побачити.

– Ти Лелія? – спитав він у дівчинки.

– Так, я Лелія. Я чула, як ти про мене розпитував, от я й прийшла до тебе. Ти радий?

– Радий, дуже радий! – покликав Павлусь і простяг до неї обидві руки.

Лелія усміхнулась, та так любо, аж в хаті ясніше стало і місячна смужка порожевіла.

– Може, ти хочеш зо мною куди полетіти? – спитала у Павлуся Лелія.

– Як же я полечу? Хіба в мене є такі крила, як у тебе? – сказав Павлусь. – Я не вмію літати.

– Ну то я тебе візьму на руки.

– Ти, – ти ж така маленька, а я більший від тебе, я тяжкий.

– То нічого, – сказала Лелія і знову усміхнулась, потім торкнула Павлуся квіткою своєю, і раптом Павлусь почув, як він сам зробився квіткою, тільки не лелією, а рожевим маком. От Лелія взяла його в ручку, притулила до себе і швиденько вилетіла з хати в садок. Всі квіти в садочку склонились перед нею і захитались, з них почали вилітати маленькі діточки – ельфи.

– Спіть, спіть! – сказала Лелія їм. – Сеї ночі я не маю часу бути з вами.

Ельфи повлітали знов у квітки, постулялися і поснули.

– Ну, Павлусю, куди ж ми полетимо? – спитала Лелія.

– Куди хочеш, – відповів Павлусь, бо він, хоч і зробився квіткою, однак міг словами говорити.

– Понесу ж тебе он у той панський садок, що то на горі: там ростуть мої сестри, лелії, може, вони нам що цікавого розкажуть.

І Лелія знялась угору, швидко, швидко полинула, далі спустилась у панський великий сад. В саду стояв пишний палац, у деяких вікнах в палаці було світло: видно, пани ще не спали. Але в саду не було нікого. Лелія стала просто в квітнику, а там же то лелій білих – сила. Тихо-тихо так стоять і не хитаються.

– От сплять, – гукнула до них Лелія, – і не чують, що ми коло них. А вставайте лишень, ви, – і Лелія торкнула їх своєю квіткою.

Раптом всі лелії захитались і заговорили, з кожної квітки виглянуло бліденьке личко ельфака.

– Вибачай, царице-сестрице, – забриніли вони, – Ох, нам же нема спокою ні вдень, ні вночі. Ох, бідні ми квіти!

– Що вам таке? Чого ви бідкаєтесь?

– Та де ж нам не бідкатись! Удень нас полють, руками займають, листя обривають, а часом і віку збавляють, гострим ножем стинають, несуть нас у велику хату, у панську палату, поставлять у воду, гублять нашу вроду. Ох, сестрице, скільки нас погинуло, любий світ покинуло... От було недавно свято, – скільки ж нас було потято!

– Шкода мені вас, дуже шкода, – мовила вона до них, – та що робити, коли я не маю сили перенести вас звідси куди-інде. Нічого я вам не пораджу, мої безталанні...

Лелія пройшла стиха біля всіх лелій, журливо дивлячись на них, коло крайнього кущика вона спинилась.

– А де ж моя сестра наймолодша? – спитала, показуючи на порожнє місце скраю.

На відповідь лелії знову забриніли:

– Немає сестриці, немає – в іншому садочку процвітає. Віддала сестрицю нашу панна: випросила дівчина Мар'яна, за щиру свою роботу влітку випросила щонайменшу квітку. Немає сестриці, немає, – в іншому садочку процвітає.

– Треба буде її відвідати, як там вона в іншому садочку мається, – мовила Лелія і хотіла ще про щось розпитати, але Павлусь попросив летіти далі. Сказав, що йому тут невесело, – лелії засмутили своїми розповідями.

– Ну, то полинемо у велике місто, там, може, щось веселіше побачимо.

Лелія знялась вгору, і в одну мить Павлусь побачив велике місто, широкі вулиці, блискуче світло, розкішні крамниці, а на вулицях, – що того люду! Люди метушаться, – ті сюди, ті туди, аж в очах миготить! Павлусь і Лелія тихо полинули понад юрбою і придивлялись до крамниць, там-бо у вікнах було виставлено багато всякого дива, там і ляльки, там і цяцьки, там і ласощі різні, і золоті оздоби, і сукні коштовні, і книжки з малюнками... та де! Всього ані списати, ні переказати, що там було!

Лелія спинилась біля одної дуже великої крамниці, там в освіченому вікні стояло багато квітів. Хороші то були квіти! Яких тільки там не було, – всякі були, які лиш є на світі!

Були навіть такі, яких ніде не буває... Рожі, лелії усяких барв, конвалії, фіалки та ще якісь дивні, сріблясті й золотисті квіти, хто їх зна, як і зветься. І всі ці квіти у віночки звиті та в пучечки пов'язані, а деякі так галузками порозкладені, та все такі розкішні та красні, аж сяють.

Павлусь аж руками сплеснув:

– Ох, які ж красні квітки. Я таких ще й не бачив. Куди леліям, що там у саду! Леліє, поговори з ними, нехай вони щонебудь тобі розкажуть.

– Ні, Павлусю, вони нічого не розкажуть, вони не можуть говорити, бо неживі.

– Неживі? Як же вони вирости такі гарні, коли неживі? А чому ельфи не сидять в них?

– Ельфи, серденько, не сидять ніколи в таких квітках, бо ці квітки несправжні, вони зроблені, через це не пахнуть і листя мають грубе, шорстке, а ми не любимо таких квітів і сидіти в них не хочемо, хоч би як були майстерно зроблені.

То вони зроблені? – якось невесело мовив Павлусь. – Ой, Леліє, – скрикнув він, – неси мене звідси, я не хочу тут бути, в цьому місті. Я хочу додому, до мами!

– Ну добре, додому, то й додому, а от тільки я ще хотіла би полинати до своєї молодшої сестриці, що росте у селянки в садочку, – як-то вона там мається!

– Мені, Леліє, вже не хотілось би нікуди летіти, але, як вже ти так хочеш... Тільки не будьмо там довго!

– Ні, ми туди ненадовго.

Лелія полинати швидко-швидко. Павлусь бачив, як миготіло світло по вулицях міських у нього під ногами, як поспішались та метушились юрба людей... Хвилиночка – мить – і вже зникло місто. Здається, хутко летіли, однак Павлусь побачив, що вже день займається і світло рожеве ранньої зорі бореться з блакитним світлом місяця. Лелія тихо спускається додолу біля якоїсь маленької, низенької похилої хатинки. А се ж хатина знайомої дівчини Мар'яни, – Павлусь зараз пізнав. Се ж його рідне село, а дівчина – їх сусідка.

Павлусь не раз у неї бував. Он і грядочка з квітками – така малесенька, а чого там тільки нема: і чорнобривці, і тоя, і любисток, і рута, й канупер, і м'ята кучерява, ще й повної рожі кущик невеличкий, та все те барвінком хрещатим обплетено. Посередині росте біла лелія.

Видко, що господиня за лелію дбає, – обполола чистенько, ще й прутиками обтикала для захисту. А лелія ж то розцвілася, – напрочуд!

Он де ж і господиня сама, вона походить поміж квітками, Мар'яна-дівчина, а за нею ходить її братик, білоголовий хлопчина, і носить збан з водою, Мар'яна показує йому, де поливати, а він поливає. Могла би вона й сама тее зробити, та знає, яка то утіха для малого брата, коли вона дозволить йому помагати.

– Слухай, Івасю, – озвалася Мар'яна до брата, – ти ж добре полий оцю білу квітку. Вона зветься лелія – знаєш? Її треба добре поливати, бо вона недавно пересаджена, то треба, щоби прийнялась. Та тільки ти помалу, щоби не зломив часом. Або дай, краще я сама поллю!

Івась не хотів було дати збанка, але Мар'яна таки полила сама свою дорогу квітку.

– А правда, Івасику, чи моя лелія хороше пахне? Правда, хороше?

– А невже ж ні! – мовив хлопчик, нахилиючись обережно над квіткою. – Вона краще пахне за всі квітки.

– Ото ж то, – втішно сказала Мар'яна, – отже слухай, Івасику, я от зараз піду на роботу, як поснідаємо, а ти тут наглядай, щоби кури в квітках не греблися та щоби хлопці часом не зламали моєї лелії. Будеш глядіти?

– Буду.

Мар'яна з братом розмовляючи пішли в хату снідати. Тоді Лелія з Павлусем приступили до білої лелії.

– Здорова, люба сестрице Леліє, – забриніла вона, вгледівши їх, – де ти літала, де ти бувала? Чи моїх сестричок не видала?

– Видала, видала і про тебе розпитала.

– Як же вони маються, мої сестриці, мої любі жалібниці? Чи згадують про сестру молоденьку, про лелію біленьку?

– Згадують, згадують, щодня плачуть по тобі.

– Нехай же не плачуть, нехай не ридають, тільки нехай добрим словом спогадають. Я ж тут маю таку вигоду, як ще не мала зроду. Що мені в дівчини краще, ніж у княгині, мені в цій квітниці краще, ніж цариці, – красую, пишаю, лишенька не знаю! Моя люба Мар'яночка краща мені, як сестричка, – як на неї подивлюся, мов до сонечка всміхнуся. А дівчинонька Мар'яна щовечора і щорана мене підливає, поле, доглядає. Ще сонце не сходить, а вже моя господиня з хати виходить. Вийде, моє серце, ухопить відерце, біжить до криниці, набере водиці, щоби було чим поливати квіточки в квітниці. Як нас поливає, то кожного ранку співає веснянку:

А в тому саду чисто, метяно,

ще й хрещатим барвіночком дрібно плетяно.

Бринить голосочок, як срібний дзвіночок, по садочку лунає, та вже й соловейко, що співа раненько, так співати не здолає. Пісня до роботи додає охоти, а Мар'яні вдень не до гуляння, – на роботі з ранку до смеркання.

На чужому полі ніжки натомила, на чужій роботі ручки натрудила, на чужих городах цілий день полола, бур'яном колючим руки поколола. Ой то ж натомилась, як прийшла додому, то аж похилилась. Стала приступать їй до серця досада...

Глянула на мене: «Ти ж моя відрада! Ой, ти ж моя мила, лелієчко біла, як же цвітеш пишно, як я подивлюся, так мені з тебе втішно! Я ж то тебе, квіточко мила, за свою працю заслужи-

ла, на свою долю посадила, – рости ж, леліє, розкішна, красна, щоб була моя доленька щасна».

Так співала, розповідала, маленька лелія, а цариця Лелія слухала та всміхалася радісно, так-то вже вона раділа, що її сестриця така щаслива і така мила своїй господині.

Приступила вона до сестри, торкнула її своєю квіткою, що мала в руках, і промовила:

– Рости ж, леліє, розкішна, красна, щоби була доля щасна!

Раптом та молоденька лелія виросла висока, висока, квітки на ній дивно розцвіталися і спалахнули світлом сріблясто-рожевим, на листі засвітилася діамантова роса і різними барвами замиготіла, заграла і зникла.

Павлусь глянув, аж він у своїй кімнатці, лежить на ліжку.

– Леліє! – скрикнув він. – Я ще не хочу додому, я хочу знову у той садочок, неси мене!

Лелія стояла перед ним рожева, мов хмарка на сході сонця.

– Ні, любий, – мовила, – нехай іншим разом, на сей раз досить, мені ніколи, ще маю багато роботи. Он вже день. Прощай, будь здоров!

Лелія торкнула квіткою, потім нахилилася, поцілувала, кивнула голівкою і зникла. Павлусь простяг до неї руки, хотів голосно гукнути і... прокинувся.

Дивиться, аж сонячний теплий промінь падає просто йому в очі, а над ним стоїть його мама і цілує його в чоло, промовляючи:

– А ти вже встав, прокинувся! Моя люба дитино! Ну, як же маєшся?

– Добре! – відповів Павлусь, обнімаючи її, – зовсім добре... А знаєш, мамочко, який мені гарний сон приснився? Мені снилася Лелія.

ГРИЦЬКО ГРИГОРЕНКО

(1867–1924)

КОРОЛІВНА-КРИХОТКА ТА КИЦЬ-КИЦЬ

От як були ми малими – я та старший десятилітній брат мій Івась, то все було собі казки кажемо (чи, пак, Івась каже, а я

слухаю). Заховаємося кудись, щоб нас ніхто не бачив, не чув: улітку вкублимося було в гамаку в садку, в гущині такій, що через листя на дереві, що гамак причеплений, і сонця не видно, тільки де-не-де голубенькі, не більше долоні, клаптики неба просвічують; а зимою уместимось у великій нашій залі за параваном на ковдрі коло самісінького каміну, де гарно полум'я грає, звиваючись у золото-червоно-голубі тремтячі стрічки й тягнеться вгору, наче живе, сидимо було стулившись, як горішки-двойнята, а Івась пошепки плете тії казки, де вони в нього і брались? І коли розказував, то очі його дивились або просто в полум'я, якщо діялось то зимою, або вгору у високість над нашими головами – влітку, і очі тії, що й так прездорові, робилися ще більші, і був у нього вираз чудний: і жахливий, і урочистий разом, і якийсь болючий, може, через те болючий, що був він собі зроду калічка: на ніжку припадав, і вона в нього все боліла, і він, видать було, тільки все себе перемагає, коли усміхається або сміється; ані бігати, ні плигати, ні стрибати він не міг, того-то ми (я-то попервах за кумпанію, а після через те, що одвик од усякої біганини та метушні, що так другі діти люблять) все було сидимо собі вдвох, – або книжку читаємо, або Івась свої казочки каже; казав він їх з запалом, аж щоки йому почервоніють, як маків цвіт, і розказував усе більше про правду та неправду, про добро та зло, про нещасних та бідних, бо його це все дуже разило.

Те, що в дитячих літах чується (а було мені тоді, як казки чув – років вісім), потім якось забувається, наче туманом сповивається, того-то я багацько з Івасевих казок позабувавсь, а ось одна, що пам'ятаю, мені більш од усіх подобалася, про Королівну-Крихітку, або про Киць-Киць, того, мабуть, сподобалася, що я завжди страшенно любив котенят, сіреньких, як вербовії котики, або біленьких, як лебединий пух, так ось цюю казочку я й вам перекажу:

У тридев'ятому царстві, у тридесятому королівстві! (так починав Івась свої казки, бо чув він і читав, що більшість казок так починається) жила-була королівна і прозивали її «Королівна-Крихотка», бо була вона дуже маленька й була вона дуже миленька: біляві кучері її були майже зовсім білі й товста коса висіла до пояса. А очі були великі, голубі, як небо (у самого Івася нашого теж були такі очі та ще з темними довгими віями), носи-

ла вона завжди шовкове убрання, теж голубеє, як і її очі, на нитці кришталевої хрестик, на голові маленьку золоту корону, тонко вирізану, як плетиво. І була ця королівна добряча-предобряча, така добряча, що й сказати не можна; і приходили до неї всі бідні та нещасні люди, всі голодні, всі холодні, всі слабії, всі, хто плаче, всі старії і малії, і вона тим, хто плакав, – своєю хусточкою сльози витирала, тих, хто був голодний, – харчувала; хто був холодний, – відігрівала; малих учила розуму – навчала; слабих лічила-корувала...

І щодня, і щогодини був палац її батька-короля повен жебраків, і калічок, і голодних, і слабих, і щодня варили його кухарі страву для всіх, хто б не прийшов, а кравці-шевці його шили плаття-узуття, велике й мале, і слуги його всім служили. І розсердився – розгнівався під кінець король і сказав королівні:

– Доки це я буду приймати твоїх гостей, харчувати, й частувати, й корувати, доню моя мила? Покіль моя скарбниця не спорожниться і ми самі в жебри не підемо? Не хочу я так!

А мати-королева теж почала скаржитися, що в неї повсякчас голова болить од того плачу та стогону слабих, галасу та вереску дітей малих.

Тоді звелів король своїм трубачам заграти в сурми, а бубникам ударити в бубни й повиганяти завтра усіх зайвих людей з палацу.

Королівна ж почала гірко плакати, та змагатися з батьком-ненькою не посміла, бо й справді ж вона їх скарби витрачала, з королівської скарбниці гроші брала, у неї ж самої нічого не було, нічогісінько, – і так проплакала вона весь день і з слізьми спати лягла, аж подушка мокра була...

І приснився королівні чудний сон.

Розхилилося небо, світло засяло, де не взялася рожева хмаринка, з неї з'явилася фея в убранню з повітря, кинула їй на ліжко щось, наче пір'ячко біленьке, промовила тільки: «Нікому не хвалися про Киць-Киць і не називай її прилюдно» і... зникла... Ніч темненька знов навкруги заступила... Королівна побачила в темряві, наче дві намистини з бурштину світяться, простягла ручку, помацала: щось м'якеньке, як пух лебединий, коло неї; прислухалася, – буцімто котеня мурікає: «Мурр... мурр... мурр...» Миленько так...

Коли ж уранці королівна прокинулася, то не знайшла на своєму ліжку ніякого котеняти й подумала, що то був справді тільки сон, то бачить на столику лежить хутрянний білий, пухнастий, з білими хвостиками чудовий комірець.

«Ану-но, надягну я його на себе, – подумала королівна, – щось холодненько» (а була тоді зима біла), і накинула його собі на плечі, а комірець їй у саме вушко: «муррр...мурр...мурр...» замурікав і котячими лапочками м'якенькими грається з її кучерями, грається-лащиться. (Тут Івась, пам'ятаю, почав жартом об мої рамена головою тертись і собі мурікати...)

Бачить королівна, справді, котик гарнісінький: шерсть шовковая, біла, як сніг, без плямочки, мордочка маленька, – носичок рожевий, лапочки без пазурів – м'якенькі, а кінець хвостика позолочений...

Зраділа королівна, поцілувала того котика в носик і побігла до короля-королеви хвалитися своїм щастям, не встигла добігти, коли це чує галас, крик, стогін, такий, що всі шибки у вікнах задзеленчали, глянула у вікно, аж то всіх її «нещасних» вояки списами з палацу виганяють...

– Стійте, стійте, почекайте! – кричить королівна, – Я короля-батька, королеву-матінку благати, вимолю, випрошу, – я їх всіх викуплю!

І побігла королівна до королеви до її покою, а покій цей був обвішаний товстими синіми оксамитами: і стеля, і стіни, і підлога, – щоб не чути було ніякого гомону, і коли хто говорив тут, то хоч би, як грім, гримів, – здавалося, – все – пошепки.

Королева лежала на ліжку на одинадцяти перинах, а дванадцятою зверху вкрита.

Королівна перед матір'ю розплакалась, а служниці на неї закричали, білими хусточками замахали, як метелики крилами:

– Цитьте, цитьте, Королівно-Крихотко, – голівка болить од ваших нещасних у мамуні! (У нашої з Івасиком матері теж дуже часто боліла голова, і нас тоді проганяли, і ми ходили навспинячках...)

Тоді побігла Королівна-Крихотка до короля-батька: він сидів на високому золотому троні, увесь у пурпурі та золоті, й гнівно світив очима. Коло трону по обидва боки стояли вартові з срібними сокирами, а навкруги увесь почет його блискучий. І стеля, і підлога, і стіни тут були з чистого люстра, так що скрізь

і король, і трон його, і почет його, і срібнії сокирки одбивались і здавалося, що не один король тут сидить, а десятеро, сто, тисяча королів, тільки всі однакові, і що почту того і сокирок срібних – страшенна сила. І як угору глянути, то й наче на небі вони єсть, і як долі подивитися, то здавалося, що наче внизу колодязь глибокий і там все догори ногами стоїть...

Кинулася королівна до батька, а він їй грізно:

– Хто насмілюється без мого наказу до мене з'являтися? Хіба я не король?

Королівна ж простягає йому свою коронку і благає його, щоб узяв її і продав, а за тії гроші ще хоч один деньочок ясний її «нешчасних» прохарчував...

Увесь почет королевий як не зарегочеться, і всі люстра навкруги зареготали, усміхнувся й король, обняв Королівну-Крихотку: «Чи так же багато, – мовив, – коронка тая коштує, щоб можна було за неї стільки народу прохарчувати, продержати!» А королівна стоїть та вже тільки, як росу, сльози ронить, а тії сльози, наче іскри барвисті спадають, аж ось бачить королівна (а більше ніхто не бачить) – комір з її шийки зсунувся, – а кицька долі плиг, і почала лапчками ті іскорки ловити, хапати та все на лапки дмухати, наче опеклася, – так кумедно, потім набрала чогось вже повні лапки, королівні в руки кладе, сама знов на шийку – скік і замуркотіла: «Муррр!..Муррр!...»

Королівна на руку подивилась, а у неї на долоні лежить дороге самоцвітне каміннячко: зелененькі смарагди, синенькі сапфіри, жовтенькі топази, фіалкові аметисти, червоненькі рубіни, біленькі діаманти... Подає вона їх батькові-королеві. «От за що можна хлібця купити й не мало, а багато; от за що можна людей прохарчувати й не сотні, а тисячі...»

Король жахнувся-здивувався:

– Відкіля це у тебе таке багатство, доню моя мила?

Почет увесь збився, – дивляться, дивують... Кицька на шийці своє заводить: «Мурр...Мурр...» Тільки королівна ні пари з вуст, – повернулася і геть пішла...

І з того часу харчувала вона всіх, – хто б не прийшов, і зодягла вона всіх, і корувала вона їх, і будувала всім, і все...

От як прийде до неї голота*, вона побачить її і – почне плакати, та сльози її замигтять барвистими іскрами в повітрі, – кицька зараз скікі назбирає багато камінців дорогих, самоцвітних –

ні одного не промине. І що більші були злидні, то більше камінців збиралось.

І почали в тому царстві дорогі камінці замість грошей ходити.

І хутко не стало в тому ні мандрів, ані жебраків, ані лихих, ні скупих, бо у всіх було все і було всього доволі: і що їсти, що пити, і де жити, і в чому походити...

І коли не стало більше потреби в камінцях для людей, а в королівни зостався ще якийсь запас їх, вона почала на них купувати собі квітки, що дуже любила, і де б, у якому царстві, у якому королівстві, хоч в Індії, хоч у Китаї, або де б не знайшлася чудова квітка, – все вона на свої камінці міняла, і був у неї такий квітник, що ні в казці казати, ні пером описати. Був там і такий «квіт», що раз у сто літ розцвітався; і коли час розцвітання надходив, він випускав стрілку довжелезну-предовжелезну, а тверду, як щогла, а в самій горі на ній пуп'ях такий завбільшки, як голівка Королівни-Крихотки; і коли той пуп'ях розкривався, – лунав наче вибух, наче постріл, самий цвіт був червоний, як кров, як огонь, а дух од його йшов такий, що, близько стоячи, голова крутилася...

Ще... (на цім слові Івась мрійно замислився...) були у королівни білі водяні квітки; та такі прездорові, що Королівна-Крихотка могла плавати по ставку, сидячи на них, із своєю кицькою, як у човні, а кицька влітку оберталася в білий серпанок, легенький, як подих... Ще була у королівни діонея – квітка, що ловила і висмоктувала метеликів і мух, що сідали на її листячко (про діонею, пам'ятаю, ми тоді з якоїсь книжки вчитали)... Ще була у королівни алея з водограїв од самого палацу через увесь квітник, фонтани цієї влітку всяк час кидали вгору воду й курява водяна висіла по обидва боки в повітрі, як білі серпанки... І коли Королівна-Крихотка йшла mezi тих водограїв, тая курява обгортала її кругом... і купала її... На тих фонтанах стояли різні статуї: була тут ніч з чорного мармуру з золотими зірочками на убранню й був день-юнак-з рожевого мармуру, крізь нього сонце світилося, наче крізь яйце... (Після цього пам'ятаю, Івасик довгенько мовчав, а далі надумався) Раз прийшов був до королівни один хлопець, обірваний, обшарпаний такий, що страх, і став прохати собі камінців дорогих, казав, що йому пити-їсти нічого...

Як же гірко заплакала королівна: вона ж то думала, що вже нема «нещасних» в її царстві, бавилася собі квітками своїми, аж тут хлопчик бідненький – де він узявся?!.. І посипалася незчисленна сила іскор, тільки Киць-Киць не стала їх збирати, як перше, – шерсть на ній настобурчилась і одразу почорніла, як сажа, як угілля, вона кинулася на хлопця, вчепилася йому в волосся, випустила золоті пазурі, що перше не знать було, і почала дряпати йому лице, руки...

– Біляночко, Біляночко! – закричала перелякана королівна (так вона звала свою кицьку), – що тобі таке? Ходи сюди, Киць-Киць!

Тільки Білянка не послухалась її й не обернулася знов, як перше, в білий комірець або в білий серпанок, бо королівна не сповнила наказу феї і назвала кицьку при хлопцеві... А хлопець із переляку побіг та й побіг, несучи скажену звірючку на своїй голові, і всю дорогу кицька його била, дряпала й кусала...

Бідна королівна плакала й за кицькою своєю і за хлопцем, аж ось з'явилася фея і сказала, що хлопець покараний по заслuzі, бо він сказав неправду: він не був бідний, а, щоб піддурити королівну, порізав свою одежу й вимазав обличчя сажею, – йому камінців хотілося... А врятує його тільки той, хто ні разу за своє життя неправду не сказав... Тим часом хлопець біжить і кричить, і плаче, і благає помочі: «Рятуйте, хто в бога вірує!»

От зустрівся йому купець і хотів іскинути скажену звірючку, тільки кицька порскнула й заплювала купцеві очі, він злякався та й утік. Купець той багато неправди робив: мірявши – недомірював, важивши – недоважував, дурих людей...

Хлопець біг далі й галасував. І зустрівся йому жебрак, та тільки що хотів іскинути йому з голови звірючку, та кицька боляче вкусила його за палець: жебрак цей тільки удавав із себе німого, аби людей обдурювати...

Хлопець біг далі та все кричав. А назустріч йому хлопців юрба з школи висипа, побачили вони котеня з золотими пазурцями – що за звір такий? – «Лови його, лови!» Хотіли його схопити, та приступитися не можуть: – так і заплювала кицька всім їм очі, бо один хлопець учителя одурив, – сказав, що слабкий був, – через те урока не вивчив, а – зовсім ні, бо в бабки* грав, того і не вивчив; другий збрехав, що товариш у нього перо взяв, а сам його

загубив; третій вдома хвалився, що п'ять з арифметики одержав, а сам два схопив, і так усі – потроху, а збрехали...

І біг хлопець далі, аж їде пан йому назустріч багатий-пребагатий; і звелів той пан притримати коней і хотів подивитися, що то за диво біжить назустріч: не то звір, не то людина, і хотів тую кицьку собі забрати, аж вона йому в руки й не далася: розпирхалась... розплювалась. А той пан од людей не по правді землю одібрав судом...

І біжить хлопець і кричить – сам не свій, а назустріч йому панночка молоденька чимчикує, щічки у неї, як бросквина*, горять, волоссячко кругом личка од вітру розвівається, в'ється, веселенька така – у театр поспішається: зараз до хлопця кинулася – хотіла його визволити – кицьку прогнати, та ба! Котеня як вищириться, злякалася панночка, – втекла...

А в чім же тая панночка винна була?

Разочок тільки одурила свою бабусю стареньку, не послуhalася: не дозволила їй бабуся в театр бігти, щоб не застудилася, вертаючи пізно додому (а таки холодно було), вона ж побігла, наче через двір до подруги, а сама у театр махнула!..

– Ну, та іще що? – замислився було мій Івась і більше нічого вже не міг вигадати та й кінчив казку так:

Ну, просто вже конає хлопець, зовсім знесилився: цілий день він біг, вже й ніч надворі, голова од кицьчиних пазурів щемить, лице од уразок болить, очі од сліз позапухали... Біжить, аж бачить, хатка стоїть, за вікном світло мигтить, він до вікна кинувся: коло столу сидить дівчатко-малятко й п'є тепленьке молочко з булочкою – мама його на колінах тримає і напуває. Побачила дівчинка кицьку крізь вікно й закричала:

– Дяй, дяй! Киць-киць!

Простягла рученятка... от віконечко тєє само розчинилось, а кицька сама дівчинці в ручки – плиг! А дівчинка тая та не вмiла брехати, бо вона тільки й знала, що: «мамо, дяй, дяй, мамо, на», котеня звала «киць-циць», собачку: «ав-ав», коника: «кось-кось», квіточки: «пахи», булочку – «пентелі-тентелі», а себе звала «Іма», хоч вона була Оля; ото й усі її слова...

І зосталася кицька в тієї дівчинки жити-поживати – її потішати: вдень своїми скоками звеселяла, вночі казочки казала...»

Скінчив свою казку Івась, а мені ще й ще хотілося його слухати, здавалось, і не переслухав би ніколи, – і я все до нього чіплявся: «Кажі ще та ще!»

Тільки він все було каже:

– Тепер уже в мене голова порожня, нехай-но за ніч надумаюся, то знов тоді розкажу. І справді, надумався-таки.

МИХАЙЛО КОЦЮБІНСЬКИЙ

(1864–1913)

ВЕЧІР

Скотилося сонце з високого неба,
За день утомилось – спочить йому треба;
Й, прощаючись любо з небосхилом синім,
Всю землю залляло рожевим промінням.
І вітрові в полі гуляти несила:
Згорнув свої вільні, широкії крила.
Зелений садочок в прозору воду
Заглядає стиха на пишную вроду,
А пташка на вітах калини співає –
Своїх пташеняток в гнізді присипляє.
Аж ось заскрипіли тесові ворота:
Йде матінка з поля – скінчилась робота –
І листя в ряденці несе лопухове –
Смачненьку вечерю голодній корові.
Замекали вівці... От курява встала...
Вже череду з поля сестричка пригнала,
І матінка стала корову доїти,
Щоб було поїть чим маленькі діти.
А в хаті бабуся й собі хазяйнує:
Сім'ї на вечерю кулешик готує.
Від полум'я з печі бабусині лица
Здаються червоні, як та полуниця.
Стемніло й зробилось так тихо надворі...
На небі зоріють, мов іскорки, зорі...

А в хату біленьку заглядають з плота
Братко – сон хороший й сестриця – дрімота,
Що дітям маленьким усе проти ночі,
Мов медом солодким, заліплюють очі.

ДЕСЯТЬ РОБІТНИКІВ

Зайшов я колись до однієї жінки в хату – Одаркою звали жінку. Дивлюсь, а у неї в хаті так чисто, гарно так: діти умиті, чисто одягнені, обід зварений.

– Як ви встигаєте все поробити? – питаю я в Одарки.

А вона каже :

– Як же мені не встигнути! У мене служить аж десять добрих робітників. Вони мене слухають: що не скажу – зроблять, один одному допомагають!

– Які ж то у вас робітники?

– А ось вони! – засміялась Одарка і поклала на стіл своїх десять пальців.

ПРО ДВОХ ЦАПКІВ

З одного берега йде до річки білий цапок, а з другого берега надходить чорний цапок. І той хоче через річку перебраться, і другий. А через річку кладка. Така вузька, що тільки один може перейти, а двом тісно. Не схотів білий цапок зачекати, поки перейде через кладку чорний, а чорний собі не схотів заждати, щоб перейшов білий.

Ступили обидва на кладку, зійшлись посередині та й ну один одного лобами й рогами бити! Бились, бились, та й скінчилося на тому, що обидва в воду попадали і потопились.

ДВІ КІЗОЧКИ

А дві кізочки – то були розумнішими. Стрілись вони на вузькій стежечці. З одного боку стежечки глибокий рів, а з другого – висока та крута гора. Розминутися ніяк не можна.

Постояли вони, постояли, подумали-подумали, а тоді одна кізочка стала на коліна, перевернулась на бік, лягла на стежці і притиснулась спиною до гори. Тоді друга обережно переступила через неї, а та, що лежала, встала і пішла собі.

БОРИС ГРІНЧЕНКО

(1863–1910)

ЗОРІ

Мамо люба! Глянь, як сяють
Ясні зорі золоті.
Кажуть люди: то не зорі –
Душі сяють то святі.
Кажуть: хто у нас на світі
Вік свій праведно прожив,
Хто умів людей любити,
Зла ніколи не робив, –
Бог того послав на небо
Ясно зіркою сіять...
Правда, мамо, – то все душі,
А не зорі там горять?
Так навчи ж мене, голубко,
Щоб і я так прожила:
Щоб добро робити вміла
І робить не вміла зла.

РАНОК

Сходить сонце із-за гаю,
Став як злото засияв...
Соловейко ще раз тьохнув
І на гілці задрімав.

І на все живим диханням
Подимає округи;

Оksamитові зелені
В став схилились береги.
Мов каміння дорогее
Сяють крапельки роси;
Скрізь у лісі забриніли,
Задзвеніли голоси.

Кожна гілка сколихнулась,
Кожна пташка вже співа,
А згори все дужче й дужче
Сонце світ свій розлива.

І немов проміння, сяє
І надія, і любов,
І намученеє серце
Воскресає наче знов.

ЛАСТІВКА

Ой у нас під хатою
Над своїм гніздом
Ластівка малесенька
Шурхотить крилом.

День увесь літаючи,
Ловить комашок,
Носить та годує все
Малих діточок.

З вирію далекого
В рідний край вона
Зараз повернулася,
Як прийшла весна.

Влітку звеселятима
Щебетанням нас,
А минеться літечко,
Прийде зимній час –
Знову щебетушечка

В вирій полетить,
Та й ізнову вернеться
Нас повеселить.

ЛАСТІВКА

Ти знов защебетала
У мене над вікном,
Із вирію вернувшись,
Клопочешся з гніздом.

А там же вічне літо
Цвіте як Божий рай, –
Чого ж вернулась знову
Ти в мій журливий край?

– Хоч літо там і сяє, –
Любіше тут мені:
Така квітчасто-пишна
Вкраїна навесні.

Така квітчасто-люба,
Що й в тім краю-раю
Все бачу я хатинку,
Де се гніздечко в'ю.

ШВИДКА РОБОТА

Сім суток по воду ходив до ставу Рак.
На восьмий день так-сяк
Йї він доволік до хати,
Ще трохи відпочив, та й ну перетягати
Через поріг... Клешнею зачепивсь,
А кухлик нахиливсь,
І розлилась вода, – пропали всі клопоти!..
«Нема добра із скорої роботи! –
Говорить, сапаючи, Рак, –
Було б не поспішаться так...»

ЗАЙЦІ ТА ЖАБИ

Посходились зайці в лісі та й стали тужити:

– Не дають нам на цім світі спокійно прожити: нас і люди убивають, і вовки, й лисиці, і орлятам на поживу ловлять нас орлиці. Нам щодня і страх, і мука!.. як отак труситись, то ходімо ми до річки, вже краще втопитись!

І зайці всі пострибали топитися в річці і до берега прибїгли, а там на травичці жаби купами сиділи, – зайців ізлякались, – бовть! бовть! бовть! – усі у воду швидше поховались. А зайці тоді гукають:

– А стривайте, братця! Є такі звірі на світі, що і нас бояться. Мабуть, їм життя ще гірше, аніж нам на світі, так не будемо топитись, а ходімо жити!

КВІТКИ

Стояла зима. Вся земля була вкрита пухким снігом, наче м'яким укривалом, під котре ховались всякі рослини. І справді, там було дуже тепло корінцям, травинці і квіточкам, але їм було сумно в темній хатці, вони ждали весни, щоб любе сонечко послало своє проміння зігнати сніг, зігріти холодну землю, випустити їх хоч із теплої, але дуже темної хати. Маленькому блакитному дзвіночку було дуже сумно; він почав прислуховуватись, що робиться у горі, йому чувся якийсь гомін. Се бігали по садку діти, гралися у сніжки і робили снігову бабу, вони дуже раділи зимі.

– Послухайте, сестрички! – загукав дзвіночок до других квіток. – Послухайте, який у горі гомін: може, прийшла весна?

– Ох, коли б то скоріш весна! – прошепотіла біленька конвалія, зітхаючи. – Як я люблю дивитися на гарних метеликів і слухати чудові співи пташок. А сонечко, Боже, яке гарне!

– Страшенно нудно так довго тут сидіти, так би вже хотілось розпустити свою гарну мережану спідничку! – промовив красень тюльпан.

– Годі вам балакати! – пробурчав старий реп'ях, прокидаючись. – Хвилини спокою не даєте.

Квітки затихли, коби тільки страшний заснув.

– Якби мені хотілось подивитися, що робиться на землі! – промовив тихесенько оксамитний чорнобривець.

– Ой! Як я вже скучила за тим сонечком! – сказала маленька польова гвоздика.

– І чого се ви так турбуєтесь за тим сонцем? Хіба я гірший від нього? – промовив згорда соняшник. – Ось нехай тільки я вийду на світ, тоді побачите, що моє листячко краще від сонячного променя.

– Ач, як хвалиться! Прошепотіла фіалочка, нахиливши до конвалії свою гарну голівку.

– А мені здається, – промовила красива піонія, що тут є кращі від тебе, соняшнику, та й не величаються! – І вона з презирством глянула на нього.

Соняшник хотів вже сперечатись, але в сей час знов прокинувся старий реп'ях і сердито гримнув:

– Мовчіть, дурні! Ніяк не дадуть заснути. Спіть краще та ждіть, все буде в свій час.

Маленька незабудка здригнулась і міцно притулилась до фіалочки, але не заснула, а прислуховувалась до чогось.

– Послухайте, малеча, що я вам скажу, – промовила пишна георгінія. – Я бачила зиму. Се було торік чи позаторік – не пам'ятаю. Я спізналась увійти в хату, бо задивилась на сонечко, котре ховалось за хмари, і весь обрій палав червоним світлом, наче полум'ям. Картина була чудова! Але я не встигла надивитись, як раптом зірвався вітер, зашумів по деревах, зробилось темно – і посипав густий та лапатий сніг, вітер сердито крутив його на всі боки. Одна сніжинка впала мені на голову і пошкодила моє красиве листя. Я мерщій сховалась в хату.

– Ой, як страшно! – промовила, здригнувшись, гарненька рожева стокроть. Вона міцно притулила до себе листячко, як би хотіла захиститись від холоду.

– Не вірте цій цокотусі, промовив первоцвіт. – Ви ж знаєте, що я перший виходжу на світ і хоч в кінці, але все ж таки бачив зиму, і вона зовсім не така страшна.

– Я теж бачив зиму, – промовив синенький барвінок. – Як хочете, то розкажу вам.

– Розкажи, розкажи! Се дуже цікаво! – загомоніли всі квітки.

– Слухайте, але не верещіть так, бо старий реп'ях прокинеться і буде гримати. Був я ще малесеньким пуп'янком, і мені дуже захотілось побачити зиму. От як усі поснули, я тихесень-

ко відчинив віконце і визирнув. І, Боже ж мій, яку красу я там побачив! Дерева стояли в срібному прозористому убранні, уквітчані кришталевими квітками, котрі здавались чудовими гірляндами, що додавали деревам ще більшої краси. Земля теж була загорнута в дорогу блискучу матерію, убрану срібними зірочками. А маленькі кущі були схожі до фантастичних квіток в якомусь зачарованому садку. І все блищало і переливалось на сонці, мов дороге каміння. Я дивився і не міг відвести очей від сеї краси. Але пробіг вітер, зробилось дуже холодно, я спішно зачинив віконце і ледве зігрівся в своїй теплій постелі...

Поки барвінок се оповідав, квітки поснули. Не спала тільки маленька рожа, що була в тім самім місці саду, але стояла на вікні в будинку. Маленька щілина в рамі давала їй спромогу чути все, що розказував барвінок, їй страшенно хотілось вийти в садок, щоб там подивитись на зиму.

– Любий барвінку, якби ти знав, як мені хочеться побачити зиму! – промовила рожа. – Чи не можна вийти?

– Яка ти ще не розумна дитинка, – промовив ласкаво барвінок. – Ну куди ти підеш своєму легкому убранні!

Рожа подивилася на свою літню суконьку і зітхнула.

– Ну, то розкажи ще що-небудь, любий барвінку, – просила вона.

Барвінок нічого не відповів, він вже спав.

– Чого мені лякаться холоднечі, – міркувала собі роженька. – В мене хоч і легенька сукня, але я маю листя, в котре я можу загорнутись. Тільки одну хвилинку подивитись і годі!

Коли се нараз вона почула, що коло неї щось зашелестіло. Се був дуже гарний нічний метелик. Він спав на тім вікні вгорі і впав якраз біля рожі. Він вже розпустив крильця, збираючись летіти, коли роженька почала його прохати:

– Любий метелику, поможи мені вийти в садок: я так хочу побачити зиму.

Метелик згодився і вилетів в щілину. Рожа за ним висунула голівку.

– Поможи мені, братику, висунутись ще більше, – просила вона метелика.

– Ой, як же зимно! – скрикнув він.

– Ой, як гарно! – промовила рожа. Як все блищить. Які чудові квітки на деревах і яка красива земля в своєму дорогому

білому убранні. А чи бачиш, які блискучі срібні зірочки літають у повітрі.

Але метеликові було не до того. Ніжки його дуже змерзли, і він хотів швидше у хату.

– Пустити мене, сестричко, в хату, бо я зовсім замерз.

Але рожа не чула його слів: вона милувалась, що було перед очима. Справді, картина була дуже гарна. Якраз місяць вийшов з-за хмари і освітив все своїм чарівним блідим світлом. Його промінь упав на ялинку, що росла біля вікна, і так чудово освітив її, що вона здавалася зробленою з діамантів, а її блиск вразив маленьку рожу так, що вона затрепетала своїм листячком – і радісно гукнула до метелика:

– Ти тільки подивись, яка краса! Я ще зроду не бачила такого чарівного деревця.

– Чудово, чудово! – шептав метелик. – Але мені холодно, я мерзну, зовсім мерзну. Ходім швидше в хату.

– Ще тільки хвилиночку хвилиночку – і підемо, – казала рожа.

– У мене зовсім задубіли крильця, – ледве чутно шептав метелик. – Я вже не маю сили.

І він схилився на роженьку.

Але здивована рожа нічого не чула і не примітила, як заховався місяць, повіяв вітер і почав шарпати листя, в котре вона загорнулася.

– Метелику! Метелику! Мені холодно, ходім швидше, бо я замерзну, – гукала рожа і силкувалася вернутись в кімнату.

Але злюща зима не любить живих квіток. Вона міцно прикувала рожу до щілинки, і маленька цікава квіточка почала замерзати.

– Боже, мій Боже! Що я робитиму? – ледве прошепотіла востаннє роженька, схиляючи свою бліду головку до метелика. З очей її покапали сльози. Бідний метелик вже не міг допомогти роженьці. Він замерз.

А вітер все дужчав, сніг сипав і крутив, засипаючи все навкруг себе. Місячний промінь на хвилинку виглянув із-за хмари і освітив ніжним світлом маленьку чудову голівку роженьки, на котру впало декілька срібних зірок. Здавалось, що вона одягла дорогий блискучий віночок. Промінь тихенько поцілував бліду щічку, на котрій замерзла прозора кришталева слізка, і спішно сховався за хмари. Йому було шкода маленької рожі.

ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ

(1886–1967)

БУРЯК І СОНЯШНИК

Посварилися буряк із соняшником.

Червоненький буряк заліз цілий в землю, лиш кінчиком широкого червоного листа світив до сонця. Над ним стояв високий, повновидий соняшник і блистів своїм жовтим капелюхом. Буряк із землі дивився заздрим оком на сусіда. «То десь далеко і багато мусить він бачити!» – думав собі в широкій голові. А соняшник вдивлявся в сонце і тільки часом, примруживши очі, усміхався до незрадного буряка. Бурякові це дуже не подобалося, він був малий, невисокий, але мав свою амбіцію і ніколи не дозволяв із себе глузувати. Йому здавалося, що соняшник на-сміхається з нього, і він рішився гострим словом завстадати не-чемного панка. Проте зітхнув собі і сказав ніби так собі на вітер:

«Високе виросло, і не знати, що з нього буде!»

Соняшник зрозумів, про що мовиться, і також сказав ніби до себе:

«В землі сидить, певно вже гниє!»

«О, дуже прошу, я не гнию!» – закричав буряк і з пересердя мало не вискочив із землі.

«О, я як гадав, про кого я думаю», – зареготав соняшник.

«Я цілком здоровий, кров у мене пливе, аж журчить. Але ти зовсім уже щербатий. Горобці геть повиїдали з голови зерна!?»

«Не говори, маленький, о тім чого не бачив!»

Буряк почервонів: стид йому було малого зросту. Але за хвилину видумав щось нового і з радості ударився по круглім животику.

«З мене зроблять цукор! – кричав. – Я колись буду купати-ся в каві і в чаю, а ти що? Ти побачиш коли панський стіл?»

«Фі, фі! А то великий пан, по панських ходив би! Яким ти станеш цукром, роса очі виїсть.»

Мене будуть гризти в білих зубах хлопці та дівчата, а ти си-рий, що варт? Хіба ногою копнути!»

«З мене борщ зроблять, я буду такий смачний, аж гей!»

«Овва, який мені смак! Тебе б і пес до рота не взяв, як би не те, що до тебе дадуть м'яса й товщу. А з мене роблять олію і красять мною всяку страву, навіть борщ».

«Дуже прошу, до борщу дають все сало або масло, хіба колись там, у пості, люди їдять з олією? А звідки взяли би масло, якби корова не їла буряків?»

«Корова їсть всякий хабаз! А ти знаєш, яку я вмю штуку: я вмю кругом ходити за сонцем, а ти все сидиш в однім місці, як кілок!»

Мені вітер нічого не зробить, бо ми собі з сонцем приятелі, ми все разом у парі ходимо по світі.»

«Не крути, не крути! Ти під руку із сонцем ніколи не ходив. Сонечко їде собі горою, а ти дереш голову до неба. Приятель з сонцем, дивіться, люди!»

«Тихо ти, грубенький, кругленький!»

«Мовчи ти, довгий, а не мудрий!»

«Що з тобою буду говорити: ти хрінові кум, а я – високе дерево!»

«Ха-ха-ха! Яке мені дерево!»

Так сварилися буряк із соняшником.

З хати вийшла в город господиня. Ухопила буряк за зелене листя і витягла із землі.

«Івасю, Івасю! – кликнула. – А зірви вже того соняшника, бо доспів цілком».

Хлопець скочив і зірвав.

Із соняшника лишився лише довгий патик, а з буряка – ямка в землі...

ВЕДМІДЬ

У ведмедя раз розболілася страшенно голова. Ломило його в цілім черепі, що аж спати не міг. Радився у різних славних лікарів – нічого не помагало.

Вкінці пішов до мудрого лиса. Сей займався всяким ремеслом, умів лікарювати.

– Вам добродію, – каже ведмедеві, – треба нюхати материнку. Зараз як рукою відніме...

– Ба, – каже ведмідь, – чи я бачив материнку?! По чім же її пізнати?

– Фі! Дуже легко: по запаху!

– Як же вона пахне?

– Як материнка! Розумієш?

Ведмідь не зрозумів. Але встид йому було признаватися перед лисом до того. Він подякував красенько за добру раду і пішов шукати материнку.

Лев тоді якраз зробив його громадським поштарем-листоношею. Ведмідь міг тепер спокійно бігати всюди за своєю материнкою. А він був ще тоді молодий і бігав, як школяр.

Раз зайшов з листами до бджіл, до пасіки. Приступив до одного вулика. В ніс йому ударив такий запах, що голова зараз же перестала боліти.

– Гов, бджілочки, – гукнув, – а я до вас з листами! А що тут у вас пахне?

– Який цікавий! Не для ведмедячого носа!

– Та скажіть, мої любі, що це таке?

– Не скажем, пожди трішечки!

– Чи не материнка?

– Материнка, материнка, – загули бджоли хором і аж за боки бралися від сміху.

– Материнка? – заревів ведмідь з радості. – Знайшов, знайшов! – і всадив свою лапу до вулика.

Що далі було – не знати. Але з того часу, як лиш у ведмедя заболить голова, зараз лізе в пасіку.

СТЕПАН ВАСИЛЬЧЕНКО

(1879–1932)

ЗОЛОТА ДІЖА

На подвір'ї було темно, а далі почало чогось видніти. Ті, що на колодках сиділи, чогось примовкли і дивились всі в один бік. За нашим двором темніли городи, за городами верби рядами з долини верхи аж до неба попіднімали, а геть-геть за вербами, де вдень, як море, квітувала пшениця і звідкіль увечері вітер тільки її дух приносив, там червоно червонілося, ніби десь у полі огонь пастухи розкладали.

– Андрійку, гов! – гукає дід.

– Чого-о? – одгукуюсь десь за повіткою.

– Скачи сюди, покажу диво!

– Дурите! (Ми з дідом товаришували).

– Далєбі, ні.

Я хльоскаю батіжком із валу свого вороного й шумлю до діда:

– Ви, діду, кликали мене?

– Іди сюди! – Дід бере мене на руки, я спершу пручаюсь, боюся, що дід мене догори дригом поставить. Дід бере силою. – Дивись – чи бачив ти таке: за лісом, за пралісом золота діжа сходить.

Я примовк. Далі як не закричу, як не загаласую:

– Ай-яй-яй! Дивіться! Що воно таке?

Інші діти на той галас вистрибом. Поставали на колодки, попідіймали голови.

Там за вербами викочувалася вгору в колесо завбільшки золота діжа, на очах сходила, червоніла сама, і небо червоніло. А назустріч їй вершечками засяяли верби, мовби золотими перами втикались.

Тихо стало, як у церкві.

А далі вже я догадався та як крикну:

– Та це ж місяць зіходить! Всі засміялись:

– А ти ж думав і справді діжа?

Що місяць, то місяць – всякий бачив, але, як зразу показалося, так уже й увесь вечір здавалося, що то золота діжа сходить. Діжа, та й край, хоч тобі що...

Діти посідали на краю ями, ноги вниз попускали і розмовляли вже тихо-тихенько, мовби боялися сполохати те повнеє диво. Хтось пригадав із хлопців загадку про місяць:

«Серед моря-моря – червона комора».

Другий – другу:

«Вийшов гість, став на поміст та й розпустив коні по всій оболоні».

Спершу загадували про місяць, про зорі, про сонце, а далі й усякі інші.

А чарівна діжа сходила, сходила та й потекла через край... Золоте тісто розплилося по всьому двору й городу.

Обмокли в золоті білі пахучі романи¹, позолотився волохатий полинь, заяскрилась, засвітилась кропива.

Спершу не було видно, а тепер застовбуріли на городі соняшники...

Навіть чорне колоддя серед двору й те покроплене золотим тістом. А на колодках між темними поставами аж сяє в білій сорочці веселий чарівник дід, що наворожив нам цей золотий вечір.

НЕСЛУХНЯНИЙ ГЛЕЧИК

Був у нас мальований глечик для води, спозадавня був та й іще, може, жив би та й жив, коли трапилось таке.

Раз мама топили в печі, я пустував: зачепив ключкою той глечик за вушко та й тягаю по полу. Мама насварилися: – Грай, глечику, грай, підеш без вушка! Я почув теє, сам собі дивуюся, чого це мама не на мене гримають, а на глечика, та й радий тому, «аби не на мене», – думаю, далі граюся з глечиком, як і раніше грався. Коли це глечик – хрясь! – з полу додолу – розлетівся в черепки.

«Угадали мама – розбився-таки вражий глечик», – думаю собі. Побачивши теє мати, та мовчки за віника. А я бачу це та й думаю: «Ну, ну, що буде далі? Невже ж оце мама будуть бити неслухняного глечика, що розбився?»

А про себе й байдуже. Мама підійшли ближче, та не глечика, а мене – віником по руках, по руках!

– А не я ж тобі казала – не грайся з глечиком, бо розіб'єш!

– Мамо! Ви ж не мені, то ви глечикові казали! – репетую.

– Глечик глухий, а ти ж із вухами, сякий-такий сину. Не тебе ж глечик, а ти його по полу волочив!

Та й знову, та й знову.

«От тобі й маєш, – думаю, – на кого сварилися, а кому досталося».

ВАСИЛЬ КОРОЛІВ-СТАРИЙ

(1879–1943)

У ЛІСОВИХ РОЗБІЙНИКІВ

Колись давно-давно та десь далеко-далеко жив собі король із королевою. Та й мали вони донечку, гарну, як сонечко, а звали її Оленка.

Як минув Оленці п'ятнадцятий рік, сталось їй перше велике горе: померла матінка.

Перед смертю королева дуже-дуже просила короля, щоб не брав він собі іншої дружини, щоб Оленка не мала мачухи. Король свою королеву дуже любив, усе їй, що вона хотіла, пообіцяв й дуже по ній плакав і добивався. Аж великий жаль узяв його найближчих прихильників – людей дворових – й почали вони невтішного короля намовляти, щоб він хоч трохи розважився, щоб по своєму королівстві поїхав, на свою землю та на своїх людей подивився. Король же був такий, що завжди доброї ради слухав. От і поїхав він у далеку подорож по своїх володіннях, що їх і за кілька днів не можна було оглянути. А Оленка залишилась удома сама. Все вона зітхала та плакала, дорогу матусю згадувала, на могилку її все ходила й там квіточки поливала та доглядала.

Та ось за якийсь час повернувся з подорожі й король. Повернувся та вже не сам, а приїхала з ним і одна гарна пані, що стала Оленці за мачуху. І хоч Оленка її привітала чемно та відразу була їй слухняна й зичлива, не знати їй чому не злюбила мачуха своєї пасербиці – нерідної доньки. І так не злюбила, що раз у раз на бідну дівчину королеві, чоловікові своєму, скаржилась і нарікала. А король був чоловік м'якого серця й радо слухав всього, що від нього хотіла молода дружина. Вона ж хотіла злого, бо треба вам сказати, що була та Оленчина мачуха лиха чарівниця. Отож і умовила вона короля, щоб він про свою доньку цілком забув, ніби її ніколи й на світі не було...

Весело стало жити мачусі, бо ж вона й так була молода та гарна. А тепер усі почали помічати, що вона ще гарніша буває, коли виходить зі своєї окремої кімнати, де часто заходить й куди нікого не пускає. Та одного разу, виходячи з тієї таємничої кімнати, забула мачуха замкнути двері. А тим часом ішла сходами Оленка й почула, ніби хтось в тому покої жалібно пищить. А що була Оленка дівчина дуже добра, то помислива: може, там хтось потребує помочі? Й тому зайшла в покій, куди нікому не було дозволено входити. Зайшла та й здивувалась, бо в покої не було нічогосінько, крім одного фотеля та великого люстра-дзеркала. Додивилась Оленка скрізь, заглянула й за люстро – ніде нема жодного живого створіння, й не чути ніякого писку чи зойку. Тоді вона сіла перед люстром, щоб полюбуватись своєю

чудовою русою косою, а потім устала, тихенько вийшла й двері щільно, як годиться, зачинила.

Так і не довідалась вона, що в тому люстрі, в яке дивилась, чарівниця-мачуха замкнула маленького духа, якого звали Шилохвостиком. Сидів він там й мав за обов'язок давати королеві добрі ради, вихвалювати її красу та підказувати, що вона мала робити, щоб бути ще гарнішою.

Отож тільки королева з проходу повернула, враз підступила вона до чарівного люстра, покрутилась сюди-туди та й питається Шило-хвостика:

– Скажи ж мені, Шилечку наймиліший,

Хто є в цілім світі найгарніший?

Цими словами чарівниця-королева щодня по кілька разів у дзеркала питалась, а Шилохвостик незмінне їй відповідав такими словами:

– Таж ти у світі найгарніша,

Моя королево найкрасніша!

Але ж тепер Шилохвостик якийсь час промовчав, а потім тихенько й проказав:

– В цілім світі найгарніша,

В цілім світі найкрасніша

Ота дівчинка маленька,

Що зовуть її Оленка!

Як почувла ці слова королева, так не знати, що з нею й сталося: чисто ошаліла зі злості. Спочатку зімліла, потім, як очу- няла, верещала. А як захрипла, що й голосу вже не могла пода- ти, тоді вирішила, що вона Оленку заб'є, та й край!

Покликала тоді королева старезну бабу, що на всякому зіллі та корінні розумілась, й звеліла вона цій злій бабі відвести Оленку до темного-претемного, страшного лісу, аж у саму середину, й покинути її там, щоб її з'їли вовки.

Баба довго не міркувала, пішла відразу до Оленки та й почала її улесливими словами до лісу кликати, щоб, мовляв, вона їй, ста- резній та немічній бабизні, допомогла збирати лікувальне зіллячко людям на користь. Оленка була дуже жаліслива, нічого злого ніко- ли не підозривала, тому відразу погодилась і радо пішла з бабиз- ною в ліс. Коли вже вони перейшли й луки, й гори, зла баба круть- верть! – та кущами, та поза деревами – й зникла, а бідну Оленку

саму в найгустішому й найтемнішому лісі покинула. Оленка й гукала, Оленка й кричала, хрест-навхрест все обходила, скрізь тую злу бабу-зіллярку шукала. Та даремно Баба тільки п'ятами наживала та чимдуж тупотіла до королівської палати.

Як зрозуміла ж Оленка, що вона опинилась сама-самісінька на цілий той великанський ліс, як пересвідчилась вона, що дороги відсіль сама не знайде, то помолилась вона потихеньку та й подалася вперед, куди її очі дивились. Йшла та йшла, аж тільки надвечір побачила в гущавині лісу світло. Попростувала вона на той вогник. Аж там стоїть старий дім, і тільки в одному його вікні світиться світло.

Що мала Оленка серед ночі в темному лісі робити? Не довго міркуючи, подалась вона просто до цього дому. Тільки, де не ходила, побачила: дім цей великий, але в цілому нема живої душі. Лише в одній кімнаті в печі вогонь горить і стіл великий стоїть із дванадцятьма приборами. Стіл добре накритий, ніби когось чекає, бо вже й їжа на столі поставлена. Оленці так схотілось їсти, що й, сама себе не пам'ятаючи, шматочок м'яса вкряяла, потім із гладущика* трохи молока відпила, подякувала Богові за вечерю та й пішла по інших покоях дивитись, що воно в цьому лісовому домі є.

Пройшла вона чимало покоїв, аж увійшла в одну чудову-пречудову кімнату. А в ній по самій середині на золотих ланцюгах висіло прекрасне ліжко. Оленка довгим блуканням по лісі була страшенно вморена, а тепер після їжі почула велику ospalість, тож, не довго думаючи, роззула черевички та й влізла в те гарне ліжко. Ну, а що можна в гарному ліжку робити? Спати! Отож і Оленка вмить міцно-преміцно заснула.

Та не довго вона й спала, бо рівно опівночі прийшло в цей лісовий дім дванадцять розбійників. Поприходили вони в ту хату, де піч топилася та стіл був накритий, і посідали вечеряти. Але їхній ватажок спочатку пішов до своєї кімнати. Увійшов, аж гульк! – спить на його ліжку паняночка, та яка гарнесенька!

Довго він на неї дивився, й з одного, й з другого боку заходив, а потім пішов до своїх товаришів та й каже:

– Панове-товариство! Давав я вам обіцянку вірно усім, що придбаю, з вами ділитись. Знаєте ви, що ніколи я цієї обітниці

* Гладущик – глечик для молока.

не зломив і нікого не скривдив. Але ж сьогодні знайшов я щось таке, що є мені дорожче за всі скарби світу. Скажіть же мені приязно: чи маю я свою знахідку також вам віддати, чи вільно її мені собі залишити?

Подумали вірні товариші, поміркували по-приязному й вирішили, що коли по умові кожна добич належить усім, то й із цією так само бути повинно.

– Як так, то й так! – говорить на це ватажок. – Тільки мусите мені заприсягти, що мою знахідку кожен із вас охоронятиме й жодної кривди їй не зробить.

Заприяглися розбишаки, а тоді вже ватажок збудив Оленку, попросив її чемно, щоб вона нічого не боялась, бо кривди їй жодної не буде, – та й вивів її за ручку до розбійників. Ці спочатку остовпіли, як таку гарну дівчину побачили, потім усі разом їй низенько вклонилися й почали прохати, щоб вона в їхньому домі залишилась та стала у всьому домові за господиню.

Що мала казати Оленка? Мусила погодитись у лісовому домі господарити, розбишакам їсти варити, павутину зо стіни здійсмати та всяко це розбишацьке житло чепурити. Якби ж вона знала, що то – розбійницьке гніздо! А то собі думала, що в лісі живе дванадцять добрих братчиків-дроворубів...

А тим часом чарівниця-королева сказала королю, що Оленка була невдячна й крадькома покинула батьківський дім. Сама ж страшенно тішилась, що вже назавжди позбулась нелюбої пасербиці. Мерщій подалась вона до чарівного дзеркала й питається:

– Скажи ж мені, Шилюсю наймиліший,

Хто є в цілім світі найгарніший?

А Шилохвостик мовчав-мовчав, а далі й озивається тихеньким голоском:

– В темнім лісі найгарніша

Й на весь світ є найкрасніша

Ота дівчинка маленька,

Що зовуть її Оленка.

Ой, розлютилася мачуха! Ай-ай-ай! Враз ізвеліла покликати старезну бабу-зіллярку й на неї так кричала, що аж почало їй у горлі дерти. А потім, як уже налаялась досхочу, дала бабі гарні-прегарні шати, звеліла хутчій до середини лісу бігти, знайти, де Оленка проживає, й там у хаті покласти їй оту одіж. Та щоб зробити це саме тоді, коли в цілому домі не буде ані живої душі.

А були то шати затруєні: як тільки їх Оленка на себе одягне, так і впаде мертва.

Побігла баба з цими шатами до лісу. Шасть сюди, шасть туди – знайшла розбійницький дім, сховалась біля нього та й почала чекати. А коли Оленка вийшла з відром по воду й пішла до струмочка, баба мерщій до вікна, хутенько через лутки перекинула одну ногу, потім другу й вмить перелізла в покій, поклала шати на стіл, а сама, не обертаючись, майнула додому.

Як Оленка вернулася з водою, тільки оком по хаті повела – враз і побачила ці чудові шати.

«Хто ж це мені, – думає, – цю красну сукню тут поклав?.. Але ж і гарна яка!.. От хоч би раз глянути, як вона мені личитиме!»

І сказано: дівчина! Не могла вона заспокоїтись, аж поки цих шатів на себе не вдягла. Та тільки їх запнула, як раптом упала мертва на підлогу.

Вночі повернули розбійники додому. Дивляться: стіл не накритий, в печі ледве вугіль чадить, а їхня господиня лежить мертва серед покою. Піднесли її, водою на неї бризкали, руки їй розтирали, – та все було даремне. От тоді встав розбійницький ватажок і говорить:

– Панове-товариство! Це нам прийшло таке лихо за те, що не по правді ми живемо. Не годиться так людей кривдити, як ми це робимо.

Тож поховаймо це тіло красне та, поки ще є час, спробуємо змінити спосіб нашого життя, покиньмо наше лихе заняття!

Говорить, а сам дрібними сльозами плаче. Всі інші тільки голови поспускали та притакують.

Отож поклали вони мертву господиньку на шовкові подушки, винесли її в ліс, аж на височезний стрімчак. Зробили над мертвою гарну стрішку, а довкола понаставляли запалених свічок. Поставали навколішки та й заприсягнули, що вже далі будуть жити по правді. Потім попрощали один одного та й порозходились у всі кінці світу...

А тієї самої ночі цим страшним лісом проїздив один гетьманенко. Їде він та й їде, нічого не підозріваючи, аж ось нараз побачив на високому шпилі силу світла. Казав своїм попутникам затримати коней та й послав кількох хлопців, щоб вони пере-свідчились, що там таке діється.

Швидко повернулись гетьманчукові слуги, та всі бліді, перелякані так, аж зуби їм цокотять, а сказати їй слова не можуть. Усміхнувся до них гетьманчук, вискочив на коника й прудко подався сам на гору. Видерся на шпиль і очам своїм віри не йме! Хто ж бо таке бачив, щоб серед глибокого лісу, на дикому вершкунку сама лежала собі на шовкових подушках гарна-прегарна дівчина, як весняний день, довкола оточена палаючими свічками? Та гетьманенко не був із полохливих і не вмів довго міркувати. Відразу підійшов він до красуні, взяв її на руки та й поніс додолу до своїх людей. Там, в долині, біля потоку, спробували були подорожні привести до тями неживу, та вони нічого не вдіяли: не спритомніла Оленка. Тоді гетьманенко звелів прив'язати її до сідла, махнув тільки рукою своєму почетові, й полетіли коні, як вітер. Заїхали до палати, де жив старий гетьман, гетьманчуків тато. Привітався гетьманенко із мамою, захопив на руки дівчатко та й говорить до гетьмана:

– Любий мій таточку! Дивіться-но, що я в лісі знайшов! Та це ж найкраще дівчатко в світі білому! Так я її полюбив, що коли вона не оживе й не стане мені за дружину, то ніколи ви мене не побачите жонатим!

Злякалась гетьманова, схвилювався й гетьман. Почали вмовляти сина, щоб він отямився, бо ж таки на широкому світі існують гарні й живі дівчата, не лише мертві. А цю звеліли служницям взяти, роздягти, обмити тіло на смерть, а потім його до труни належно прибрати. І сталося несподіване диво: тільки служниці роздягнули сукню, почала Оленка оживати, а як її роздягли – прочуняла зовсім й не могла собі усвідомити, де вона й що з нею ті дівчата роблять. А дівчата, видима річ, зжахнулись, зчинили страшний лемент і – хто куди – порозбігались по всій палаті. Почула гетьманова цей страшний рейвах і пішла подивитись, що там сталось. Аж бачить: сидить собі Оленка на кріселку та свою довгу косу розчісує.

Гетьманова її гарненько привітала, звеліла принести свої нові шати (бо ж і вона не була велика на зріст) і, одягши Оленку, повела її до гетьмана, де саме був і гетьманчук.

І розповіла їм все Оленка: як вона мусила з дому піти в світ, як у лісі натрапила на розбійницьке гніздо, як її добре розбишаки привітали, як – не знать хто – підкинув їй сукню чарівну, як вона вмерла та як розбишаки, на це дивлячись, покаялись у

своїх провинах, а її врятував гетьминчук. Все вона докладно розповіла, бо хоч і видавалось, що вона нежива, в дійсності ж вона свідомості не втратила й все чула, що довкола неї говорилося.

Так усіх це Оленчине оповідання розхвилювало, що й не сказати. А надто – молодого гетьманенка. От він устав, узяв Оленку за білу ручку та й каже:

– Коли ти все чула, що довкола було, тож знаєш, що ти – моя люба наречена! – Й, поклонившись батькові, додав: – Отже, благословіть нас, мамо й тату, на чесний шлюб!

І це тривало довго, поки всі приправи робились: негайно таке гучне весілля в гетьманських палатах уладили, що довго-довго тільки й мови про те було в близьких і далеких сусідів, що їх на ті урочистості запросили.

Та найцікавіше те, ще й королеву-мачуху на весілля запросили, а їй і в голові не було, хто ж то є та гетьманенкова наречена. Тільки як чепурилась королева, щоб на весілля їхати, стала вона, як звичайно, перед своїм люстром та й питає:

– Скажи ж мені, Щилюсю наймиліший,
Хто є в цілім світі найгарніший?

А Шилохвостик мовчав-мовчав, а далі як запищить:

– Наречена гетьманенка –
Твоя пасерба Оленка!

Як почула це королева-мачуха, то ноги їй підігнулись, жижки затрусилась, очі вирячилися, губа відвисла додолу – й неначе раптом хтось усе повітря з хати вкрав, не стало їй чим дихати. Затремтіла вона вся, затрусилась та й бабахнула просто на дзеркало мертва. А дзеркало теж не витримало, впало, розбилось на маленькі скалочки, а з-поміж них вискочив зголоднілий в'язень Шилохвостик і чкурнув чимдужче з королівської палати. Куди він забіг, й досі рішучо ніхто в цілій країні не знає.

Також ніколи й не дізналась Оленка, як зла мачуха хотіла її життя позбавити. Старого ж короля, батька свого, як він удруге овдовів, дуже жаліла й до самої смерті ніжно доглядала. А вам із усієї події тільки одна користь: можете цілком вільно ходити тепер у ліс, бо ж лихі розбійники стали вже добрими людьми й жодної шкоди вам не зроблять. Коли ж десь зустрінете Шилохвостика, не кривдіть його, малого, бо ж нічим він не винуватий, що не має тіла й на вас не подібний.

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ
(1878–1944)

ВСЕ НАВКОЛО ЗЕЛЕНІЄ...

Все навколо зеленіє,
Річка ллється і шумить.
Тихо, тихо вітер віє
І з травою гомонить.
Як тут всидіти у хаті,
Коли все живе, цвіте,
Скрізь дзвенять пташки крилаті,
Сяє сонце золоте?..

«Швидше, мамо, – черевички!
Глянь, як весело в саду!
Ти не бійся – до кринички
Я і сам не підійду».

ВЕСНЯНКА

А вже красне сонечко
Припекло, припекло,
Яснощире золото
Розлило, розлило.

На вулиці струмені
Воркотять, воркотять,
Журавлі курликають
Та летять, та летять.

Засиніли проліски
У ліску, у ліску...
Швидко буде землянка
Вся в вінку, вся в вінку.
Ой сонечку-батечку,
Догоди, догоди!

А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди!

ОЙ НАВІЩО МЕНІ ЛИСТЯ...

Ой навіщо мені листя,
коли вже іде зима,
Коли холодно вже стало
і пташок ніде нема.
Краще скину я листочки
і тихесенько засну.
Буду спати, буду ждати
сонце, радість і весну.

ЗИМА

Мов пушинки,
Порошинки,
На покрівлі,
На будівлі,
Ніжно падають
Сніжинки.
Так легенько
В'ються, б'ються
В сніговій
Молочній млі,
Мов не хочуть
Пригорнутись,
Мов бояться
Доторкнутись
До холодної землі.

СНІГУРІ

Звідкіль гості налетіли
Стоголосим табуном
І розсипалися в полі
Над розсипаним зерном?

Заспівали, задзвеніли,
Мов заграли кобзарі...
Де взялась весела зграя,
Жарогруді снігурі.

Ось вони на сніг упали
І розквітли, як квітки...
На городах мак рожевий
Так заквітчує грядки.

Нагло враз табун крилатий
Небезпечно щось почув,
Вгору знявсь, і дуб гіллястий
В кущ троянди обернувсь.

Ще хвилина, і, як в казці,
Враз осипались квітки,
І за вітром над снігами
Полетіли снігурі.

ЯЛИНКА

Раз я взувся в чобітки,
Одягнувся в кожушинку,
Сам запрягся в саночки
І поїхав по ялинку.

Ледве я зрубати встиг,
Ледве став ялинку брати,
А на мене зайчик – плиг!
Став ялинку віднімати.

Я – сюди, а він – туди...
«Не віддам, – кричить, – нізащо!
Ти ялинку посади,
А тоді рубай, ледащо!

Не пущу, і не проси!
І цяцьками можна гратись:

Порубаєте ліси –
Ніде буде і сховатись.

А у лісі скрізь вовки,
І ведмеді, і лисиці,
І ворони, і граки,
І розбійниці-синиці».

Страшно стало... «Ой, пусти!
Не держи мене за поли!
Бідний зайчику, прости, –
Я не буду більш ніколи!»

Низько, низько я зігнувсь,
І ще нижче скинув шапку...
Зайчик весело всміхнувсь
І подав сіреньку лапку.

КАПУСТОНЬКА

Покинута, занедбана на луку,
Зеленіє капустонька в снігу,
А до неї стежечку не одну
Протоптали ніженьки по лану.

Догадайтесь, дітоньки, ви самі,
Хто ці робить стежечки у зимі.
Я вам в цьому віршику не скажу,
Бо сам ще раз подивитися побіжу.

ГРИЦЕВІ КУРЧАТА

(казка)

Жив собі Максим убогий
Коло річки, край села.
Крім дітей та жінки, в його
Тільки курочка була.

Нанесла вона яечок.
Вже й Великдень ось-ось-ось!
Хоч би кожному яечком
Розговітись довелось!

Та старий Максим міркує:
«Поїдяться крашанки,
А коли підсипем квочку,
Будуть згодом курочки.

Швидко виростуть курчата,
Навесні почнуть нестись,
От тоді ми поласуєм!
Ласували ж ми колись...»

«Це не можна, – каже мати., –
Не годиться, ні!.. Та як?
Щоб без крашанки Великдень?!
Любі діти, чи не так?»

«Правда!» – діти закричали...
Згодом мати додала:
«Дев'ятнадцять дам під квочку,
Десять буде для стола».

«Хай по-вашому вже буде!» –
Каже з усміхом Максим.
І пішов собі із хати.
Мати вийшла теж за ним,

На город пішли садити,
Та була уже й пора...
В хаті ж праця закипіла:
Малювала дітвора.

Писанки на диво вийшли!
Гриць слона намалював.

Слон звів вгору жовтий хобот
І на сині ноги встав.

Далі взявся за ведмедя.
Вуха білими зробив,
Тулуб синькою побарвив,
Дві ноги почервонив.

А Маруся жовту жабку
Посадила на сучок.
В лапку їй встромила мушку,
В другу – китицю квіток.

Далі діти малювали
Лева, тигра, борсука,
Не забули і овечки,
І лисиці, і вовка.

Дуже гарно у Наталки
Вийшов зайчик на лужку,
Усміхаючись, підносить
Він капусту їжачку.

А найменшенький, Івасик,
Кицьку тільки що кінчив.
Що за мила вийшла кицька!
Ще і стрічку почепив.

Гриць скінчив уже й верблюда:
Височезний, три горби!
Звів він голову угору,
Тягне листя із верби.

Домальовував Івасик,
Та вже в хаті аж гуло!
Діти плигали, сміялись...
Так їм весело було...

Аж у хату батько й мати...
Мати скрикнула: «Ой, жах!
Я ж яєць ще не варила...
Хто?! Пізнаю по очах!!»

Як німі, сиділи діти...
Та всміхнувсь старий Максим:
«Не біда: на тісто підуть!
Я й сире яєчко з'їм...»

Так, під квочку дев'ятнадцять
З решти будуть писанки.
Воно, варені смачніші...
Зате маєм малюнки!»

Так, як сказано, й зробили...
Треба йти негайно в хлів!
Всі пішли: і батько, й мати,
Гриць на місці вже сидів.

Бідна квочка так зраділа,
Мальовничим писанкам,
Що, зворушена, й не знала,
Що казати діточкам.

Ось і смеркло. Усі разом
Повечеряли й лягли.
Та заснути чомусь діти
Довго-довго не могли.

Все їм згадувались звірі,
Кожний сам себе питав:
Чи не краще, коли б чорним
Вуха він намалював?..

Або чом живіт ведмедю
Він зеленим не зробив?..

Та голівоньки дитячі
Сон на подушки схилив

Аж три тижні бідна квочка
Пробула на писанках!
Коли б глянули на неї,
Вас пройняв би просто жах!

Як вона змарніла, схудла!
Самі шкіра й кісточки...
Гола... Краще не дивіться
Ви на неї, діточки!..

Тільки серце в неї билось
Усе радісніш, сильніш...
Залишилось ще посидіть,
Почекати тільки ніч!

І коли почувся вранці
У шкарлупу перший стук,
Квочка наче підлетіла
Після довгих, довгих мук!

І, щаслива вся, в повітрі
Враз спинилася вона...
Коли – зирк! Стоїть на спині.
Де? У кого? У слона!

Дійсно: вилупилось першим
Чепурненьке слоненя.
Не занадто ще велике...
Ну, як з доброго коня.

Далі з ревом, криком-риком
Лев вискакує з яйця.
Тихо виліз тигр за левом,
Далі лупиться вівця.

За верблюдом нявка-кицька,
Ось і зайчик, і борсук...

Метушаться вовк, лисиця,
Вже і жабка: стук та стук!

Спочатку вжахнулася квочка,
Ледве в безвість не втекла!

Та отямилася згодом
І квоктати почала.

Гриць усе це чув і бачив,
Та не мав чогось страху,
Хоч для більшої безпеки
Зліз обачно на вільху.

Квочка стала хвилюватись,
Малеч кликати на збір.
Сполошилися курчата, –
Всім хотілося надвір.

Перша вийшла з хліву квочка.
Через неї плигнув лев,
Щось зачув, хвостом замаєв
І підняв страшенний рев!

Все замовкло, заціміло...
Наче цілий світ зомлів...
Навіть квочка, рідна мати,
Аж припала до землі.

Коли рев скотивсь поволі,
Громом в прірвах одлунав,
Скочив тигр, роззявив рота
І сказав в повітря: «Няв!»

Далі вибігла лисиця,
Вовк, ведмідь, рябий борсук...

Жабка плигнула з квітками
І найшла на груші сук.

І верблюд з трьома горбами
Вийшов з хліву, подививсь...
Щось було не до вподоби,
І він, плюнувши, скрививсь.

За вівцею вибіг зайчик.
Міг би легко він втекти.
Та кого йому боятись?!
Це ж все сестри та брати!

Без страху підбіг до вовка,
На плече йому схиливсь,
Але вовк зубами клацнув,
І наш зайчик затрусивсь.

Правда, деяким звіряткам
І ніяково було:
В того ока не ставало,
В інших зайве прибуло.

Той примушений скакати
Був лише на трьох ногах.
І дарма четверту ногу
Він шукав по всіх кутках.

Решта всі були здорові,
Раді зеленій траві...
Тільки слон не вліз у двері
І лишився у хліві.

А вкінці і він виходить
З жовтим хоботом у двір...
Тупа синіми ногами
І вгорі спиняє зір!

«А що то сидить на гілці?!
Мамо, зараз же кажіть!»
«Та це. Гриць наш! – каже квочка, –
Він ізлізе й побіжить...»

«Так це він? Зітру на порох!
З мене посміха робить?
Ноги синькою побарвить?!
Жовтий хобот причепить!»

І трубу свою до Гриця
Простягає лютий слон...
Крикнув Гриць – і враз... прокинувся...
Був, на щастя, це лиш сон...

Всі прокинулись від крику...
Хто кричав – ніхто не зна...
А в хліві куняє квочка...
Що то висидить вона?

МАРІЙКА ПІДГІРЯНКА (1881–1963)

СВЯТИЙ МИКОЛАЮ

Святий Миколаю,
Прийди до нас з раю,
Принеси нам дари
Кожному до пари.

Цукерки смачненькі,
Булочки пухкенькі,
Книжечок багато
Читати у свято.

ОЙ СЕЛОМ, СЕЛОМ

Ой селом, селом
Зелено кругом:

У садках село втонуло,
Кожне дерево вдягнуло
Зелений шолом.
Ой селом, селом,
Гомінко кругом:
Кожна пташечка співає,
Над садками бджілка грає
Весняний псалом.
Вийду на поля,
Ой, пахне земля ...
Шумить, грає рідна скиба
Пісню праці, пісню хліба,
Буйного життя.
А серце росте,
Що все таке цвіте,
Що пестить так в цю хвилину
Всю чудову Україну
Сонце золоте!

МОЯ ДОНЕЧКА

Цвітуть личка ніжні,
Мов маківочка,
Немов цвіт навесні
Процвітає мені
Моя донечка.
Розсипає щебіт,
Мов птах з гілочки.
Усю журбу, весь гніт
Розганяє щебіт
Перепілочки.
Ось шле мені привіт
Із віконечка,
Очками, мов блакить,
Моє щастя, мій світ,
Моя донечка ...

ГОРОБИНА

Рясна горобино!
Ти шумиш зелено,
Ти цвітеш біленько,
Родиш червоненько.
Дай ягідки свої
Для мене малої,
Зроблю з них коралі
Для своєї лялі.
Коли їх насилю
Лялюсі на шию,
Така гарна буде,
Здивуються люди.
Будуть споглядати
Та будуть питати:
А чия то ляля
Прибрана, як краля?

РОЗМОВА ГАННУСІ З МОРОЗОМ

Морозенько проти сонця
Хрустально іскриться,
Ганнусенька край віконця
З Морозом свариться:
– Гей, Морозе, Морозеньку,
Що ти виробляєш,
Що замучуєш пташинку,
Дітям докучаєш! –
Івасика маленького
За пальчик укусиш.
Горобчика сіренького
На гілочці душиш –
А Морозець, Морозенько,
За бочки береться,
Проти сонця веселенько
До Гані сміється:
«Не журися, Ганнусенько,

Бо так зле не буде,
На саночках Івасенько
Про пальчик забуде.
А горобчик, добрий хлопчик,
Про студінь не дбає:
Попід стрішки чинить смішки,
Хвостиком махає.
І ти, мила Ганнусенько,
Мене не лякайся,
Одягнися теплесенько,
Зо мною змагайся!»

ЗИМОВІ РАДОЩІ

Сніжок сипле без упину,
Вже засипав долину,
Вже засипав горбочок,
Вже шукаймо саночок!

Їдуть сани з горбочка,
Сиплють срібло на очка,
Як дзвіночок, сміх дзвонить,
А вітронько нас гонить.

Не догонить, не бійся,
По дорозі десь дівся –
А ми згори в долину,
До царівни в гостину!

До царівни Снігурки,
Гратимемо в піжмурки,
На пуховій киреї,
Поміж срібні інеї ...

ЗАЙЧИК

Зайчик в поле поскакав,
Видно пару вушок.
За ним песик: гав, гав, гав!
Ловить за кожушок.

Але зайчик скік та скік,
Дав ніженькам знати.
Сюди-туди, скоро втік
До своєї хати.

ЗАЙЧИК В ТЕРНИНІ

Скочив зайчик в тернину
І роздер кожушину;
Йде лисичку просити
Кожушину зашити.

А лисичка регоче,
Зашивати не хоче:
— Де ти був? Нащо дер?
Ходи в дранім тепер!

Біжить зайчик до мами,
Зайшли очка сльозами:
— Мамко, любко, не бийте,
Кожушину зашийте!

Мама сина не била,
Кожушину зашила.
Зайчик очка обтер
І знов скаче тепер.

ДІТИ Й ЛАСТІВКА

Ластівочка чорно-біла
Під стріхою гніздо вила,
Над подвір'ям кружеляла
І діток споглядала.

І питалася сердечно:
– Чи гніздитись тут безпечно?
– Мила, люба ластівочко,
Ти не бійся за гніздечко.

Ми і киці накажемо,
І песика прив'яжемо,
Відженем лихого хлопчика
І недоброго горобчика.

Ліпи гніздо скоро, духом,
Вистеляй м'якеньким пухом,
Бо надійна наша стріха
Захистить тебе від лиха.

КОЛИСКОВА

Спіть, діточки, спіть,
Віченки стуліть!
Дрібен дощик стукотить,
Він нам казку гомонить...
Дрібен дощик пада там,
А тут тихо, тепло нам.
При матусі рідненькій,
У світлиці чистенькій
Спіть, діточки, спіть,
Віченьки стуліть!

ЗАГАДКИ

Поночі літає,
удень засинає.
Кругла голова,
зоветься ...

(Сова)

Пара довгих вушок,
Сіренький кожушок.

Скорий побігайчик,

А зоветься...

(Зайчик)

Ану, хто з дітей вгадає,

Що за звір вісім ніг має?

Снує з ниток тонкі сіті,

Щоб мушки в них ловити?

(Павук)

ІВАННА БЛАЖКЕВИЧ

(1886–1977)

КОЛИСКОВА

Ой летіла зозуленька,

Летіла сивенька,

Питалася, що тут робить

Дарочка маленька.

Ми скажемо щиру правду

Цікавій зозулі:

Наша Дарочка маленька

Уже пішла люлі.

НОВИЙ РІК

Новий рік іде на землю

В чистім полі без доріг,

Світить зорі понад нею,

Розсіває срібний сніг.

Новий рік іде горами

У червоних чобітках.

Сяють ясними вогнями

Скрізь ялинки по хатах.

ЛАСТІВОЧКА

Прилетіла ластівочка
Під віконечко до нас.
Заясніли в дітей очка:
– Добрий день! Щасливий час!

Ти була в краю чужому,
Ждали ми тебе додому.
Натомились в тебе крила,
Бо далеку путь зробила,

Понад ріки, понад гори,
Понад степ і понад море
Поспішала ти до нас...
Добрий день! Щасливий час!

КОТИК МУРКОТИК

Ох і любить спать на сонці
Котик наш, муркотик,
Цілий день він на віконці
Гріє свій животик

Та як мишка зашкребоче,
Котик вже й пильнує.
Не заплющить доти очі,
Поки не вполює.

ОЛІВЦІ

Ми веселі олівці –
Наче сонця промінці.
По папері помандруєм,
все, що хочеш намалюєм.
Тільки нас не розкидай,
а в коробочку складай!

СМАЧНИЙ ХЛІБЕЦЬ

Петрик, Павлик і Ганнуся
До лісу ходили.
Грибів кошик назбирали,
Ноги натомили.
Посідали спочивати
Та й хлібець виймають,
Ножем крають на три скибки,
Сіллю посипають.
Дивно стало Петрусеві,
Що в житті нічого
Він іще не їв ніколи
Такого смачного.
– Нащо, – каже він по хвилі, –
Матусі варити,
Чи ж не краще так щоднини
Смачно хліб солити?

КЛЕНОВІ ЛИСТКИ

Осінь, осінь... Лист жовтіє.
З неба часом дощик сіє.
Червонясте, золотисте
Опадає з кленів листя.
Діти ті листки збирають,
У книжки їх закладають.
Наче човники, рікою
Їх пускають за водою.
З них плетуть вінки барвисті –
Червонясті, золотисті.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

(1881–1949)

СВЯТИЙ МИКОЛАЙ ІДЕ

В небі метушіння і рух,
Янголята працю мають:
Білий тріпають кожух
Для святого Миколая.

Інші лагодять санки,
Навантажують в них дари,
Запрягають два «шпаки»
Розсувають сиві хмари.

Сів вже в сани Миколай,
В мітрі й теплих рукавицях:
«Гей, янголе, поганяй,
Щоб на землю не спізниться!»

Сріблом сяє з неба путь,
Мигають зірки, мов іскри,
Коні вихром так женуть –
Ще бистріше шлеться вістка ...

Вістка чемним діточкам,
Що ждуть Гостя нетерпляче:
«Діти, радість лине вам! –
хто нечемний був – хай плаче!»

ПІДСНІЖНИЧОК

Тільки сонячне проміння
Весняним теплом дихне,
Лине з-під снігу дзвоніння
Ніжно-миле, чарівне:
«Дзінь-дзінь-дзінь!»

– Я підсніжничок маленький,
Перший навесні привіт,
Висланник Землиці-неньки,
Сніжно-білий несучу цвіт.

– Добридень!

Голос-дзвіночок лине
Крізь ліси, гаї, поля:

– Чарівна Весно-Княгинє,
Шле привіт тобі Земля –
Нас вітай!

– Дай, хай ясно сонце світить,
Хай дарить своїм теплом
Квіти-діти, діти-квіти,
Поле, місто, гай, село –
Увесь край!

Лине з-під снігу дзвоніння
Ніжно-миле, чарівне,
Тільки сонячне проміння
Весняним теплом дихне –
«Дінь-дзінь-дзінь!»

МУРЦЬО НА ТЕЛЕФОНІ

Білий котик Мурцьо
В тепленькій кімнаті
На м'якій канапці
Ліг собі дрімати.

Нараз його будить
Дзвінок телефону,
Скочив зараз Мурцьо,
Де телефон, гонить.

Слухавку ухопив:

– Хто дзвонить? – питає.

– Мишка Гризикнижка! –
Відповідь лунає.

Як спите ви, Мурцю,
То спить аж до скону!
Спить, я вас не буджу –
І кінчу з поклоном!

А наш Мурцьо з люті
Телефон кусає,
Та дарма – де мишка,
Він ніяк не знає!

А мишки веселі
Неначе у раю
Із Мурця сміються,
Співають, гуляють.

ЦІКАВІ МИШКИ

У нашій stodолі
В землі була дірка,
Жили там дві мишки –
Звались: Сірка й Мірка.

Побачили кошик,
Вже нишпорять всюди:
Певне, щось смачненьке
Сховали там люди.

Аж глип – а там киці!
Тай мишки із жахом
Скіць – і вже сховались
В дірці одним махом.

А киці із дива
Витріщили очі –
Та ловити мишок
Вони не охочі.

ЮРІЙ БУДЯК

(1879–1943)

НАШЕ ЛАСТІВ'ЯТКО

Ластів'ятко: цвір, цвір!
Залетіло в двір, в двір.
А з двору – до хати,
Почало прохати:

– Пустіть мене сісти,
Дайте попоїсти,
Бо я ще маненьке,
Я не маю неньки,

Ледве що літаю –
Мушки не піймаю!
А ми ластів'яті:
– Живи в нашій хаті,

Їж собі та грійся,
Нікого не бійся, – рости!
А виростуть крила, –
Лети, куди мило, – лети!

ГУЛЯНКА З ЗАЙЧИКОМ

Зайчик, зай,
Вилізай
Із нори
Догори
На лужок
У сніжок
Погулять,
Поплигать,
Холода –
Не біда

Кругом сніг
Коло ніг –
Як вода.
Не стогни,
Натягни
Аж до вух
Свій кожух, –
Ух!
З усіх ніг
Плиг у сніг.
Там у нім,
У пухкім,
Аж до вух, –
Гей, ух!
Біжим, зай.
Доганяй.
Утечем –
Розпечем
Той мороз
Аж до сльоз!

ШКІДЛИВИЙ ЦАП

На городі цап, цап
Капусточку хап, хап.
Борідкою тругь, тругь,
Капусточку хругь, хругь.
Ратичками туп, туп,
Капусточка хруп, хруп.
А за цапом дід, дід
З лозиною хвись, хвись.
Цап як скоче: брик, брик,
На все село крик, крик,
На синяки дме, дме,
Вигукус: «Ме, ме...»
За ним Рябко: «Гав, гав,
Оце тобі, щоб не крав...»

ЩО ЗА ПОВОДАТИРІ

Живемо через горбок,
Виглядаємо з нірок,
Бачим білий світ щодня,
Але з хатки – ні ступня.
Як постане глупа ніч, –
Ми – у нори та й на піч
Нас – два брати – вся рідня,
Ми ж не бачимося й дня,
Доведеться й сто літ жить –
Не побачишся й на мить.
Ану, діти,
Поспішіте,
Думочками ворухніте.
Відгадати можна враз –
Ватажки ці є у вас.

ЩО ЗА ЗВІРЮКА

Гляньте, гляньте, що таке –
Сіре та вухате,
Полохливе та метке
Вийшло погуляти?
Між кущами поплигав,
Став на задні лапки,
Бруньки, кору обгриза,
Рие в снігу хатку.
Чи хто скрипне, чи гукне –
Він уже злякався,
Як мотнеться, як скакне,
То й ген-ген подався!
Починає тоді мчать,
Як машина, швидко, –
Тільки вуха й маячать,
А хвоста й не видно!
Та вам його не догнать –
Він побіг далеко,

Попробуйте відгадати –
Це, їй – право, легко.

ЩО?

Збоку глянеш – чисто віз,
Тільки їде без коліс,
Швидше возика біжить,
Не гуркоче, не курить,
А оглянешся назад –
Аж дві колії блищать.
Ви ним їздили не раз.
Ану, діти, хто ж із вас
Може відгадати.

ЮРІЙ ШКРУМЕЛЯК

(1895–1965)

МАЛА УКРАЇНКА

Ой, вдягнуся у неділю
У вишивану сорочку,
У червону спідничину
І в корали на шнурочку.
Заплету я свої коси
І візьму віночок з рути,
Ще васильком завітчаюсь,
Чи від мене кращій бути?
А на нозі чоботята
Червоненькі, сап'янові!
Я маленька українка –
Будьте всі мені здорові!

Я ДИТИНА УКРАЇНСЬКА

Я дитина українська,
Вкраїнського роду,

Українці – то є назва
Славного народу.
Україна – то край славний,
Аж по Чорне море,
Україна – то лан пишний,
І степи, і гори.
І як мені України
Щиро не кохати?
Мене ненька по-українськи
Вчила розмовляти.
І як мені України
Щиро не любити?
Мене вчили по-українськи
Господа молити.
За свій рідний край і нарід
Я Господа молю:
Зішли, Боже, Україні
І щастя, і долю!

СЛОВО УКРАЇНСЬКОЇ ДИТИНИ

- Хто ти, хлопчику маленький?
– Син я України-Неньки!
Українцем я зовуся
Й тою назвою горджуся!
- А по чім тебе пізнаю?
– По українському звичаю.
В мене вдача щира й сміла,
І відвага духа й тіла,
І душа моя здорова,
Українська в мене мова.
- А скажи, де край твій рідний?
– Там, де неба круг погідний,
Там, де сонце сяє ясне
На українські діти красні;

Де лани, степи безкраї,
Де орел буйний літає,
Де Карпат вершки високі,
Де потоків дна глибокі;
Де Дністер і хвилі Прута,
Де Дніпро, старий Славута;
Де високії могили,
Що в них голови зложили
Мої предки в лютім бою,
За Україну любу свою.

– Як поможеш своєму люду?
– Пильно все учитись буду,
Щоб свої мене любили,
А чужі щоби цінили,
Щоб про мій народ питали,
Україну шанували.
Чи при праці, чи в забаві,
Все послужу рідній справі.
Ні маєтку, ані труду,
Жалувати я не буду,
Щоб народові України
Помогти устать з руїни, –
Все зумію перенести
Для України слави й честі!
Господа буду благати,
Щоб нам дав добра діждати!

Цей віршик може декламувати хлопчик або дівчинка.
Коли декламує дівчинка, то треба почати так:

– Хто ти, дівчинко маленька?
– Доня України-Неньки!
– Українкою зовуся –
– Й тою назвою горджуся!

МОЯ МАТИ

Моя люба рідна мати,
Хоч би й в простій свиті, –
Вона мені є дорожча
Від усього в світі.
Чом блідненьке в неї личко,
Спрацьовані руки?
Бо для мене все терпіла
Всякі труди й муки.
Моя люба, добра мати,
Золоте серденько,
З нею мені і в бідонці
Жити веселенько.
Як за мною рідна мати
Дивиться в віконце,
То так, гейби мене гріло
Тепле, ясне сонце.

СВЯТО МАТЕРІ

Гей, заграйте гори, зашуміть діброви,
Приберіться, ниви, красно та багато, –
Зажурчіть потоки, заведіть розмови
Про святочну днину, про велике свято!

Заспівайте згучно в тихім гаю, птиці,
Гомоніть з вітрами, польовії квіти,
Задзвоніть дзвіночки, рожі, всі косиці,
Заспівайте хором, українські діти!

А кому ж то грати та кому співати?
Знає це дитяче чистеє серденько:
Нині Твоє свято, наша рідна мати,
Будь благословенна, українська ненько.

МАЛІ КУХАРОЧКИ

А в осінні дні сльотливі,
Як дощі тривають,
Не нудяться Славця й Оля,
Бо роботу мають.
Їм купила мамця кухню,
Ще колись навесні,
І до кухні все приладдя, –
Забавки чудесні!
Дві тарілки, три мисчинки,
Ложечки, горнятка,
Навіть на чайник пізніше
Випросила в татка.
Старша Славця все кухарить,
За всім наглядає,
А молодша Оля тільки
Сестрі помагає.
Ніби обере картоплю,
Обчистить петрушку
І дає це все Славусі,
Щоб варила юшку.
А як вже обід готовий,
Лялю в гості просять,
Садовлять на першій місці
Та й «страви» приносять.
Славця каже: – Як недобре,
Вибачайте, пані!
Чогось тепер ті продукти
Дорогі й погані ...
А за Лялю каже Оля:
– Сильно смакувало!
Дуже добре все зварене,
Тільки – трохи мало!..

ЛИСТОПАД

Дрімає калина
В червоному намисті,

Лиш з вітром шепочуть
Листки золотисті.

Шумить-гуде вітер
У гаю-діброві:
– Куди вас понести,
Листки пурпурові?

З НОВИМ РОКОМ!

Вже старенький рік минає
І надходить Рік Новий,
Точно в північ над'їжджає
І питає всіх дітей:
– Що ж ви, дітоньки, робили
У минулім році тім?
Батька й неньку чи любили?
Чи їх слухали у всім?
– Чи учились ви пильненько,
Слухали учителів?
Чи були для старших добрі
Й для своїх товаришів?
– Як було так, як кажу, –
Як часом чинили зле,
То тепер змініть на добре
Все поведення своє!
– Бо тепер уже ви старші
І ростете з кожним днем, –
Будьте ж чемні і розумні,
Станьте для усіх взірцем!
– Щоб про діти українські
Добра слава в світ пішла:
«Над дитину українську
В світі кращої нема!» –
Так сказав той Рік Новенький,
І говорить дівчора:
– Знаєм, знаєм, що теперки

Настає нова пора!
– Всі будем віднині чемні,
Будем прагнути добра, –
Щоби з нас потіху мала
Наша Ненька дорога!

РОМАН ЗАВАДОВИЧ
(1903–1985)

МІЙ РІДНИЙ КРАЙ

Люблю я квіточки пахучі,
Люблю берізочку струнку,
Люблю той явір, що на кручі
Коріння має у струмку –
І трав зелені оксамити,
Важкі пшеницею лани,
Високі гори гордовиті,
Одіті в сизі жупани,
Задуманий, дрімучий гай –
Бо це ж мій любий Рідний Край.
Люблю ставів голубі очі
І синіх рік стрічки стрійні,
Безкрає море, що рокоче
І мерехтить в далечині,
Пісні пташині у діброві,
Спів жайворонка серед нив,
Блискучий місяць і перловий
Туман, що поле застелив,
І осом завітчаний ручай –
Бо це ж мій любий Рідний Край.
Люблю я бурі пошум жвавий
І мову громів голосну,
І срібний ранок, що ласкаво
Будить природу всю зо сну ...
Люблю я ті міста і села,

Де Український Нарід мій –
Гей, там душа моя весела
– Повна посвяти і надій.
Землі тій, Боже, щастя дай,
Бо це мій любий Рідний Край.

НАША БАТЬКІВЩИНА

Любі друзі! Хоч маленькі,
Ми вже добре про це знаєм,
Що зовемось українці
Й українських предків маєм.
Батько, мати, брат, сестричка
І всі інші члени роду,
Всі належать до одного
Українського народу.
Бо родитись українцем –
Це велика честь і слава,
Рідний Край свій полюбити –
Найважніша з усіх справа.
В нім пливуть глибокі ріки,
І шумлять степи безкраї,
Стрункі гори пнуться в хмари,
Синьооке море грає.
Буйне збіжжя колосисте
На врожайних росте ріллях,
Є у надрах сіль і нафта,
Віск, залізо і вугілля.
Українці й українки
Всі кохають до загину
Славну землю батьків своїх –
Свою рідну Україну.
Але, щоб цю землю своєю
Міцно, щиро покохати,
Треба все її минуле
Добре вивчити, пізнати.
Треба знати те, як предки

На землі цій колись жили,
Як її грудьми своїми
Заступали – боронили,
Як за волю і за долю
Йшли у бій, як на забаву,
Здобували собі рани,
Україні своїй славу;
Як невпинно працювали,
І боролись всі завзято,
Щоб їх люба Україна
Була дужа і багата.
Хай не буде ні одної
Української дитини,
Що не вміла б розказати
Про минуле України.

УКРАЇНСЬКА МОВА

Гей, яка чудова,
Свіжа і багата
Українська мова,
Мова мами й тати!

Мова мами й тата,
Діда і бабусі,
Знаю її добре,
Ще краще навчуся.

РАДІСТЬ УКРАЇНИ

У неділю коло церкви
Розквітають квіти –
Ні, не квіти – то маленькі
Українські діти.

Всміхається ясне сонце
З високого неба:

– Гарні діти, добрі діти,
Таких нам і треба!

Гарні діти, добрі діти,
Нічого сказати!
Буде ними втішатися
Україна – мати.

ХТО ЦЕ?

Хто це, хто це при долині
На завітчаних лугах
Розвиває жовто-синій –
Український гордий стяг?
Це діти, гей, це діти
Із дитячого садка –
Трави пахнуть, сонце світить,
Линь же, пісенько дзвінка!
Чий це голос так лунає,
Чий дзвенить веселий спів,
Аж під небо, під безкрає,
Аж у синю даль степів?
Це діти, гей, це діти
Із дитячого садка –
Трави пахнуть, сонце світить,
Линь же, пісенько дзвінка!
Гей, за ким, за ким у лузі
Оглядаються пташки,
Та й до кого квіти-друзі
Повертають голівки?
Це діти, гей, це діти
Із дитячого садка –
Трави пахнуть, сонце світить,
Линь же, пісенько дзвінка!

ОЙ, У САДУ

Ой, у саду, у садочку
Квіти процвітають –
То не квіти, ой то діти
По садку гуляють.
Ой в садочку на горбочку
Розквітають рожі –
То не рожі, то дівчатка
Українські гожі.
Ой у саду-винограду
Черешні та вишні,
То не вишні, то хлоп'ята
Українські пишні.
Ой листочки зелененькі,
А синенькі квіти,
Хай на славу молоденькі
Виростають діти.

КОЛЯДНИКИ

Дзвінке минуло літо
І осінь золота,
І вже зима над світом
Снігами проліта.
Де зеленіло листя,
Де птах сідав спочить,
Там льодове намисто
Коралами бищить.
На вітах вітер грає,
Летить із хмари пух.
– Гей, стужа! Гей, зима є!
Чи теплий ваш кожух?
Чи вмієте співати
Різдвяну коляду!
Глядіть же, Галю, Гнате,
Співайте до ладу.

ВЕЛИКДЕНЬ

Котилась писаночка
Згори на долину,
Прикотилась простісінько
До нас у гостину.
А за нею йде Великдень,
Несе білу паску,
Дзвонить в дзвони, розсипає
Радощі і ласку.
«Христос воскрес!» – защебече
Пташка на ліщині,
«Христос воскрес» – прошепочуть
Фіалочки сині.
«Воістину!» – відповідять
Діточки з батьками –
Росте в серці в нас надія,
Великдень між нами».

У МАМИН ДЕНЬ

Привіт тобі, кохана Нене
У цей великий день!
Прийми вінок бажань від мене
І китичку пісень.
Дарунків жодних я не маю,
Ні золотих оков,
Тому у ніг твоїх складаю
Ніжну свою любов.

ПРИВІТ НАШІЙ МАМІ

Усміхнися, сонечко,
З неба, з висоти,
Нашу любов матінку
Нам озолоти.
Ой, прилинь же, пташечко,

З тихого гайку,
Заспівай матусеньці
Пісеньку дзвінку.
– Розквітайте, вийтеся,
Запашні квітки,
Устеліть листочками
Мамині стежки.
– Ой, бо наша матінка –
Ангел на землі,
І за неї моляться
Діточки малі.
– Рідна мамо-матінко,
Довго нам живи.
– А її Ти, Господи,
Поблагослови!

БАТЕНЬКОВІ ПРИВІТАННЯ

Батьку любий, тату милий,
Нинішньої днини,
Ти від нас прийми щиренький
Дар на іменини.
Цей подарок – щире слово,
Щире побажання,
Щоб прожив ти многі літа,
Не зазнав страждання.
Щоб усе тобі велося,
Щастя не минало,
Щоб твоє любляче серце
Смутку не знало.
Щоб ти вивів нас у люди та втішався нами,
Щоб гордитись міг своїми
Донями й синами.

ЗАЖУРИЛИСЯ КНИЖКИ

Вчора був ще труду день,
Дзвінок дзвонив дзвінко:
«Ходіть, діти, день-дзе-лень
в школу на годинку!»
Вчора ще дзвінок скликав,
Сьогодні не буде –
Відпочинку час настав,
Скінчилися труди.
Зажурилися книжки,
Гірко заридали:
«Забули нас діточки,
Може, відцурались?»
Не сумуйте, книжечки,
В горі не ридайте,
Покладіться в полички
І відпочивайте.
Не забудуть діти вас
Ніколи-ніколи!
Як мине розваги час,
Вернуться до школи ...

ГОСПОДИНІ

Таля й Галя, дві сестрички
Добру мають гадку,
Поскидали черевички
Та й копають грядку.

Треба, кажуть, привикати
Змалку до роботи,
Щоб потому не зазнати
Клопоту, турботи.

Треба вчитися потрошки
Сіяти, садити

Чи квасольку, чи горошки,
Чи пахучі квіти.

А як виросте петрушка,
Бобик, картоплинка,
Буде борщик, буде юшка,
Буде повна ринка*.

Буде Таля смачної їсти,
Галя – помагати,
А вікном квітки барвисті
Будуть заглядати.

СИНИЧКА І СУНИЧКИ

– Синиці, синички,
Де ростуть сунички?
Летіть, подивіться
І до нас верніться.

Сказали синички:
«На зрубі сунички.
Час їх вже збирати,
Тож біжіть до хати».

ПЕСИК І КИЦЯ

До Марусі каже Лесик:
– В мене є маленький песик,
Він зі мною спить і їсть.
Як під хату прийде гість,
Песик гавкає «гав-гав»,
Щоб я двері відчиняв.

Лесеві говорить Дарка:
– В мене киця є – Варварка,
Як зі мною ляже спати,

Мусить «мур-мур» муркотати,
Присипляє так мене,
А тоді й сама засне.

М'ЯЧИК

По полянці лісовій
Скаче м'ячик, мов живий,
А за ним веселі діти:
Гей же, м'ячика ловити!
Підбігають всі ураз:
«Хто спіймає перший з нас?»
Першість – то похвальне діло,
Нуте, діти, нуте сміло!

КАТЕРИНА ПЕРЕЛІСНА

(1902–1995)

ВЕСНЯНКА

Виграва сопілонька
у ліску,
Красується землянька
у вінку.
Вітерець пустуючи
Шамотить,
Молодеє листячко
Мерехтить.
А у полі житечка
Оksamит,
А над полем – сонечко
І блакить.
І мов легкі човники
на морях,
Плинуть білі хмароньки

В небесах,
І на річці хвилечка,
Мов жива,
А у лісі сопілонька
Виграва.

ЗИМА Й ВЕСНА

У куточку під парканом
Сніг біліє – там зима!
А де сонечко дістане,
Снігу й крапельки нема.

Там вже травка зеленіє
Й сині проліски цвітуть,
Червячок вже землю риє,
А пташки гніздечка в'ють.

ВЕРБА

Тане сніг, течуть струмки,
Ожива травичка,
І до сонця гілочки
Простяга вербичка.

І м'якенькі, як пушок,
Ніжні, як шовкові,
Ясно дивляться з гілок
Котики вербові.

КОНВАЛІЇ

Дрібнесенькі дзвіночки,
Неначе воскові,
Нанизано рядочком
На довгому стеблі.

І ніжно-запашненькі,
Найкращі із квіток,
Конвалії біленькі
Зовуть нас у лісок.

ГАРНЕ СЛОВО

Мама! Мама! – гарне слово,
Тільки скажеш – все готове!
«Мамо, кашки!» – кашка є.
«Мамо, чаю!» – вже наллє.
«Мамо, спатки!» – вже роздітий,
І у ліжку, і укритий.
«Мамо, ніжку зав'яжи!»
«Мамо, казку розкажи!»
Мама! Мама! – гарне слово!
Тільки скажеш – все готово!

В АВТОБУСІ

До нашого автобуса
Метелик залетів,
Нікого не питаючи,
На перше місце сів...

Нечемний ти, метелику,
Не добре так робить!
Як хочеш з нами їхати,
То треба заплатити.

РИБАЛКА

На травиці біля річки,
Край прозорої водички,
Де стара верба рипить,
Сів наш котик і сидить.

Під водою рибка ходить,
Котик тільки оком водить:
Хоч і ласий рибки з'їсти,
Та не хоче в воду лізти.

Рибка плюснула близенько,
Котик лапкою швиденько
В воду – раз! Щось упіймав!
Та підскочив, занявчав...

Трусить лапкою, тріпоче.
(Ой, він рибки вже не хоче!),
Смика лапку вгору, вниз –
Рак страшний на ній повис....

Ух, нарешті відчепився!
Котик нявкнув, подивився
І чимдуж тікати до хати.
Цур йому так полювати!

БРЕХЛИВА КИЦЯ

«Ой, ти кицю неслухняна,
А куди біжиш так рано?»

– Побіжу я аж до річки,
Щоб напиться там водички.
«А вночі куди ходила?»

– В полі мишку я ловила.
«Ой, неправду ти сказала,
Ти сметанку тут лизала.»

– І не відаю й не знаю,
Я сметанки не вживаю.

БІДНИЙ ЗАЙЧИК

По дорозі зайчик скаче,
Сніг глибокий – зайчик плаче:
Змерз він дуже і тремтить,
І не знає, що робить.
Де спочити? Де присісти?
Де знайти чогось поїсти?
Треба швидше у лісочок,
Де стоїть старий пеньочок,
Сніг лапками розгребти
Й, може корінці знайти,
Або кору трохи згризти. . .
Ой, як хоче зайчик їсти!

ЛІЧИЛКА

Поспішайте, любі діти,
Вибирайте гарні квіти!

Ви побачите в саду:
Мак. Майорці, резеду,
Чорнобривці й нагідки,
І калинові квітки.

А в долині, а в долині
Там дзвіночки яносині
І кульбабки на горбі.
Що ти вибереш собі?

ЇЖАЧОК

Гляньте – сірий їжачок!
Скільки в нього колючок!
Покажи нам лапи й очі...
Та він слухати не хоче!
У клубочок весь зібгався,

За шпичками заховався,
І не дивиться ніяк.
От такий тобі їжак!
І не можна підступити,
І не можна ухопити...
От недобрий! От і злюка!
Бач, як сердиться, аж хрюка,
Наче свинка, і тремтить...
Ну, нехай собі лежить!

РАВЛИК

Он де равлик повзе,
Свою хатку везе.
Хатка в равличка чудна –
На спині вона.
Коли равлик спочиває,
Ріжки в ніжку в ній ховає.

ШИПШИНА

Дуже прості в мене квіти,
Але ніжні, запашні,
Люблять бджоли їх і діти –
Колючки їм не страшні.
Восени ж, як скину листя,
Ягідками приберусь, –
Кожна гілка, як в намисті...
Я – шипшиною зовусь.

НЕДАЛЕКО ЗИМА

Вітер плаче, вітер виє,
Дощ осінній дрібно сіє,
Жовкне листя, в'януть квіти,
Скрізь калюжі поналито.

І ніде не видно пташки,
Ані бджілки, ні комашки,
І метеликів нема –
Недалеко вже зима!

СНІЖОК

Снігу, білий сніжку!
Посипай доріжку!
Насип цілу гору
Біля цього двору.

Тут дітки маленькі,
Гуляти раденькі,
У них голосочки,
Як срібні дзвіночки.

СНІЖИНОЧКА

Сніжиночка спускалася
Із хмароньки на став,
Та дівчинці попалася –
Присіла на рукав.

А та її легесенько
У пальчики взяла,
Злякалась біднесенька,
Розтала й потекла.

СНІГ

Ой, летить сніжок, летить,
Заміта дороги!
Ходять діти по снігу –
Загрузають ноги.

«А лопатки наші де?
Нащо їх сховали?
Таж вони якраз на те,
Щоб сніг розгрібали.»

Ой, летить сніжок, летить,
Пада на доріжки,
Та не глибоко тепер –
Не загрузнуть ніжки!

ДЛЯ ПОТІШЕЧКИ

Попід вікнами Мороз
Ходить–щулиться,
То загляне у садок,
То на вулицю:

«Де ж це дітоньки малі
Поховалися?
Та невже ж вони мене
Ізлякалися?»

Я ж їм шкоди не зроблю
Анітрішечки,
Тільки носика вщипну
Для потішечки!»

КОВЗАНИ

У сестри є ковзани, –
Ціле горечко мені!
Як іде тепер гуляти,
То мене не хоче брати:

«Я на ковзанку іду –
Упадеш там на льоду.»

Нащо б я таке казав? –
Я ще й раз у не упав!

КОЛЯДА

На Свят-Вечір раз юрбою
Ми ходили з колядою.
А була така пороша,
Що аж плакав міхоноша,
Бо у торбу з пиріжками
Набивався сніг грудками.
Довелося торбу зняти,
Й під полою прив'язати.
Та як бігли на льоду,
Розгубив він коляду.
Пиріжки ми розшукали,
Хоч і з снігом, позбирали,
А горішки погубились –
Вранці білки поживились . . .
Ну, та це вже не біда,
Не пропала ж коляда!

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Співає жайворон з небес:
«Христос воскрес! Христос воскрес!»
У небо дзвін гуде з села:
«Христос воскрес! Йому хвала!»

В проміннях соняшна блакить:
«Христос воскрес! Його хвалить!»
Дзюрчить струмок-весняний дзвін:
«Воскрес Христос – Господній Син!»

Радіють діти у вінках:
«Христос воскрес на небесах!»

І вся земля, мов той вінок
З чудесних трав, дітей, квіток...

І в серці радість через край:
Воскресли поле, річка, гай,
І лине пісня до небес:
«Христос воскрес! Христос воскрес!»

ПИСАНКА

Гарна писанка у мене –
Мабуть, кращої нема!
Мама тільки помагала,
Малювала ж я сама.

Змалювала дрібно квіти,
Вісім хрестиків малих,
І дрібнюсіньку ялинку,
Й поясочок поміж них...

Хоч не зразу змалювала,
Зіпсувала п'ять яєць –
Та як шосте закінчила,
Тато мовив: «Молодець!»

Я ту писанку для себе,
Для зразочка залишу,
А для мами і для тата
Дві ще кращих напишу.

ГАЛЮСЯ

У Галюсі є мамуся,
У мамусі є матуся,
А мамусина матуся –
То Галюсіна бабуся.

А у тата є татусь,
Для Галюсі він – дідусь!
І ще знайте, що Галюся –
Внучка діда і бабусі!

ЧЕРЕВИЧКИ

От, недобрі черевички, –
Завжди лізуть до водички!
Неслухняні вони дуже,
Все шукають, де калюжі . . .
Хлюп! Та хлюп! І вже брудні.
Горе мамі . . . і мені.

ПОДУШКА

Тусі, тусі, тусі!
Налетіли гуси,
Накидали пір'я
На наше подвір'я.

Ми пір'я зібрали,
В подушку поклали,
Подушка м'якенька,
Дитина раденька.

СПАТИ ЧАС

Годі, діти, спати час!
Вітер сердиться на вас,
Стука в двері, у вікно:
«Вже поснули всі давно!
Сплять вже киця і котята,
Півник, квочка і курчата,
Вже й горобчики мовчать.
Діти, в ліжку! Час вам спать!

ДИТЯЧА МОЛИТВА

Пошли нам, Боже, маленьким дітям,
Щастя, здоров'я на довгі літа!
Щоб виростили розумні й сильні,
Душею чисті і серцем вільні!
Щоб нам світила зіронька волі,
Щоб ми не знали лиха ніколи.

МОЛИТВА

Боже, Господи Ісусе, —
На колінцях я молюся —
Всі гріхи мені прости
І від лиха захисти.

Просвіти моє серденько,
Щоб я вчилася гарненько,
Щоб і дома і у школі
Не робила зла ніколи.

І щоб тата шанувала,
Щоб матусі помагала,
Щоб жили ми всі здорові,
Завжди в мирі і любові.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ
(1895–1964)

БІЛІ МУХИ

Білі мухи налетіли —
Все подвір'я стало біле.
Не злічити білих мух,
Що летять, неначе пух.

– Галю, Петрику, Кіндрате,
Годі, ледарі, вам спати! –
І побігли до санчат
Галя, Петрик і Кіндрат.

Всі з гори летять щодуху,
Щоб спіймати білу муху.
А санчата їм усім
Змайстрував старий Максим.

ОЙ ВЕСЕЛА В НАС ЗИМА!

Ой весела в нас зима,
Веселішої нема:
Грає срібними зірками,
В'ється синіми димками,
Снігом землю обійма.

Ой струнка ялинка в нас!
Скільки сяє тут прикрас!
Ми зібралися юрбою –
Разом з піснею новою
Рік Новий стрічать.

ПІСНЯ ПРО ЯЛИНКУ

Сніг та й сніг навколо ліг,
Грає сріблом білий сніг.
А ялинка молода,
Наче влітку, вигляда.

Ой зелена та весела!
Веселить міста і села.
Ми прикрасимо ялинку,
Заспіваєм пісню дзвінко:

– Ой ялино-деревце!
Ось тобі і те, і це,

Щоб ти гарною була,
Наче квітка розцвіла.

ХЛІБ

Не кидайсь хлібом, він святий! –
В суворості ласкавій,
Бувало, каже дід старий
Малечі кучерявій.

– Не грайся хлібом, то ж бо гріх! –
Іще до немовляти,
Щасливий стримуючи сміх,
Бувало, каже мати.

Бо красен труд, хоч рясен піт,
Бо жита дух медовий
Життя несе у людський світ
І людські родить мови.

Хто зерно сіє золоте
В землі палку невтому,
Той сам пшеницю зросте
На полі вселюдському.

ПІСНЯ ПРО КИЇВ

Наш Київ розіслався
На горах над Дніпром,
Садами завітчався,
Мов дівчина вінком.

Його побудували
Брати, батьки, діди
І славно захищали
Від лютої біди...

НАТАЛІЯ ЗАБІЛА

(1903–1985)

СТОЯЛА СОБІ ХАТКА

Стояла собі хатка –
Дірявий чобіток.
А в ній жила бабуся,
Що мала сто діток.

Така була сімечка,
Сімечка мала!
Ніяк із нею впоратись
Бабуся не могла.

Пішла бабуся на город
По моркву й буряки,
Пішла вона до пекаря
По хліб та пиріжки.

А сто дітей – не ледарі,
Пішли збирати хмиз.
Усі взяли по гілочці
Й набрали цілий віз.

Води взяли по крапельці –
І повний казанок!
І наварила борщину
Бабуся й сто діток.

А потім сто цеглинок
Вони принесли вмиль,
І склали з них будинок,
І стали в ньому жить.

А потім сто зернинок
Поклали в землю в ряд.
І вирости з них квіти,
І став квітучий сад!

А якби та бабуся
Не мала сто діток,
Була б і досі хатка –
Дірявий чобіток!

ВЕРЕДЛИВІ ЖАБКИ

Очеретяна хатина,
біля річечки була,
і жила у ній родина,
не велика, не мала:
жабка-дід і жабка-бабка,
мама-жабка, тато-жабка,
і веселе маленя

Жабенятко-жабеня.

Так би жити-поживати,
та чомусь одного дня

почала вередувати
дружна жаб'яча сім'я:

– Тут вода занадто чиста!

– Комарі якісь дрібні!

– На лататті ніде й сісти! –

буркотіли цілі дні

жабка-дід і жабка-бабка,

мама-жабка, тато-жабка,

і веселе маленя

Жабенятко-жабеня.

Десь вони почули мову
про якийсь недалній край:

там калюжка є чудова,

а навколо – справжній рай!

Що ж тут думати-гадати?!

Швидше все забрали з хати,

в хуру коника впрягли,

хто що може потягли.

Йдуть і йдуть... Стомились дуже,
та скінчилась довга путь:

ось нарешті й та калюжа!
Оселилися й живуть:
жабка-дід і жабка-бабка,
мама-жабка, тато-жабка,
і веселе маленя
Жабенятко-жабеня.

Ще до осені далеко,
час минає спроквола.
Тільки враз жахлива спека
дошкуляти почала.
Стала сохнути калюжа,
менша й меншає щодня...

Гірко плачеться і тужить
бідна жаб'яча сім'я:
жабка-дід і жабка-бабка,
мама-жабка, тато-жабка,
і веселе маленя
Жабенятко-жабеня.

– Ой, рятуйте! Ми загинем!
Що робити без води?!
Й надала ж лиха година
переїхати сюди!
Геть звідсіль!.. – І в ту ж нічку,
тільки спека уляглась,
швидше знов на рідну річку
вся сімейка потяглась:
жабка-дід і жабка-бабка,
мама-жабка, тато-жабка,
і веселе маленя
Жабенятко-жабеня.

Цілу ніч ішли невпинно
і на ранок прибрели
в очертяню хатину,
де колись вони жили.

Річка весело іскриться,
і комарики гудуть,
і тепер нікуди звідси
мандрувати вже не йдуть
жабка-дід і жабка-бабка,
мама-жабка, тато-жабка,
і веселе маленя
Жабенятко-жабеня!

ХОРОША ПОГОДА

Чи добра погода?
– спитала Маринка.
На синьому небі
нема ні хмаринки.
Всміхається сонце.
Усе зацвіло.
І лється у вікна
весняне тепло.
А люди веселі
спішать працювати:
копати городи,
поля засівати,
щоб сил набирались
зернинки
малі у сонцем
зігритій, вологій землі.
Яскраві кульбабки
на луках розквітли,
підводять голівки
до сонця і світла.
На луки зелені
біжить дівчора.
Хороша погода!
Весела пора!

ДОЩ ІДЕ

Сьогодні за хмари
сховалося сонце.
Краплинки дощу
стукотять у віконце,
і стежить за ними
Маринка сумна:
Погана погода!
зітхає вона.
Та квіти і трави,
ковтаючи воду,
шепочуть зраділо:
Чудова погода!
Ми хочемо пити,
щоб краще рости,
свіжіш зеленіти,
буйніше цвісти!
І в полі зеленім
хвилюються сходи:
Хороша погода!
Найкраща погода!
Ой дощику, дощику,
лий, поливай, готуй для
людей золотий урожай!

ГРОЗА

Від літньої спеки
аж дихати важко.
Прив'янули квіти,
замовкнула пташка.
Спустилась на землю
задушлива мла – це хмара
все небо кругом облягла.
І блиснула блискавка
з чорної хмари,
і гримнули грому
розкотисті вдари,

і злива линула,
неначе з цебра,
аж ріки побігли
навколо двора!
Гроза пронеслась.
Оживилися квіти.
І дихати легко.
І все – як умите.
Маринка стриба,
як коза-дереза:
Ну й добра погода!
Хороша гроза!

ВИПАВ СНІГ

Вдягнувшись тепліше
морозяним ранком
Мариночка вийшла
і стала на ганку.
– Як гарно навколо!
Все вкрилось кругом
пухнастим та чистим
блискучим сніжком.
У білім убранні
зелені ялини.
І піде сніг
як під ковдру,
І сховались рослини,
щоб їх не дістали
морози страшні,
щоб взимку заснути
й ожить навесні.
Ставаймо на лижі,
сідаймо в санчата,
берім ковзани,
щоб стрілою помчати!
Хай щоки щипає
мороз жартома!

Хороша погода!
Весела зима!

ВІТРЯНО

Розбурханий вітер
по полю гуляє,
лозини та квіти
додолу схиляє.
І крильми махають
старі вітряки:
Ми любимо вітер,
намелем муки!
Плавці підіймають
на човнику парус:
Ми з рибної ловлі
вертаємось зараз.
Ти, вітре, міцніш
надимай паруси,
з багатим уловом
наш човен неси!
З веселого вітру
малеча радіє
– пускає до хмар
паперового змія.
І вітер охоче вступає до гри
і високо змія несе догори!

ПТАШКА

Цвінь-цвірінь!
Добрідень, пташко!
Цвінь-цвірінь!
Весна прийшла.
Прокидаються комашки
від весняного тепла.
Цвінь-цвірінь!

Сідай на бильця.
Цвінь-цвірінь!
... На ганок мій.
Розправляй маленькі крильця,
сіре пір'ячко помий.
Розкажи, з країв яких
ти повернулася сюди?
Ось для тебе хліба крихти,
вдосталь чистої води.
На зелені свіжі віти
в наш садок лети, полинь!
Цвінь-цвірінь!
Розквітли квіти. Сонце світить.
Цвінь-цвірінь!

МАМИНЕ СВЯТО

Восьме березня настало
славне свято всіх жінок.
От сьогодні ми й позвали
наших мам у дитсадок.
Кожній мамі подарунки
готували малюки:
малювали їм малюнки,
вишивали килимки.
Ще й розписаний квітками
написали ми плакат:
«Хай живуть хороші мами
всіх дівчаток і хлоп'ят!»

КВІТИ

Під віконцями
на сонці
у весняному саду
у земельку,
як в постельку,

я насіннячко кладу.
Сонце, смійся!
Дощик, лийся!
Линьте, краплі, до землі,
щоб на грядках
у зернятах
кріпли паростки малі.
Прийде літо,
будуть квіти,
будуть в мене восени
у віночку на голівці
чорнобривці запашні.

БАРВІНОК

Недавно ще гула метелиця,
іще лежить в низинах сніг,
а вже барвінку листя стелиться
зеленим килимом до ніг.

Воно під снігом і під кригою
всю зиму зелень берегло
і перше стрінуло з відлигою
весняне сонце і тепло.

Із перемогою і славою
весна з'являється на світ.
І квітне радістю яскравою
барвінковий зірчастий цвіт.

МАСЛЮЧОК

Маслючок-малючок
в капелюшку темнім —
між соснових колючок
виткнувся з землиці.
неначебто крізь пліт

з подивом приємним
погляда собі на світ
з-під м'якої глици.
Ось цвіте в ясній красі
квіточка осіння,
скаче зайчик в соснячок,
лізе жук яскравий...
Ось відбилось у росі
сонячне проміння...
Все це бачить маслючок,
все йому цікаво!

МЕТЕЛИК

Я біжу, біжу по гаю,
я метелика впіймаю.
А метелик не схотів –
геть від мене полетів.
Сів метелик на травичку,
може, думав – не помічу?
Блиснуть крилечка ясні –
зразу видно вдалині.
Сів метелик на листочок, –
може, там сховатись хоче?
Блиснуть крилечка рябі –
не сховатися тобі!
Полетів він на лужок,
заховався між квіток.
Я іду, іду, іду –
метелика не знайду!

ДВІ БІЛКИ

На гілці білка сердиться
і другу проганя:
– Не смій до мене дертися,
бо ця сосна моя!
Я тут з початку осені

збираю урожай.
Тікай з моєї сосонки,
мені не заважай!
– Ой, білко, як не соромно!
Сваритися облиш!
Стрибати вниз і вгору вам
удвох ще веселіш.
А потім ви поскачете
до другої сосни.
І шишок, ось побачите,
вам стане й до весни!

КУЛЬБАБКИ

На леваду я пішла б,
ціла купа там кульбаб –
ніби сонечка малі
посідали на землі.
Я нарвала б тих квіток
та сплела б собі вінок,
щоб і я була в вінку,
наче квітка на лужку.
Тільки вранці квіти всі
умиваються в росі,
росяна травичка –
змокнуть черевички!

ЛІСОВІ ЗАГАДКИ:

КЛУБОЧОК

По лісі стежинкою дівчинка йшла
і раптом клубочок на стежці знайшла.
Хотіла торкнутись – ой, що ж то за жах!
Цей сірий клубочок увесь в колючках!
Дівча від клубочка відскочило вбік,

а він ворухнувся, розгорнувся та й утік!..
Ну, хто догадається що ж то було?
Який це клубочок дівчатко знайшло?
(Їжачок)

ТУКИ-ТУК!

Хто на дереві над нами
туки-туки-тук? Прибиває щось гвіздками
туки-туки-тук! Наполегливо працює
туки-туки-тук!
Хоч нічого й не майструє
туки-туки-тук!
Робить він корисну справу
туки-туки-тук!
Ще й одягнений яскраво
туки-туки-тук!
(Дятел)

ВЕРТОЛЬОТИКИ

Над водою вертольотики все літають взад-вперед,
і від їх легкого дотику не схитнеться очерет.
Що за дивні вертольотики не гуркочуть,
не гудуть і самі себе, без льотчиків,
понад озером ведуть?!
(Бабки)

ВОДЯНА КРАСУНЯ

Глянь, яка красунечка посеред ріки
розпустила весело білі пелюстки.
А над нею сонечко й синява ясна,
пурхають метелики білі, як вона.
Може, їй з метеликом високо в блакить
теж злетіти хочеться, та не полетить!..
Бо її не випустить чорна глибина!
Бо вона прив'язана коренем до дна...
(Біла лілея)

ХТО КОГО ЗЛЯКАВСЯ?

Білий котик спав на лаві
серед нашого двора.

Прилетіла чорна гава
та як крикне раптом: – Кра! –
Кіт прокинувся, злякався,
та в димар на хату – скік!

Здивувалась чорна гава: –
Де ж це білий котик зник? –
Бачить гава: Що то? що то? –
Враз вилазить з димаря
весь у сажі білий котик,
чорний-чорний, як мара!

ЗИМОВІ ПІСЕНЬКИ:

ЗИМА

Одяглися люди в шуби,
натопили тепло і груби.
Білки гріються в дуплі,
миші в норах у землі.
Сплять ведмеді в теплих лігвах,
сосни в інею застигли.
І під кригою на дні
сплять у річці окуні.
А під снігом в підземеллі,
в земляній м'якій постелі,
де немає світла дня,
причаїлося зерня.
Там нехолодно зернинці
спить вона, мов на перинці,
й тихо снить хороші сні
про веселі дні весни.

В ЛІСІ

Метелиця-хурделиця
замела лісок.
Як біла ковдра, стелиться
під соснами сніжок.
Стрибають прудко білочки
по соснах угорі.
Напутрились на гілочках
поважні снігурі.
Зайчата стали білими, –
ну зовсім наче сніг! –
щоб в лісі не зуміли
ми відшукувати їх.

ПІСЕНЬКА

У нас сьогодні весело
в дитячому садку:
ялиночку принесено,
поставлено в кутку!
Так гарно-гарно прибрано
ялиночку у нас
і блискітками срібними,
і безліччю прикрас.
Ялиночко, красунечко!
Ліхтарики блищать,
хороші подаруночки
під вітами лежать.
А ми в долоні плескаєм,
співаємо пісень.
Нам дуже, дуже весело
в такий веселий день!

ТРИ ВИШЕНЬКИ

Три ягідки, три вишеньки
поспіли у садку.

Летіли три горобчики –
поїли до смаку!
Упали вниз три кісточки
і в землю, в ямку – скік!..
З трьох зерняток три
паростки з'явилися через рік.
З'явилися три паростки
і виткнулись з землі –
три живчики, три прутики,
три вишенькі малі.
Росли три роки вишеньки,
ще тижні й місяці, –
і є вже по три ягідки
на кожному деревці!
Ті ягідки-первиночки
ми добре стерегли,
і горобці-розбійники
склювать їх не змогли!

ДЕВ'ЯТЬ

КВОЧЧИНИХ ДІТОК

Водить квочка по садочку
шість дочок і три синочки –
дев'ять квоччиних діток
йдуть за нею на ставок.
Вісім ходять по травиці,
а дев'яте – до водиці,
скік – у воду! Й через став
попливло собі уплав...
І не треба дивувати,
що таке воно, дев'яте,
бо дев'яте дитинча –
не курчатко, а кача!

КОРАБЛИК

Приплив до нас кораблик
з чужих країв приплив,
у трюмі – повно яблук,
в каютах – повно слив.
І все на нім казкове,
не бачене в житті:
і паруси шовкові,
і щогли золоті.
Матроси найспритніші
на палубі стоять,
і все це – білі миші,
і всіх їх – двадцять п'ять.
У качки-капітана кермо
в міцних руках!
От зараз він пристане
і скаже: – Ках-ках-ках!

ДВА ХЛОПЧИКИ

Два хлопчики, два хлопчики
несли відро води.
Зустріли звіра сірого –
розбіглись хто куди!
Відерце перекинулось,
і витекла вода.
А сірий звір з-під кущика
ляжливо вигляда.

МІЙ КОНИК

Я мав колись-то коника,
що звався Сірячок,
я дав його раз дівчинці
поїхати на товчок.
Вона шмагала коника

ще й була батіжком,
вона ганяла коника
болотяним лужком...
Навіщо дав їй коника!

Я дуже шкодував,
і вже ніколи коника
дівчаткам не давав!

ЛІСОВА КРИНИЧКА

На зеленій галяві,
де рясна трава,
дзюркотить криниченька,
чиста, лісова.
До води схиляються
квіти запашні.
Камінці поблискують
в темній глибині.
Ми збирали ягоди,
забрели сюди.
Відпочити в затишку
сіли край води.
Ходять в лісі шелести,
дзюркотить вода...
Це казки криниченька
нам розповіда.

ОЛІВЕЦЬ-МАЛЮВЕЦЬ

Взяла Яся олівець, олівець-малювець. Сіла Яся біля столу,
розгорнула папірець.

Треба тут намалювати отаку здорову хату! Вікна. Дах. Димар на нім. З димаря – великий дим!

Ось травичка. Ось доріжка. Ось дитинка. Ручки. Ніжки. Ротик. Носик. Голова. І волосся – як трава!

Ось на небі сяє сонце, довгі промені ясні... А в сторонці, під віконцем, квітнуть квіти запашні.

У дитинки є спідничка, а на ніжках черевички. Ще їй кошिका зроби – піде ляля по гриби.

Ліс такий густий, кошлатий, і дерев у нім багато – все ялинки та дубки. Як щітки, стирчать гілки. А під кожним під дубочком два грибочки, три грибочки, ось чотири, ось і п'ять... Вже нема де малювать!

Враз на сонце, як примара, налетіла чорна хмара, чорна-чорна, наче дим...

Ось і блискавка! І грім!

І полився з хмари дощик на грибочки, на дубочки, на ялинку, на хатинку, на малесеньку дитинку, на волоссячко, на кошик, ллється дощик, дощик, дощик, ллється швидко, швидко, швидко!

І нічого вже не видно!

– Що ж ти, Ясю, наробила? Зачорнила весь папір! І протерла, і продерла, і пробила аж до дір!..

Яся каже:

– Ай-яй-я! Яся каже:

– Це не я! Це такий вже олівець, олівець-малювець!

ОКСАНА ІВАНЕНКО

(1906–1997)

ЧОРНОМОРДЕНЬКИЙ

– Дивіться ж, діти, – казала стара зайчиха, – будьте обережні: для нас настають небезпечні часи. Зайчата сиділи тихо і навіть вухами не ворушили, тільки сірому зайчикові з чорною плямочкою на носі вже набридло слухати розумні промови старої зайчихи. А ця зайчиха вславилася своїм розумом на весь зелений світ. Про неї знали не тільки в цьому лісі, а й у сосновому бору поряд і навіть у лісі по той бік річки.

Отака була розумна зайчиха! Вона знала, де що росте, як від кого ховатися і коли треба линяти. Та чорноморденький зайчик був взагалі неслухняний і легковажний. Йому зовсім не цікаво

було слухати, а хотілося швидше побігати. Він і без неї знав, скільки ворогів у бідного заячого роду: і лисиця, і вовки, і мисливські собаки.

– Єдиний наш порятунок, – повчала зайчиха, – це наші ноги. Хіба ми з нашими слабкими силами можемо битися з вовком або собакою? Отже, діти, наші задні ноги – це наш порятунок і наша гордість! Сором і ганьба тому зайцеві, що не може втекти від ворога.

– А як я не почую ворога? – спитало якесь маленьке зайчатко.

– А навіщо ж у тебе такі довгі вуха? – строго перепитала зайчиха. Зайча засоромилось і замовкло.

– Ще у нас є порятунок від ворога, – продовжувала розумна зайчиха, – це наш одяг. Взимку ми станемо білими і нас не можна буде побачити на снігу.

– І я стану білим? – не втерпів чорноморденький зайчик.

– Ні, коли ти не слухатимешся, ти таким і залишишся на всю зиму, і тебе першого вб'ють мисливці.

Але зайчик звичайно, не повірив. Чого б це, справді, всі стали білими, а він залишиться сірим з чорною плямочкою, так, ніби вовчу ягоду хтось на носі роздавив?

Від радості, що він стане білим, зайчик аж застрибав. Зайчиха опустила одне вухо і сказала:

– Ну, на сьогодні досить. Завтра я вчитиму вас далі, а тепер можете побігати.

У лісі наставала осінь. Зайчикові вона зовсім не подобалася.

Що хорошого, коли з дерев падає листя і шарудить не тільки від кроків якогось звіра, а навіть від легенького руху повітря, коли пташка пролетить! А як вітер дужчає, то й шарудіння дужчає. Тоді здається зайчикові – женеться за ним не один, а аж десять голодних вовків. І ще більше хитрих лисиць і стільки сердитих собак, що всіх звірів у лісі переловлять. Так шумить оте противне листя!

– І чого йому падати і зайців лякати? – думав зайчик. – Висить собі, ну й висіло б, а то ні – пожовкло, почервоніло і місця собі не знайде. Побіжу на поле, там завжди можна чимсь поласувати!

Але й на полі настала осінь. Поля стали голі, тільки колюча, сердита стерня стирчала.

– Фу, як противно бігати по ній босому! – розсердився зайчик і подався на городи.

Але й там була осінь. Люди збирали моркву, капусту і кудись звозили.

– Яке нахабство! – не зміг заспокоїтися зайчик. – А що ж я їстиму взимку?

Він був ще молодим, цей зайчик. Народився тільки повесні і не знав, що взимку взагалі всім звірам, не тільки зайцям, доведеться важко.

Зайчик побіг додому, під старий дуб, що стояв ще вкритий листям. Стара ялина ще більше зеленіла.

– От хороші дерева – не скидають свого листя! – сказав він. Та ялина й дуб тільки всміхнулися.

Ні, не подобалася зайчикові осінь. Усі були заклопотані. Ведмедиха, якої зайчик дуже боявся і яку поважав, бо вона була найбільша в лісі, приготувала для себе й для родини чудовий барліг. Вистелила мохом, наносила м'якого сухого листу, і всі в лісі знали, що вона скоро засне. Сова ховала в дупло мертвих мишенят. Зайчик, як побачив це, прожогом кинувся далі. Може, вона на старості недобачає і ще сплутає його з мишею!

Справді настала осінь. Це було видно з усього. Пташки не так цвірінчали, жаби в ставку не квакали, і навіть мухи літали злючі-презлучі, ніби не наліталися за літо і не хотіли засинати.

«Коли вже осінь, – вирішив зайчик, – значить, можна міняти шубу. Хоч принаймні стану красивіший!»

Він постукав лапою до лігва старої зайчихи, скорчив зворушливу мордочку і чемненько спитав:

– Чи можна вже вдягатися в біле? Зайчиха строго повела вухами й сказала:

– Ще рано, я сама скажу всім, коли треба.

Зайчик знову почав гасати по лісі, по полю, підбирав забуту морквичку або ріпку. А листя падало, і було страшно кожної хвилини. Треба було весь час прислухатися, і його вуха просто ходором ходили, бо заець боявся чогось не почути. Коли майже все листя на деревах облетіло, почав дуб осипатися. Тільки ялина стояла зелена. Її голки не боялися морозу.

«Ну, якщо дуб осипається, значить, я можу вже ставати білим», – подумав зайчик і знову побіг до старої зайчихи. Цього разу він почав скаржитися:

– Он дерева всі осипалися, і дощ щодня, а я й досі сірий!

– Ач, нетерпляче! – сказала зайчиха. – Ще ж нема снігу, навіщо ж тобі ставати білим?

– А щоб красивішим бути!

Але зайчиха була дуже мудра і однаково не дозволила, бо вони ж не для краси міняли одяг. Зайчик надувся і втік.

– Я побіжу на ту гору: вона ж вища, ніж ліс, там швидше випаде сніг, і я там сам побілію.

Він так і зробив. На горі, як і в лісі, сніг ще не падав, але там було дуже вітряно й холодно.

– Я тут побілію й побіжу додому таким красивим, що мене ніхто не пізнає, – втішав він себе.

Він справді там почав біліти, але так змерз, що не міг і всидіти на відкритому місці. їсти самі сухі корінці з бур'янів було теж дуже несмачно. Одного ранку він прокинувся і сам себе не впізнав: він був увесь білий. Йому хотілося побачити, а як плямочка на носі – побіліла чи ні. Це йому легко було зробити – адже очі у зайців косі. От він скопив очі і побачив, що ні – не побіліла. Але він заспокоїв себе:

– Нічого, і так гарно. Чорне на білому. І все-таки я відрізнятимуся від усіх зайців. Треба швидше до своїх, показатися їм!

Він побіг через поле до свого лісу. Снігу ще не було, земля була чорна й тверда, дерева стояли голі й ніби змерзлі. І на чорній землі, на сухому жовтому листі дуже вирізнявся білий зайчик.

Отже, не дивно, що його зовсім легко помітили мисливські собаки.

– Ату, ату його! – закричали мисливці. Це значило, щоб собаки хапали бідного зайчика. Але зайчик дременув так, що здавалося, ніби то білий м'ячик котиться через поля, рівчаки, кущики. Як він тепер сердився на себе! То б сіреньким він заховався за перший кущик, і ніхто б його не помітив! Зайчик мчав що було сили в довгих ногах.

От він уже в рідному лісі. От совине дерево. От ведмежий барліг. Швидше! Швидше!

От зелена ялина, старий дуб і лігво старої зайчихи.

Зайчиха спала, але її довгі вуха завжди були насторожі. Вони вже не сплутають шарудіння листу з кроками звіра!

Раптом у лігво прожогом вскочило щось пухке, біле.

– Бабусю, рятуйте! – пропищав зайчик.

Мудра бабуся одразу збагнула, що сталось. Вона миттю вибігла з лігва, а зайчик заховався в ньому. Сама ж вона не боялася

собак. Зайчиха як почала петляти по лісі туди-сюди – і зовсім збила їх з пантелику. Цього разу мисливці нікого не вбили.

А ввечері під дубом зібралося багато зайців. Білий зайчик був дуже красивий, але дуже засоромлений, бо всі сміялися з нього. Та стара зайчиха сказала, щоб не сміялися, бо хто знає, яке ще нещастя трапиться з ким узимку.

Але все ж таки потріпала зайчика лапкою і промовила:

– Бачиш, до чого доводить неслухняність та легковажність! Тепер ховайся під дубом, аж поки випаде сніг.

БУРУЛЬКА

Вранці сніг заблищав так, ніби зима жменями понасипала блискіток, і вони всі сяяли і промінилися.

А в садку, на тому розі будинку, де починалася ринва, – з'явилася бурулька. Вона переливалася на сонці всіма кольорами райдуги. Вона була дуже гарна.

– Ви, напевне, з дорогоцінного каміння? – спитав її з пошаною маленький снігурчик.

«А може, вона солодка, як цукерки», – подумав один хлопчик. Адже усім малим дітям бурульки здаються солодкими, і їх хочеться посмоктати.

Він схопив паличку і почав кидати нею в бурульку. Хлопчик уже уявляв собі, як це він покаже всім дітям, що в нього є така гарна бурулька.

Ой, як злякалися всі в садку, коли побачили, що робить хлопчик. І дерева, і пташки, а найдужче – стара ринва. По-перше, вона боялася, що хлопчик може помилково влучити в неї, по-друге, ця стара ринва не хотіла позбавлятися своєї прикраси, якою вона дуже пишалася. Раптом – трах! Хлопчик таки влучив у бурульку, і вона враз зламалася і впала.

– Моя бурулька! Моя бурулька! – радів хлопчик, підхопивши її руками. Він навіть рукавиці скинув, бо йому зробилося гаряче, коли він кидав палицю, і руки у нього були зовсім теплі.

Хлопчик тільки підніс бурульку до рота і хотів її посмоктати, як побачив, що на нього дивляться світлі блакитні очиці, і почув, що бурулька до нього заговорила:

– Ні, ні, ні, хлопчику, не бери мене в рот, не треба!

Я розкажу тобі багато цікавого.

Хлопчик дуже здивувався, але, звичайно, йому захотілося послухати її.

– Ти, мабуть, чарівна бурулька? – спитав він.

– Так, так, – сумно сказала бурулька. – Я зачарована, я заморожена, я заворожена, і я дуже дякую, що ти врятував мене... І я прошу: не згуби мене, я дуже люблю стрибати, як ти, скрізь бігати і ніколи не сидіти на місці!

– Ти любиш стрибати? – ще дужче здивувався хлопчик. – Але ж ти висіла на старій ринві.

– Так, так, – підтвердила бурулька, – і, напевне, я пробула б там до весни, поки припекло б сонечко, і я б розтанула. Адже я не з дорогоцінного каміння і не з солодкого цукру. Я – просто весела краплинка води. І я зараз розкажу тобі про себе. Але боюся, коли б зима не схопилася, що мене там нема, і не помітила, що я з тобою, – вона тоді враз заморозить нас обох.

Так слухай. Я була дуже веселою краплинкою води. Я пливла в Дніпрі з мільйонами моїх сестричок до Чорного моря. Це були найкращі хвилини мого життя. Усі звали мене невгамовною, але то вітер не давав мені ані хвилинки спокою. Чого він хотів од мене? Я не знаю. Коли ми влилися в Чорне море, він здіймав страшні хвилі, вищі за цей будинок, перевертав човни і кидав пароплави, як трісочки. Та я, маленька краплинка, тікала завжди від нього. Якось спересердя, в тихий літній день, коли я цього зовсім не сподівалася, він виплеснув мене на берег, на гаряче каміння. Я обернулася парою і полинула в небо. Високо над землею я літала в білій хмарі, і, коли раптово знову налітав вітер, я швидко падала на землю дощем і напувала її. Я не боялася потрапити і під землю. Адже й там я рухалася, жила і знову виринала на світ веселим джерелом.

Якось біля нашого джерельця зупинилося троє бійців. Вони були стомлені, сірі від дорожнього пороху, але дуже веселі. З їхніх розмов я зрозуміла, що вони після війни повертаються вже додому.

– Умиймося рідною водичкою! – сказав один з них і зачерпнув повні жмені джерельної води. І я потрапила на його засмаглі, натруджені долоні і вмила йому лице. Я була дуже щаслива з того. Коли він струсив краплі з рук на траву, я встигла побачити: лице його було вже зовсім не сіре, а молоде, красиве,

і очі сяяли. Як це приємно, коли через тебе сяють і радіють! Ні, я таки часто була щасливою! Але я все поспішала далі. Я любила все нове і зовсім не злякалася, коли разом із своїми сестрами з одного джерела потрапила в довгі і темні труби. Там уже бігло багато води.

– Нічого страшного, нічого страшного! – казали старші. – Ви ще не робили такої мандрівки? Це звичайний водовід, і скоро ми виллемось на білий світ.

Поки ми жили – бігли в водопроводі, – ми всі дуже здружилися між собою і все балакали, балакали, гомоніли, розповідали про себе. Що ж нам було ще робити? Різні були серед нас. Одні розповідали, як їх наливали в паровози, підігрівали і як вони, обернувшись на пару, рухали цілі поїзди. Краплинки були дуже горді з цього і, я думаю, мали на це право. Інші розповідали, що вже не раз їх узимку наливали в труби, щоб опалювати будинки. Вони казали:

– Коли б не ми – люди померзли б.

Мені було дуже цікаво – куди ж я тепер потраплю? Спочатку мене тішило, що я бігла з моїми сестрами і вітер уже не підганяв мене і не дражнив, як завжди. Але швидко нам усім набридло бути в темних вузьких трубах водопроводу, і ми дуже зраділи, коли раптом почали бігти швидше, швидше і по чули якісь звуки зовні.

– Кран відкривають! – закричали мої старші подруги. – Кран відкривають! Зараз на волю! Досить цієї темряви!

По правді, я більше хотіла б опинитися разом з моєю рідною матір'ю – річкою, плисти в синьому Дніпрі, але я була рада вже хоч будь-якій зміні. Я хотіла, щоб потім і мені було що розповідати: як я рухала поїзди чи якісь великі цікаві машини. Але моя доля цього разу була куди простішою... Мене налили... в чайник. Так, в звичайний великий чайник, і поставили цей чайник на електричну плитку.

– Що з нами буде? Що з нами буде? Так гаряче! Так гаряче! – плакали ми з сестричками.

– Чуєш, чайник уже булькає, – сказала якась жінка. – Зараз питимемо чай.

«Аякже – подумала я. – Треба тікати!» Та швиденько-швиденько підбралася до кінчика чайникового носа.

— Куди ти, мала? — засичав чайник. — І чого це люди не знімають мене? Я весь википлю, уся вода збіжить!

— До побачення, дядечку! Я ще хочу політати на волі! — гукнула я, легкою парою знялася вгору і вилетіла з іншими подругами крізь кватирку.

— А, ось де ти! — почувла я раптом.

Ой лишечко, це знову був вітер, і який сердитий, холодний! Він тепер служив у білої Зими, а Зима, я вже чула, завжди хотіла заморозити усю воду на світі — всі струмки, річки, озера, ставки. Навіть на Дніпро вона одягла міцну кригу, і я не думаю, що це йому подобалось. Чи багато їй було роботи зі мною! Вона тільки слово мовила — підхопив мене вітер, і вже білою сніжинкою я упала на стару ринву.

— Ти завжди горнулася до квітів, любила гратися з сонячним промінням, — глузував вітер, — а тепер будеш завжди прикрашати ринву, і я віятиму коло тебе, скільки захочу.

Навіть сонячний промінь нічого не міг зробити, бо вітер не підпускав його близько до мене. Я лише плакала, дивлячись на нього, і сльозинки мої замерзали на мені.

Я зробилася холодною, крижаною бурулькою і примерзла до цієї старої ринви.

Отак і заворожила мене люта Зима... Ні, я ніколи не думала, що може бути так холодно на світі.

Усі казали, що я дуже гарна, і ялинки навіть сердилися на стару ринву, що я прикрашаю її, а не їх. Але навіщо була мені моя краса, коли я лишилася холодною нерухомою крижинкою! Як я заздрила сніжинкам, що літали в повітрі! І я не могла, не могла чекати до весни! Це ще так довго!

Бурулька замовкла, і раптом хлопчик почув, що вона тане в нього в руках.

— Трошечки тепла в житті, і я знову оживаю, — долинув до нього тихий шепіт. — Я знову біжу далі, далі... Дякую тобі за тепло твоїх маленьких пустотливих рученят. Згадуй мене, коли плаватимеш у річці, коли бачитимеш росу, золотий дощик і білу хмарку.

І вже не було нічого в руках у хлопчика. Та він зовсім не шкодував.

ЩО РОМКО ЇВ?

Ромко тільки декілька днів тому почав ходити до дитячого садка, і все йому там нове та дивне і не так, як дома.

Дома він сам собі бігає, а мама біля печі порастється, пере білизну, шие, батько на роботі і ніхто не звертає на нього уваги; захоче їсти – підбіжить, мама дасть що-небудь, він зі шматком знов на подвір'я, на вулицю, і тільки вже вечері і мама, і батько вільні. Мама аж лякається, що такий замузаний та брудний він за день зробиться.

А в садку все інакше. І їдять, і гуляють, і займаються в свій час. І перед сніданком, перед обідом усім виховниця наказує руки мити. Ні як не може до цього звикнути Ромко.

«Нащо воно це потрібно – думає він, – та й набридає воно, – все мий та мий».

Уже декілька разів помічала виховниця, що Ромко з брудними руками за стіл сідав.

– Ромко, що це ти їси, – питає раз, – та ще таке смачне, що й пальці облизуєш!

– Хліб з маслом, – поважно відповів Ромко.

– А ще що?

– Як, що? Більше нічого.

– А в руках в тебе що є?

– Нічого нема. Сама булка.

Підняла вона тоді Ромкову руку вгору, а вона аж чорна, бо грався він перед сніданням з дітьми – копали землю, будували залізницю.

– Он бачиш, скільки бруду, а ти його їси. А знаєш це малесенькі-малесенькі тварини під твоїми нігтями та на пальцях. От ходімо, я тобі їх у таке скло збільшувальне покажу, а то їх простим оком не видно – надто малі. Від цих тварин у тебе всякі хвороби будуть.

Взяла за руку, повела в іншу комнату, а там на столі така штука стоїть – мікроскоп зветься. Виховниця зрізала брудного нігтя у Ромка, поклала на маленьке скло і показала в мікроскоп.

– Ой-ой-ой – вони всі рухаються, живуть, це в мене під нігтями було...

– Ото ж то й є, і разом з хлібом до тебе в рот і в шлунок потрапляють, бо ти рук не миєш.

Як заплаче Ромко:

– Я боюся! – кричить.

Заспокоїла його виховниця, а з того часу і в садку, і в дома Ромко завжди перед їжею руки миє.

НЯВ-НЯВ

Якось уранці забула маленька дівчинка налити молоко своєму котеняті. Котенятко було голодне. Воно хотіло попросити молока у дівчинки. І раптом забуло, як треба просити. Вибігло на подвір'я і заплакало.

На подвір'ї зустріло корову:

– Чого ти плачеш, бідне котеня? – питає корова Зорка.

– Ну, як же мені не плакати, – каже котенятко, – я таке голодне, а не знаю, як попросити їсти.

– Та це дуже просто, – каже Зорка, – я тебе навчу. Ти скажи: му-у-у, тебе й нагодують.

– Ні, – каже котенятко, – це корови так просять. – І побігло далі. Коло воріт стояло лоша.

– Чого ти плачеш, бідне котенятко?

– Як же мені не плакати? – каже котеня, – я голодне, а не знаю, як просити їсти.

– Це дуже просто, – каже лоша, – скажи: гі-гі-гі, тебе й нагодують. Я завжди так прошу.

– Ні, – каже котенятко, – це коні так просять, котенята інакше повинні просити. – І побігло далі.

А на зустріч йому півень.

– Котенятко, котенятко, чого ти плачеш?

– Та як же мені не плакати, – каже котеня, – я їсти дуже хочу, а не знаю, як треба попросити.

– Ну, я тебе навчу, – каже півник, – ти закричи: ку-ку-рі-ку, ось і все. Я завжди так прошу.

– Ні, – каже котенятко, – це тільки так півники співають. – І побігло далі. Прибігло до комори. А звідти назустріч йому виходить великий чорний старий кіт.

– Чого ти, котенятко, плачеш?

– Як же мені не плакати – їсти дуже хочеться, а я забуло як попросити їсти.

– Та ти скажи: няв-няв, – відповідає чорний кіт.

Згадало котенятко, зраділо і побігло просто до дівчинки.

– Няв-няв, – занявчало воно так голосно, ніби старий чорний кіт.

– Що я наробила? – схопилася дівчинка. – Я ж забула молоко дати котеняті. Взяла мисочку і аж по самі вінця молоком налила. А котенятко все вилизало.

МАЙК ЙОГАНСЕН

(1895–1937)

КРАБИ

Я взяв рушник і пішов на берег моря в Криму.

Спускався я зі скель сходами, вирубаними в камінні.

Коли сходив униз, мені здалося, що каміння біля берега все поспіль укрите якимись чорними цяточками.

Та коли я зійшов, каміння було чисте і гладеньке, воно блищало, його обмивала морська вода.

Я вибрав великий плаский камінь, підстелив рушник, скинув одягу і ліг на камінь під сонце.

Так лежав я довго, аж сонце дуже нагріло мені шкіру, і треба було перевернутися; я обернув голову і щось побачив.

Усе каміння, що побіля води, знов було поспіль укрите чорними цятками. Тільки тепер оті цятки були великі й живі: одні повзли вгору, інші совали лапками, ще деякі, ставши диба, дивились на сонце.

Це були краби – круглі чорні морські раки. Найбільший із них був з мою долоню завширшки, а найменший був як мідна копійка. Їх було дуже багато, багато сотень. Я глянув уздовж берега – скільки міг бачити – усе каміння поспіль було засаджене крабами. Чимраз нові й нові вилазили із щілин на сухий камінь, плазували боком, ніби чорні гудзики з ногами й клішнями. Бувало, що вони наштовхувались один на одного, оступалися, бувало, що й падав який назад під камінь. Але вони плазували мирно, великі не займали малих, тільки кожний хотів перший вилізти на сонечко.

Я почав придивлятися до одного більшого краба. Цей був уже не як гудзик, і клішні у нього були здоровенні. Він виліз на сухе, трохи піднявся на ногах і стояв тихо, наче роздивлявся навколо. Я й собі притих. Краб постояв ще трохи і почав їсти.

Величезними клішнями він зривав морський мох з каменя і ніс його до рота – то правою, то лівою клішнею, наче людина, що обома руками, без ложки, їсть кашу. Він робив це так швидко й ловко, що я розсміявся і підняв руку.

В одну мить всі краби зчезли. Вони попадали з каменів у щілини, як мертві. Усе каміння знов стало голе й чисте. Довго

довелося чекати – мабуть, хвилин з десять, поки знов по одному, обережненько почали вилазити краби.

ЯК ОКУНЬ САМ УПІЙМАВСЯ

Підійди до річки ясного сонячного дня. У воді, там, де неглибоко, видно риб. Це не риби, а рибенята. Великі риби повтікали, як тільки ти підійшов до берега. А малі рибенята не бояться і гуляють собі в літній теплій воді. Коли вони повиростають, то стануть хитріші і теж тікатимуть від тебе. Деякі риби виростуть дуже великі. Деякі будуть трохи менші. Верховодки й бобирі будуть завбільшки з мій палець.

Та є й такі риби, що й повиростають і плодитимуть рибеняток, а самі все ще будуть малесенькі, та так і зостануться завбільшки як півсірника. Більші вони рідко бувають. Самі пузатенькі, очі в них банькуваті, плавці червоненькі. Звуться вони пукасі. Коло берега їх буває мало, а шукати їх треба в таких затоках, де не біжить вода, а стоїть.

Я розповім, як Іван ловив пукасів.

Був у Івана солом'яний бриль – батько йому купив на колгоспному ярмарку. Отож Іван скинув штанці і поліз у воду між очерет.

За очеретом невелике було плесо – тиховід. Там батько вихідного дня ставив ятери – Іван те місце знав. Там же батько й показав йому на пукасів. Пукасі плавали собі поміж лататтям і шукали поживи.

Іван проліз стежкою між очеретами і вибрався на плесо. Там було неглибоко – Іван і пука не замочив. Пукасі підпливли до нього і стали черкати його по ногах.

Іван узяв свого солом'яного брилика, накришив у бриль трішечки хліба і спустив брилика на дно. Як тільки позбираються пукасі понад брилем, Іван підніме його вгору разом із пукасями та і впіймає їх.

І правда, пукасі швидко занюхали хліб і почали пастися над брилем. Іван хотів уже витягати, коли щось побачив: недалеко від бриля понад самим дном стояв перістий окунь і дивився на пукасів, мов кіт на сало.

Окунь трави не їсть. Хлібом його теж не занедиш. Він любить рибку попоїсти.

Та пукасі теж не дурні і не люблять, щоб їх поїдали. Отже, окуневе життя не легке. Хочеться впіймати, а пукасі тікають. Що робити? Треба сховатись.

У окуня на спині такі темно-зелені смужки. Як притулиться окунь до водяної трави, до водоростей, то його й не видно. Притулиться і жде, аж поки припливе якийсь пукастик. Так і цей окунь. Стояв понад самим дном і чекав.

Довго так чекав окунь, поки не побачив, що пукасі коло нього не плавають і все вовтузяться над брилем. Окунь крутонув хвостом і подивився в бриль. У глибу бриля було темно і затишно. Сховатися там можна було краще.

Тож окунь довго не думав, а пірнув у бриля і затаївся на дні.

От що побачив Іван, коли хотів витягати бриля. Як же тепер бути? Витягти бриля – то, може окунь злякається і втече. Іван став малу-помалу підіймати бриля – дуже тихо. Уже пукасі були над крилами бриля, а окунь так і не ворухнувся – задивився на пукасів.

Так його Іван і піймав разом з пукасями.

КІТ ЧУДИЛО

До нас прибуло кошеня, і ми взялися його вчити. Хто його зна, як треба вчити котів, то ми й стали його вчити по-собачому.

– Ляж! – і котик лягає і дивиться на нас, що ми йому дамо за це.

– Вперед! – І котик біг уперед що мав сили.

– Назад! – І котик вертався до нас. Тоді ми давали йому трішки сиру або риб'ячу голову.

Так ми й вивчили його по-собачому.

Зробили йому нашійничок, із старого ремінця, і став він зватись Чудило.

Так і бігав за нами кіт Чудило, немов собачка. Тільки не скрізь. У річку не ходив. Ми купаємося, а він сидить на березі, чекає. Ми – до човна, а він не хоче, нявчить, бігає берегом, а до нас не пливе. Не люблять коти мокрого!

Одного разу поїхали ми човном вудити рибу. Дійшов з нами до берега кіт Чудило, а в човен не поліз, не схотів. Вибрався на дошку, що коло неї перуть білизну, і сидить на тій дошці над водою.

В під дошкою гуляють маленькі рибки – верховодки. Дивиться на них згори кіт Чудило – мабуть, смачні рибки, та в мокрому місці плавають. Дививсь, дививсь, та й заснув на сонечку.

Наловили ми багато верховодок. Був у нас здоровенний синій глек, той, що воду ставлять коло вмивальника. Зачерпнули ми тим глеком води і напустили туди верховодок повно. І попливли човном додому.

Прокинувся кіт Чудило, протер лапками очі й дивиться, чи не привезли ми йому чогось смачненького. Полазив у нас по плечах, по кишенях – немає нічого. Тоді як глянув у наш глек, так і закам'янів: рибок у глеку так рясно, що води між ними не видно.

Плавають, плавають, одна на одну налазять – аж чорно в глекові. Ми поставили глек на землю і трошки одсунулися, дивимось, що робитиме кіт Чудило.

Він вибравсь на верхній край глека, уместився і сидить.

Сидить, дивиться вниз на рибку. Дивиться, дивиться й нахиляється нижче та нижче, уже звисає над водою, уже й передні лапки в глекові, тоді – шубовсть! – і вскочив у воду.

Заметушився, заборсався, забився у воді – аж глек ходором ходить. І не вистрибує.

Ну, думаємо, пропав кіт Чудило – утопився, захлинувшись водою, упавши догори ногами в глек.

Уже хотіли його рятувати, коли вилазить! Мокрий, сердєга, нечепурний, плохий, ніби цілу ніч під дощем був, але рибка в зубах.

І цю з'їв. Тоді ми забрали глек і попекли верховодок на сковорідці. Поклав на хліб – і їж!

І кісток не треба вибирати – так і хрумтять на зубах, як хрящ. А Чудилові повіддавали хвостики й голівки.

Отак і привчився кіт Чудило до мокрого. Іде з нами до річки, сам стрибає в човен, як мисливський собака, і зараз же до глека. Ми вудимо рибу, а він на глекові сидить, чекає. Як накидаємо у глек верховодок, тоді й він починає ловити рибу. Отакий у нас був кіт – кіт Чудило.

ОЛЕКСАНДР КОПИЛЕНКО

(1900–1958)

ВЕСНА У ЛІСІ

У білки народилися маленята-білченята. Вони зовсім безпомічні, сліпі, голі, схожі на мишенят, тільки трохи більші. Білка-мати перші дні їй не покидає їх самих, усе відігриває, годує.

А от зайченята зовсім інші... Минулого року, на початку березня місяця, ми з товаришем швидко вийшли з-за кущів та заростей торішнього бур'яну. Вітер був сильний... Глядь, зайчиха пострибала в другий бік від нас. А на вогкому бур'яні, біля сніжку, метушаться двоє малесеньких зайченят. Вони страшенно перелякались, побачивши таке страхіття – дві довгоногі високі постаті.

Ми їх не чіпали, і вони наче крізь землю провалились, так швидко сховались в колючому чагарнику...

А кажан, летюча миша, ще висить вниз головою у дуплі. Але вже сніться йому сни про те, що він безшумно літає і ловить нічних комах. Він уже незабаром вилетить. А зараз нехай досинає свою зиму.

Ось мурашина купа, і мурашки починають прокидатись. Сонні вони які, неповороткі... Мабуть, ще їй не чують, що навколо співають синиці, коноплянки, чижі...

КРІТ-НЕБОРАКА

Підійшов я до невеликої калюжі серед поля. Раптом з неї зірвались качки і хутко полетіли. Я ступив крок, щоб розгледіти, якої вони породи.

Аж ось біля моїх ніг, просто з-під землі, нагорнувши мокру купку, вилазить невеличке звіреня. Все мокре, чудернацьке, ще їй насилу пересуває лапами. Та й лапи в нього дивні, особливо передні. Воно ними, неначе веслами, по землі гребе.

Ти диви, кріт виліз на світло!

Чому ж це він опинився на поверхні, коли завжди живе під землею і значно краще там себе почуває? А, ясно, в чому справа. Його, небораку, несподівано залило водою під землею. От він з переляку прожогом і вистрибнув сюди. Бач, кріт поповз на горб далі від калюжі. Знесилений він, мокрий, змерз на повітрі. Взяв я крота в руки, роздивився, обігрів трохи, виніс на горб і пустив. Він так моторно зарився в землю, ніби туди пірнув. Тільки купка землі лишилась. От техніка, га?

А уявіть собі, що кротові треба було б усю землю з своїх ходів викидати нагору. Тоді б він вигортав її цілі вагони.

Як відомо, кріт риє під землею дуже довгі проходи, такі собі підземні дороги. Прокладає метро без рейок, а землю не вивозить нагору. Під землею він постійно живе, плодиться, навіть бої провадить з своїми сусідами-кротами.

То куди ж він діває землю? Це дуже цікаво...

...Зробили так: впіймали крота і пустили його в довгий дерев'яний ящик, повний міцно утрамбованої землі. Звичайно, кріт миттю пірнув під землю. А в цей час ящик просвітили наскрізь рентгенівським промінням. І на спеціальному екрані перед очима дослідників розкрилась вся картина підземної роботи крота.

Виявилось, що кріт спочатку дробить землю зубами, ніби свердлить її, і гребе сильними передніми лапами. Далі за допомогою шиї, плечей і тих-таки передніх лап впресовує, утрамбовує землю в стіни прогризеного, проритого ходу. Таким чином, кріт досить швидко просувається під землею, одночасно ласуючи черв'яками, личинками, жуками, що живуть у землі. Тепер зрозуміло, чому в крота такі сильні, міцні м'язи на шиї.

ДИВОВИЖНА ДРУЖБА

Люблю я бродити по лісі, слухати зелений шум дерев, коли здається, що кожне дерево шумить на свій мотив, на свій лад. Сосна сухо виспіває вгорі, бо крізь віти її з присвистом пролітає вітер. Дуб густо шелестить, наче з металевим гудінням. Ніжно, мрійно ворущать своїм листячком осика і верба...

Ось чому я не пропускаю можливості побувати в лісі у знайомого лісника. Там я всі стежки і всі чудові галявинки знаю.

Приїхав до нього цього літа і був вражений дивовижною дружбою.

Лісник знайшов лисячу нору, розкопав її і забрав лисенят. Одвіз він їх у зоопарк, а собі одного залишив. Лисеня стало зовсім ручним, стрибало людям на руки, а особливо любило свого господаря. Коли вже лисеня піросло, довелося посадити його на цеп у дворі. А щоб собаки його не розірвали – обгородити дротяною сіткою...

Ми знаємо казочку про те, що лисиця впіймала півня і понесла кудись світ за очі, щоб поласувати курятиною. Насилу півень обманув ту лисицю... Та відомо ж і те, що ніколи не пропустить лисиця можливості вкрасти курку, особливо взимку.

А тут я натрапив на зовсім інше... Повів мене мій знайомий лісник показати своє лисеня. А воно вже й величеньке. Кинулося до свого господаря, скавчить стиха, лащить.

За нами вбігло рябеньке кошенятко і вже величенький півень, червоний, мов огонь, хвіст, як віяло.

- Оце дивіться, нерозлучні друзі, – каже лісник.
- З півнем у дружбі? – здивувався я.
- Атож... Ось вийдемо, подивитися.

Лісник ще погладив свого вихованця, і ми вийшли із загорожі. Стоїмо, дивимося. Лисеня лягло біля своєї будки. Кошеня притулилося до нього, а півень і собі підійшов і сів з другого боку, щось там сидячи подзьобує.

– Ну як вам? – питає лісник і сміється. – Сам вперше в житті таке спостерігаю. І уявіть собі, коли довго немає півня чи кошеняти, лисеня сумно скавчить, неначе кличе їх. А тільки заявляться, веселішим стає, спокійно собі лежить, як оце й зараз.

А півень йому ще й наспівує. А кошеня й ночує з ним у конурі або просто на землі, притулиться і близьенько муркотить собі...

Таку дивовижну дружбу спостерігав я.

ІВАН СЕНЧЕНКО

(1901–1975)

ХТО ВИШНІ ПОЇВ

Катрусина мама скаржилась татові:

– Он глянь на ту вишню. Знову горобці ягоди пооб'їдали, тільки кісточки висять.

Тато здивовано розвів руками і відповів:

– Та коли ж вони, кляті, їдять ті ягоди?

Я скільки ходжу в сад, а не помітив щоб горобці шкоду робили на вишні! Чудасія якась!

І Катруся теж ніколи не бачила, щоб птахи ягоди їли. Ось гойдатися на вишневих гілочках вони люблять. Гілочка тоненька, гнучка, то горобець як учепиться в неї лапками, як почне розколюватися так Катруся аж ногами затупцює від заздрості:

– Чому я не горобчик, так би й гойдалася і гойдалася...

Якось тата не було вдома, а мама пішла на грядки розпушувати землю навколо кущів картоплі. Катруся подумала – подумала і вирішила: «Ось піду в сад, сяду під вишнею і подивлюсь, хто ягідки їсть».

Та на землі сидіти їй не було цікаво. Вже коли в сад прийшла, то краще забратися на вишню і там причаїтися й постежити.

Залізла дівчинка на вишню. Вмостилася на гілці та й дивиться на ягоди. Ягоди великі, соковиті, дуже смачні. У Катрусі аж слинка покотилася. Слинку вона проковтнула і чекає, що ж далі буде.

Прилетів горобець, перескочив з гілочки на гілочку, дзьобнув на листочок якусь кузьку і полетів. На ягоди й не глянув. «Цей, видно, не голодний, – думає Катруся. – ось як головний прилетить, то буде ягоди дзьобати, то я йому тоді вже всю правду скажу. Скажу, не гарно він робить, що вишеньки їсть...»

Тільки це подумала, як чує щось – дзвін! Глянула – аж то оса. Продзжчала над головою у дівчинки і сіла на ягоду. Вчепилася в неї, проколола тоненьку вишневу шкірку і почала смоктати густий солодкий сік. Не встигла добре й напитися, як дзвін! – друга оса прилетіла. І друга оса припала до вишеньки. Потім

десь узялась третя. Обсіли з усіх боків ту ягоду. Далі таке почалося! Одна нап'ється, полетить, а на її місце інша поспішає...

Катруся ще на таке диво дивилася б, так ноги затерпли. Хоч як там гарно було, але на гілці важко сидіти, дуже мулько. А потім гукнула мамі:

– А я знаю, мамо, хто вишневі ягідки співає! Ось іди сюди, подивися, що там роблять оси!

Підійшла Катрусина мама, поглянула і руками сплеснула:

– Ну ви ж подумайте! Оси таку шкоду роблять, а ми грішимо на горобців. Ой, треба мерщій ягідки рвати, бо жодної не залишиться на дереві! На тобі, Катрусю, козубочок, лізь та збирай. У вечері вареники наваримо, добре?

Повен козубочок нарвала Катруся вишневих ягід. А ввечері сиділа вже вареники їла аж сік у неї по губах стікав.

ЯК ОЛЕСЯ ЗАСНУЛА В КВІТЦІ

Жили на світі сестричка і братик. Сестричку звали Олеся, а братика Василь. От якось і каже Олеся:

– Давай гратися в піжмурки.

– Добре, – відповідає Василь, – давай.

Тільки як братик заховається, то Олеся бігає, бігає, а Василя знайти не може. Стало їй так прикро від цього, що й заплакала. Плаче й плаче, аж чує, хтось озивається до неї:

– Чому ти, дівчинко, плачеш?

– Як же мені не плакати, – відповіла крізь сльози Олеся. – Що я заховаюся, то Василь зразу мене знайде, а як Василь заховається, то я шукаю, шукаю, а знайти не можу.

– Ну, добре, – каже той самий голос. – Я тобі допоможу так заховатися, що Василь тебе зроду не знайде. Ось лізь сюди!

Підводить Олеся очі, і що ж вона бачить? Синю-пресиню, гарну квітку. Глянула на неї Олеся і каже:

– Як же я влізу в тебе, коли ти зовсім малюсінька, ще й прозора та ніжна.

– Дарма, – відповідає квітка. – Ти тільки простягни вперед ручки.

Простягла Олеся ручки до квітки, і квітка почала більшати. Ось сховався в ній пальчик, ось уже не видно й руки по лікоть,

ось і плечі вже в квіточці. Нарешті і вся Олеся сіла на дні квітки й сидить. А там гарно, затишно, пахне чимось ніжним-ніжним. А гляне Олеся через пелюсточки, і все навколо таке, наче дивиться вона через синє скельце.

«Еге, – думає дівчинка, – тут гарно. Хай тепер Василь пошукає мене, хай побігає!»

І справді, Василь скрізь бігає, зазирає за кущі, за горбочки, аж упрів, аж чуб став мокрий, а Олесі не знайде, хоч плач! Сестричка сидить у квітці та усміхається. Раптом чує – до квітки щось летить. Так гуде, як літак, а само волохате, страшне. Підлетіло до квітки, сіло край пелюсточки, а потім швидко у квітку! Злякалася Олеся, як замахав руками, як закричить:

– Ой, боюся, боюся!

Спинилося воно, побачило дівчинку в квітці і каже:

– Чому ти кричиш? Ти не бійся мене, я бджілка.

Глянула дівчинка – і справді, бджілка перед нею. Хоч і волохатенька, а золотиста, чепурненька.

– А ти не вкусиш мене?

– Ні, – говорить бджілка, – сиди тільки смирененько.

Відсунулася трішки Олеся, а бджілка пролізла на саме дно квітки, умостилася там гарненько. Випускає свій носик, встромляє його в денце квітки і починає смоктати. Носик той прозорий, і бачить дівчинка, як по ньому піднімається чистий і прозорий, як сльоза, та солодкий, як мед, нектар.

– І мені нектару теж хочеться, – тихенько попросила дівчинка.

– То летімо до мене додому, там ласощів різних – скільки душа забажає.

– А як же я полечу, коли в мене крилець немає?

– А ти на мене сідай, тільки міцно тримайся.

Сіла Олеся на бджілку, ухопилася руками їй за шию, бджола замахала крильцями, загула й полетіла.

І прилетіли вони додому до бджілки. А дім у неї дерев'яний, та ще й двоповерховий. Сам білий, а покрівля блакитна.

– А чому тут медом пахне? – запитує дівчинка.

– Бо тут бджілки з нектару мед роблять. Ходімо, глянемо.

Як зайшла Олеся всередину, аж зойкнула. Все в будиночку було зроблене з меду. Посадила бджілка дівчинку за стіл, принесла цілу миску з медом. Наїлася дівчинка, подякувала за частування та й згадала про свого братика. Це ж він шукає її.

Шкода стало Олесі брата. Вона підвелася, виглянула у віконце та як загукає з усієї сили:

– Братику, я тут! – і прокинулася, бо все це їй – і про квітку, і про бджілку, і про мед – наснилося.

Василь теж хотів, щоб йому наснилось таке, але в нього нічого не вийшло. Не люблять Василя квіти, він їх шаблею своєю січе. А коли він шанобливо буде ставитися до них, то може і йому насниться таке...

ВИМОК, ВИКИС, ВИЛІЗ, ВИСОХ...

Ішли через річку білочка і борсук. Там колода лежала. Білочка легко й швидко плиг – стриб по колоді і вже на тому боці. А борсук ішов важко, неначе манної каші миску з'їв. Підсковзнувся на колоді та й бух у воду!

Вимок, викис, виліз, висох. Ступив на колоду та й бух у воду!

Білочка каже:

– Ну, хіба ж так можна! Треба легесенько йти. Бачиш як?

– Та бачу! – відказав борсук. Ступив на колоду та й знову бух у воду.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ

(1918–1970)

ЩОБ МЕТЕЛИК НЕ ПОКОЛОВСЯ

Маленька дівчинка Зоя гуляла в саду. Вона підійшла до акації. На акації гострі–прегострі колючки. Над акацією літав барвистий метелик. Ой, як же йому не страшно літати! Налетить на колючку – що ж тоді буде?! Підійшла Зоя до акації. Зломила одну колючку, другу, третю.

Мама побачила та й питає:

– Що ти робиш, Зою? Навіщо колючки зламаєш?

– Щоб метелик не поколосся, – відповіла Зоя.

– Це дуже добре, що ти метелика жалієш, – сказала мама, – але ж і акація без колючок жити не зможе.

ФІАЛКА І БДЖІЛКА

Подружили бджілка і фіалка. Фіалка в полі дивилась на світ своїм радісним фіолетовим оком. А бджілка жила у вулику. Багато разів на день прилітала бджілка до фіалки – брала пилок і нектар. Раділа фіалка своїй подрузі.

Та ось прилетіла бджілка, дивиться, а фіалка закрила свою квітку, схилила журливо голівку.

– Чому це ти, Фіалко, зажурилася, чому квітку свою закрила? – питає бджілка.

– Ой лети, бджілко, додому, бо негода наближається. Буде великий дощ.

Прилетіла бджілка додому. І справді пішов дощ.

ЯК СИНІЧКА БУДИТЬ МЕНЕ

Щойно посвітлішає за вікном, прилітає маленька жовтогруда пташка. То – синичка. Шапочка в неї чорно-оксамитова, щічки біляві. На зеленкувато-сірих крильцях кожна пір'їнка ніби пензликом намальована. Синичка стукає гострим дзьобиком у заплакану шибку. Заглядає агатовим оченятком у кімнату. Розвиднюється, я піднімаюся з ліжка, виношу шматочок несоленого сала. Синичка дзьобає сало й співає: «Пінь-пінь». Це вона говорить: «Дякую, завтра вранці я знову прилечу».

ЩО НАЙСМАЧНІШЕ?

Діти влаштували на дереві годівницю для пташок. Щодня приносили соняшникове насіння, пшеницю. А синичкам – шматочок сала. Ось і сьогодні повісили сало на ниточку.

Прийшов у садок Дмитрик. Йому дуже хотілося побачити, як снідає синичка. Сів біля вікна і дивиться. Прилетіла синичка, сіла біля шматочка сала і дзьобає. Дзьобне й защебече. Дзьобне і защебече.

«Це вона дякує за сало», – думає Дмитрик.

Захотілося Дмитрикові принести синичці чогось ще смачнішого. Він дуже любив вареники з сиром. Приніс Дмитрик вареника і поклав на годівницю. Не знав Дмитрик, що синички вареників не їдять.

НАЙГАРНІША МАМА

Випало Совеня із гнізда та й повзає. Далеко забилося, не може знайти рідного гнізда. Побачили птахи малого – некрасивого, з великою голівкою, вухатого, банькатого, жовторотого. Побачили та й питають, дивуючись:

– Хто ти такий, де ти взявся?

– Я Совеня, – відповідає мале. – Я випало з гнізда, не вмію ще літати і вдень дуже погано бачу. Я шукаю маму.

– Хто ж твоя мама? – питає Соловей.

– Моя мама Сова, – гордо відповідає Совеня.

– Яка ж вона? – питає Дятел.

– Моя мама найгарніша.

– Розкажи, яка ж вона, – питає Дрізд.

– У неї голова, вуха й очі такі, як у мене, – відповідає з гордістю Совеня.

– Ха-ха-ха! – зареготали. Соловей, Дятел і Дрізд. – Та ти ж потвора. Виходить, і мати твоя така сама потвора.

– Неправда! – закричало Совеня. – Мама в мене найгарніша.

Почула його крик Сова, прилетіла потихеньку, взяла Совеня за лапку й повела до рідного гнізда. Совеня уважно подивилося на свою маму: вона була найгарніша.

ЛИСЯЧИЙ ХВІСТ

Побачив малий Зайко лисячий хвіст. І здивувався: рудий, довгий, пухнастий. От і питає:

– Лиско, навіщо тобі такий довгий хвіст?

– Сліди замінити. Ось украду я курочку, люди женуться, от-от спіймають. А я біжу по снігу, слід замінюю. Люди й не знають куди я побігла.

Приходить Зайко до матері й просить:

– Мамо, зроби мені з коноплів такий хвіст, як у Лиски. Хочу сліди замінити. Хочу, щоб люди не знали, куди я побіг.

Мати й каже:

– Дурненький ти, Зайче. Тобі не тікати треба, а вміти будь-кого перехитрити. Побачиш людину з рушницею – то мисли-

вещь. Затаїсь і сиди тихенько. Він і не побачить тебе. Твій хвіст – це твоя голова.

І погладила мати Зайка-синочка лапкою по голові.

ЛЕДАЧА ПОДУШКА

Маленькій Яринці треба рано вставати, щоб до школи йти, а не хочеться, ой як не хочеться! Ввечері питає Яринка у дідуся:

– Дідусю, чому вранці вставати не хочеться? Навчіть мене, дідусю, спати так, щоб хотілося вставати і йти до школи.

– Це подушка в тебе ледача, – відповів дідусь.

– А що ж їй зробити, щоб вона не була ледачою?

– Знаю я таємницю, – пошепки сказав дідусь. – Ото саме тоді, як вставати не хочеться, візьми подушку, винеси на свіже повітря, добре вибий її кулачками – вона і не буде ледачою.

– Справді? – зраділа Яринка. – Я так і зроблю завтра.

Ще дуже рано, а треба збиратись до школи. Не хочеться вставати Яринці, але треба ж нарешті подушку провчити, лінощі з неї вибити.

Схопилась Яринка швиденько, одяглася, взяла подушку, винесла на подвір'я, поклала на лавку – та кулачками її, кулачками. Повернулася до хати, поклала подушку на ліжко – та й умиватися. А дідусь у вуса посміхається.

ЯК ХЛОПЦІ МЕД ПОЇЛИ

Мати послала Олега і Романа до дідуся. Він у сусідньому селі живе.

Зраділи хлопці: давно не були в дідуся. У нього в садку яблука смачні, ото вже поласуємо, думають.

Принесли дідусеві нову вишиту сорочку, що мати передала. Подякував дідусь і каже:

– Ідіть, діти, в садок, ласуйте яблуками.

Побігли хлопці у садок, наїлися яблук. Дідусь поставив на столі тарілку меду. Взяли вони по ложці й не можуть більше.

Зібралися хлопці додому. Дав дідусь баночку меду й каже: – Хай і мама покуштує.

Пішли хлопці. Дорога далека. Захотілося їсти. Сіли під вербою, з'їли трохи меду. Та й знову йдуть. Захотілося їсти ще дужче. Ще сіли, наче й небагато з'їли, а меду лишилося тільки на денці.

Ще раз сіли... Баночка стала порожня. Підійшли до хати, сіли під явором та й думають: «Що ж мама скаже?»

Вийшла мама з хати, дивиться – хлопці плачуть.

– Чого це ви плачете? – стривожилася мати.

Розповіли сини, як мед поїли. Мама зраділа, сміється. Хлопці дивуються, питають:

– Мамо, чого ви радієте?

– Того, що ви плачете...

ХЛОПЧИК І СНІЖИНКА

З неба летіла на землю сніжинка. Вона була легка, ніжна, прозора, мов пушинка. І красива, мов зірка.

На землі стояв хлопчик. Він бачив, як падає сніжинка. Хлопчик думав: ось впаде комусь під ноги, і її затопчуть.

Ні, не треба падати сніжинці на землю. Не треба її затоптувати.

Хлопчик простяг долоню. Він захотів приголубити сніжинку. А вона впала на теплу, добру руку хлопчика й розтала. Хлопчик з жалем дивиться на руку. На долоні блищить крапелька, мов сльозинка.

ЯК КОТОВІ СОРОМНО СТАЛО

Вийшов кіт на поріг. Мружиться від ясного сонечка. Раптом чує – горобці зацвірінькали. Принишк кіт, насторожився. Тихенько почав пробиратися до паркана. А там сидять горобці.

Підповз аж до паркана та як стрибне. Хотів горобця схопити. А горобчик – пурх та й утік. Кіт перелетів через паркан та в калюжу й упав. Вискочив мокрий, брудний.

Іде кіт додому. Соромно йому. А горобці позліталися з усього подвір'я, літають над невдахою і цвірінькають. То вони сміються з кота.

ЯК ПОЧИНАЄТЬСЯ ОСІНЬ

Осінь – дочка Діда Мороза. Старша дочка, бо є ще в нього молодша доня – Весна. В Осені коси завітчані пшеничними колосками й червоними ягідками калини. Ходить Осінь лугами, берегами. Де зітхне, там холодом війне.

Любить Осінь ночами сидіти на березі ставка. А вранці над водою піднімається сивий туман і довго не розходиться. Оце й починається Осінь.

Бояться Осені пташки. Як тільки побачать її ластівки, злітаються і про щось тривожно радяться. А журавлі піднімаються високо в небо й тривожно курличуть.

Любить осінь заходити в садки. Доторкнеться до яблуні – яблука жовтіють.

А дятли радіють, зустрівшись із Осінню: голосно щечечуть, перелітають із місця на місце, шукають поживи на деревах.

Сьогодні теплий, сонячний день. Низько стоїть сонце – світить, але не дуже гріє. Сіла старша донька Діда Мороза під стогом сіна, розплітає косу, гріється. Співає пісню про срібні павутинки.

ЛАРИСА ПИСЬМЕННА

(1914–1992)

ВЕСЕЛИНКА ТА ЇЇ МУРАШКА

Дівчинка Василянка завжди була така весела й усміхнена, що люди прозвали її Веселинкою.

Якось бігла Веселинка через майдан, коли бачить – якийсь маленький вузлик з брудних ганчірок. І наче ворухиться.

Підійшла Веселинка ближче, придивилася. А таки справді ворухиться! Здивовано розв'язала – і з ганчір'я вилізло смугасте кошеня. Але яке! Бруднюще, на кривих тонких лапках, голівка – самі гострі вушка та зелені очі.

Веселинка обережно погладила кошеня по скуйовдженій спинці-драбинці. Воно тихо замуркотіло – на голосніше муркотіння, видно, сили не мало. Дівчинці стало шкода бідолашку, ото й узяла на руки. Ой-ой! Жменька кісточок, обтягнених смугастою

шкірою... Що робити? Покинути тут на гибель так, як хтось недобрый покинув? Ні, такого наша Веселинка не могла вчинити. Понесла знайду додому. Та мама аж за голову схопилася.

– Навіщо ти притягла сюди таке страхіття?

– Мамочко, цю бідолашку хтось зав'язав у ганчір'я та й покинув на майдані.

– Певне, щоб додому не втрапила. А ти взяла та й притягла сюди. Що ж тепер? Викинути геть?

– Мамочко, не треба! Мені її шкода.

– Та й мені шкода... Доведеться негайно купати.

Мама налила в ночовки теплої води, і вони з Веселинкою викупали перелякане кошеня. Мокре, худюще, воно стало нагадувати якусь замордовану комашину.

– Мурашка! – співчутливо усміхнулася Веселинка.

– І справді Мурашка, – погодилася мама й налила в мисочку теплового молока.

Мурашка пожадливо його випила. Веселинка загорнула її в стару теплу хустку.

Зігрівшись та напившись молока. Мурашка, вдячно замуркотіла та все намагалася притулитись носиком до Веселинчиної щічки. І тоді дівчинка помітила, що в кошеняти одне вушко розірване, аж виступає кров.

– Ой, мамцю, глянь, яка в Мурашки страшна вава!

– Познущався хтось, – глянула мама. – Було присохло, а ми його розмочили. Зажди, зараз я змащу рану. Загоїться.

Згодом вушко й справді загоїлось. Мурашка від'їлася, стала гарненькою і тепер подобалася всім. Проте ходила слідом тільки за Веселинкою, віддаючи їй всю свою щирю любов. Коли ж назустріч їм траплявся собака, Мурашка вправно видряпувалася на плечі своїй хазяєчці і звідти спокійно дивилася на можливого напасника. Але от з півнем...

Такого півниська ніде більше не здибати, не марно ж його прозвали Забіякою. Він кидався на всіх, навіть на Веселинку, намагаючись дзьобнути.

Якось дівчинка вибігла на вулицю, за нею, мов прив'язана, – Мурашка. І там на них напав Забіяка. Червоний, як жар, шия з позолотою, сам здоровезний, він розчепірів крила й розлютовано закирвав: «Кк-куди? Кку-ди? Ось як налечу!»

Дівчинка перелякано спинилася. Втікати марно – Забіяка наздожене. Та ще й на голову вилетить. Стояти непорушно? Теж накинеться. І в цю саму хвилину Мурашка вискочила поперед Веселинки, зігнула «верблюдом» спинку і так засичала, що Забіяка розгублено опустив хвоста, склав крила, відразу якось поменшав і дрібненькими кроками втік до свого двору.

Ну, друзі, що ви скажете? Оце вам і Мурашка!

ПОДАРУНОК МОРСЬКОЇ СВИНКИ

Її прозвали Морською Свинкою – таку мала масть: по білій шкурці чорні й жовті плями. Була вона нічия, грілася на сонці або полохливо перебігла подвір'я, бо деякі недобрі хлопчаки кривдили її. Особливо Валерка з першого поверху: то ногою піддасть, то камінцем пожбурить, то водою обіллє...

Якось під обід до двору з веселим гуркотом заїхала вантажна машина, і з Валерчиної квартири стали виносити речі. А другого дня в'їхала інша машина з іншими речами і з іншою людиною, що стала жити у Валерчиній квартирі. То була тиха лагідна жінка із срібним волоссям. Забачивши Морську Свинку, жінка покликала її:

– Кицю, кицю! А йди до мене!

Але Морська Свинка боялася. Жінка кинула їй шмат ковбаси.

Кицька ухопила здобич і гайнула на горище, щоб ніхто не відняв.

Відтоді безпритульній Морській Свинці стало житися краще. Якось уночі вона крадькома проскочила крізь розчинену кватирку до кімнати і вмостилася на канапі. Вранці хазяйка кімнати прокинулася й обережно зачинила кватирку.

— Доброго ранку, Морська Свинко!

Здичавіла кицька майнула під канапу. Жінка налила в блюдце молока, поставила на підлозі, відчинила кватирку й пішла на роботу.

Морська Свинка пожадливо вихлебтала молоко і вискочила через кватирку...

Тепер для неї настало чудесне життя: вона мала хазяйку! Ряба шкурка на Морській Свинці стала лискуча, ясно-зелені очі повеселіли. Спала Морська Свинка в ногах у хазяйки, вранці проводжала її з дому через усе подвір'я, увечері зустрічала.

Одного разу вночі прокинулася хазяйка від надто голосного «мур-ня!». Вона простягла руку, ввімкнула світло і перелякано зойкнула. На ліжку, біля подушки лежала велика миша, а над нею, горда собою, стояла Морська Свинка. У неї був такий урочистий вигляд, що хазяйка аж засміялася. Вона зрозуміла: вдячна кицька принесла їй найкращий свій подарунок.

САП'ЯНЦІ

Загубив ведмідь Гуп-Туп-Медолюб свої сап'янці.

От були – й нема! Хтозна – куди поділися. І сап'янці старі вже, полатані, та звик до них ведмідь. Шкода!

Сам шукав – не знайшов. Звірі шукали – не знайшли.

А найбільше лисиця Облудниця шукала, дуже пильно шукала, а проте не знайшла. Аж сльозами вмилася: «Три дні й три ночі не їла, не спала, а ніде їх немає. Мов крізь землю провалилися. Пропали!»

Пожурився ведмідь Медолюб, та вже й забувати став. Що вдієш!

Аж тут нове лихо настало: слава на ведмедя недобра пішла. То було – всі ведмедя шанують, вклоняються низько, а тепер – де не піде – відвертаються. Та як же не відвертатися, коли занадився ведмідь у сусіднє село. У старій бабусі Орисі сметану украв, у людей курей став

тягати... Чи, може, то інший злодій? Так ні ж, слідів од ведмежих сап'янців хіба, що сліпий не побачить. Сором! Ганьба!

Вболіває ведмідь Медолюб. Аж схуд, бідолага. Лапою себе в груди гамселить, мало не плаче, клянеться:

– Не я! Не я! От щоб мені меду довіку не нюхати, щоб мені крізь землю провалитися – не я! І сап'янців у мене немає, пропали.

Ніхто віри не йме, всяк на ведмежі сліди киває.

Просить лисицю ведмідь, щоб посвідчила, що сап'янці пропали. Сама ж бо три ночі шукала – не знайшла!

– І-і, начхайте дядечку Медолюбє, на той поговір, – умовляє лисиця Облудниця. – Нехай собі теревеняють, що хочуть, а ви не журіться, бо ще, боронь Боже, занедужаєте. Дивіться на мене, я своєї душеньки зроду не тривожила, то й здорова, нівроку!

І справді – гладка стала лисиця, лискуча. Шовкову шерсть на собі вилизує, ласкаві очі мружить. Хочеш не хочеш, а замилуєшся!

А ведмідь Медолюб все марніє та журиться: поговір не стихає.

І звідки впало таке лихо на ведмедя?

ГРИЦЬКО БОЙКО

(1923–1978)

СОЛОВЕЙКО

Соловейко
Навесні,
Навесні
Сипле співи
Голосні,
Голосні.

Соловейку,
Щебечи,
Щебечи.
Мене співам научи,
Научи!

Заспіваєм
Ми удвох,
Ми удвох,
Починаєм:
– Тіу-тьох,
– Тіу-тьох!

ГОРА

Задивилась дітвора:
– От гора, так гора!

Отакенна висота,
Аж до неба прямо! –
Як подивишся, зліта
З голови панама.

І чого на ній нема:
Сосни, трави, квіти...
На шпилі її – зима,
А в підніжжі – літо.

КРИШТАЛЕВА ЗИМОНЬКА

Кришталева зимонька
В срібнім кожушку!
Ти кругом насипала
Білого сніжку.

Принесла ти радощі
Нашій дітворі:
Гірочка і ковзанка
В кожному дворі!

Кришталева зимонько,
Ще сніжку сипни! –
Сядем на санчата ми,
Візьмем ковзани.

Морозець пощипує,
І сніжок хрустить...
Кришталева зимонька
Всіх нас веселить!

ХЛЮП, ХЛЮП, ВОДИЧЕНЬКО!

...Хлюп, хлюп, водиченько,
Хлюп, хлюп на личенько,
І на ручки, і на ніжки
Хлюп, хлюп, хлюп!

ВИШЕНЬКА

Ранньою весною
В нашому садку
Я сама садила
Вишеньку струнку.

І шумить листвою –
Вже така, як я! –
Від усіх найкраща
Вишенька моя!

СОНЕЧКА УМИТА

Задивилось сонечко
На маленьку Сонечку:
Сонечка умита,
Сонечка одіта,

Чисті черевички,
У косичках стрічки.
Усміхнулось сонечко
До малої Сонечки.

НЕ ЗНАЛА

Пита бабуся у онуки:

– Чи ти помила добре руки?

– Аякже, – Милочка в одвіт, –

Помила з милом так як слід.

– А де? – бабуся знов питає, –

Води ж у хаті в нас немає...

– Немає? – здивувалась Мила. –

– А я не знала і помила.

ЧОМУ ТИМКО ПОДРЯПАНИЙ

– Чому це ти подряпаний? –

Юрко Тимка пита.

Тимко йому відказує:

– Та я ж купав кота!

– А я от не подряпаний.

Хоч теж купав свого...

– Еге, ти ж не викручував

І не сушив його!

САШКО

В трамваї переповненім

Сашко з м'ячем сидить,

А біля нього згорблений

Старий дідусь стоїть.

Хтось до Сашка звертається:

Чи вас у школі вчать,

Як місце дати старшому,

Як старших поважать?

– Та вчать, – Сашко відказує, –

Але оце якраз

Розпочались канікули –

Ніхто не учить нас!..

ГОДИННИК

Щось годинник, – каже тато, –
Раптом зупинився.
Треба в чистку віддавати,
мабуть, запилвся.
– Звідки взятись тому пилу, –
мовила Галинка, –
Я ж годинник з милом мила, –
Там нема й пилинки!

ВЕРЕМІЙ

Це дідусь хороший мій,
Звуть його так – Веремій.
Так він дивно розмовляє,
Що поспробуй зрозумій!
В цирку був я з дідусем –
Ми там бачили усе:
І жонглера, і ведмедя
На швидкім велосипеді...
Я крутивсь, дідусь спитав:
– Ти прийшов ловити гав?
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Грались ми з Рябком кудлатим –
Посварилися із братом.
Брат мовчав і я мовчав,
А дідусь обох повчав:
– Так до бійки недалеко!
Що це ви розбили глека?
Братик, плачучи, сказав:
– Глека я не розбивав!
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Ми були біля криниці.
З неї я хотів напиться.

Нахиляюсь, гнуса, гнуса –
До води ж не дотягнусь...
А дідусь мій: – Що? Попив?
Шилом патоки захопив?
Знов мені не зрозуміло:
Тут – ні патоки, ні мила.
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Братик спать ніяк не хоче:
Хоч і сонні в нього очі,
Вередує: – Я не ляжу!
– А дідусь ласкаво каже:
– От якби ти зараз ліг,
Ти б заснув без задніх ніг!
Братик ліг, питає в нього:
– Де ж у мене задні ноги?
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Я, сестричка й менший брат
Втрюх збирали виноград,
Сперечалися ми все:
Хто з нас кошик понесе?
Дідуся ми розгнівили:
– Що ви кашу заварили?
– Де ж та каша? – мовив брат.
– Ми ж збирали виноград!
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.

ЗЛАМАНІЙ СТІЛЕЦЬ

– Саво, кинь читати!
Хай йому вже грець!
Треба ж поладнати
Зламаний стілець!

На дивані Сава

З книжкою в руці:

– Не моя це справа –
Лагодить стільці!

А як звечоріло,

Він за стіл сіда.

Тільки стіл накрили –

Трапилась біда:

Зі стільця хлопчисько

Покотився так,

Що розбив він миску

І набив синяк.

А в сестрички Клави

Усміх на лиці:

– Так чия це справа –

– Лагодить стільці?

МУДРИЙ БОРЯ

– Закрий щільніш кватирку, Бoryю,
Бо дуже холодно надворі...

– А як закрити її щільніше,
Хіба надворі потепліша?

ОЛЯ І КВАСОЛЯ

Посадила якось Оля

Пригорщу квасолі,

А врожай зібрала –

Дві пригорщі стало.

І дивується вона:

– Де взялася ще одна?

ВНУЧАТКО І КУРЧАТКО

Бабуся каже: – Глянь в гніздечко:
Курчатко клюнуло з яечка, –
Пита здивовано внуча:
– А влізло як туди курча?

СТОНІЖКА

Гостювати йшла стоніжка.
Забруднила ноги трішки.
На порозі біля хати
Стала ноги витирати.

Всі сто ніжок обмітала,
всі сто ніжок витирала,
а як стала на помості –
із гостей верталися гості.

У СЛОНА БОЛИТЬ НОГА

У слона болить нога.
Слон сьогодні шкутильга:
Гостював комар у нього,
наступив йому на ногу.

СІЯВ ПІВНИЧОК ГОРОХ

Сіяв півничок горох,
Позбирав із поля,
Змолотив – торох – торох! –
Аж воно: квасоля!

ЗАЙЧИК

Довгі вуха, куций хвіст.
Невеличкий сам на зріст.

На городі побував –
Нам капусту попсував.
Довгі ноги – скік та скік!
Ми погнались, він – утік!

ДОДУМАВСЯ

Покарав малого тато, –
Той стоїть в кутку кімнати.
Плаче хлопчик і рида.
Дума хлопчик: – Не біда!

От як виросту, – кімнати
Буду круглі будувати.
Буде хата в нас така.
В ній не одного кутка!

СУСІДКА ЗНАЄ

– Де ти айстру взяв таку?
– У сусідки в квітнику...
– А сусідка зна про це?
– Зна, бо гналася з дубцем!

РИБАК ТА ЧЕРВ'ЯК

– Ти давно сидиш з вудками на Дніпрі?
– Та не дуже – від ранкової зорі.
– А чому нема улову в рибака?
– Не ловив я, вчив я плавать черв'яка!

КОНСУЛЬТАНТ

Весною біля школи
Усім знайшлося діло:
Гуртом ямки копали
І деревця садили.
Один Мишко тинявся
І потирав долоні, –

Він був за консультанта
У нашому загоні.

До кожного підходив,
Повчав нас без упину:
– На дно насипте гною,
А зверху – вогку глину!

Та корінь засипайте
Мерщій, Катюшо й Людо, –
Бо яблунька засохне
І яблук тут не буде.

– Авжеж, не буде яблук, –
Промовила Катюша, –
Бо це, як хочеш знати,
Не яблунька, а груша!

ШВИДКО ВІДПОВІВ

Коли прийшов зі школи внук,
Дідусь щоденник взяв до рук:
– За віщо двійку ти схопив?
– За те що швидко відповів...
– За те, що швидко? – гримнув дід. –
– За це п'ятірку ставить слід!
– Та що ви, діду, кричите?
Сказав я швидко, та не те...

ДОМАШНЯ ПИСЬМОВА

– Домашню письмову
Чому не писала?
– Бо ручка учора
В колодязь упала...
– Коли ж та письмова
Написана буде?
– Як воду з колодязя
Виберуть люди...

ВІДПОЧИТИ НІКОЛИ

Розпочались канікули,
А відпочити ніколи.
Лиш наступає ранок –
За книжку і на ганок.
А з ганку стежка-стрічка
Веде мене до річки.
Там на піску читаю,
Читаю й загораю,
І так я зачитався –
За три дні й не скупався,
А тут іще морока:
Попік і спину, й боки.
Тепер лежу у ліжку
І знов читаю книжку,
Розпочались канікули,
А відпочити ніколи!

ДІЛОВІ РОЗМОВИ

Щоденно після школи
У Петрика і Вови
Усе по телефону
Йдуть «ділові» розмови:
– Здоров!
– Здоров!
– Як справи?
– Що робиш? – я питаю.
– Та ось по телефону
З тобою розмовляю...
А як у тебе справи?
– Та справи – те що треба!
– А що ти зараз робиш?
– Та ось дзвоню до тебе...
– Ну, що ж – бувай здоровий,
Бо вже пора кінчати:
Ще ж треба подзвонити
До Роми і до Гната.

ПРО ЮРУ І ФІЗКУЛЬТУРУ

Щось із Юрою не те:
Щось наш Юра не росте...
Він такий у нас тоненький,
Хворобливий і худенький,
Мов заморене курча, –
Одноліткам до плеча...

Та чи знаєте ви те,
Чом наш Юра не росте?
Подивіться: він з друзками
Мчить по вулиці з книжками.

– Звідкіля біжиш ти, Юро?
– Я тікаю з фізкультури!

ПРОВАЛИВСЯ ПО КОЛІНА

От на лижах я спустився!
Мчав, як тільки міг!
Та упав і провалився
По коліна в сніг ...

А чого ж в снігу шапчина
Й очі повні сліз?
Проваливсь я по коліна ...
Головою вниз!

ЛИСТОПАД

Сонце мало вже гріє,
Холодок повіва.
Засихає, жовтіє
На узліссі трава.
Небо хмуриться часто,
Потемніла ріка...
Щоб дощами упасти,
Плине хмара важка.
Осипаються клени,

Листя з дуба летить...
Лиш ялинка зелена
Гордовито стоїть.

ЗОЗУЛЯ

З лісу в ліс перелітає,
Де не сяде – там співає.
І кладе яєчка
У чужі гніздечка.

ВЕЧІР

Тихо сонечко сіда,
Йде із поля череда,
Виграє сопілка...
Нагулялась дітвора.
– Спать пора! Спать пора!
– Кличе перепілка.

ДЕНЬ ТАКИЙ ЗНАМЕННИЙ

Закінчилось літо,
Покосили ниви,
У садках допіли
Яблука і сливи.
Вересень малечу
В класи зазива...
День такий знаменний
Раз в житті бува!
Хлопчики й дівчатка
Дуже поспішають.
У просторих класах
Парти їх чекають.
Подивіться, друзі:
Форма в нас нова!
День такий знаменний
Раз в житті бува!
Перший день навчання
У містах і селах.

Світить нам привітно
Сонечко веселе.
Все навкруг сміється,
Все навкруг співа:
День такий знаменний
Раз в житті бува.

ВЕРЕДА

Мала мама одинця,
Одинця-мазунця.
Мамі з ним була біда:
Одинець був вереда.
Вереда вередував,
Всім спокою не давав:
І бабусі,
Й тьоті Ірі,
І сусідам
По квартирі.
Навіть котику-
Воркотику
Малому
Від плачу
Тікати доводиться
Із дому,
А горобчики
Сміються
У садах:
— Цвірь-цвірінь!
Уже проснувся
Вереда!

Ось у ліжку
Він сидить,
В стінку стука:
— Мамо, йди!
Йди сюди!
Візьми на руки! —

Хлопець дригає ногами,
Обливається сльозами
І подушку обніма:
– Ма-ма-ма!

Стала мама
Умивать
Одинця, –
Репетус
Мазунець
Без кінця!
Кулачками тре він очі:
– Я вмиватися не хочу!
Теплої води нема!
Ма-ма-ма!

Мама мило
Червоненьке
Узяла,
Вереду свого
Вмивати
Почала.
Знову плаче:
– Я не хочу!
Ой, заходить мило в очі!
Не намілюй!
Не вмивай!
Ай-ай-ай!
Стала мама
Вереду
Утирать,
Вереда давай
Ще дужче
Кричать.
Він до лоба приклада кулачок:
– Ой, колючий рушничок, рушничок!
Ти мене не обдирай,

Ти гладеньким витирай!
Ай-ай-ай!

Мама супу
Із кастрюлі
Налила,
Мама ложку
Вередулі
Подала.
– Нащо ложка? Забери ти!
Хочу суп із тарілки пити! –
І руками обома
Він тарілку підніма.
– Ма-ма-ма!
Враз за шию
Потекло –
Гаряче!
Верещить він:
– Ой, пече!
Ой, пече! –
Як затупає ногами,
Та до мами із сльозами:
– Суп гарячий... їж сама!
Дай того... (чого нема!)
Ма-ма-ма!

Ось бабуся
Вже зайшла
до кімнати,
Булку з маком
Принесла
Для внучати.
– Я не хочу їсти так!
Виберіть із булки мак!
Чом варення в ній нема?
Ма-ма-ма!
Вереда

Усе кричить,
Не змовка:
– Ви з вареннячком
Спечіть
Пиріжка!
Я з варенням хочу їсти,
Тільки так, щоб був без тіста,
А начиночка сама!
Ма-ма-ма!

Стала мама
Одягать
Вереду,
Вереда
Галасувать:
– Не піду!
Хочу дома я сидіти!
Вже набридло мені літо!
Хочу, щоб була зима!
Ма-ма-ма!

Мама слоника
Купила
Заводного.
Вереда
Горла щосили:
– Не такого!
Я не хочу заводного!
Ти купи мені живого,
Із ногами чотирма!
Ма-ма-ма!

Він із мамою
Гуляв
У саду.
Хто проходив –
Впізнавав

Вереду.
Знов розплакався синочок:
– Мамо! Хочу в дитсадочок,
Гратись з дітками всіма!
Ма-ма-ма!

А йому відповіли
Малюки:
– Ну, навіщо вереда
Нам такий?
Ні, не візьмемо тебе
Ми сюди:
В дитсадочок нам не треба
ве-ре-ди!

СКОРОМОВКИ-СПОТИКАНКИ

СКОРО МОВЛЮ СКОРОМОВКУ

Скоро,
скоро
мовить
Ганка
скоромовки –
спотиканки.
Слово
в слово
Слава
ловко,
скоро
мовить
скоромовки.

ОЖИНА

Біжать
стежини

поміж
ожини.
І вже
у Жені
ожина
в жмені.

ЗУБИ

У сестрички Люби
Випадають зуби.
І говорить Люба:
– Я тепер бежжуба!

СТО НІЖОК

У стоніжок
По сто
Ніжок.
Всі
Сто
Милися,
Всі
Стомилися.

КІНДРАТ ВБРІД БРІВ

Кіндрат
Вбрід
Брів –
Зустрів
Бобрів.
Бобри –
У рів.
Кіндрат
Добрів –
Змокрів
До брів.

ЗАГАДКИ

Дуже я потрібна всім –
І дорослим, і малим.
Всіх я розуму учу,
Хоч сама завжди мовчу.
(агинК)

Дерев'яний та довгенький,
Маю носик я гостренький.
На білому слід лишаю, –
І всіх діток потішаю.
(ьцевілоО)

То холодним, то гарячим
Вдома кожен мене бачив.
І співаю я від жару,
І пускаю з носа пару.
(кинійаЧ)

Я блискача, гостренька,
Маю вічко маленьке.
За собою несучу
Довгу-довгу косу.
(аклоГ)

Залізний кінь, фарбований
І гумою підкований.
(ьлібомотваА)

Я стою на ходу,
А спинюся – упаду.
(деписолеВ)

Мене в оркестрі поважають,
Хоча і бити звичку мають.
(набараБ)

В небі я труджуся, –
Знає мене кожний.

Я на всіх дивлюся, –
На мене ж не можна.

(ецноС)

Між берегів текла, текла.
Мороз зміцнів – під скло лягла.

(акчіР)

Взимку вкрили ми навкруг
Ліс, дорогу, поле й луг.
А як сонце припече –
Ми струмочком потечем.

(икнижінС)

Не козлик, а рогатий.
Повільний, вайлуватий.
Він на спині носить дім
І ховається у нім.

(килваР)

ПАВЛО ГЛАЗОВИЙ
(1922–2004)

ХЛІБ

Хвалить його кожен,
Любить його кожен,
І дня ми прожити
Без нього не можем.

СОЛОДКА ХАТКА

Якось бігло ведмежатко
Та й натрапило на хатку,
Стоїть вона на льоду,
Уся в цукрі і меду.

Дах примерзлий, не прибитий,
Весь морозивом покритий,
Двері зроблені з млинців,
Стіни – з білих буханців.

–Осьде жити буду я!
Осьде хатка моя! –
Ведмежатко сказало
Потім дах облизало,

Поковтало буханці
І поїло всі млинці...
Тепер плаче, сидить:
–Де ж я, де ж я буду жить?

ПРО СЕРГІЙКА-НЕЖАЛІЙКА ТА КЛОУНА БОБУ

Нещодавно у Сергійка були іменини.

Гарних іграшок ще більше стало у хлопчини,

бо родичі і сусіди, рідні мама й тато

дали йому подарунків багато-багато:

білий катер, синю дзиґу, зайця заводного
ще й – такого великого! – клоуна смішного.

Клоун кліпає очима, розмовляти вміє.

Що йому Сергійко скаже – все він розуміє.

Сергійко. Давай віршики складати.

Боба. Я не знаю, як віршики складають.

Сергійко. Дуже просто. Я тобі зараз скажу слово, а ти придумай до нього таке слово, щоб було прикладно. Я скажу лопата, а ти скажи хата.

Боба. Значить, треба, щоб слово прикладалося?

Сергійко. Еге ж, хата – лопата, ніжка – кішка.

Боба. Зрозуміло. Кажі слова.

Сергійко. Раз-два, кажу слово голова.

Боба. Шапка!

Сергійко. Ні, Бобо, не зможеш ти віршики складати. Нема у тебе хисту.

Боба. Неправда! Умію, умію!

Сергійко. То спробуй скласти віршика про собачку.

Боба. Будь ласка.

Гака-мака-бака-лака!

А на вулиці собака.

Сергійко. Не годиться. «Гака-мака» – таких слів немає...

Боба. Нічого, що немає. Слухай! Я зараз складу віршика про себе.

Гоба-лоба-чоба-тоба,

я веселий клоун Боба!

Сергійко. Ні, так віршики не складають. Не буде з тебе поета.

Боба. Реба-леба-меба-деба,

як не буде, то й не треба!

Сергійко. А ти ноти знаєш?

Боба. Знаю.

Сергійко. Всі?

Боба (співає).

Боба ноти знає всі:

до-ре-мо-ре-тру-ля-сі.

Сергійко. Треба казати: до-ре-мі-фа-соль-ля-сі. Не знаєш ти нот.

Боба. Нехай буде й так.

Боба всіх не знає нот:

до-ре-море-суп-компот!

Сергійко. Несерйозний ти, Бобо. Не вийде з тебе музики.

Боба.

До-ре-море-суп-компот!

Я не хочу знати нот.

Сергійко. Бобо, йди сюди. Я тебе щось хочу запитати. Боба.

Питай.

Сергійко. Ти вмієш загадки відгадувати?

Боба. Я все вмію.

Сергійко. Тоді слухай мене уважно. Я тобі розкажу віршика, а ти в ньому повинен відгадати останнє слово.

Боба. Я готовий.

Сергійко.

Є у мене дядько льотчик.

Він літає швидко так!

Візьме він мене з собою
і посадить на...

Боба. І посадить на будяк!

Сергійко. Що ти таке вигадав? На літак посадить, а не на будяк. Ану, ще відгадай!

Б о б а. Кажі загадку!

Сергійко. Дуже весело мені:
їду верхи на...

Боба. Іду верхи на свині! Угадав! Угадав!

Сергійко. Та не на свині, а на коні. Хто ж на свині їздить?

Боба. Ти на коні, а я на свині. Мені байдуже, на чому їздити, я ж клоун.

Ру-ду-ду! Ру-ду-ду!
Завтра в цирк я піду.
На собачці й на свині
буду там кататися.
Буде весело мені,
будуть всі сміятися.

ПЛАТОН ВОРОНЬКО

(1913–1988)

ОБЛІТАВ ЖУРАВЕЛЬ

Облітав журавель
Сто морів, сто земель,
Облітав, обходив,
Крила, ноги натрудив.
Ми спитали журавля:
– Де найкраща земля? –
Журавель відповідає:
Краще рідної немає!

ЛИПКА

Я, маленька липка,
Виросту велика, –

Не ламай мене.
Я медовим цвітом
Зацвіту над світом, –
Бережи мене.

Тінь тобі я кину
У гарячу днину, –
Ти шануй мене.

Від дощу сховаю
Вранці серед маю, –
Ти полий мене.

Будемо з тобою
Ми рости обоє, –
Ти люби мене.

Виростеш за роки,
Підеш в світ широкий, –
Не забудь мене.

ХОДИТЬ СОН

Ходить сон коло хати,
Сивий сон волохатий.
В нього білі подушки,
Ковдрочка із вати,
Роздає самчні ріжки
Всім, хто буде спати

В ЛІСІ Є ЗЕЛЕНА ХАТА

В лісі є зелена хата,
Там поснули ведмежата,
А найменший – вереда –
Своїй мамі набрида.

Каже: «Я не хочу спати,
Утечу вночі із хати,
Коли меду не даси,
Риби, сала, ковбаси!»
«Люлі-люлі, треба спати, –
Над синком шепоче мати, –
Як заснеш – тобі усе
Сон в корзині принесе».

ДРУЗЯКИ

Кіт з Рябком були друзяки.
Котик нишком від собаки
Брав щоразу м'ясо, сало,
Бо котові завжди мало.
А Рябко зітхав у тузі:
«Хай бере, на те ми друзі».
Діти, ви скажіть мені:
Кіт був друг Рябкові?..

КОШЕНЯ

Засмутилось кошеня –
треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмить,
що у нього хвіст болить.
Довго думав баранець
і промовив, як мудрець:
«Це хвороба не проста,
Треба різати хвоста».
Кошеня кричить:
«Ніколи!
Краще я піду до школи!»

КІТ НЕ ЗНАВ

Падав сніг на поріг,
Кіт зліпив собі пиріг.

Поки смажив, поки пік,
А пиріг водою стік.
Кіт не знав, що на пиріг
Треба тісто, а не сніг.

КОЖУШОК

Йшов сніжок на торжок
Продавати кожушок.
Кіт купив того кожуха,
Загорнувсь по самі вуха.
Як забіг у нім до хати,
Хутро стало розтавати.
Сів Воркотик за мішком,
Та й умився кожушком.

НІКОЛИ НЕ ХВАЛИСЬ

Хвалився кіт,
Що він убрід
Дніпро перебрєде.
Та як пішов –
І не прийшов,
нема kota ніде.
І ти ніколи не хвались,
Коли не можеш – не берись.

КУЧЕРЯВИЙ БАРАНЕЦЬ

Кучерявий баранець
Мекав: «Дайте гребінець.
Я гладеньким хочу стати».
І сказала добра мати:
«Не пригладжуй чуба, нащо –
Кучерявим бути краще.

Баранцеві до лица
Не вживати гребінця».
Але ти не баранець –
Треба мати гребінець.

ЗАЙЧИКА ЗЛЯКАЛИСЬ

Ми ходили по гриби,
Зайчика злякались,
Поховались за дуби,
Розгубили всі гриби,
Потім засміялись –
Зайчика злякались!

ПРИЧИНА

Другий день лежить хлопчина
в ліжку у кутку.
І на те була причина:
в батьковім садку
обірвав хтось грушку тихо
аж до верхніх віт.
Ось у хлопця з того лиха
й заболів живіт.

ЯК БАГАТО ЗНАЮ Я

В мене є книжок багато –
І новенькі, і старі.
Як піду до школи з татом,
Всі книжки віддам сестрі.
Хай вона сама читає
Про лисичку й журавля.
Хай вона, мала, узнає,
Як багато знаю я.

ЧОМУ ЧАПЛЯ СТОЇТЬ НА ОДНІЙ НОЗІ

Чапля зшила черевички
І мерщій пішла до річки.
– Чапу-лапу, чапу-лапу,
В мене гарні черевички!
Поки хвастала, ходила,
Черевичок загубила.
І стоїть вона в лозі
На одній своїй нозі,
Другу вгору підіймає –
Черевичка немає.

ГРА У СНІЖКИ

На галяві край доріжки
Полетіли влучні сніжки,
І почався білий бій,
Закрутився у сувій.
Закрутився, покотився,
Під горою зупинився.
Зверху сніг
І знизу сніг,
І ніхто узнать не міг,
Де чиї стирчали ніжки.
Ой, весела гра у сніжки!

НАЙКРАЩІ ВІСТІ

З хлібом у нас зустрічають гостей,
Хліб на весіллях цвіте в короваї.
І кращих немає на світі вістей,
Ніж – хліб уродився у рідному краї.

АНДРІЙ МАЛИШКО

(1912–1970)

БУДУ Я НАВЧАТИСЬ МОВИ ЗОЛОТОЇ

Буду я навчатись мови золотої
У трави-веснянки, у гори крутої...
Щоб людському щастю дзбанок* свій надбати.
Щоб раділа з мене Україна – мати.

ВЕЧОРИ, ЯК СИВІ КОТИКИ

Вечори, як сиві котики,
В нас ночують у дворі,
З ними вітру теплі дотики,
Промінь сивої зорі.
Перший – бавиться з дитиною:
– Люлі, спи, мале, пора.
Другий – ходить за долиною.,
Ясні проліски збира.
Третій вечір – в кузні дзенькає,
Лемеші кує, мов жар,
Доки шаблею тоненькою
Місяць виблисне, звіздар.
І тоді вони посходяться,
В хаті сядуть при мені, –
Мати їм дає вечеряти
Борщ і кашу в казані.

КІТ-ВОРКІТ

Кіт-воркіт біля воріт
Чеше лапкою живіт.
З'ївши мишу-побіганку,
Що робити до сніданку?

* Дзбанок – глекоподібний глиняний, дерев'яний або металевий посуд для води, молока, квасу.

Чи погнати біля хати
Вслід за голубом-гінцем?
А чи вуси-довгоруси
Почесати гребінцем?

Що робити, кіт не знає,
За ворітьми, у кущі.
А над ним веселка грає,
Золоті несе дощі.

КІЗКА

Бігла кізка по мосту,
Збила куряву густу.
Тут листочок, там листочок
Схопить, схопить і навскач.
Он яка рогата, бач!
Он яка, бач!

А на зустріч не орда,
Суне з поля череда.
Кізка вправо, кізка вліво,
В неї роги, мов рогач.
Он яка завзята, бач!
Он яка, бач!

Де взялися пастухи,
Молодці не лінюхи,
Прип'яли козу за роги,
А вона у крик, у плач...
Он яка завзята, бач!
Он яка, бач!

СОЛОВЕЙКУ-СОЛОВ'Ю

Соловейку – солов'ю
Я приспівочку зів'ю,
Свіжу та барвисту,
З золотого листу.

З того листу, що в долині,
На кленині, на калині,
На березовій корі,
На дубочку угорі.

Листя, листя, не шелести,
Соловейка захисти
Од важкого грому
Вітру-бурелому
Од яркої блискавиці,
Щоб не сліпнули очиці.
Од дощу в світанки білі,
Од метілі – заметілі,
Холоднючої зими.

СПИ, ЗАСНИ, МОЯ ДИТИНО

– Спи, засни, моя дитино,
Спи, моє маля,
Ніч іде в гаї, в долини,
Трави нахиля.

Хай тобі ця ніч насниться,
Що в огнях сія.
Будем завтра в світ дивиться,
Зіронецька моя!

МИХАЙЛО СТЕЛЬМАХ

(1912–1983)

ЗАЄЦЬ СПАТИ ЗАХОТІВ

Заєць спати захотів
Сам постелю постелив,
Сам собі приніс подушку,
Підмостив її під вушко,
Та у зайця довге вушко –
Все звисає із подушки.

ЗАБУДЬКО

Дуже рано на світанку
Шпарить котик на рибалку.
Котик миттю всівсь на грудку,
Закидає в річку вудку.
До полудня просидів,
А нічого не вловив, –
Бо забувся на гачок
начепити черв'ячок!

ЯК ЖУРАВЕЛЬ ЗБИРАВ ЩАВЕЛЬ

На болоті журавель
Цілий день збирав щавель.
Назбирав собі на борщ,
Та якраз вперіщив дощ,
І щавель знесла водиця, —
Без борщу лишилась птиця.
З того часу журавель
Сировим жує щавель.

ЧАЙКА

(за народними мотивами)

Хочеш вір, а хоч-не вір:
В чайки шапка набакир,
Бо носила чайка сіно,
Обросилась по коліна;
Збило сіно шапку чайці,
Натрусилось у сап'янці, —
Так зате дітки чайні
Не в болоті сплять, а в сіні.

ЖУРАВЕЛЬ

(за народними мотивами)

Журавель для баранця
Накосив стіжок сінця
Та й майструє ясельця,
Не собі — для баранця.
Хай баранчик — добрий гість —
Із яसेць сіно їсть,
Хай не смикає він стіг,
Бо зламати може ріг.

ЧЕРЕПАХА

Кіт побачив черепаху,
Черепаху-костомаху,
Та й говорить: – От невдаха!
Зверху миска,
Знизу миска,
А між ними черепаха.
Де взялось на тебе лихо?
Черепаха каже тихо:
– Ще давно колись мій дід
В косаря украв обід.
Той обід у двох мисках
Над лугами смачно пах.
Дід підважив першу миску,
В другу вліз, мов у колиску,
І кисіль до смерку їв,
А кисіль миски зліпив.
Так з'явилась черепаха,
Черепаха-костомаха.
І ти, коте, не кради,
Не минеш тоді біди.

ГРЯДОЧКА СЕСТРИЧКИ

У сестрички теж є грядочка,
Невеличка, наче кладочка
А на грядці – огірочки
І кавун в рябій сорочці,
Сім головок маку,
Трохи пастернаку.
Був на грядці і горох,
Та його ми з'їли вдвох.

ЗАЄЦЬ І РАК

Вранці заєць біля дуба
Одягнувся в білу шубу.

Одягнувся, оглянувся,
В довгі вуса посміхнувся:
– Гарна шуба, шуба гожа,
І на полюс з нею можна,
Тільки жаль – чобіт нема,
А надворі вже зима...
Обізвався дятел з клена:
– Є знайомий рак у мене,
По твоєму він наказу
Зшиє чоботи відразу.
Не ловив наш заєць гав,
А побіг мерщій на став.
Всівся заєць на колоду
Та гукає прямо в воду:
– Вилізь, раче із води,
Вируч зайця із біди, –
Зший новенькі чобітки,
Щоб і шпори дзеленчали,
Злого лиса відганяли.
Із води вилазить рак
Та й говорить зайцю так:
– Я узимку спочиваю
І роботи не приймаю,
Аби влітку був заказ,
Зшив би чоботи ураз.
Заєць тихо у одвіт:
– Влітку тепло й без чобіт,
Влітку завжди забуваю,
Що прийде зима до гаю.
– Думать треба, – каже рак, –
А тепер ходи вже так.
До побачення, привіт...
Заєць досі без чобіт.

ГРИБ ДІТКАМ КУПИВ ШАПКИ

Гриб діткам купив шапки.
Повдягалися грибки

І стають аж на носочки,
Щоб їх бачили в лісочку.
Гриб говорить їм:—Дітки,
Не спинайтесь на носки,
Не показуйте шапки:
Ходить баба за дубами—
Попаде в борщ з грибами.

НА БАШТАНІ

На колгоспному баштані,
Червоніють баклажани,
Проти сонця гріють спини
Жовтобокi спілі дині
Й ходять в гості до братів—
До статечних кавунів.
Підкачавши білі штани,
Ходить бусол по баштані
І дивується без краю:
— що тут робиться — не знаю!
Цілий світ я облітав,
А такого не видав:
Тут кавун — ряба сорочка —
Виростає, наче бочка!
Тут лежить такенна диня —
Не підійме господиня!
І нащо вже баклажан —
Виріс тут, неначе жбан.

ВЕСНА

Грає сонце промінцями,
Білий сніг стає струмками,
І, співаючи, струмки
Шлях знаходять до ріки.
Річка ширшою стає,
в річці сонце устає,
біля сонця риболов
тягне срібний свій улов.

МИ ЛЮБИМО ВЕСНУ

Ми любимо весну,
Зелену, чудесну,
Грімницю у тучі,
І дощик співучий,
І луки широкі,
і ріки глибокі,
і поле веселе,
і рідні оселі,
і цвіт у маю –
всю землю своєю!

У БОБРА ДОБРА БАГАТО

У бобра добра багато:
І на дворі,
і в оборі,
і в коморі,
і у хаті,
Бо охоче
дні і ночі
він робив:
він і сіяв,
він і віяв,
і косив,
і молотив.
А тепер
Бобер
На гаті –
вчить маляток –
бобреняток
Майструвати.
Тихо – тихо
йде бобриха
через брід,
бо несе родині
дві хлібини
у хустині
і обід.

ДЯТЕЛ

По рецепту на базарі
дятел вибрав окуляри,
натягнув собі на ніс,
полетів трудитись в ліс.
У осінню хмуру пору
Хитрий жук зашивсь під кору.
Дятел глянув, сів на сук,
Носом тук – і згинув жук.
От які – то окуляри
Вибрав дятел на базарі.

ЧОГО ЛИС НЕЗДУЖАЄ?

Ой у лісі калюжа є.
А чого лис нездужає?
У калюжі мочить губи,
А на сонці гріє шубу.
Шуба в лиса протерта,
Губи в лиса подерті,
А усе за курятину,
А усе за гусятину,
Та усе за поросята
Доведеться пропадати...
Ой у лісі калюжа є.
А чого лис нездужає?

ЧОМУ КРИТ НЕ З'ЯВЛЯЄТЬСЯ НА СВІТ

У кротихи
Сталось лихо,
І кротиха
Плаче тихо
У норі
Від світання
Й до зорі.
У кротихи

Любий кротик –
Чорна шубка,
Чорний ротик –
Розлінився
В самий край:
Не виходить
Навіть в гай.
У оселі,
На постелі,
Загорнувшись
В кожушини,
До полудня
Спить дитина
А як встане,
То в постіль
Просить в мами
Хліб і сіль,
Борщ з грибами
Та кисіль.
Ну, а мама,
Так, як мама,
Сипле в миску
Борщ з грибами,
Крає хліб,
Несе кисіль,
Не до столу,
А в постіль,
Та й говорить
До дитини:
– Ти б хоч умився,
Любий сину,
Хоч промий
Свої очиці,
Я подам тобі водиці,
Не з криниці,
А тепленької з горнятка,
Вмийсь хоч лапкою,

Дитятко....
А дитина
Позіхає,
Ліньки спинку
Вигинає:
– Я вмиватися
не хочу,
бо біда,
як зайде вода
У очі.
Та й бере у мами горщик,
Де парус
Свіжий борщик.
Так і жив
Собі в оселі,
Так і їв
Собі в постелі
Мамин кротик –
Чорна шубка,
Чорний ротик.
От пройшло
Із пару літ,
Із дитятка
Виріс кріт.
В нього вже
Не лапки – лапи,
Розчепірились,
Мов краби,
І не шубка
В нього – шуба,
І не зубки –
Добрі зуби,
Тільки зменшилися
Очиці
Без вмивання,
Без водиці.
Та не журиться

Цим кріт,
У оселі
На постелі
Поїдаючи обід....
Але якось
Восени
Забажав кріт
Свіжини
Він почув,
Як у горі,
Біля самої
Нори,
З груші
Сипались грушки,
Та не в рот,
А у город.
Кріт послав би
Рідну маму
По грушки –
Гнилички,
Та, на лихо,
Мама саме
В молоденької невістки
Парить квашу,
Варить кашу
Й борщ з грибами.
Кріт вертівся,
Кріт крутився
На постелі:
Можна б вийти
Із оселі
Замість мами
По грушки-гнилички,
Та не хочеться
Кротові
Підійматись у діброву, –
Це ж турбота,

Це ж робота,
Це ж згинатись,
Розгинатись,
Це ж, дивися,
Ненароком
Попаде росиця
В око.
От аби у добру пору
Закотилась
Груша в нору,
Мав би кріт
Собі обід.
А тим часом
Чує кріт –
Підвело йому
Живіт –
Каже кріт собі під ніс:
– Ох, прийдеться
Йти у ліс.
Принесу мішок
Грушок,
Принесу я сам у дім,
Сам помию,
Сам поїм.
Кріт узувся,
Одягнувся,
Взяв під руку
Шапку-бирку
Та й посунувсь
З ліжка в дірку.
От і виліз
Кріт на світ,
Крадькома
На сонце – глип,
Та й очицями
Кліп-кліп –
І від променя осліп.

Кріт скоріш
Без шапки-бирки
Опустився
В рідну дірку.
З того часу
Більше кріт
Не з'являється
На світ.
Він літує
І зимує
У норі,
Тільки шапку
Залишає угорі.

ДМИТРО ПАВЛИЧКО
(1929 р.н.)

ПТИЦЯ

Тріпоче серце спійманої птиці,
В руках моїх не чує доброти.
— Я дам тобі водиці і пшениці,
Моя пташино, тільки не тремти!

— Хіба потоки загубили воду,
Хіба в полях уже зерна нема?!
Пусти мене, мій хлопче, на свободу,
І все, що треба, я знайду сама.

— Я ж лагідно тебе тримаю, пташко,
В своїх руках легеньких, як вітрець.
Хіба неволя це? Хіба це важко
Від мене взяти кілька зеренець?

– Пусти мене! Мені, дитино мила,
Дорожча воля, ніж зерно твоє!
Страшна, хоч навіть лагідна та сила,
Яка розкрити крилець не дає!

– Лети! Співай у небі гомінкому;
Хоч і маленький, зрозумів я все.
Моя рука ніколи і нікому
Ні кривди, ні біди не принесе!

ОБРУЧ

Біжить хлопчик, білий чубчик, мов курча;
Підганяє паличкою обруча.
За ним сонце, наче мати, – навздогін;
Щоб не впав, бува, та не побився він!
По долині, по стежині, біля круч
Біжить сонце, білий чубчик та обруч!
І нема, немає в світі далини,
Де спинилися б невтомні бігуни
Ах, обруч! Куди, куди він так жене
По стежині через поле весняне?
Я питаюсь, бо ж то я – оте хлоп'я
А те сонце – то матусенька моя.

КАЛАЧІ

Несе киця на хвості
Три калачі золоті.

Один калач буде мати
Моя мати.

Другий калач для тата
Несе киця хвостата.

Третій калач для сестри.
То вже три.

Що ж, для всіх не вистача –
Буду я без калача.

Киця каже: – Пробач,
Загубився твій калач.

Сестра каже: – Сину!
Бери мого половину!

Тато каже: – Сину!
Бери мого половину!

Мати каже: – Сину!
Бери собі мій калач!

А я вибігаю з хати
Калача свого шукати.

Через гори, через луки
Стежкою біжу навскач...

Гей, куди ж це закотився
Мій калач?

ПІСНЯ ПРО ПШЕНИЦЮ

Сонце гріє, вітер віє, а вода тече.

Наша мати пшениченька золоту сорочу тче.

А в тій золотій сорочці, як маля,

Буде красуватися, буде усміхатися вся земля.

Сонце гріє, вітер віє, а вода тече.

Наша мати пшениченька золотий коровай пече.

А золотий коровай на столі засія –

Буде веселитися і благословитися вся наша земля.

ВЕСНА

До мого вікна
підійшла весна.
Розтопилася на шибці
квітка льодяна.
Крізь прозоре скло
Сонечко зайшло
І поклало теплу руку
На моє чоло.
Видалось мені,
Що лежу я в сні,
Що співає мені мати
Золоті пісні.
Що мене торка
Ніжна і легка,
Наче те весняне сонце,
Мамина рука.

ОСІНЬ

Небеса прозорі,
Мов глибинь ріки.
Падають, як зорі,
З явора листки.

А над полем нитка
Дзвонить, як струна,
Зажурилась квітка –
Чує сніг вона.

СМЕРІЧКА

Стоїть смерічка на горі
У сонці, наче в янтарі.
І ми до неї в гості йдем –
Вона росте, і ми ростем.
Стоїть смерічка на горі
В снігу, неначе в кептарі.

І ми до неї в гості йдем –
Вона росте і ми ростем.

ВІТЕР

Якось вітер ніс листок,
І прикульгував щокрок,
І щокрок відпочивав,
І листок на землю клав.
Так, сердешний, занеміг,
Ніби ніс він збіжжя міх,
Важко дихав і сопів,
Аж упав, нарешті, в рів.
Я тоді листок підніс,
Але вітер, наче біс,
Хап його мене з руки
Тай у поле навпрошки.
І високо понад лан
Злинув хитрий вітрюган,
Свиснув, крикнув з-під небес,
І листок у хмарі щез.

ЗАЄЦЬ

Заєць має двоє вух:	Так пасеться він собі
Як одним він рухає,	Врунами зеленими,
Другим слухає вітрець,	Так працює цілий день
Що за полем дмухає.	Вухами – антенами.
Одним вухом чує спів	А коли настане ніч,
Миші під копицею,	Спатоньки вкладається –
Другим чує, як іде	Одне вуха стеле він,
Дядечко з рушницею.	Другим накривається.

БАРАН

Став баран серед дороги
І підняв бундючно роги.

Я кажу: «Привіт, баране!»
А він бух мене рогами.

Ти до нього – чемно, мило,
Та дурило – то дурило.

Був і буде некультурним –
Краще не вітатись з дурнем.

НІЧНИЙ ГІСТЬ

Хтось постукав у ночі.
Швидко я знайшла ключі,
Відчинила, і до хати
Зайченя зайшло вухате.

Стало в кутику сумне.
Каже: «Заночуй мене!
Бо на дворі завірюха
І мороз хапа за вуха!»

Батьків я взяла кожух,
Вкрила зайця з ніг до вух
І гадала, що гульвісу
Вранці одведу до лісу.

Встала рано, та дарма –
Зайченяти вже нема.
Чи запізно я збудилась,
Чи зайча мені приснилось?

ШКОЛА

Наче вулик, наша школа.
Вся вона гуде, як рай.
І здається, що довкола

Розквітають квіти мрій.
Бігають, сміються діти,
Та лиш дзвоник задзвенить –
Стане тихо, ніби в квіти
Поховались бджоли вмить.

ДЕ НАЙКРАЩЕ МІСЦЕ НА ЗЕМЛІ

Де зелені хмари яворів
Заступили неба синій став,
На стежині сонце я зустрів,
Привітав його і запитав:
– Всі народи бачиш ти з висот,
Всі долини і гірські шпилі.
Де ж найбільший на землі народ?
Де ж найкраще місце на землі?
Сонце посміхнулося здаля:
– Правда, все я бачу з висоти,
Всі народи рівні. А земля
Там найкраща, де вродився ти!
Виростає, дитино, й пам'ятає:
Батьківщина – то найкращий край!

МРІЯ

Як виросту – збудую хату,
На хаті колесо приб'ю,
А там я поселю крилату
Лелечу клекітну сім'ю.
Нехай розводиться, гніздиться
По всіх деревах і хатах.
Нехай мені щоночі сниться,
Що я літаю, наче птах.

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО

(1935–1963)

ЛЕБЕДІ МАТЕРИНСТВА

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.
Заглядає в шибку казка сивими очима,
Материнська добра ласка в неї за плечима.
Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати,
Не пуцу тебе колиску синову гойдати.
Припливайте до коліски, лебеді, як мрії,
Опустіться, тихі зорі, синові під вії.
Темряву тривожили криками півні,
Танцювали лебеді в хаті на стіні.
Лопотіли крилами і рожевим пір'ям,
Лоскотали марево золотим сузір'ям.
Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги.
У хмільні смеркання мавки чорноброві
Ждатимуть твоєї ніжності й любові.
Будуть тебе кликати у сади зелені
Хлопців чорночубих диво-наречені.
Можеш вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.
Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.
За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.
І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі,
Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.
Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Снігу, снігу сиплеться довкола,
І садів травнева білизна.
Тільки плаче на морозі гола
Під холодним вітром бузина.

Тільки діти витягли санчата
І, б'ючи підборами об сніг,
Мчать веселі весну зустрічати,
Розсипаючи щасливий сміх.

ПОДОРОЖ У КРАЇНУ НАВПАКИ

(казка)

Лесик, Толя й два Володі
Сумували на колоді.
Лесик скаржився: «Хлоп'ята,
Страх як тяжко жить мені –
Слухай маму, слухай тата,
Умивайся день при дні.
Ох, і тяжко жить мені!»
Толя теж сидить бідує,
Вилива жалі свої:
«Дуже Тоня вередує,
Розважай весь час її...»
А Володя скиглить: «Тато
Змусив квіти поливати...»
І зітхає вся четвірка:
«Як нам тяжко,
Як нам гірко!»
Раптом трісь – і перед ними
Бородань малий з'явивсь,
Хитруватими очима
На четвірку він дививсь.
І сказав до них суворо
Цей химерний чоловік:
«Я почув про ваше горе

Й через доли, через гори
Свою бороду волік –
Поспішав мерщій сюди
Виручати вас з біди.
Недалеко звідсіля
Є чудна одна земля –
Там ні дня нема, ні ночі,
Кожен робить там, що схоче...»
Тут всі четверо до нього:
«Поможіть нам, поможіть!
Як пройти в оту країну,
Розкажіть нам, розкажіть!»
«Поможу я вам охоче, –
Каже власник бороди, –
Ви на мить заплющіть очі –
Я відправлю всіх туди».
Тільки так усі зробили,
Всіх як вітром підхопило,
Закрутило, завертіло,
Заревло і загуло
Й над степами,
Над лісами
Аж під небом понесло!
Як розплющили всі очі,
Закричали:
«Тру-лю-лю!
Я роблю тепер, що схочу,
Що захочу, те й роблю!
Ми потрапили таки
У країну Навпаки!»
Ну, а цей чудесний край
Для малечі просто рай:
Там в річках тече чорнило,
Там ніхто й не чув про мило!
Всі замурзані по вуха,
Галасують всі щодуху,

Оком чують, вухом бачать,
Догори ногами скачуть.
Сажотруси хати білять,
Землеміри небо ділять,
Косарі дерева косять,

Язиками дрова носять.

Взявши торби, малюки

Ходять в небо по зірки.

Наберуть їх повні жмені,

Ще й напхають у кишені

І додолу з неба – скік! –

Хто на скирту, хто на тік.

Лесик, Толя, два Володі,

Як малі телята в шкоді,

Цілий день брикали, гралисьь,

Реготали і качалисьь,

То з якимись хлопчаками

Воювали з галушками,

То в густих чагарниках

Танцювали на руках.

І кричали:

«Тру-лю-лю!

Що захочу, те й роблю!»

Потім стомлені й щасливі,

Спали, висячи на сливі.

Одіспавшисьь, ласуни

Рвали з дуба кавуни

І з кущів серед левад

Смакували шоколад.

Якось їх біля млина

Стріла гвардія чудна –

Ці вояки в штанях синіх

Верхи їхали на свинях.

«Хто такі? – спитав похмуро

Найстрашніший мацапура. –

Це перевертні, не діти!
Гей, хапайте їх, в'яжіте!
І вояки той наказ
Так і виконали враз
Та й погнали неборак
До палацу Невмивак.
Ждав їх в будці для собаки
Цар Великий Невмивака –
Він найстаршим тут вважався.
Як побачив цар малих,
Закричав, завив на них:
«Що це в біса за прояви?
В них праворуч руки праві?!
Чом вони очима бачать?
Що це, слуги мої, значить?
Треба їх обмити чорнилом,

Бо від них одгонить милом.
Потім всім їм для науки
треба викрутити руки,
Ще й відтягти треба вуха
Та навчить очима слухать.
Лиш тоді ці диваки
Зможуть жити в Навпаки.
А тепер цих недотеп
Замуруйте в темний склеп!»
Так, зіпершись на ломаку,
Гаркнув грізний Невмивака,
І дітей всіх чотирьох
Слуги кинули у льох.
У льоху в холодній тиші
Шаруділи сонні миші,
Од стіни та до стіни
Сновигали таргани
І, забившись в кутки,
Пряли пряжу павуки.
Пронизав усіх хлоп'ят

Страх нечуваний до п'ят,
Тож всі четверо щосили
У тюрмі заголосили.

І від тих солоних сліз
Льох увесь по швах поліз:
Спершу стіни тануть стали,
Потім двері з цукру впали.

І щаслива дітвора
З криком радісним «Ура»
Задала стрімкого дьору
Од царя страшного з двору.

А вояки в штанях синіх
Мчали назирці на свинях

І кричали, й докоряли,

Й помідорами стріляли.

Ось-ось-ось були б піймали,

Але свині раптом стали

Й повернули до лози

Смакувати гарбузи.

Як вояки не галділи,

Свині й слухать не хотіли –

Тільки рохкали й хрумтіли,

Гарбузи все їли, їли.

А наївшись, як одна,

Всі чкурнули до багна.

Тож вояки всі чимдуж

Мчали слідом до калюж

Та благали:

«Любі паці,

Вже пора вставать до праці!»

Свині добре все це чули,

Але й вусом не моргнули

І пролежали в багні

Дві секунди, ще й два дні.

Мчали мов несамовиті

Через поле й сінокіс
Та й потрапили у ліс.
Тут, у лісі, на поляні,
Квіти бавились рум'яні –
Грали в гилки, в копірка,
Танцювали гопака.
Як побачили малих,
Прудко кинулись до них,
Застрибали, заскакали,
У листочки заплескали:
«Йдіть до нас!
До нас у коло –
Потанцюєм, як ніколи!»
Квіти діток гратись кличуть,
А вони стоять кигичуть:
«Там вояки в штанях синіх
Доганяють нас на свинях.
Хочуть ці лукаві круки
Повикручувать нам руки.
Ой! Ой! Ой! Де наші мами,
Що без них тут буде з нами?»
Квіти з жаху стали сині:
«Нас також потопчуть свині!..»
Тут до них підскочив дід
Кущовик Червоний Глід:
«Не сумуйте, не кричіте,
Я поляну оточу,
І свиней топтати квіти
Відучу!»
Глід, Шипшина, Терен дикий
Вмить без галасу і крику
Всю поляну оточили,
Нашорошили голки
Й заганяли їх щосили
Свиням в ноги і боки.
І воякам шматували
Пишний одяг і тіла –

Впало ранених чимало
Кров з них ріками текла.
Вже вояки, як не брались,
Тільки геть пообдирались –
В колючках, усі в крові
Повтікали ледь живі.
Розізлився Невмивака,
Що зірвалася атака,
І звелів поставить, клятий,
Круг поляни вартових,
Щоб зухвальців упіймати –
Хай чи мертвих, чи живих!
Він сказав:
«Дітей схопіть
І в чорнилі утопіть!»
І вояки в штанях синіх
Сновигали скрізь на свинях,
Доглядали, щоб малечі
Не було шляхів до втечі
Ну, а діти, бідні діти,
Стали худнути, марніти,
Стала їх бороти втома,
Закортіло всім додому.
І зітхала вся четвірка:
«Як нам тяжко!
Як нам гірко!»
Раптом трісь – і перед ними
Бородань малий з'явивсь.
Хитруватими очима
На четвірку він дививсь.
«Хто із вас додому хоче, –
Каже власник борода, –
Хай лишень заплющить очі –
Віднесу його туди...»
Тільки всі отак зробили,
Всіх як вітром підхопило,

Закрутило, завертіло,
Заревло і загуло
Й над степами,
Над ярами
Попід небом понесло!
Як розплющили всі очі,
Гульк – уже в своїм дворі!
Їх стрічають, обіймають
І бабусі й матері.
І кричать мандрівники:
– Нас тепер ніяким дивом –
Навіть бубликом красивим! –
Не заманите ввіки
У країну **Н а в п а к и!**

ЦАР ПЛАКСІЙ ТА ЛОСКОТОН

(казка)

ЦАРЕВЕ СІМЕЙСТВО

Там, де гори і долини,
Де гуляє вітровій, –
Там цвіте краса-країна
З дивним ім'ям Сльозолий.
І колись в країні тій
Був на троні цар Плаксій,
Голова його мов бочка,
Очі – ніби кавуни.
В Плаксія було три дочки
І плаксивих три сини.
Старша звалася Нудота,
Середульшенька – Вай-Вай,
Третя донечка – Плакота,
Всі сльозливі через край.
А цареві три сини
Так і звались – Плаксуни.
Отака була сім'я

У царя у Плаксія.
Цілі дні вони сиділи,
Голосили, та сопіли,
Та стогнали, та ревли,
Сльози відрами лили.
Цар Плаксій велів сердито:
«Хай із ними день при дні
Плачуть всі в країні діти,
Бо сміятись і радіти
У моєму царстві – ні!
Хто всміхнеться – в часі тім
Я того негайно з'їм!»
Ще була у Плаксія
Грізна гвардія своя:
В ній служили молодці
Забіяки-сльозівці.
Хто сміявсь – вони хапали
І нагайками шмагали,
Так що в царстві тому скрізь
Вистачало плачу й сліз.
Цар любив, як плачуть діти,
Бо любив їх сльози пити.
Отакий був цар Плаксій
У країні Сльозолий.

ДЯДЬКО ЛОСКОТОН

Але в тому диво-царстві,
Зневажаючи закон,
Жив у мандрах і митарстві
Добрий дядько Лоскотон.
Він приходив кожний вечір –
Хай чи дощ іде, чи сніг –
До голодної малечі
І усім приносив сміх.
Мав він вдачу теплу й щиру,
Ще й лукавинку в очах.

І була накидка сіра
В Лоскотана на плечах.
Лоскотливі мав він вуса
І м'якенькі, наче пух.
І м'яке волосся русе
Розсипалося до вух.
Він як прийде, залоскоче,
То сміється, хто й не хоче.
Тільки де він появлявся,
Зразу плач там припинявся,
І приходив до усіх
Голосний та щирий сміх.

Не любили Лоскотона
Цар Плаксій і Плаксуни,
Видавали заборони
Проти лоскоту вони.
І за дядьком Лоскотонем
Із нагайками в руках
Охоронці злих законів
Полювали по хатах.
Але дядько Лоскотон
Не боявся цих заслон:
Він ходив по всій країні
І носив з собою сміх
В розмальованій торбині,
В пальцях лагідних своїх.

АРЕШТ ЛОСКОТОНА

Розізливсь тоді Плаксій –
Цар країни Сльозолий.
Гнівню він гукнув із трону:
«Гей, ледачі сльозівці!
Хто впіймає Лоскотона,
Буде муж моєї дочці!

Хто його посадить в льох –
Вибирай одну із трьох!
Бо уже цей Лоскотон
Скоро нам розвалить трон:
Що тоді ми будем пити,
Як не будуть плакати діти!»
І завзяті сльозівці
Понеслись у всі кінці,
Щоб скарати по закону
Баламута Лоскотона.
Довго скрізь його шукали,
У всі шпари заглядали,
Перерили всі двори,
Обходили всі бори,
Час потратили дарма:
Лоскотона скрізь нема,
Бо його завжди і всюди
Од ловців ховали люди.
Опівночі Лоскотон,
Коли всіх колише сон,
Йшов собі в бідняцькі хати
Їхніх діток розважати.

Був тоді у Плаксія
Лютий посіпака,
Віроломний, як змія,
Капітан Макака.
Так хотілося йому
Царським зятем стати,
Що ні разу в ту зиму
Не лягав і спати.
Все ходив, усе він слухав
І нарешті все рознюхав.
На світанку Лоскотон,
Насмішивши діток,
У міцний поринув сон

Між кленових віток.
А лукавий капітан
Підкрався змієм
Й Лоскотонові аркан
Зашморгнув на шиї.
Руки вивернув назад,
Міцно спутав ноги
І мерщій у Плаксоград
Рушив у дорогу...

ВЕСІЛЛЯ В ПАЛАЦІ

Лоскотона посадили
За вузенькі ґрати,
А в палаці порішили:
– Час весілля ґрати... –
Гей, зійшлися царенята
І придворна свита
Наречених шанувати,
Сльози діток пити.
До вінця веде жених
Висохлу Нудоту,
Та дивитися на них
Зовсім неохота.
Хоч Макака був бридкий,
А вона ще гірша,
Їм поет один гладкий
Присвятив ще й вірша.
Стільки там було хвальби,
Так скрасив їх вроду –
Навіть жаби від ганьби
Булькнули у воду!
Але цар ходив, пишався,
Він із зятем цілувався,
Похвалявся: «Ну, тепер
Лоскотон, вважай, умер!
Недоступним став для всіх
Голосний та щирий сміх.

Тож від радості стрибайте!
Тож від радості ридайте!
Ми тепер встановим скрізь
Віковічне царство сліз!
Так розхвастався Плаксій –
Цар країни Сльозолий.

ЗВІЛЬНЕННЯ ЛОСКОТОНА

Та поки гуло весілля,
То п'яниці вартові
Напились якогось зілля
Та й поснули у траві.
А вночі йшли до в'язниці
Батраки й робітники,
Щоб звільнити із темниці
Лоскотона на віки.
Рознесли всі перепони,
Гнули ґрати, мов пруди:
– Гей, веселий Лоскотоне,
Це прийшли твої брати!
Йди до нас, веселий брате,
В нашу здружену сім'ю!
Підем разом догравати
Ми весілля Плаксію...

ПРОДОВЖЕННЯ ВЕСІЛЛЯ

У палаці кожен скаче
Та від щастя гірко плаче,
Ллються сльози, як ріка, –
Бачте, радість в них така!
Раптом цар упав на трон:
– Ой, рятуйте – Лоскотом! –
Всі відразу «ох!» та «ах!»,

Жах у кожного в очах.
А веселий Лоскотон
До царя стрибнув на трон
І сказав йому якраз:
– Насмієшся ти хоч раз!.. –
Став царя він лоскотати,
І Плаксій став реготати.
Так сміявсь – аж заливався,
Аж від реготу качався,
Кулаками очі тер –
Потім лопнув і помер.

Ой, була ж тоді потіха –
Цар Плаксій помер од сміху!
З ним придворні одубіли,
Бо сміятися не вміли.
А цареві три сини,
Три завзяті Плаксуні,
Так сміялись-реготали,
Що штани з них поспадали –
Тож всі троє без штанів
До чужих втекли країв.
Три царівни теж навтьоки
У чотири бігли боки.
Кровопивці-сльозівці
Стали п'явками в ріці,
А Макака-забіяка
З'їв себе із переляку.
Так веселий Лоскотон
Розвалив поганський трон.
Сам же він живе й понині,
Дітям носить щирий сміх
В розмальованій торбині,
В пальцях лагідних своїх.
Схочеш сам піти в цей край,
То маршрут запам'ятай:
Треба йти спочатку прямо.

Потім вправо завернуть,
А тоді поміж дубами
Поведе наліво путь.
Після цього вже помалу
Чимчикуй куди попало:
Як од втоми не впадеш –
В цю країну попадеш.

ТАМАРА КОЛОМІЄЦЬ

(1935 р.н.)

ВЕСНЯНКА

Ішла весна-красна
У синій хустинці.
Несла весна-красна
У скриньці
Гостинці.
Ягнятам – травицю,
Гусятам – водицю,
Каченятам – ряску,
А малятам – казку.

ПРОМЕНЯТА

Заглядає сонце в сад
Між зелене листя.
Розсипає променят –
Спритних танцюристів.
Простеляє по землі
Золоті доріжки,
Щоб промінчики малі
Не бруднили ніжки.
Як загра музика-джміль
Золотоголосий –
Витанцьовують довкіль
Променята босі.

РУЧАЙ

Біжить-шумить ручай.
– Агов, не поспішай!
Куди тобі, малому,
в дорогу невідому!
– А я упертий зроду,
несу до річки воду,
а там не забарюся –
до моря доберуся,
таку роботу маю –
я море напуваю!

ДЯТЕЛ

Дятел дерево довбав.
Дощик дятла не дістав.
У дуплі у дятла дім.
Дятленяткам добре в нім.

БІБ – БОБИЩЕ

Жив у торбі на стіні,
На самісінькому дні
Біб, біб, бобище,
Мідяний лобище.
Потім з чашки воду пив,
Білий пагінець пустив
Біб, біб, бобище,
Мідяний лобище.
У пушку ріллю упав –
Стебельцем зеленим став
Біб, біб, бобище,
Мідяний лобище.
Колихав рясні квітки,
Пов'язав тугі стручки
Біб, біб, бобище,

Мідяний лобище.
Не дарма його садив,
Сто бобів мені вродив
Біб, біб, бобище,
Мідяний лобище.

КРОТІВ БОРЩ

Крiт наловить дощуку
В решето на горбку
I наварить борщуку
Сам собі до смаку:
– Варись, варись, борщуку
В рогозянім кошику –
Без цибулі і без солі,
Без ботвини, без квасолі,
Без картоплі і без квасу,
Без ніякого припасу.
Така страва небувала –
Без полум'я парувала,
А клекоче! А булькоче!
– Пригощайтесь, хто хоче!

З НОВИМ РОКОМ!

Рiк старий на відході –
Рiк новий на порозі.
Рум'яніє на сході
Небосхил на морозі.
– Будьте, люди, щасливі,
В мирі, в праці навіки!
Хай уродять вам ниви
Щастя повні засіки!
Хай таланить вам всюди!
З Новим роком вас, люди!

СНІГОВА КАЗКА

Усе засипав білий сніг.
А з ним – одлига на поріг.
А ми в дворі, де я живу,
Зліпили казку снігову.
Ось ведмідь – товстий дивак –
Сніжку пробує на смак.
Ось вовчисько – м'ясолюб
Зирить – взять кого на зуб...
Ось лисичка гостровуха
Гороб'ячий щебет слуха.
Ось зайчиська куцохвості
Всіх запрошують у гості.
А оце – сніговик,
В цілім світі мандрівник.
В капелюх його вберем,
Буде в нас він казкарем!

НАЙКРАЩІЙ ДАРУНОК

На мамине свято,
На мамине свято
Хороших дарунків
Для мами багато.
Найперший от тата –
Шовкова кофтина,
От старшого брата –
Барвиста хустина.
Од діда – картина
Велика у рамі,
Та мій, мій найбільше
Сподобався мамі.
Погляньте який:
На вікні на осонні, –
Альпійські фіалки
Цвітуть у вазоні.

На мамине свято,
На мамине свято
Я в гості весну
Запросив у кімнату.

ДНІ ТИЖНЯ

В тижні днів аж цілих сім –
В дитсадку ми раді всім.
ПОНЕДІЛОК у саду
Листя згріб до ладу,
Із відерцем у руці
Побілив стовбурці
Ще й посіяв квіти,
Щоб раділи діти.
А потім всіх нас повмивав
І разом з нами малював.
А ВІВТОРОК – щедрий день,
В дитсадок приніс пісень.
Не знать їх просто сором –
І ми співаєм хором.
І хором учимо слова,
Бо ще збиваємось, бува.
А ті пісні – про зелен-гай,
Про наш квітучий рідний край.
Нас весела СЕРЕДА
Всіх на гойдалці гойда.
З нами в піжмурки гуля,
В «подоляночки» кружля.
Гра в м'яча! А в квача –
Швидше всіх навіткача!
А по обіді в тихий час
У ліжках присипляє нас.
А ЧЕТВЕР, ну й четвер
На автобусі шофер.
Він узяв і нас повіз
На прогулянку у ліс.

Там вирости сунички
На грядці у лисички,
їх невсипущі їжачки
Нанизують на голочки.
Та неабихто й П'ЯТНИЦЯ –
І мрійниця, й вигадниця.
– Погляньте, – каже дітворі,
Стоїть ракета у дворі.
Чого ж дарма вона стоїть?
Сідайте швидше – і в політ! –
А приземлились... за столи.
– Ану обідать, щоб росли!
СУБОТА – куховарка.
На кухні в неї жарко.
Вона старається для всіх,
Пече із вишнями пиріг.
Це ж іменинник наш Тарас –
Він пригощати буде нас.
А ми дамо дарунки –
Листівки і малюнки.
А НЕДІЛЯ – сплюшка,
А Неділя – сплюха.
Треба від подушки
Відтягать за вуха.
Я ж не буду довго спать –
Буду мамі помагать.

КОЛИСАНКА

Хто це з вечора до ранку
Грає зорям колисанку
Цілу ніч?
То вітрисько на горищі
В бузинову дудку свище
Цілу ніч.
Тільки зорі не дрімають,

З ним у піжмурки іграють
Цілу ніч.

От якби ми не стомились,
То б із ними веселились
Цілу ніч.

ЛІЧИЛКИ

БІЖИТЬ ПІВЕНЬ

Біжить півень з причілку,
Нагукує лічилку:
– Раз, два – курчата,
Три, чотири – зайчата,
П'ять, шість – гусаки,
Сім, вісім – їжаки,
Дев'ять, десять – йде лисиця,
Нам – ховаться,
Йй – жмуриться.

ДБАЙКОВА ЛІЧИЛКА

Скаче Дбайко осокою
Із лічилкою дзвінкою:
– І не жарко, І не парко:
Заснувала небо хмарка,
Стала темною ріка, –
У лелеки тінь зника.
Он він шию вигина,
Виглядає: де вона?
Чи у хвилях під містком
Плава човником-листочком?
Чи по райдузі-дузі
На одній стриба нозі?
Раптом з луку:
«Ква-ква-ква!»
Чи не там вона, бува?

Нуте, жабки, утікати,
Бо лелека йде шукати!

ЗАГАДКИ

Ішла Улита,
Черепком сповита,
Безрука, безнога,
Чотирирога.

(Равлик)

Котилось котильце,
Котильце-барильце,
То вище і вище,
То нижче і нижче.
Закидало в віконце
Золоте волоконце.

(Сонце)

Цей скляр старинний дуже –
Вночі посклив калюжі.
Та тільки сонечко зійшло –
Відразу десь пропало скло.

(Мороз)

Білий білан
Упав на лан,
Замів сліди
Помелом бороди.

(Сніг)

Літун-шелестун,
Замітайло-клопотун,
Усе листя полистав,
Усю хвою розчесав,
В усіх димах бруднився,
В усіх річках обмився.

(Вітер)

МАРІЯ ПОЗНАНСЬКА
(1917–1997)

ОСІНЬ, НАША, ОСІНЬ

Осінь наша, осінь, –
Золота година,
Неба ясна просинь,
Пісня журавлина
Бабиного літа
Довгі, білі коси...
І дорослі й діти
Люблять тебе, осінь.
Та не тільки славна
За свою ти вроду –
Урожай із давна
Ти несеш народу:
Щедра і дорідна,
Пахнеш ти медами,
Славиш край наш рідний
Зерном і плодами!

ЖУРАВЛІ ЛЕТЯТЬ

Журавлі летять, курличуть,
Шлють останнє «прощавай!»,
Літечко з собою кличуть,
Забирають в теплий край.
Ой, як жалко мені літа
І журавликів моїх.
Та не буду я тужити,
Бо весною стріну їх!

ЗДРАСТУЙ, ХЛОПЧИКУ МАЛЕНЬКИЙ!

Здрастуй, хлопчику маленький!
Йди в кімнату, ручку дай.

Хоч у нас ти і новенький –
Не соромсь, за стіл сідай.
Будеш снідати із нами:
Ось оладки, осьде чай.
Плачеш? Хочеться до мами?
Ой, не треба, не скучай!
В нас ведмедик є і м'ячик.
Коник он стоїть в кутку...
Подивись, ніхто не плаче
У дитячому садку.

НОВАЧОК ТАРАС

Ой, який хороший
Хлопчик є у нас!
В групі – наймолодший,
Звуть його Тарас.
Він в саду дитячим
Тільки перший раз.
Грається, не плаче
Новачок Тарас.

ЗДРАСТУЙ, СОНЕЧКО!

Я всміхаюсь сонечку:
– Здрастуй, золоте! –
Я всміхаюсь квітоньці –
Хай вона цвіте!

Я всміхаюсь дощику:
– Лийся, мов з відра!
Друзям усміхаюся –
Зичу всім добра!

КАЛИНОНЬКА

Ось калина над рікою:
Віти стелить по воді.

Хто це щедрою рукою
Їй намистечко надів?
Червонясте, променисте –
Розцвітає, як вогні...
Дай хоч трішечки намиста,
Калинонько, і мені!

КОНВАЛІЇ

Із зеленої сорочки,
Що зіткав весною гай,
Білі дивляться дзвіночки,
Як зовуть їх – угадай?
Це конвалії у гаї
На галявині цвітуть.
І ніде, ніде немає
Кращих квіточок, мабуть
В них так пахощів багато,
Цвіту свіжого, роси.
Хай ростуть, – не буду рвати, –
Шкода їхньої краси!

РОМАШКА

На стрункій, високій ніжці,
Біля річки, на лужку,
У косинці-білосніжці
Стрів я квітоньку таку.
Ясним оком жовтуватим
Усміхалася мені...
Я хотів її зірвати,
А бджола сказала: – Ні!

СОЛОВЕЙКО

У саду в нас, на калині,
Як тепліє, навесні,

Мов дзвіночки, солов'їні
Розливаються пісні.
Я проснуся рано-рано,
У садочок вийду я:
Під калинонькою стану,
Вивчу пісню солов'я.
Буду так і я співати,
Бо і в мене голос є...
Мама скаже: – В нас у хаті
Солов'ятко є своє!

КОРІВКА

– Ти, корівонько, чому
Все говориш «му» та «му»?
Певне, їсти хочеш, Лиско!
На лужок піди, він близько.
Та дивись, не забувай:
Молочко, корівко, дай!

МОЇЙ МАМІ

Мамо любя, добра, мила –
Як іще назвуть тебе?
Це ж для мене ти пошила
З шовку плаття голубе.
Ти мені читаєш книжку,
Хочеш розуму навчить...
Ляжу спати – ходиш нишком,
Все боїшся розбудить.
Захворію хоч злегенька –
Цілу ніч не будеш спать.
Тож дозволь тебе, рідненька,
За усе поцілувать!

СПИ, МОЯ МАМО!

Спи, моя мамо, спи, моя мила!
Постіль тобі я сама постелила:
Знаю, прийшла ти з роботи в утомі.
Хочу, щоб тихо було в нашім домі:
Навіть Мурку не дозволю мурчати, –
Котику, вийди із хати!
Спи, моя мамо, у тиші всю нічку!
Я ж бо догляну маленьку сестричку,
Ляжемо з нею і ми по вечері.
Ось уже й вечір заходить у двері.
В тебе він під головою
Стелеться шовком-травою.
Спи, моя мамо! Нехай тобі сниться
В нашому полі висока пшениця.
А за пшеницею – нижче, в долині –
Льон розцвітає – мов оченьки сині!
Полям-долиною йдеш ти у ланку...
Спи, моя мамо, до ранку!

ХЛІБОРОБИ

Чесць і слава хліборобам,
Що живуть в моім селі!
Хлібороби хліб нам роблять,
Знайте й ви про це, малі.
В пору літню, в час осінній,
Навесні – в гарячий час
Косять, жнуть вони і сіють,
Лан оруть – у котрий раз!
Хлібороб в колгоспнім полі
Нам вирощує врожай.
Пшениці шумлять на волі,
Де початок їм, де край?
А їсте ви паляницю,
Калачі смачні їсте, –
Не забудьте уклониться
Хліборобові за те!

ЧЕРВЕНЬ

В золотій хустинці
Дорогі гостинці
Червень нам приніс.
Гляньте, як суниці
В лісі, у травиці
Розсипає скрізь!
Налилися вишні
Соковиті, пишні,
Пшениці шумлять.
Червень нам співає
Весело над гаєм,
Кличе в гай гулять.
І мені здається –
Все навкруг сміється:
Луки, гай, ріка...
Я ловлю в долоні
Промінці червоні,
Ой, теплінь яка!

ЩО ЗВАРИТИ?

Добрий ранок, любі діти,
Дорогі мої ляльки!
Що сьогодні вам зварити –
Щось молочне, чи з муки?
Чи зварить бульйон із м'ясом,
З риби юшечку зварить?
Холодник зробити з квасом?
Ну, скоріш-бо, говоріть!
Тільки знаю вдачу вашу –
Ви не скажете однак.
Я зварю вам борщ і кашу,
Вибачайте, що не так...

ГАЛИНА ДЕМЧЕНКО

(1922–1986)

БІЛОЧКА

– Де ти, білочко, живеш?

Що ти, білочко, гризеш

– У зеленому ліску

У дуплі, у сосняку,

Я гризу горішки,

І гриби, і шишки.

МОЯ МАТУСЯ

Працює матуся моя

В дитсадочку.

Всі дітки для неї –

Як дочки й синочки.

Хороша, ласкава

Матуся моя.

Усі її люблять

Так само як я.

СИНІЧКА

У синички –

Білі щічки.

Чорна шапка,

Сірі лапки.

Фартушок жовтавий,

Голосок ласкавий:

– Цвінь – цїні, цвінь – цїні,

Я працюю цілі дні.

Все шмигаю між гілок,

Все шукаю комашок.

ОЛІВНИ ЗАГАДКИ:

Місили, місили,
Ліпили, ліпили,
А тоді – щип
Та в окріп!
А вже на останку –
В масло та в сметанку.
Хто зуміє відгадати,
Того будем частувати.

(Вареник)

Хто я такий?
Я колючий,
Мов будяк,
Здавна звуть мене...

(Їжак)

ЛІНА КОСТЕНКО

(1930 р. н.)

ВЕРБОВІ СЕРЕЖКИ

Біля яру, біля стежки
Одягла верба сережки.
Головою хилитала,
потихесеньку питала:
– Де ота біленька хатка,
що гарнесенькі дівчатка?
Хай би вибігли до стежки.
Подарую їм сережки.

СУНИЧКИ

Під маленькими ялинками
У смарагдовій траві
Літо виросло суничками –
То по одній, то по дві.